Bir Arkeoloğun Anıları

Türkiye Cumhuriyeti kültür tarihinden birkaç yaprak

EKREM AKURGAL

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

2. Basım

Bir Arkeoloğun Anıları

Türkiye Cumhuriyeti kültür tarihinden birkaç yaprak

Ekrem Akurgal

TÜBA *Ekrem Akurgal Otobiyografisi*

Bir Arkeoloğun Anıları
Türkiye Cumhuriyeti kültür tarihinden birkaç yaprak

Ekrem Akurgal

© Meral Akurgal
Türkiye Bilimler Akademisi, 1999

ISBN 975 - 405 - 166 - 5

1. Basım Ağustos 1999 (1000 adet)
2. Basım Mayıs 2002 (2000 adet)

Grafik Tasarım: Cemal Töngür

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
Atatürk Bulvarı No: 221 Kavaklıdere 06100 Ankara
Tel: (312) 427 33 21 Faks: (312) 427 13 36

Semih Ofset - Ankara

Bir Arkeoloğun Anıları

Türkiye Cumhuriyeti kültür tarihinden birkaç yaprak

Ekrem Akurgal

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Eski Anadolu'dan dört güzel kadın

Sunuş

Akademimizin 15 Mayıs 1999 tarihindeki Genel Kurul toplantısı sırasında onursal üyemiz Ekrem Akurgal'ın yaşam öyküsünün TÜBİTAK tarafından yayınlanacağı haberini birkaç üyemizden duymuştum. Yaşam öyküsü yayınlanacak olan bilimadamının akademimizin onursal üyesi olması bakımından konu beni yakından ilgilendirdi ve Konsey kararıyla yayın işinin tarafımızdan yapılması gerektiği kararına ulaştık. Bunun üzerine Prof. Dr. Akurgal'a kitabının TÜBA tarafından yayınlanma kararı aldığımızı bunu onaylayıp onaylayamayacağını telefonla sordum. Akurgal Hoca yaşam öyküsünü TÜBA'nın üstlenmesinin daha doğru olacağını ve ayrıca kitaba bir sunuş yazarsam mutlu olacağını belirtti. Aldığımız olumlu yanıt üzerine Ekrem Akurgal hocadan başlamak üzere bir biyografi dizisi yayınlamaya karar verdik. Böylece kuruluşunun 5. Yılını doldurduğu sırada TÜBA, sahip olduğu değerli bilim adamlarını Türk kamuoyuna tanıtmış olacaktır. Ekrem Akurgal'ın "Bir Arkeoloğun Anıları" adlı kitabıyla da Cumhuriyet'in 75 yıllık kültür tarihinden birçok sorun tartışmaya açılacaktır. Bu bağlamda okumakta olduğunuz kitapta anlatılan öykünün bir özetini sunmayı, gerekli gördüm.

• Ekrem Akurgal Almanya, İngiltere, Amerika, Fransa, Avusturya, İtalya ve Yunanistan gibi 7 ayrı ülkenin arkeoloji kuruluşları tarafından onursal üye seçilmiş olmasıyla bir dünya rekortmenidir.

• Bunun yanı sıra Fransa, İngiltere, İtalya, Amerika, Almanya, Avusturya, Yunanistan ve Danimarka gibi 8 ülkenin akademilerinde üyedir. Bu bakımdan da Akurgal dünyada en başta gelmektedir. Fransız Akademisi'nin Eskiçağ Bölümü'ndeki koltuğu yaşamı boyunca Akurgal adını taşıyacaktır.

• Akurgal Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya ve Belçika'dan aldığı bilimsel nişanlar nedeniyle dünyanın önde gelen bilim adamlarından biridir.

• Ekrem Akurgal'ın yabancı dillerde yazılan ve Avrupa'da yüksek tirajlı, ciltler halinde yayınlanan kitapları da dünya arkeolojisi bakımından kazanılmış bir rekordur.

• Akurgal, Princeton, Berlin, Viyana Üniversitelerinde birer yıl ve Pisa'da üç ay süre ile konuk profesör olarak ders vermiş olması bakımından dünyada ön sırada yer alır.

• Ekrem Akurgal bütün Avrupa ülkelerinden ve Rusya'dan yapılan davetler vasıtasıyla düzinelerce konferans vermiştir. Bu bakımdan da dünya arkeoloji camiasındaki yeri önemle anılmaya değerdir.

• Bunlara ek olarak Akurgal, Avrupa televizyonlarında katıldığı paneller, belgeseller ve söyleşiler ile de dünya arkeoloji alanında seçkin bir yere sahiptir.

• Fransa'da Bordeaux, Yunanistan'da Atina, İtalya'da Lecce ve Türkiye'de Anadolu üniversitelerinde aldığı onursal doktora payeleri ve ortaya çıkardığı 7 Doğu Hellen Eskiçağ kenti bakımından da özellikle anılmaya değer bir arkeologtur.

• Yetiştirdiği arkeologlar konusunda Türkiye'de en ön sırada yer

alır. 1981'de emekli olduğu esnada Ankara Üniversitesi Arkeoloji Bölümü çıkışlı 23 arkeolog üniversitelerde ders veriyordu. Bugün de iş başında olan klasik arkeologların büyük bölümü Ankara çıkışlıdır.

• Akurgal yurdumuzda Türkçe yazdığı albenili resimlerle bezeli kitaplarla ve makalelerle Türk kamuoyunu Eskiçağ Tarihi ve arkeoloji ile güzel sanatlar alanında aydınlatmak bakımından büyük hizmetler sunmuştur.

Biyografi dizisinin bundan sonraki kitaplarda da TÜBA'nın sahip olduğu çok değerli üyelerini tanıtma fırsatı yaratmasından dolayı büyük kıvanç duymaktayız.

Prof. Dr. Ayhan O. Çavdar
Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı

Yün eğiren Efesli genç kadın.
İon stilinde, M.Ö. 7.yy. sonu.

İçindekiler

Önsöz I

Giriş 1

Yaşam Öyküme Başlarken 3-18

Yetmiş yıl önceki Adapazarı ve Akyazı (1917-1930) • Yedi yaşında başlayan "gurbet" yaşamım • "Padişahım çok yaşa!" diye bağırırdık • Yaramaz çocuğunuzu doğru yola sokabilirsiniz • 75 yıl önceki İstanbul • Hellenistik Çağ tipinde bir evde oturuyordum • Yazar ve gazeteci olacaktım • Atatürk'ü yakından gördüm • Hukuk Fakültesi'ne girdim • Atatürk'ün tarih tezi • Avrupa Sınavı'na aday gösterildim • Recep Peker'in 1932'de laiklik konusunda verdiği konferans.

Avrupa'da Okuduğum Yıllar (1932-1941) 19-48

Ünlü Schulpforta Gymnasiumu'nda bir yıl öğrenci oldum • Alman kültürüne giriş • İlk defa ağladım • Kırk çıban çıkardım • Adıma verilen kokteyl parti • Yabancı ülkede ilk aşkım • Doğum günümü

kutlamam gerekiyormuş • Berlin Üniversitesi • Bir Alman kazısına katıldım • Otuz bin kitabı nasıl okuyacaktım? • İlk başarım • Atatürk Prof. Afet İnan'ı Berlin'e gönderdi • 1935 yılı yaz aylarında Türk kazılarına katılma emri geldi • Bir otobüs kazasında kolum kırıldı • 1930'larda bir Türk Lirası 2,5 Mark değerindeydi • Berlin'de müzik öğrenimi yapan gençlerin verdiği konser • Komünist Bayan Dr. Platschek'in evinde kaldım • Berlin'de Türk Kulübü • Uluslararası Yabancı Öğrenciler Dernekleri Konfederasyonu • Berlin'de bir Sümer Kralı • İki büyük Türk eğitimcisi Cevat Dursunoğlu ve Avni Başman • 1937'de Prof. Buschor'un derslerini izledim • Berlin'deki Delphi adlı bir dans evi • Schleiermädchen (Tül peçeli kızlar) • Paris Gezisi • "Chez Dupont tout est bon" • II. Dünya Savaşı ve Türkiye'ye dönüş.

Öğreticilik Dönemim 49-62

Otuz iki ay askerlik yaptım • Askerlik anılarım; bölük değil, sanki bir akademi • Bölüğümüzdeki ünlüler • Askerlikte hocalık yaptım • "Emir emirdir." Yat! • Trakya'da önde bir kurt sürüsü, arkasında on kişilik yedek subay mangası • Nazilere karşı savunma bunkerleri • Askerlikte öğrendiklerim • Otuzbeş yaşında evlendim • İki çocuğumuz oldu • Fikri Akurgal • Kızkardeşim Nevzat Lakşe ve çocukları.

Arkeoloji Bilim Dalının Kuruluşu 63-98

Anatolia Dergisi • Epigrafi çalışmaları • Türk Sanatı • Sinan Heykeli • Zile Kazısı • Misafir dediğin üç gün içindir • "Veni, vidi, vici." • Kazılar • İzmir Arkeoloji Araştırma İstasyonu • Öğrencilerimi nasıl yetiştirdim? • Öğrencilerimi nasıl seçtim? • Neden kız öğrencilerimden hiç birini asistan yapmadım? • "Siz matmazel", "Siz mösyö" • Derslerimi nasıl anlatırdım? • Yetiştirdiğim bilim adamları •

Anadolu Arkeolojisi'nin belirli bir plana göre araştırılması • Dış ülkelerde staj ya da doktoralarını yapan Ankara çıkışlı arkeologlar • Ankara çıkışlılar dışındaki klâsik arkeologlar • Müzelerimizdeki klâsik arkeologlar • Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlerinin arkeolojiye katkıları • Türk arkeologlarının önemi • En yakın çalışma arkadaşlarım • Ağabeylerim • Türk klâsik arkeoloji biliminin öncüleri • Arif Müfid Mansel • Kenan Erim • Jale İnan • Azra Erhat: Yeri doldurulamayan bilgin ve yazar • Hasan Âli Yücel'in Türk aydınlanmasındaki yeri ve önemi • Yurdumuzdan kaçırılan eski eserlerin geri getirilmesini sağlayan öncüler.

Kültür Varlıklarına Destek Veren Devlet ve İşadamları 99-106

Cumhurbaşkanlarımızın tarih ve arkeolojiye bakışları • Diğer devlet adamlarımızın arkeolojiye ilgisi • İşadamları ve arkeoloji: Kocabaş, Sadberk Hanım ve Rahmi Koç koleksiyonları • Von Aulock Koleksiyonu • İşadamlarının desteklediği kazılar ve eski eser yayınları • Yaşar Topluluğu'nun Erythrai (Çeşme/Ildırı) kazılarına yardımı • Eczacıbaşı Holding'in Bayraklı kazısına yardımı • Söktaş topluluğu ve İzmir kazıları.

Gün Işığına Çıkardığım Eski Kentler 107-130

İzmir'de İngiliz-Türk kazıları ve önemli sonuçları • Foça kazıları • Foça'da elde edilen sonuçlar • Pitane (Çandarlı) Nekropolü'nün kazısı • Pitane (Çandarlı) kazılarının en önemli sonuçları • Eski İzmir kazılarının sürdürülmesi • Eski İzmir kazılarının önemi • Erythrai kazıları • Erythrai kazılarının en önemli sonuçları • Selçuk'taki St. John Kilisesi'nin onarımı ve restorasyonu • Türk televizyonlarındaki konuşmalarım • Avrupa televizyonlarındaki konuşmalarım.

Kitaplarımı Nasıl Yazdım? 131-148

Uyguladığım stil yöntemi • Türkçe yayımladığım kitaplar • Geniş kapsamlı uzmanlık olur mu? • Klâsik arkeolog olmama karşın ilk kitaplarımı Hitit Sanatı üzerine yazdım • Yunan Sanat ve Kültürünü etkileyen Doğu örnekleri • Hitit Sanatı incelemeleriyle elde ettiğim sonuçlar

Yabancı Ülkelerle Bilimsel ve Kültürel İlişkilerim 149-166

Yabancı büyükelçilerle kültürel ilişkiler • Yabancı ülkelerdeki Türk büyükelçileriyle yakın ilişki kurdum • Türkiye'deki yabancı arkeoloji enstitüleri • Türkiye'deki yabancı kültür merkezleri • Gezdirdiğim yabancı ünlüler • Papa VI. Paul Efes'te • Alfred Krupp von Bohlen und Halbach Türkiye'de • Alman Cumhurbaşkanı Theodor Heuss Ankara'da • Sophia Loren Ankara'da • Amerikan Reis-i Cumhuru'na şeref doktorluğu payesi verildi.

Dış Ülkelerden Gelen Davetler 167-228

Cumhurbaşkanı Prof. Theodor Heuss'un daveti • Konferanslarım • Berlin'de konuk profesör olarak bir yıl ders verdim (1971) • Hocam Rodenwaldt'ın mezarını ziyaret ettim • Berlin'deki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün yedi şeref üyesinden biri olarak seçildim • İngiltere'den gelen davetler • Sir John ve Lady Beazley'le buluşmam • İlk şeref üyeliğimi İngiltere'den aldım • Agatha Christie ve kocası ünlü arkeolog M.E.L. Mallowan • Hititolog Gurney'in küçük sarayında üç gün konuk oldum • Robert M. Cook'un evinde onbeş gün konuk kaldım • Robin Hood Oteli'nden Türk Büyükelçiliği'ne • Güzel giysili İngilizler • "Her Majesties most famous smoked tea" • 12. Uluslararası Arkeoloji Kongresi'ndeki bildirim • Alan Hall Memorial

Lecture serisinin birinci konuşmasını yapmaya davet edildim • Fransa'dan yapılan davetler • Sorbonne'daki konferans • Bordeaux Üniversitesi şeref doktoru oldum • Paris'te Hitit Sanatı sergisi • Fransız Akademisi Eski Çağ Bölümü asil üyeliğine seçildim • Hititolog Hatice Gonnet'nin kaleminden Paris gezilerim • Amerika davetleri • 1961'de Princeton Üniversitesi'nde kız öğrenci yoktu • Avusturya davetleri • Viyana'da Osmanolog Şule Pfeiffer-Taş'ın Akurgal anıları • İtalya davetleri • Uluslararası Kazılar Yönetmeliği için UNESCO toplantısı • Türk ve İtalyan mutfağı • Rusya gezilerim • Ellas'tan gelen davetler • Hellen mucizesi • Dört Türk arkeoloğunun ve bir tarihçinin 1947'de Atina ziyareti • Türk-Ellen dostluğu • Dostluk Derneği • Dernek üyeleri • Ellas (Yunanistan) Gezisi • "Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği" devam ediyor • Türk-Yunan dostluğu ve Aziz Nesin

Kültür Odakları 229-248

DTCF'de kültür tartışmaları • İnönü Ansiklopedisi'ndeki toplantılar • Karpiç'te şiir sempozyumu • İstanbul Aydınları • Aydınlar topluluğu • İşadamlarının davetleri • Turing Kulübü konferansları • Türk Tarih kurumu nasıl gelişti, nasıl devletleştirildi? • Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş dönemi (1931-1938) • Atatürk ve Osmanlı Tarihi • Türk Tarih Kurumu'nun gelişme dönemi (1938-1951) • Türk Tarih Kurumu'nun olgunluk dönemi (1951-1983) • Celal Bayar ve Menderes'in tutumu • İnönü sonrası CHP'liler ve Türk Tarih Kurumu • Türk Tarihi üzerine çalışmaların bugünü ve yarını • Türk Tarih Kurumu'nun devletleştirilmesi (1983)

Üniversitelerde Siyasal Akımlar 249-258

Bütün dünyayı saran gençlik hareketi • Milliyetçi partiler • Türk çağdaş milliyetçiliğinin değişik yorumcuları • Demokrasi nedir, ne değildir? • Milliyetçi partilerin çokluğu • Bizi ayakta tutacak olan sosyalizm midir, yoksa çağdaş milliyetçilik midir? • En iyi yoldayız.

İzmir'e Yerleştim 259-278

Neden İzmir? • Niçin Karşıyaka? • Ege'de kültür odakları • Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı • Eczacıbaşı Sanat ve Kültür Vakfı • İzmir Aydınları • Ege Kültür Vakfı • İzmir'de daha başka kültür odakları.

Sonsöz 279-280

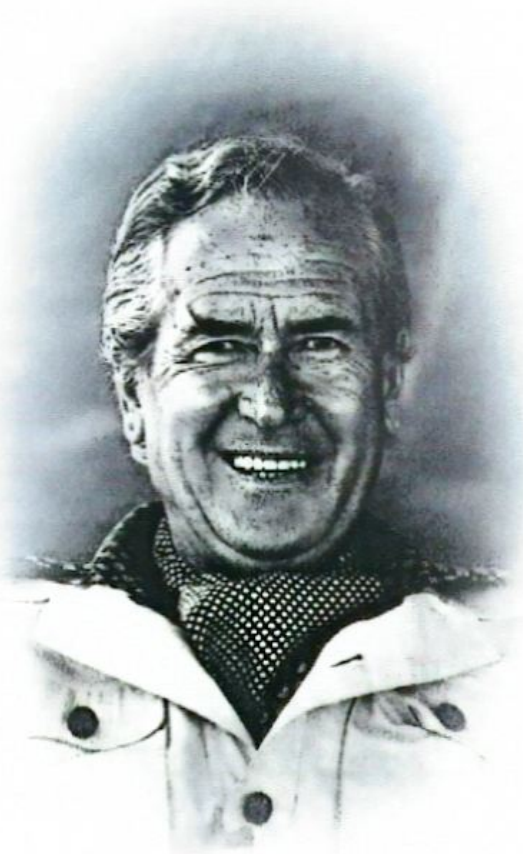
Ekrem Akurgal'ın Akademik Etkinlikleri 281-284

Ekrem Akurgal'ın Kitapları ve Makaleleri 285-292

Dizin 293-302

Erythraili genç kadın.
Geç Hitit stilinde, M.Ö.700-675.

Önsöz

Elinizdeki kitap arkeologlara, Eski Çağ tarihçilerine ve dil bilimcilerine olduğu kadar, Türk aydınlarına yönelik bir çalışmadır.

Olanakları elveren hemen her uzmanın çalışmalarının ve çabalarının hesabını vermesi, gelecek kuşaklar için büyük yararlar sağlayabilir. Bu nedenle, çok değerli ve yararlı yayınlarda bulunan TÜBA'nın bir Biyografi Dizisi yayınlamaya başlamış olması büyük övgüye değerdir.

Kitabı eşim Meral Akurgal yazınsal ve bilimsel bakımdan gözden geçirmiş, gerekli düzeltmeleri, çıkarmaları ve eklemeleri yapmıştır.

Anılar kitabının baskıya hazır duruma getirilmesinde genç arkeolog Emel Dereboylu'nun büyük yardımları olmuştur.

Sayfa ve resim düzenlemesi TÜBİTAK Bilim ve Teknik yayın ekibinin bilinçli ve özenli çalışmalarıyla gerçekleşmiştir.

Ekrem Akurgal

30 Mart 1999
Karşıyaka, İzmir

Giriş

1988 yılı başlarında idi. İki İtalyan arkeoloji profesöründen bir mektup almıştım. İtalyan meslektaşlarım, aralarında benim de yer aldığım on Eskiçağ bilimadamının 30'ar sayfalık bilimsel yaşam öykülerini bir kitap halinde yayınlamak istediklerini bildiriyorlar ve bu önerilerini kabul edip etmediğimi soruyorlardı. On kişilik listede ünlü ve değerli araştırmacılar bulunuyordu. Ne var ki dünyada arkeoloji, tarih ve filoloji alanlarında aynı nitelikte daha birçok kişi vardı ve kolaylıkla birkaç başka liste daha oluşturulabilirdi. Bu nedenle olumlu yanıt vermeme karşın söz konusu girişimin gerçekleşemeyeceği düşüncesindeydim. Nitekim birkaç ay sonra gelen ikinci bir mektupta öneriyi yapanlardan yalnız birinin imzası ile projeden şimdilik vazgeçildiği bildiriliyordu.

İtalyan girişiminin başarıya ulaşamaması bende kendi bilimsel yaşam öykümü yazma düşüncesini uyandırmıştı. Böylece aşağıda sunduğum anılarımı derledim. Orada özel yaşamımdan çok bir uzmanın bilimsel alanda nasıl yetiştiğinin ve sonra nasıl başarılı olmaya çalıştığının öyküsünü bulacaksınız.

Yaşam Öyküme Başlarken

ANNEM beni dünyaya getirmek için 1911 yılının başlarında İstanbul'dan, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir başka yöresinde, Hayfa'nın Tulkarem Kasabası'na bağlı bir kıyı yerleşmesinde toprak sahibi olan babasının ve annesinin yanına gitmiş. Dedemin narenciye bahçeleri ve çiftliği, arkeoloji dünyasında büyük ün kazanan eski Caesareia Kenti'nin harabeleri yanında yer alıyordu. Burada, şimdi hâlâ ayakta duran çiftlik evinde 30 Mart 1911 tarihinde doğdum. Annemin anlattığına göre ilk ve özellikle erkek çocuk olduğum için Araplardan oluşan yerli halk, doğuşumu silah atışlarıyla kutlamış ve o günden sonra benim adıma bağlı olarak babama Ebu Ekrem, anneme de Ummu Ekrem diye hitap etmeye başlamışlar. Annem yine ilginç bir olay olarak Caesareia ören yerinde ele geçen ve Fatih dönemine ait olan bir çeyrek altın sikkenin uğur getirsin diye ninem tarafından nazar boncukları ile

birlikte sol omuzuma takıldığını özenle anlatırdı. Bu Fatih dönemi çeyrek altın sikkeyi ve mavi boncukları, çocuklarım Ali de Murat da bebeklikleri boyunca omuzlarında taşımışlardır.

Bir arkeoloji öreninde dünyaya gelmem ve omuzumda modern altın para yerine bir eski sikke taşımam elbette ki bir rastlantıdan ibarettir. Bunları, benim ileride arkeolog olmamın bir işareti olarak saymak şüphe yok ki kaderci bir davranış olur. Böyle olmakla birlikte bu iki rastlantı ne de olsa ilginçtir.

İki yaşımı doldurana değin Tulkarem'de kalmışız. Babam birkaç defa İstanbul-Hayfa-İstanbul seferi yapmış ve 1913 yılında İstanbul'a dönmüşüz. Caesareia'da doğduğum halde babam başkentte doğmuş görünmemi yeğlediği için nüfus kağıdıma Tulkarem yerine doğum yeri olarak İstanbul sözcüğünü koydurmuş. İstanbul'da kısa bir süre kaldıktan sonra babam ve annem ile birlikte Adapazarı Kazası'na bağlı Akyazı Nahiyesi'ndeki çiftliğimize gitmişiz.

Yetmiş yıl önceki Adapazarı ve Akyazı (1917-1930)

Çocukluğumun 3-6 yaşlarındaki sürecini Akyazı'da çiftliğimizde geçirdim. Babam ve annem beni 1917 yılında, 6 yaşımda iken okumak üzere İstanbul'a halamın yanına gönderince Akyazı benim için her yıl 3-4 ay süre ile yaz tatilimi geçirdiğim bir yer oldu. Akyazı'daki yaz ayları tatillerim 14 yıl boyunca 1930'a değin sürüp gitti. Akyazı'dan Yuvalak Köyü'ne giden yolun başında yer alan ve önünden Mudurnu Irmağı'ndan gelen bir derenin aktığı çiftliğimizin bereketli topraklarında mısır, patates, buğday, sonraları pancar ekiliyordu. Bir aralık en iyi cinsten meyveler, armut, elma, erik ve fındık da yetiştiriliyordu. Çiftliğimizde at, manda, öküz, inek, keçi ve koyundan oluşan büyük-

çe bir hayvan sürüsü vardı. Onların akşamları sürüler halinde dönüşü çok etkileyici idi. Ayrıca birkaç binek atımız da olmuştu. Bir arap atımız bir defa İzmit koşusunda ikinci gelmişti. Babam rengi nedeni ile Mercan adını verdiği bir saf kan arap tayı da "Bu senin atın" diye bana ayırmıştı. Binilecek yaşa geldiğinde onunla dere tepe düz gitmiştim. Babam işleri için 32 km uzaklıktaki Adapazarı'na atla gider gelirdi.

Akyazı'nın çevresi şirin köylerle dolu idi. Özellikle Abhaza ve Gürcü köyleri çok güzeldi. Kuzuluk ılıcalarının ve maden suyunun bulunduğu Abhaza Köyü'nde beyaza boyalı, dört yanı çitlerle ve yemyeşil çimenli avlularla çevrili evler vardı. Bazı akşamlar çimenler üstünde güzel giyimli genç erkekler ve kızlar harmonika eşliğinde dans ederlerdi. Kuzuluk Köyü'ne ağabeyim yaşındaki gençlerle, genellikle eniştemin oğlu Sami Belül ve onun kuzeni Adapazarlı Tahsin Belül ile birlikte at üstünde gider, bazen bir geceyi de o sıra Kuzuluk Ilıcalarını işleten Akyazı Belediye Başkanı eniştem Osman Belül'ün konuğu olarak geçirirdik. Mısır unundan et, tavuk ve sebzeden oluşan bol baharatlı acika adlı yemeği yer ve dizlerimizin üzerinde duran uzun tahtaya elimizdeki sopa ile vurarak harmonikaya tempo tutardık. Arada bir havaya tabanca sıkılır, şarkılar söylenirdi.

Kuzuluk Ilıcaları'na yakın orman içinde Kalyan adlı ırmakta kırmızı beneklerle bezeli küçük boy alabalık avlardık. Akyazı'daki arkadaşlarımla her fırsatta karakucak güreşi yapardık. Ben severek güreşirdim. Akyazı ve çevresinde ünlü pehlivanlar vardı. Onları köy düğünlerinde zevkle izlerdim. Düğün alayları ve şölenleri, bu bağlamda düzenlenen at koşuları hiç kaçırmadığım heyecan dolu şenliklerdi.

Çiftliğimizde her sonbaharda o yılın ürünlerini ambarlara yerleştirme sırasında iki üç gün süren bir hasat şöleni düzenlenirdi. Bu coşkulu toplantıları gerçekleştiren annemdi. Çiftliğimizin yanıbaşındaki

Cumhuriyet Mahallesi'nde oturan komşular ve Akyazılılar annemi çok severlerdi. Kış aylarında çiftliğin civarındaki okuma yazma bilmeyen komşu hanımları eve davet eden annem, onlara Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, Reşat Nuri Güntekin'in, Halide Edip Adıvar'ın romanlarından bölümler okur, açıklamalar yapardı. Köylü hanımlar bu toplantılardan çok mutlu olurlardı. Babam her gün Cumhuriyet Gazetesi'ni baştan sona kadar okuduktan başka değişik günlükleri de okurdu. Yeni bilgiler edinmeyi çok seven babam, İstanbul'da ve Akyazı'daki evimizin küçük kitaplığında yer alan edebiyat, tarih, şiir kitaplarını ve Atatürk'ün tarih tezi üzerine yazılmış eserleri okur ve benimle bu konularda söyleşiler yapardı.

Akyazı çarşısının ortasından akan dereyi çok severdim. Çiftliğimizin önünden geçen su onun bir devamı idi. Çarşıda varlıklı kimselerin dükkanları ve yazıhaneleri vardı. Kahvelerde kahve, çay höpürdetilir, nargile fokurdatılır, tavla ve kâğıt oyunları oynanırdı. Babam ve ben kahvelere sadece dostlarla sohbet etmek için bazen birlikte ama genelde ayrı giderdik.

Nahiyenin (bucağın) en tanınmış ve önemli kişilerini kısaca ancak en derin sevgilerle anmak isterim. Yerli eşraf olarak, ikisi de Belediye Başkanlığı yapmış olan İbrahim Bayhan ve oğlu Abdi Bayhan başta gelen şahsiyetlerdi. Yakın akrabam olan Cemile ablamla evli, kuvayı milliyeci, Belediye Başkanı ve uzun bir süre Kuzuluk ılıcalarının işleticisi, Karadeniz kökenli Osman Belül, oğlu Sami Belül, ünlü işadamı Mehmet Boztepe'yi, bir yıl öğrencisi olduğum değerli ve muhterem ilkokul başöğretmeni Osman Akıncı'yı, tüccar ve işadamı olup ilk çok katlı apartmanı dikmekle ve Akyazı ile Adapazarı arasındaki ilk otobüs seferlerini düzenlemekle ünlü Rumeli kökenli Hakkı Bey'i ve yine Rumeli kökenli komşumuz Azemin Çelik Ha-

nım'la çocukları Ömer Çelik ve Hilmi Çelik'i çok iyi hatırlıyorum.

Benim belleğimde hâlâ canlı olarak yaşayan o dönemlerin (1917-1930) Akyazı'sı bütün Türkiye gibi yoksul bir yerdi. Bucağın eczanesi bile yoktu, zaten bucak olduğu için doktordan da yoksundu. Ancak haftada bir gün bir hekim gelir, yanında biraz da ilaç getirir ve hükümet konağı ile postane önünde kümeler halinde bekleşen Akyazılılara yararlı olmaya çalışırdı. Ancak önemli hastalıklardan kurtulmak söz konusu değildi. Malarya bile önlenemiyordu. Hemen herkes sıtmalı idi.

Uzun yolculuklarda, özellikle Adapazarı'na gidiş gelişlerde yaylı adı verilen arabalar kullanılırdı. Yaylılar saatte ortalama 7-8 km giderlerdi. Hendek - Adapazarı yoluna çıkılmadan Orman Köy'de atlar için 1-2 saatlik mola verilirdi. O zamanlar (1920'li yılların başlarında) Sakarya Irmağı üzerinde bir köprü olmadığı için karşı tarafa iki kıyı arasında gerili, kalınca bir madeni tel yardımı ile yaylımızla birlikte büyükçe bir salla geçerdik. Böylece Akyazı-Adapazarı arasındaki 32 kilometrelik yolculuk nerede ise bir gün tutardı.

Akyazı çevresindeki köylere ise öküz ya da manda arabaları ile gidilir, oralarda piknik yapılırdı.

Yine o yıllarda, 1917 ile 1922 arasında, Adapazarı-İstanbul arasında tren lokomotiflerinde kömür yerine odun kullanıldığı için ulaşım çok zordu. Gerçekten tren yokuşları zorlukla çıkardı. Öyle ki, 1921'de Adapazarı-İstanbul yolu güvenlik yönünden de sakıncalı olduğu için o yıl kış boyunca da Akyazı'da kaldım ve böylece bucağın okulunda baş öğretmen Osman Akıncı ile öğretmen Abdi Bayhan'ın öğrencisi oldum. Bu kalışımdan dolayı ben çok mutlu olmuştum. Çünkü Akyazılı arkadaşlarımla daha uzun zaman birlikte kalmak saadetini tatmıştım.

Yedi yaşında başlayan "gurbet" y. 'm

Yedi yaşıma girdiğimde babam beni okutn. ıçin İstanbul'a, eski Hersek Müftüsü Cabizade Ali Fehmi Efendi'nin eşi olan ablasının yanına gönderdi. Kendisine amca diye hitap ettiğim enişte o tarihte, yani 1918 yılında İstanbul Darülfununu Edebiyat-ı Arabiye Müderrisi ve Maarif Nezareti'nin Maarif Meclisi Kebir Azası (yani Talim ve Terbiye Dairesi üyesi) idi. Bosna-Hersek'in Avusturya idaresinde bulunduğu sıralarda uzun yıllar Hersek müftülüğünü yapmıştı. Ancak müslüman bir kızın hıristiyan olması konusunda büyük mücadelelerde bulunduğu için Avusturyalıların başına dert olmuştu. Kaiser, müftü efendiyi Sultan Hamid'e şikayet etmiş, o da onu İstanbul'a çağırarak kendisine Beyazıt'ta, bugünkü Fen-Edebiyat Fakültesi'nin karşısında bulunan bir konak ve yukarıda adları geçen vazifeleri vererek Mostar'a dönmesine müsaade etmemişti. Sevgili halamın eşi Ali Fehmi Efendi çok iyi Arapça bilen ve Arapça yazılmış dinsel konulu kitapları olan bir din bilgini idi. Sonradan, Fatih'te oturduğu 11 odalı evin selamlık bölümünde zengin bir kitaplığı vardı. Burada meslektaşlarını ve öğrencilerini kabul ederdi. Bana anlatıldığına göre Nimetullah, Mehmet Akif, Babanzade Naim, Necati Lugal gibi ünlüler kendisinden Arap edebiyatı dersi almışlar.

Çocukları olmadığı için Müftü Efendi ve halam beni çok seviyorlar, bana öz oğulları gibi şefkatle, hatta biraz şımartırcasına ilgi gösteriyorlardı. Ben de büyük bir özgürlük içinde her istediğime sahip olabiliyordum. Müftü Efendi 1919 yılında öldü. Koca evde halam ve ben hizmetimizi gören bir kadınla birlikte yalnız kaldık. Neyse ki annem ve babam kışın sıkça geliyorlar ve haftalarca bizimle oturuyorlardı. Ben de tatillerde ve yaz boyunca halamla birlikte Akyazı'da kalıyordum.

Üst, solda - 12 yaşında ilkokul son sınıf öğrencisi idim (1923)

Üst, sağda - Dayım Hacı Alizade Muhammed Emin'le birlikte (1923)

Altta - Annem, erkek kardeşim Fikri ve kız kardeşim Nevzat (1923)

"Padişahım çok yaşa!" diye bağırırdık

İlkokulun dört sınıfını Mercan Sultanisi'nde okudum. Pazartesi, perşembe yarım azat, yani yarım gün okuyorduk ve eve giderken tabur olarak sancak şerif önünde "padişahım çok yaşa" diye bağırıyorduk. Cuma günleri okul tatil oluyordu. Okulda zorunlu olarak namaz kılıyorduk. İlkokul 5. sınıfı Şehzadebaşı yakınındaki Vefa Ortaokulu'nda, ortaokulu da Cağaloğlu'na nakleden Vefa Ortaokulu'nda tamamladım. Lise öğrenimimi ise Beyazıt'taki İstanbul Erkek Lisesi'nde yaptım.

Ortaokulun son sınıfına değin sıradan bir öğrenci idim, ama Lise 1'den başlayarak seçkin bir öğrenci oldum. Fransızca öğretmenimiz Nedim Mazhar'ın etkisi ile Fransızcaya merak sardım. Lise öğrenimim süresince tarih, edebiyat, biyoloji, kimya, matematik, geometri gibi dersleri hem Türkçe hem de Fransızca kitaplardan okuyordum. Paul Verlaine, Sully Prudhomme gibi birçok Fransız şairinin dizelerini ezbere biliyordum. Liseyi 1931'de sadece 3 kişi bütünlemeye kalmadan bitirdik. İyi bir öğrenci olmamı Nedim Mazhar'dan başka müdür yardımcısı Lütfü Bey'in bana gösterdiği ilgiye de borçluyum. Bana tarih sevgisini müdürümüz Celal Ferdi aşılamıştı. Fransızcamı pekiştirmede 10. sınıfta Esat Lami, son sınıfta Monsieur Poulnard'ın büyük etkileri oldu.

9. sınıfta son aylarda bir aralık yanlış davranışlarda bulundum. Şehzadebaşı'ndaki çayhanelere ve Cağaloğlu'ndaki ünlü İkbal kahve evine devam ediyor, oralarda bilardo ve poker oynuyor, Şehzadebaşı Camii ile Sultan Ahmet Camii'nin avlularında, ayrıca Beyazıt yangın kulesinin yanındaki meydanda çift kale futbol maçlarında sağ iç olarak top koşturuyordum. Bir aralık Beyoğlu kahve ve lokantalarında içki de içmeye başladım. Ancak iyi yolda olmadığımın farkında idim ve kendi ilacımı kendim buldum. Durumu babama, Akyazı'ya bildirerek kendimi okula geceli yazdırdım. Onuncu sınıfı geceli okudum ve ondan sonra kendi-

mi yoğun bir biçimde derslere verdim. Artık başarılı ve örnek bir öğrenci olmuştum. Böylece İstanbul Erkek Lisesi'ni parlak bir sonuçla bitirdim.

Yaramaz çocuğunuzu doğru yola sokabilirsiniz

Burada analara-babalara bir öğüt vermek isterim: Çocuğunuz yaramazsa ve yolunu şaşırmışsa hiç korkmayın; çaresini arayın. Onu doğru yola sokabilirsiniz. Çocuğu azarlamadan, güzel ve yararlı işler yapmaya özendirmenin çabasını gösterin. Büyük olasılıkla başarılı olursunuz. Benim çocukluğum bunun belirgin bir örneğidir. Bana orta mektepte "Keçi Ekrem" derlerdi; çünkü yerinde durmayan, oradan oraya koşan bir çocuktum. Ama sonunda doğru yolu buldum. Bu konuda bir anımı anlatayım: Vefa Ortaokulu'nda okurken "Larousse Mehmet" adında bir sınıf arkadaşımız vardı. Elinde Larousse'la gezerdi. Yıllar sonra bir gün kendisiyle karşılaştık. Konuşurken benim ne yaptığımı sordu. Profesör olduğumu söyleyince "Hadi sen de. Ben Larousse Mehmet tüccar oldum da sen Keçi Ekrem nasıl profesör oldun?" dedi. Ama oldum işte.

75 yıl önceki İstanbul

Antik çağda (M.Ö. 700-M.S. 395), Bizans Dönemi'nde (395-1453), ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk 300 yılı boyunca dünyanın en önde gelen kentlerinden biri olan İstanbul, benim 9-16 yaşları arasındaki çocukluğum zamanında pek acıklı bir durumdaydı. Saray ve çevresindeki çok küçük bir zengin tabakanın dışında, Türk halkı varlıksız ve geri kalmış esnaf ve memurdan oluşuyordu. Doktorluk, mühendislik, mimarlık gibi meslekler Rumların, Ermenilerin, Musevilerin elindeydi. Kahvehaneler, kırtasiye ve kitabevleri İstanbul'un Türkler tarafından oturulan yerlerinde İranlı göçmenlerin tekelindeydi. Ailece Rum, Ermeni ve Musevi doktorlara giderdik. Kitaplarımızı, kırtasiyemizi İranlı göçmenlerin

mağazalarından alırdık. Benim diş doktorum 1930 yıllarına değin, muayenehanesi Kapalı Çarşı civarında olan bir Ermeni vatandaşımızdı. Kısacası biz Türkler, o tarihlerde gerçekten acıklı bir durumdaydık. Türkiye'nin gelişmesi Atatürk'ün çizdiği yolda 1923'ten, daha doğrusu 1925'ten sonra, yani Atatürk ilkelerinin uygulanması ile başlamıştır.

Ortaokul öğrencisiyken (1925)

Annem, babam ve kız kardeşim Nevzat (1927)
(Babam artık şapka taşıyordu)

Hellenistik Çağ tipinde bir evde oturuyordum

Bizim evimiz Fatih'in Altay Mahallesi'ndeydi. Hazreti Muhammed'in kutsal emanetinin bulunduğu Hırka-i Şerif Camii 300 metre uzağımızda, Rufai Tekkesi'nin görkemli konağı 50-60 metre yakınımızdaydı. Dinsel kesimin oturduğu bu mahallede bile bakkal, Mihal adlı bir Rumdu. Bizim evimiz iki katlı, alt katı tuğla, üst katı ahşap, harem ve selamlık bölümlerinden oluşan 11 odalık küçük bir konaktı ve bir Rum ustasının eseriydi. Özünde, arkeolog olduktan sonra öğrendiğime göre, Hellen Sanatı'nda "Peristyl" denilen tipteydi. Bizim medreselerimiz ve hanlarımız da benzer tipte yapılardır. Sekiz odadan oluşan harem bölümünün mermer döşeli hayatı çevreleyen dört mekânı, üst katında da tahta döşeli geniş bir sofayı çeviren dört odası vardı. Aşağı katta tuvalet ve kurnalı küçük bir hamamcığı, üst katta da genişçe bir tuvalet ile banyo odası; ayrıca bir yatak odasında da bugünkü duş kabin benzeri, her bir yanı çinkoyla kaplanmış, yüklüğe bitişik küçük bir yıkanma yeri vardı. Haremden selamlığa üst kattan da alt kattan da geçilebiliyordu; ama yabancı erkek misafirler için selamlığın ayrıca sokağa açılan bir dış kapısı vardı. Selamlığın iki küçük odası, tuvaleti, banyosu ve büyük bir odası bulunuyordu. Bu büyük odanın dört duvarını Darülfunun Edebiyat-ı Arabiye Müderrisi Cabizade Ali Fehmi Efendi'nin kitaplarını içeren camekânlı raflar çeviriyordu. Evin bahçesinde bir sarnıç, bir incir ağacı, çeşitli çiçek ağaçları, gül, yasemin ve hanımeli gibi çiçekler yetiştiriliyordu. Hanımeli dalları evin üst kat pencerelerine kadar ulaşıyordu. Evin planını uzunca anlatmamın sebebi, bu binanın, sonraları meslek hayatımda birçok benzerini gün ışığına çıkardığım ev tipinden geldiğini anlatmak içindir. Ama doğaldır ki bunu o zaman bilmiyordum. Ancak misafir odası olarak kullandığımız ikinci kattaki bir odanın tavanının ve üst çevresinin kymation, diş sırası ve meander gibi

motiflerle süslü olduğunu çok iyi hatırlıyorum; yani konağımız Anadolu'nun M.Ö. Klasik ve Hellenistik çağlarında ortaya çıkan ev tipinin 1900 tarihlerindeki bir örneğiydi.

At nalı şeklindeki, Altay Cami Sokağı tarafından çevrilen, yani dört bir yanı açık olan bu güzel konak ne yazık ki artık yok. Aynı yerde şimdi üç katlı Dilek Apartmanı adlı büyükçe bir apartman yer almaktadır. 1951-81 tarihlerinde Eski Eserleri Koruma Kurulu üyesi olan bu satırların yazarı, ne yapalım ki o zaman (yani lisede okuduğu dönemde) böyle bir eserin korunması gerektiğinin farkında bile değilmiş.

Yazar ve gazeteci olacaktım

Vefa Ortaokulu'nda ve İstanbul Erkek Lisesi'nde iken edebiyata merak sardım. Sürekli olarak *Hayat Dergisi*'ni okuyordum. Edebiyat hocamız Hıfzı Tevfik Gönensay'ın dersleri beni çok etkilemişti. Öğrencilerin hazırladığı okul gazetelerine öğretmenlerin ilgisini çeken yazılar yazdım. Şiir yazmaya heves ettim. Dizelerimi Ahmet Haşim'e gösterdim. "Sen derslerine çalış" dedi. Buna karşılık günlük gazetelerde bir iki öyküm yayımlandı. Onları Peyami Safa'ya yaptığım bir ziyarette gösterdim. "Güzel" dedi, ama o da gazeteci olmamamı tavsiye etti. Buna rağmen ben 10. sınıfta Cemil Cahit Cem'le yan yana oturuyor, onun gibi erken yaşta gazeteci olmaya hevesleniyordum. Şubat 1997'de rahmetli olan Rakım Çalapala da bizim sınıfta idi; o da gazetelere yazı yazıyordu. Ancak kendimi derslerime verdiğim için yazarlık denemelerimi sürdüremedim.

Atatürk'ü yakından gördüm

1930 yılında lise son sınıfta iken bir gün Atatürk'ün Hukuk Fakültesi'ne geleceğini orada okuyan bir akrabamdan öğrendim ve onun yar-

dımı ile büyük önderin bulunduğu odanın önüne kadar gittim. Atatürk biraz sonra odadan çıktı ve orada fakülte hocalarıyla ayaküstü konuşmalar yapmaya başladı. Aramızda 4-5 metrelik bir mesafe vardı. Büyüleyici mavi gözlerine, yakışıklı yüzüne, sarı saçlarına, zarif ellerine, güzel giysilerine bakıyor, onu hayranlıkla izliyordum. Atatürk biraz sonra konuşmalarını keserek çıkışa doğru yöneldi. O esnada kendisinin çevresinde bulunanların uzattıkları ellerini sıkmaya başladı. Bu arada ben de bir adım öne çıktım ve elimi uzattım, gülümseyerek bana baktı ve elimi sıktı. Bir an için onunla göz göze gelmiş olmanın mutluluğunu bugün bile içimde duymaktayım. Daha sonraları 1931 yılında büyük önderi Yalova'da yakın ve uzak mesafeden gördüm ve her defasında onun etkisinde kaldım.

Atatürk'ü böylece yakından gördükten sonra, onun tarih tezine daha çok ilgi duymaya başladım. Günlük gazetelerdeki yayınları gramofona koyduğum Mozart, Beethoven, Schubert ve Chopin gibi bestecilerin eserlerini dinleyerek okuyor ve Anadolu tarihinin derinliklerine inmeye çalışıyordum.

Hukuk Fakültesi'ne girdim

Liseyi bitirdiğimde edebiyat ve yazarlık için duyduğum özlem benim belli bir mesleğe bağlanmamı önledi. Meslek seçmekte tereddütler içinde kalınca "şimdilik" düşüncesi ile Hukuk Fakültesi'ne yazıldım. Bu kararda bir ölçüde çok sevdiğim sınıf arkadaşım Recai Seçkin'in de etkisi oldu. Böylece onunla birlikte okumaya başladık. Nitekim konuya girince bu kez hukuk bilimine de ilgi duymaya başladım. Seminer tartışmalarına katılıyor ve özellikle devlet hukuku ile hukuk tarihi konularını çekici buluyordum. Babam çalışmalarımı yakından izliyor ve İstanbul Hukuku'nu pekiyi derece ile bitirmem koşuluyla beni doktoramı yapmam için İsviçre'ye göndereceğini söylüyordu.

Atatürk'ün tarih tezi

Hukuk konularında çalışmalarımın yanısıra Atatürk'ün tarih tezine merak sarmıştım. 1931 yılı boyunca günlük gazetelerde Atatürk'ün ele aldığı tarih çalışmaları üzerinde geniş yayınlar yapılıyor, ben de bunları büyük ve derin bir ilgi ile okuyordum. Bir rastlantı olarak Atatürk'ü yakından görmüş olmam da onun bu tarih çalışmalarına sevgi duymamda rol oynamıştı.

Avrupa Sınavı'na aday gösterildim

Hukuk dersleriyle tarih incelemelerini böylece bir arada yürütmeye çalışırken bir gün arkadaşlarım Cumhuriyet Gazetesi'nin bir nüshasını gözümün önüne serdiler. Orada üç delikanlının resimleri vardı ve bunlardan biri benim fotoğrafımdı. Gazete haberinde, İstanbul Erkek Lisesi'nin 1930 ve 1931 mezunlarından üç kişiyi Avrupa sınavlarına aday gösterdiği bildiriliyordu. Bu benim için çok büyük bir sürpriz idi. Çok sevindim ve belirtilen günde sınava katıldım. Adaylar istedikleri herhangi iki bilim dalını seçebiliyorlardı. Ben hiç tereddüt etmeden tarih ve özellikle arkeoloji bölümü sınavlarına katılmaya karar verdim. Ancak arkeoloji için bir, tarih için ise altı kontenjan vardı. Bu nedenle tarihi birinci, arkeolojiyi de ikinci seçenek olarak gösterdim. Edebiyat, tarih, coğrafya, biyoloji dallarında bilgili idim, üstelik Fransızcam da çok iyi idi. Sınavda moralim yüksekti. Atatürk'ün tarih tezi üzerinde ise adeta uzman denecek bir düzeyde idim. Soruları güzel bir Türkçe ile yanıtladım.

Sınavdan sonra kendimi yine hukuk çalışmalarına verdim. Artık ikinci sınıfta idim ve birçok konuda kitap okuyor, bir yandan da hukuk tarihi alanında İsviçre'de yapmayı düşündüğüm doktora için hazırlanıyordum.

Avrupa sınavının sonuçları hâlâ belli olmamıştı. Ancak bir sabah, kahvaltımı yaptığım ve Cumhuriyet gazetesini okuduğum sırada gözüm bir ilana ilişti. Büyük puntolarla Avrupa sınavının sonuçları bildiriliyordu. Hemen tarih bölümüne baktım ve orada adımı bulamayınca çok üzüldüm. Gazeteyi bir yana bırakarak kahvaltımı bitirdim. Kazanamamış olmamı bir türlü anlayamıyordum. Çünkü gerçekten güzel yanıtlar vermiştim. Bunları düşünürken tarihte kazananların kimler olduğunu öğrenmek için gazeteyi bir daha elime aldım ve bu kez tek kişilik arkeoloji bölümünde adımı görünce heyecanla "Yaşaa!" diye bağırdım ve birkaç kez havaya sıçradım. Demek ki hakkım yenmemiş, tersine arkeoloji bursu Atatürk'ün tarih tezini çok iyi bildiğim için bana verilmişti.

Arkeoloji bursunu kazanacak olan Fransa'ya gidecek ve orada önce bir yıl süreyle Fransızca öğrenecekti. Bunun için en iyi Fransızcanın konuşulduğu Tours Kenti öngörülmüştü. Ancak sonradan bu karar değiştirildi ve benim de tarih bursunu kazanan öteki gençler gibi, 1932 sonbaharında Almanya'ya gönderileceğimi öğrendim.

Recep Peker'in 1932'de laiklik konusunda verdiği konferans

Bugünkü İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi'nin bulunduğu yerde daha önceleri Zeynep Hanım Konağı adını taşıyan, Darülfunun'a bağlı bir kültür ocağı vardı. Çağdaşlaşmaya başlayan Türkiye'nin ilk ilerici konferansları bu binanın büyük salonunda veriliyordu. Felsefe, tarih ve edebiyat konularındaki söyleşileri kıvançla ve istifadeyle burada dinliyorduk. Bunlardan biri de 1950'de başbakanlık yapan Recep Peker'in 1932'de laiklik konusunda verdiği konferans oldu. Salon hınca hınç doluydu ve büyük ilgiyle izlendi. Konferans, isteyenlerin katılabileceği bir tartışma ile devam etti. Burada Darülfünun'un Hu-

kuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Muslihittin Adil Gönensay ilginç bir eleştiride bulundu ve "Çok güzel bir söyleşide bulundunuz. Yalnız bir noktaya değinmek isterim. Laik bir devlet olduğumuza göre niçin bir Diyanet İşleri Reisliğimiz var ve niçin devlet din sorununu üstleniyor?"dedi. Recep Peker'in yüzü fena halde buruştu. Neredeyse "Bu sual de sorulur mu?" gibi Gönensay'ın yüzüne hırçın bir edayla baktı. Bir şeyler söyledi ama Gönensay'ı tatmin etmedi. Peker en sonunda özet olarak "Bu sorun ileride tartışılacaktır" demekle yetindi.

Avrupa'da Okuduğum Yıllar (1932-1941)

DOKUZ kişilik bir kafile halinde 1932 kasım ayı sonlarında Sirkeci İstasyonu'ndan, Sedat Alp, Rüstem Duyuran, Suat Baydur, Necip Üçok, Cemil Cahit Cem, İhsan Ketin, Afif Erzen ve ben yola çıktık. Uzun süren yorucu tren yolculuğundan sonra bizi Berlin İstasyonu'nda sonradan Dışişleri Bakanı olan İkinci Kâtip Selim Sarper karşıladı. O gün doğruca Berlin'de muhteşem Kurfürstendamm Caddesi'nde "Tempo" isimli güzel bir pansiyona yerleştirildik. Bir Azeri Türk'ün işlettiği, bugün hâlâ Berlin'de ayakta kalmış olan bu pansiyon fevkalade güzel bir oteldi, daha doğrusu benim o güne kadar görmüş olduğum en güzel oteldi. Zaten Kurfürstendamm Caddesi beni çok etkilemişti. Ertesi gün kalktığımda banyo yaptım, traş oldum, kahvaltımı ettikten sonra iki saat kadar Kurfürstendamm'da aşağı yukarı gezindim. Öğle yemeğine gittiğimizde, kendime güzel bir kırmızı şarap ısmarladım. Beni gören Sedat Alp, "Ne o ? Sen evinde de şarap içer miydin?" dedi. Cevabım kısaydı: "Orası İstanbul'du, burası Berlin. Şimdi buradaki havaya uymamak için hiçbir neden yok" diyerek onun bardağına da şarap koydum. "Hadi şekerim, sen de bana iştirak et. Şerefe, sağlığa ve

başarıya" dedim. "Yaman adamsın" dedi ve o da bardağı alıp kırmızı şarabı yudumlamaya başladı. Yemekte garson gelince "Ne yersiniz?" diye sordu. Ben de daha önce menüyü tetkik ettiğim için "Wiener Schnitzel" dedim. Arkasından da bir güzel pasta yiyerek yarım saatlik bir siesta yaptım.

Ertesi gün müfettişliğe gitmemiz gerekiyordu. Sabah erken yola çıktık ve bizi bekleyen müfettişimiz Cevat Dursunoğlu tarafından sevgi ve muhabbetle karşılandık. Kısa bir söyleşiyle bizi güçlendiren direktiflerde bulundu. Gündemde Almanca öğrenmemiz için bizim Almanya'nın hangi liselerine (gymnasiumlarına) ikişer ikişer gönderileceğimiz konusu vardı. Ben arkadaşımı seçmiştim bile. Sedat Alp'e yanaştım, "Biz beraber gitsek, olmaz mı?" dedim. Bana şöyle yan yan baktı, biraz düşündü ve "Eh, olur" gibilerden "Evet" dedi. Yakışıklıydı, şık giyinmişti ve ölçülü bir davranışı vardı. Böyle başlayan beraberliğimiz bugüne kadar tam 68 yıl sürdü. Öyle ki Berlin'de, sonra da Ankara'da rastlantı eseri olarak hemen hemen aynı sokakta veya birbirimizden 500-600 metre uzakta oturduk. Bir karı-koca gibi hem kavga ettik hem de sevgi dolu bir arkadaşlık sürdürdük. Özünde benzer taraflarımız olmakla birlikte, oldukça değişik davranışlarımız vardı. Ama her zaman sonunda anlaşıyorduk.

İkişer ikişer ayırma sırası gelince müfettişimiz Cevat Dursunoğlu bizi yan yana görünce: "Siz ikiniz Naumburg civarındaki Schulpforta Gymnasium'una gideceksiniz" dedi.

Ünlü Schulpforta Gymnasium'unda bir yıl öğrenci oldum

Almanya'da bakanlık müfettişi olan büyük Türk eğitimcisi Cevat Dursunoğlu'nun, Sedat Alp ile beni çok ünlü Schulpforta Gymnasi-

umu'na göndermesi bizim için büyük bir şans eseri oldu. Yazar Klopstock (1704-1803), filozof Nietzsche (1844-1900), klasik filolog Wilamowitz Moellondorff Schulpforta'da okumuşlardı. Bizim orada bulunduğumuz sırada okulun 396. kuruluş yıldönümü kutlanmıştı. Sonradan İstanbul Üniversitesi'nde felsefe dersleri veren Walter Kranz o tarihte (1932/1933) Schulpforta'nın rektörü, yani müdürü idi. Bizden önce aynı Gymnasium'da Şinasi Altundağ, Takiyettin Mengüşoğlu, Sadettin Buluç ve Halil Demircioğlu okumuştu.

Schulpforta yatılı okuldu. Ancak yaşımız büyük olduğu için bizi, öğretmenlerin evlerinde yatırıyorlardı ve Almancayı da yanında kaldığımız öğretmenin evinde öğreniyor, aynı zamanda okulun derslerine devam ediyorduk. Her ay bir sınıf atlıyorduk. İlk ay, bizde ortaokul birinci sınıfa karşılık olan sınıfa devam ettiğim zaman ortalama 12 yaşındaki öğrenciler önümde ayağa kalkıyorlar, giyinirken paltomu tutuyorlardı. Son aylarımızı Ober Prima'da yani lise 3'te geçirdik.

Ben Gymnasium'un müzik öğretmeninin, Bay Lichey'ın evinde kalıyor ve onun eşinden Almanca öğreniyordum. Bay Lichey'ın unvanı "Königlicher Musik-Direktor" idi. Bazı besteleri radyoda yayınlanıyordu. Güzel bir Klavier'i, yani kuyruklu piyanosu vardı. Odasının devamlı 22 derecede olmasına titizlikle dikkat ediliyordu. Frau Lichey'ın da ayrı bir piyanosu vardı. Kızı İnge Lichey keman çalıyordu. Evin hizmetini genç bir kız görüyordu.

Schulpforta'nın yanı başından akan Saale Irmağı'nda yüzerdim. İlk suya atladığımda Almanlar şaşırıp kalmışlardı. Çünkü Schulpforta'da daha önce okuyan Türklerden hiçbiri yüzme bilmiyormuş.

Schulpforta'nın hemen yakınındaki Bad Kösen ünlü bir dinlenme ve eğlence yeri idi. Dans etmek için Sedat Alp'le ve bizi ziyarete gelen Halil Demircioğlu'yla oraya giderdik. Naumburg'da ise sinema

seyrederdik. Orada, Stabila adlı Gymnasium'da İhsan Ketin, Suat Baydur ve Necip Üçok okuyordu. Naumburg'ta bizi hemen herkes tanırdı ve herkes şayet Naumburg'a gelmiş isek hangi pastanede ya da sinemada olduğumuzu bilirdi.

Tiyatro oyunları için Jena'ya, opera gösterileri için de Weimar'a ekseriya okulun son sınıf öğrencileri ile giderdik. Sonraları yıllarca Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası şefliği yapan Ernst Praetorius o tarihlerde Weimar Operası'nda şef olarak çalışıyordu.

Alman kültürüne giriş

Türkiye'de yetenekli öğretmenlerin yardımı ve kişisel çabalarımla Türk ve Fransız kültürlerini köklü bir biçimde tanımıştım. Schulpforta'daki özel öğretmenim Frau Paula Lichey'dan ise Alman kültürünün ana çizgilerini öğrenmek mutluluğuna eriştim. Frau Lichey romantik yaradılışta, ancak çok kültürlü bir insandı. Kendisi anthropozoftu ve "... die den Gral gesucht" başlıklı bir kitap yazmıştı. Naumburg'un yerel gazetesinde bazen mistisizme kaçan makaleler yazıyordu. Ancak Ortaçağ, Rönesans ve aydınlanma çağını çok iyi biliyordu. Filozof ve hekim Paracelsus'tan (1493-1541) başlayarak Almanya'nın bütün yazarlarını, filozoflarını ve müzisyenlerini özet biçimde öğretmişti.

Kendisinden en çok müzik konusunda yararlandım. Bana piyanoda, okul öğrencileri ile birlikte görmeye gideceğimiz operaların leitmotiv'lerini, başlıca ve ilginç thema'larını çalar ve ben kavrayana kadar tekrar ederdi. Batı müziğini daha Türkiye'de iken çok seviyordum. Vefa Lisesi'nde müzik öğretmenimiz Halil Bedii Yönetken isteyen, hevesli öğrencilere kendi evinden getirdiği plakları okul yemekhanesinde dinletir ve gerekli açıklamaları yapardı.

Ben bu özel müzik saatlerini hiç kaçırmazdım. Babamın ve halamın evlerinde yalnız annem bir aralık ud çalmıştı. Kardeşim Fikri ise yine sadece bir süre gitar çalışmaları yapmıştı. Ben hiçbir müzik aleti çalmadım, ancak gramofonumla sürekli müzik dinlerdim. Benim bu ilgimi sezen Frau Lichey bana çok yardımcı oldu. Ruhumun başlıca gıdası olan müzikten bundan sonra daha bilinçli olarak zevk almaya devam ettim.

İlk defa ağladım

Türkiye'den ayrılalı iki hafta kadar olmuştu. Schulpforta'ya geldiğim ilk akşam Gymnasium'un sessiz ve karanlık atmosferi beni bir hayli sarsmıştı. Bana ayrılan oda da karanlıktı. Türkiye'nin aydınlığından sonra Kuzey Avrupa'nın karanlığı beni hüzünlendirmişti. Oturdum, doyasıya ağladım. Ancak bu odada kaldığım ilk aylarda at biniciliğinde Mussolini Kupası'nı kazanmamız ve Almanya'daki at yarışlarında da birincilikler elde etmemiz bana yine neşe ve canlılık kazandırdı.

Kırk çıban çıkardım

Almanların sucuk ve Schinken gibi besinlerine hiç alışmamış vücudum isyan etti. Öyle ki vücudumun her yanında kırkı aşan çıbanlar çıkmaya başladı ve yatağa düştüm. Burada Frau Lichey'da, yani bir Avrupalı kadında insan sevgisinin ne derecede yüksek olduğunun örneğine tanık oldum. Üşenmeden ve iğrenmeden bir hasta bakıcı gibi çıbanlarımı iki hafta boyunca tedavi edişi inanılmaz bir özveriydi. Frau Lichey'a büyük bir hayranlıkla bağlı kaldım. Bugün hâlâ bana gösterdiği sevginin minnettarlığını duymakta ve onu hasretle anmaktayım.

Üstte - Almanya Schulpforta Gymnasiumu'nda öğrencilik günleri (1932)

Altta - Almanya'da Schulpforta Gymnasiumu'nda özel öğretmenim Paula Lichey ve kızı İnge ile birlikte (1932)

Adıma verilen kokteyl parti

İlk akşam ağladığımı izleyen ve odama gelip beni teselli eden dil ve kültür hocam Lichey, herhalde yalnızlık hissimi gidermek için olacak, bir kokteyl parti düzenledi. Davete yirmi kadar genç delikanlı ve genç güzel kız gelmişti. Çay, kahve, limonata içildi, dans edildi ve randevular alındı.

Yabancı ülkede ilk aşkım

Kokteyl partide özellikle esmer güzeli, adı Lydia olan bir kız ilgimi çekmişti. Almanya'da az rastlanan esmer tipin seçkin bir temsilcisiydi. Kendisiyle dans ederken randevulaşmıştık. İki gün sonra davet ettiği babasının Naumburg'daki villasında buluştuk. Babasıyla, annesiyle ve kardeşleriyle yemek yedik, sonra kendisiyle gezmeye çıktım. Bu gezmelerimiz bir on gün kadar süregitti. Sonra bir gün Lydia bana flört sırasında sordu: "Sen beni seviyor musun?" dedi. "Evet. Hem de çok" dedim. "Benimle evlenir misin?" dedi. Bu soru üzerine birden şaşırdım kaldım. Ne diyeceğimi bilemedim. Ben Almanya'ya evlenmek için değil, okumak için gelmiştim. Bunu kıza söyleyemedim, oysa ona çok tutulmuştum. Tatlı sözlerle ve güzel jestlerle onu tatmin etmeye çalıştım ama oralı olmadı ve bu güzel ilişki bir iki hafta içinde son buldu. Ancak bir daha buluşmamak beni hüzne boğmuştu ve o günün akşamı da karanlık odamda yine birkaç dakika ağladım, kendime gelmeye çalıştım. Lydia güzeldi, şirindi, etkileyiciydi; ama benim yetişmem hepsinin üstündeydi.

Bu bağlamda bir ilginç rastlantıya daha değinmek isterim. Lydia adı sonradan araştırmalarım arasında yer alan uygarlıklardan birisiydi ve Lidya üzerine ne zaman bir makale okumuş veya yazmış isem Naumburglu güzel Lydia'yı anımsamışımdır.

Lydia ile ilişkiyi kestikten sonra Gisela isimli sarışın bir genç kızla dostluk kurdum. Onunla olan ilişkilerim adeta bir arkadaşlık düzeyindeydi. Ama ne de olsa cana yakın güzelliği, ilgisi ve yakınlığıyla beni ruhen tatmin ediyordu. Schulpforta'da kaldığım sürece Gisela'yla bu dostluğumuzu birlikte yaşattık.

Doğum günümü kutlamam gerekiyormuş

Bir perşembe günüydü. Dersim ve yapacak işim olmadığı için o gün geç kalkmıştım. Traş olmaya da üşendim ve bir iki saat gecikmeyle saat on civarında kahvaltı etmeye gittim. Salona girdiğimde Frau Lichey'ın ve kızı İnglein'ın masada oturduklarını görünce, "Ah, daha siz kahvaltı etmediniz mi?" dedim. "Hayır, çünkü sizi bekledik" dediler. Ben bundan bir şey anlamamıştım. Masanın üstü çiçeklerle süslüydü. Oturduğum iskemlemin etrafı da çiçekle sarılıydı. Neler döndüğünü anlayamamıştım. Ana-kız bana bakıp gülüşüyorladı. "Allah aşkına niye gülüşüyorsunuz?" dedim. "Bilmiyor musunuz? Bugün doğum gününüz var." dediler. Ben ömrümde doğum gününü kutlamış bir adam değildim. Çok mahçup oldum. "Ne bileyim, unutmuşum!" diye yalan söylemek mecburiyetinde kaldım. Ondan sonra da 30 Mart doğumlu olduğumu birkaç defa kendi kendime tekrar ettim; unutmamak ve bir daha gülünç duruma düşmemek için.

Berlin Üniversitesi

Berlin Üniversitesi'nde 1933'ten 1941'in sonlarına kadar sekiz yıl ünlü arkeolog Gerhard Rodenwaldt'ın yanında klâsik arkeoloji öğrenimimi yaptım. Bu uzun öğrenim süresince Hellen ve Roma Arkeolojisi, Eskiçağ Tarihi, Klasik Filoloji, Eski Yunanca, Bizans Sanatı, Avrupa Sanatı, İslam ve Türk Sanatı ile Felsefe Tarihi derslerine hiç aksatmadan

devam ettim. Ayrıca Hans Ehelolf'un yanında üç sömestr boyunca ihtiyari (gönüllü) olarak Hititçe ve çivi yazısı öğrenmeye çalıştım. Hititçeye paralel olarak Anton Moortgart'ın da derslerini aldım. Yine program dışı olarak dört sömestr boyunca Klaffenbach'ın yanında Hellen epigrafisi seminerlerine katıldım.

Hocam arkeolog Gerhard Rodenwaldt (1934)

Başta Rodenwaldt olmak üzere hocalarımdan çok etkilendim. Rodenwaldt her sömestr bütün öğrencileri bir defa evinde çaya, bazılarımızı da yine her sömestr bir defa yemeğe çağırırdı. Hepimizle ayrı ayrı ilgilenirdi. Benimle özellikle müzik üzerinde konuşurdu. Düzinelerce Mozart plaklarına sahipti. Rodenwaldt'ın çok sayıda yabancı talebesi vardı. Yunanlılar ve Türkler çoğunlukta idi. Ancak çoğu yardımcı öğrenci idi. Papadimitriou, Pelikanides, Mitzos bunlar arasında en uzun kalanlardı. Türklerden yalnız Jale İnan ve ben doktora yaptık.

Avrupa Sanatı hocası Wilhelm Pinder'i özellikle severdim. Kendisi, yüzlerce genç kız ve erkek öğrencisi arasından seçtiği, sevdiği 15-20 kişiyi her sömestr 1-2 defa evine davet eder, bize piyanoda klâsik parçalar çalardı. Bana Hafız, Sadi ve Hayyam'dan şiirler okurdu. Ben de ona her gidişte Nedim'den, Fuzuli ve Yunus'tan bazı örnekler sunardım.

Bana en çok yakınlık gösteren hocalarımdan diğer biri de İslam ve Türk Sanatı profesörü olan Ernst Kühnel'di. Kendisi Türk Sanatı'nın özelliklerini ortaya koyan ve onun İslam dünyası içindeki önemini vurgulayan ilim adamlarından biri idi. Benden her sömestr 1-2 konu üzerinde konuşmamı ister ve bana "Siz seminerin direğisiniz" diye iltifat ederdi. Ben de her sömestr 2-3 konu hazırlar, onları seminer saatlerinde anlatırdım. Sonradan Ankara'ya profesör olarak davet ettiğimiz Otto Dorn benim öğrenciliğim sırasında İslam Sanatı bölümünde asistandı.

Hitit dili hocam Hans Ehelolf da bana çok ilgi gösterdi. Onun derslerine Sedat Alp, Heinrich Otten, Edel, Oliver Gurney, Halil Demircioğlu ile birlikte katılırdım. Bana her ay hazırlamam gereken konuları verir ve bunları gelecek derste soracağını söylerdi. Ben günlerce hazırlanırdım ancak, "Olmadı, yeterli değil" diye beni perişan ederdi. Bununla beraber bana çok ilgi gösterdi. Ben evine yemeğe çağırdığı biricik talebesi idim. Benden başka kimseyi evine davet etmediği söylenirdi.

Evine çağırdığı akşam önce üniversitede buluştuk. Eve girince bir koltuğa oturdu. Hemen eşi potinlerini çözdü ve onları ayaklarından çıkararak Pantofell'lerini giydirdi. O esnada birkaç kedi geldi ve hepsi kucağına, omuzlarına çıkmaya başladı. Yemekte çeşitli sandviçler yedik. Güzel beyaz şarap içtik. Bana Türkiye gezilerinden ve Halil Edhem'le yaptığı konuşmalardan bahsetti. Hocamın gösterdiği yakınlığa karşın Hitit çalışmalarını bırakmak zorunda kaldım. Çünkü ben Hititçe değil, arkeoloji okumaya gelmiştim. Dördüncü sömestrde Hititçeyi bıraktığımda Hans Ehelolf, Gerhard Rodenwaldt'a telefon etmiş ve benim niye gelmediğimi sormuş, o da yerinde bir yanıtla "Arkeolojiden vakit bulamıyor" demişti. Bu telefon konuşmasını bir numaralı hocam tatlı tatlı gülerek anlatmıştı. Hans Ehelolf büyük bir bilgindi. Onun yanında üç sömestr okumuş olmamdan büyük mutluluk duydum. Sonradan Hitit Sanatı üzerine kitaplar yazarken çivi yazısını unutmuştum ama Hitit metinleri içinde daha önce gezintiler yapmış olduğum için Hitit Sanatı'na kendimi çok yakın bulmuştum.

Bir Alman kazısına katıldım

Berlin'de okuduğum sırada, 1934 ve 1935 yıllarında Prof. Unverzagt'ın Landsberg an der Warthe'deki Zantoch kazısına öğrenci olarak katıldım. Orada theodolit kullanmasını ve kazı tekniklerini öğrendim. Türkiye'de büyük kazılar yapmış olan ünlü arkeolog Theodor Wiegand, Zantoch'a sık sık gelirdi. Onun kazıyı ziyaret ettiği günler, Türk olduğum için çay sofrasına beni de davet ederlerdi. Zantoch kazılarında Ostgotlara ait bir öreni kazıyordu. Özünde M.S. 6. ve 7. yüzyıllara ait "prehistorik" düzeyde bir yerleşme idi. Buluntular çok fakirdi. Üzerinde küçük bir motif olan vazo parçası bulduğumuzda heyecanlanıyorduk, o akşam bize bu buluntu dolayısıyla şarap ikram ediliyordu. Buna

karşılık kazı tekniği büyük rol oynuyordu. Türkiye'de kazı yapmaya başladığım zaman Zantoch'ta edindiğim deneylerin büyük yararını gördüm.

Enstitümüzün kütüphanesi çok zengindi. Pek seyrek olarak yanı başımızdaki Staatsbibliothek'e başvurmak gereksinimini duyuyorduk. Hemen hepimizin değişmeyen belli bir oturma yeri vardı. Jale İnan'la karşılıklı oturuyorduk.

Enstitümüzün üst katında klâsik arkeolojinin en önemli heykel ve kabartma eserlerine ait alçı kalıplar yer alıyordu. Seminerlerimizin bir bölümünü burada yapıyorduk.

Almanya'da Zantoch kazılarına öğrenci olarak katıldım (1934-1935)

Otuz bin kitabı nasıl okuyacaktım?

1933 yılının aralık ayında hem Almancamı hem de meslek bilgimi arttırmak için *Arkeolojiye Giriş* adlı bir kitap okuyordum. Kitabı elime aldığımda saat 10.00'du. Saat 12.00'de baktım, beş sayfa okumuşum. Birçok defa lügata baktığım için beş sayfayı iki saat gibi uzun bir zaman içinde okuyabilmiştim. Kitaba baktım, 500 sayfayı aşkındı. Kafamı kaldırıp kütüphanenin raflarında şöyle bir göz gezdirdim, hepsi kalın kalın kitaplardı ve bana verilen bilgiye göre otuz bin cildi buluyordu. Düşündüm; beş sayfayı iki saatte okudum. Yani bu kitabın tümünü, günde 10 saat okusam, bitirmek için yirmi gün sarf etmem gerekiyordu. Sonra 30 bin cildin ortalama 300 sayfa olduğunu düşünerek bu kütüphaneyi kaç yılda okuyabileceğimi hesaplamaya kalktım. Öyle rakamlar çıktı ki, bütün güzel düşlerim kırıldı ve korkunç neticeyi almadan kitabı kapadım ve kendimi dışarıya attım. Yemek yerken düşünüyordum, bütün kitapları okumamın, her kitabı da sonuna kadar okumasam bile, yine de bir hayli zaman alacağı kafamda belirdi. Büsbütün irkildim ve kendimi avutmak için sinemaya gittim. Sinema dönüşü başkaları nasıl yaptıysa elbet ben de öyle yapacağım diye teselli buldum.

Şimdi evimde on bini aşkın kitabım var. Bu ciltlerin hepsini okumadım ama onlardan yararlandım. Demek ki oluyormuş.

İlk başarım

Derslerde yüze yakın, seminerlerde ise otuz civarında öğrenci bulunuyordu. Seminer saatleri hep tartışmalı geçerdi. Bazen bir öğrenci bir ödev sunuyor, sonra onun konuşması tartışmaya açılıyordu. Bazen de hoca, bir eserin incelemesini yapıyor ve bu arada ortaya bir soru atıyor, öğrenciler de onu yanıtlamaya çalışıyorlardı. Bu tartışmaları çok seviyordum. Ancak ilk katıldığım aylarda söze karışmaya cesaret edeme-

miştim. Nihayet 1934 yılının başında ilk başarılı çıkışımı yaptım. Rodenwaldt güzel bir heykel başının diasını perdeye aksettirmiş ve ilk soruyu ortaya atmıştı. "Bu baş Avrupa Sanatı'nın hangi stil akımını anımsatıyor?" dedi. Yanıtını biliyordum fakat söylemeye cesaretim yoktu. Yüreğim ağzıma gelecekmiş gibi atıyordu. Kimseden ses çıkmadığını anlayınca birden canlandım ve dudaklarımdan bir tek sözcük çıktı: "Barok" dedim. Rodenwaldt sevgi dolu bir bakışla bana döndü ve "Evet, Barok" dedi. Bu, arkeolojide benim ilk başarımdı ve o günden sonra bütün tartışmalarda söz sahibi olmaya başladım. Ancak ölçülü davranıyordum. Hoca istediği, beklediği yanıtı alamayınca başını bana doğru çeviriyor ve benim ne diyeceğimi merak ediyordu. Bu benim için en büyük iltifattı. Diyebilirim ki verdiğim "Barok" yanıtı bütün yaşamımdaki bilim aşkının ilk kıvılcımı idi.

Berlin'de arkeoloji öğrenimim dışında özellikle müzik ve sporla meşguldüm. Uzun yıllar tenis oynadım ve bir at kulübünde ata bindim. Hemen her hafta üniversitemizin karşısındaki devlet operasına ya da sonraları Ankara'da uzun yıllar hizmet gören Carl Ebert'in yönettiği Volkstheater'daki temsillere giderdim. Opera ziyaretlerimde dinleyici olarak en çok Saadet İkesus'a rastlardım. Operaya bazen frakla gider, parkette birinci ya da ikinci sırada otururdum. O zaman en pahalı yer 12 Mark civarında idi. Bazı akşamlar da Alman arkadaşlarımla 60 Pfennig olan yerlerde otururdum. Oradan sahneyi görmek için biraz öne sarkmak gerekirdi. Oralarda özellikle müzik okuyan arkadaşlarımla otururdum. Onlar partiturları ile gelir, temsilleri notalarla izlerlerdi.

Atatürk Prof. Afet İnan'ı Berlin'e gönderdi

1934 yılının ilkbaharındaydı. Müfettişimiz Cevat Dursunoğlu beni makamına çağırdı. Gittim, bana "Bir hafta sonra Prof.Afet İnan gelecek.

Berlin'de on gün kadar kalacak. Berlin müzelerini ona siz tanıtacaksınız" dedi. Derhal bir odaya geçtim, bir plan hazırladım ve müfettişimize takdim ettim. Bu planda özellikle Bergama Sunağı gibi Türkiye'den gelmiş antik eserler, Orta Asya Türk Sanatı ile Selçuklu ve Osmanlı dönemleri eserleri ön sırada yer alıyordu. Müfettişimiz Dursunoğlu, "Güzel" dedi ve planımı beğendi. Ertesi gün o tarihlerdeki büyükelçimiz Hamdi Pak beni çağırdı ve aynı konuda talimat verdi. Büyükelçi "Sizin devam ettiğiniz bir derse Afet Hanım'la birlikte katılmak isterim" dedi. Hocama sordum. "Memnuniyetle" dedi ve üç düzineyi aşkın yabancı öğrencinin devam ettiği bir derse katıldılar. Afet İnan müzeleri büyük ilgiyle gezdi, birçok müzede katalog ve kitap satın aldı. Onları büyükelçilik kendisine postayla, İstanbul adresine gönderdi. Fransız empresyonist ressamı Renoir'nın (1841-1919) güzel kadın tipinin cazip bir örneği olan Afet İnan, zarif, alçakgönüllü, ölçülü ve nazik bir hanımefendi olarak beni çok etkiledi.

1935 yılı yaz aylarında Türk kazılarına katılma emri geldi

Prof. Afet İnan'ın gelişinden 4-5 ay sonraydı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın kararıyla Avrupa'da arkeoloji ve tarih okuyan öğrencilerin iki ay süreyle Türkiye'de yapılan kazılara katılma talimatı geldi. Berlin'den Halil Demircioğlu ve Sedat Alp ile Paris'ten Halet Çambel Orta Anadolu'da Türklerin idare ettiği Hitit kazılarına, bu satırların yazarı ise Batı Anadolu'da antik çağ kazılarına katılma emrini aldılar. Öyle anlaşılıyor ki bu davet Afet İnan'ın yaptığı öneri üzerine gerçekleşmişti.

İki ay süreyle bütün Batı Anadolu'yu ve müzelerini bir arkeoloji öğrencisi olarak böylece ilk defa gezme fırsatını buldum. Her gittiğim yerde, nerede kalacağım programlanmıştı. Bazı seyahatlerimde özel

taksi tutmam dahi sağlanmıştı. Çok yararlı bir gezi oldu ve bana ileride yapacağım çalışmalar için, ilk düşüncelere girişmemi sağladı.

Bir otobüs kazasında kolum kırıldı

Aşağı yukarı seyahatimin sonundaydı. Bergama'dan otobüsle İzmir'e dönüyordum. Arabada şoförün arkasında oturuyordum. Bir aralık otobüs durduruldu ve askerlikten terhis olmuş 3 asker otobüse girmeye çalıştılar; ancak "Yer yok" yanıtı üzerine "Biz hemen şuracıkta, Foça'da ineceğiz" diyerek ikisi ön ve arka kapıda, üçüncüsü de benim oturduğum pencerenin dış kenarında ayaklarını basacak yer buldular. Böylece yola devam ettik. Silahları omuzlarındaydı. Benim oturduğum pencerenin dışındaki asker evine kavuşmak heyecanı içindeydi ve elleriyle açık duran pencereye tutunarak benimle tatlı sohbetler yapıyordu. Derken bir sarsılma oldu, karşıdan gelen bir otobüs bizim arabaya çarpmış ve benim solumda otobüse asılı duran asker yere düşmüştü. Bu sarsıntıda sol kolumla dizimden düşen çantamı kaldırmak isterken elimi oynattığımı hissediyor, fakat onu göremiyordum. Bir baktım sol kolum kırılmış ve aşağı yarısı adeta kopmuş vaziyette yere uzanmış idi. Ama hiç acı duymuyordum. Derhal sağ kolumla sol kolumun alt kısmını elledim ve kolumun ikiye ayrıldığını anladım. Soldaki nefer ölmüştü, beni de hayırsever vatandaşlar İzmir'de Devlet Hastanesi'ne naklettiler. Hastaneye getirildiğim anda, doktor olmadığı için bana iki erkek hasta bakıcı anestezi yaparak kolumu alçıya aldılar ve yatağa yatırdılar. Geceyarısı uyanmıştım, nefes alamıyordum. Zorla yataktan koridora çıktım ve yüksek sesle "Kimse yok mu?" diye bağırdım. O esnada odanın birinden bir doktor çıktı "Ne var, ne istiyorsun?" dedi. Benim iki parça olan sol kolumu, hasta bakıcılar hazır ol vaziyetinde olmak üzere vücudumun üst bölümünü alçıya almışlardı. "Halimi görüyorsunuz. Zor nefes

alıyorum" dedim. Derhal göğsümün üstündeki alçı sargısını kesti ve beni yatırdı. Ertesi günü İzmir Devlet Hastanesi'nde yalnız kolumu alçıya aldılar ve böyle 3-4 gün yattım. Ancak durumdan şüphelendiğim için İstanbul'a gitmeye karar verdim. Orada ünlü doktor Mim Kemal Öke'ye gittim. Kolumun kırık olmasına rağmen çakı gibi delikanlıydım. Ayağımda çizmelerim vardı. Mim Kemal'e Almanya'da öğrenci olduğumu, Bergama-İzmir yolunda kolumun kırıldığını ayrıntılarıyla anlattım. Güldü. "Biz bakarız" dedi ve üçüncü defa kolumu askıya aldı. Tedavi ücretini ödemeye kalktığımdaysa "Biz öğrenciden para almayız" dedi. Benim için paranın hiç bir önemi yoktu, ama bir Türk doktorunun bir öğrenciden para almaması şeklindeki davranışı beni çok etkiledi. Hatırasını saygıyla anıyorum. Sol kolum artık kaynamıştı. Ancak tedavisi Almanya'da tenis oynamakla devam etti. Çünkü kolum 45 derecelik bir açı halinde kıvrık kalmıştı. Onu açmak için tenis raketimle duvar topu oynadım. Böylece 2-3 ay içinde kolum eski durumuna ulaştı.

1930'larda bir Türk Lirası 2,5 Mark değerindeydi

1930'larda bir Türk Lirası resmi kurda ve piyasada 2,5 Mark değerindeydi. 1935'ten sonra ise nazi hükümeti Registermark'ı icat etti ve dışarıdan döviz olarak gelen bir Türk Lirası'na 6,5 Mark ödemeye başladı. Öğrenci bursumuz 96 liraydı. Alman öğrenciler ayda 100-150 Mark'la geçinirken biz 650 Mark alıyorduk. Bu para o dönemde bize bol bol yetiyordu. Onun için bazen Kempinski, Mampe gibi ünlü restoranlara giderdim. İyi giyinir ve giysilerimi Kurfürstendamm'ın yan sokaklarından birinde terzi dükkânı olan Müller dikerdi. Günlük, spor ve resmi giysilerim dışında bir frakım ve bir smokingim de vardı. İyi tanınmış ailelerin evlerine davet edilirdim. Ünlü göz doktoru Krückmann ile Müzeler Umum Müdürü von Waetzold'un evlerinde güzel partiler

düzenlenirdi. Prof.Krückmann Tevfik Rüşdü Aras'ın gözlerini tedavi etmişti. Bu toplantılara ekseriya frakla katılırdım.

Berlin'de hep en güzel semtlerde oturdum. Sekiz yıl boyunca Bleibtreustrasse ve Hallensee arasında kalan Kurfürstendamm'da veya onun yan sokaklarında, ancak zengin ailelerin sahip olduğu 8-10 odalı evlerde, tek odada kalırdım. Bu aileler genellikle naziler yüzünden zenginliklerini yitiren ve evlerine kiracı almak mecburiyetinde kalan Musevi kökenli Almanlardı. Bu aileler yabancı talebeleri özellikle tercih ederlerdi.

Berlin'de Atlı Spor Kulübü üyesi idim (1936-1938)

Berlin'de müzik öğrenimi yapan gençlerin verdiği konser

Kurfürstendamm'da kaldığım Musevi kökenli bir Alman ailenin evinde, bu muhteşem bulvarın diğer apartmanlarında olduğu gibi, iç içe, şahane iki salon vardı. Üstelik ailenin biricik çocuğu olan genç, güzel kızın çaldığı mükemmel bir Klavier mevcuttu. Ev sahibi ve kızları bana yakınlık gösteriyorlardı. Berlin'de staj yapan birçok genç Türk müzisyenin bulunduğunu göz önünde tutarak, onlara bir konser düzenlememizin mümkün olup olmadığını sordum. Çok olumlu karşıladılar. Bunun üzerine Jale İnan'ın kız kardeşi piyanist Ogan ile artık adlarını anımsamadığım, biri kontrbas diğeri çello çalan ikiz delikanlılara başvurdum. Onlar da çok ilgilenince, güzel bir program geliştirildi. Aralarında asker öğrencilerin de bulunduğu 30 kişiyi aşkın genç Türk okuyucu, konseri ilgi ile ve zevkle izlediler. Müzisyenlerimizi ev sahibi aile de coşku ile alkışladı. Şölenden sonra 30 Türk öğrenci yurdumuzun kültür sorunlarını bu bağlamda, özellikle Türk Batı müziğinin gelişmesi için gerekli ortamın yaratılması konusunu tartıştılar.

Bayan Dr. Platschek'in evinde kaldım

Kurfürstendamm'da bir yıl süreyle oturduğum evin sahibi Dr.Platschek adlı komünist bir bayandı. Bu evde şimdi adını anımsamadığım, ama *Schippe, Hacke, Hoi* kitabının müellifi Nazi yandaşı bir genç, Gebert adlı liberal bir öğrenci, orta yaşlı, sahip olmadığı halde doktor titri taşıyan, seçkin giysili, otomobil satan bir mağazada çalıştığını öğrendiğimiz bekâr bir bey, bir Çinli, iki Amerikalı bir de ben oturuyorduk. Bayan Platschek'in ise yalnız oğlu vardı. Yani komünistlerden, nazilerden, liberallerden oluşan karmaşa

pansiyon sakinleriydik. Gizli polis teşkilatından sık sık baskın yapılırdı. Ancak liberallerin odalarına hiçbir teftiş yapılmazdı.

Berlin'de bir Türk öğrenci (1935)

Berlin'de Türk Kulübü

Berlin'de bir Türk Kulübü'müz de vardı. Kulüp Kurfürstendamm ile Bleibtreustrasse'nin köşesinde yer alan binanın zemin üstündeki katında çok büyük bir daire idi. Burada büyükelçiliğimiz mensupları ve öğrenciler, konferanslara, konserlere ve çeşitli etkinliklere katılırlardı. Kulübü öğrenci derneği idare ederdi. Yönetim kurulunda bir ara başkan yardımcısı ve başkan olarak çalıştım. Burada iktisatçı Prof.Dr.Kenan Mortan'ın babasını ve dedesini de tanıdım. Aslında üye olan dedeydi. Kenan Mortan'ın dedesi o tarihte orta yaşlı, babası da çocuk yaştaydı.

Uluslararası Yabancı Öğrenciler Dernekleri Konfederasyonu

Berlin'de bir de Uluslararası Yabancı Öğrenci Dernekleri Konfederasyonu vardı. Onun bir aralık başkanlığını Nejad Eczacıbaşı, ben de genel sekreterliğini yapmıştık. Konfederasyon yöneticileri olarak düzenlediğimiz bir dostluk akşamına yabancı büyükelçilerle birlikte başta Dr.Goebbels olmak üzere Nazi erkânından da katılanlar olmuştu. Herkesin frak giydiği bu akşam boyunca müzik dinlendi ve dans edildi. Özel bir locada oturan Dr.Goebbels'i ziyaret edenler onu "Heil Hitler!" söylemiyle selamlıyorlardı. Dönemin ünlü sinema aktristlerinden Polonya kökenli Pola Negri'nin de "Heil Hitler!" selamını sağ elini Hitlervari biçimde öne doğru uzatarak değil, daha çok horizontal hareketle ve edalı bir şekil vererek icra etmesini neşeyle izlemiştik. Liberal düşünceli bir hanımın Hitler selamı başka türlü nasıl olurdu?

Berlin'de bir Sümer Kralı

Babamın soyadı "Dizdar" idi. Nüfus kağıdında Dizdarzade Salih Sabri olarak yazılıydı. 1935'te soyadı kanunu çıkınca, "Sen tarihçi olduğuna göre Sümerce bir ad seçelim" dedi. Ben de Sümerce dört isim seçtim. Babam Akurgal adını uygun buldu. Akurgal 3. bin başlarında yaşamış bir Sümer kralının adı olup A=su, kur=ülke ve gal=büyük olmak üzere "Büyük Su Ülkesi" anlamına gelmektedir. Böylece Dizdar adı Akurgal'a dönüştü.

1935 yılının sonbahar aylarındaydı. Bir gün, uzun yıllar İstanbul Arkeoloji Müzelerinde müdürlük yapan Prof.Ungar'la bizim bölümde karşılaştım. Kitaplığın ikinci katındaydık ve konuşuyorduk, o esnada seminer fotoğrafçısı geldi ve bana aşağıdan "Herr Akurgal" diye seslendi. Benim bir profesörle konuştuğumu görünce "Önemi yok, sonra görüşürüz" dedi. Ancak Akurgal sözcüğünü duyan Sümeroloji ve Assyriloji hocası Ungar "Bu adam çok hoş, Akurgal da ne demek, bu fotoğrafçı Akurgal sözcüğünü nereden biliyor" dedi. O zaman anlattım. Yeni ismimin Akurgal olduğunu söyleyince kahkahayla güldü ve "Ya? Siz şimdi bir Sümer kralı oldunuz" dedi. "Ama iyi ettiniz" diye ekledi.

İki büyük Türk eğitimcisi Cevat Dursunoğlu ve Avni Başman

Berlin'de çok iyi bir öğrenim yapmamı özellikle Cevat Dursunoğlu'ya ve sonra onun yerine gelen Avni Başman'a borçluyum. Her ikisi de çok kültürlü eğitimcilerdi. Onlar hocalarımızı ziyaret eder, hakkımızda bilgi toplar ve çalışmalarımızı izlerlerdi. Hocalarından iyi rapor alan gençlere hiç karışmaz, istedikleri gibi çalışmalarına fırsat tanırlardı. Cevat Dursunoğlu ayrıca Almanya'dan ayrılmak zorunda kalan değerli ve ünlü bilimadamlarının Türkiye'ye kazandırılmasında büyük rol oynamıştı.

Almanya'da yüzlerce öğrencinin çağdaş bir düzeyde yetişmiş olmasının mutluluğunu bu iki büyük eğitimciye borçluyuz. Onlarla ne denli övünsek az olur. Her ikisini de sevgiyle ve saygıyla anmayı bir borç biliyorum.

1937'de Prof. Buschor'un derslerini izledim

Hocam Prof. Rodenwaldt ile München Üniversitesi'nde arkeoloji okutan Ernst Buschor o dönemin en önde gelen iki büyük adıydı. İkisi

ün bakımından rekabet halindeydi. Buschor'un makalelerini zevkle okurdum. Onun için onun da derslerine devam etmeye karar verdim. Ve 1937'de hocam Prof. Rodenwaldt'e iki ay müddetle Münih'e gitmek istediğimi anlattığımda, anlamlı bir şekilde "Ya, demek ki Buschor'u ziyaret edeceksiniz" diye bana takılmıştı. Gittim ve iki ay derslerini izledim. Kendisi projeksiyon aletinin başında duruyor ve diaları kendi eliyle koyarak dersini veriyordu. Biz, arkamız kendisine dönük ama başımız ona çevrilmiş olarak oturuyorduk. Kendine özgü bir konuşma ve yine kendine özgü bir yazma biçemi vardı. Yazılarını nasıl büyük bir zevkle okuyorsam, konuşmasını da o denli ilgiyle izledim.

Berlin'deki Delphi adlı bir dans evi

Berlin'deki yerli ve yabancı gençler sevgililerini genellikle Delphi adlı bir lokalde seçiyorlardı. Bu lokalde her masanın üzerinde bir telefon ve bir numara vardı. Beğendiğiniz ve dansa kaldırmak istediğiniz kıza telefon açıp "Ben şu masada oturuyorum ve şimdi sizinle konuşuyorum. Benimle dansa kalkar mısınız?" diye sorardınız. O da bakar, beğenirse "Sizi bekliyorum" derdi. Siz de dans ederdiniz. Bu danslar tekerrür ettiği taktirde, o kızın sizinle dost olacağını anlıyordunuz ve randevulaşıyordunuz. Bunların arasında ortadirekten, iyi aile kızları olduğu gibi, maceracı olanlar da vardı. Bu lokallere ben de gittim. Ama hiçbir zaman hiçbiriyle randevulaşmadım. Yakın kız arkadaşlarımı ailelerini de tanıdığım hanımlar arasından seçerdim. Benim için kadınlar iki kategoriydi. Birisi yakın arkadaş olan, iyi huylu bir can yoldaşı, öbürü de sadece beğenilen, hayran olunan ve sevilen güzel bir kadındı. Dostluk kurduğum çok genç kız ve kadın oldu. Onlarla flört bile etmedim, ama bir yakın arkadaşım her zaman vardı ve sekiz yıllık Berlin hayatım boyunca bunların sayısı beşi geçmedi. Oy-

sa bütün yabancı gençlerin bir yıl içinde dahi değişik sevgilileri oluyordu. Bir anımı anlatayım: Bir kitap mağazası sahibinin kızıyla tanıştım. Onunla tanıştığımda bir yakın kız arkadaşım vardı. Bu yüzden onunla sadece yemeğe çıkar, sinemaya, tiyatroya ve operaya giderdim. Ama flört etmedim. Yine bir akşam yemeğe gitmiştik.

Berlin yaşamımdan kesitler (1935-1936)

Zoo civarında Eden Hoteli'nde yemek yedik, yemekten sonra "Civardaki sinemalardan birine gidelim" diye teklifte bulundum. Bunun üzerine kırgın bir edayla "Allah aşkına senin evin yok mu?" dedi. Ve tabi ki onunla o akşam eve gittik. Dora isimli bu güzel kız uzun zaman benim yakın arkadaşım oldu. Bir gün çantasını açmıştı, bir İsveç bayrağı rozeti gözüme ilişti. "Bu ne ?" dedim. Açıkça söyledi. "Bu benim çok eski bir dostumun hediyesidir." Yıllarca önce tanışmışlar. Bu İsveçli her yıl aşağı yukarı bir kere Berlin'e gelirmiş, geldiğinde de beraber olurlarmış. Ben bunu doğal karşıladım. Üstelik Dora'yla yakın arkadaşlığım sırasında benim de başka kaçamaklarım olmuştu. Uzun süre dost kaldığım diğer bir yakın kız arkadaşımın adı ise Olga idi.

Schleiermädchen (Tül peçeli kızlar)

Berlin Üniversitesi'nin Arkeoloji Bölümü'nde daha çok erkek öğrenci vardı. Kızların sayısı azdı ve çoğu da güzellikten pek nasibi olmayan ve bir meslek sahibi olmaya önem veren, iyi görünüşlü genç hanımlardı. Zengin ailelerin şık kızlarıysa meslek sahibi olmak için değil, kültürlü yetişmek için Sanat Tarihi Bölümü'nü yeğliyorlardı. Üç yüz kişiye yakın öğrencisi bulunan Sanat Tarihi Bölümü'nün yarısından çoğu kızlardan oluşuyordu. Bunların bazıları, "Schleiermädchen" idi. Bu genç hanımlar, o zamanın modasına uygun olarak yüzün yarısını örten ve üzerinde benekler olan tüllü şapkalar giymekteydiler. Wilhelm Pinder'in dersine devam eden erkek öğrencilerden ilgiyi çeken, ince vücutlu, uzun boylu, yakışıklı bir delikanlıyı herkes tanıyordu; çünkü o, dönemin en ünlü heykeltraşlarından biri olan Georg Kolbe'nin canlı modeliydi. Güzel giyimli ve ölçülü davranışlı bir yabancı, Wilhelm Pinder'den "Der nette Türke" deyimiyle iltifat gören bir öğrenci olduğum için kızlar arasında ben de itibar görürdüm. Bu zengin aile kızlarının

bazılarını yemeğe çağırırdım ve güzel sohbetler ederdik. İlişkilerimiz arkadaşlık düzeyinde olurdu.

Paris Gezisi

Prof.Rodenwaldt ya da yardımcıları Dr.F.W. Goethert ve Dr.Willy Zschietzschmann ile birlikte Almanya içinde olduğu gibi Almanya dışında birçok şehri ve onların müzelerini gezdik. Ancak nedense bir türlü Paris'e gidememiştik; oysa ben Paris'i görmek özleminde idim. Onun için 1937 sonbaharında Prof.Rodenwaldt'tan izin alarak yarım yıllığına Paris'e gittim.

Paris'te Charles Picard'ın, Lantier'nin öğrencisi oldum. Derslerin büyük bir bölümü Enstitut d'Art et d'Archéologie'de (Rue Michelet 3) veriliyordu. Halet Çambel de burada okuyordu. Ayrıca Louvre Müzesi'ndeki Ecole du Louvre'un derslerine devam ettim. Remzi Oğuz Arık da burada okumuştu. Ayrıca Salamon Reinach, René Dussaud, Delaporte gibi ünlüleri ziyaret ettim. Onlar beni çaya ya da yemeğe davet ettiler. Delaporte bana Louvre Müzesi'ndeki Hitit eserlerini gösterdi ve beni çatıya çıkardı, orada Paris'i yüksekten seyrettik.

Paris'te aylarca bütün müzeleri defalarca gezdim. Özellikle Jeu de Paume müzesindeki impressionist ressamların eserlerini pek çok kez günlerce seyrettim. Cluny Müzesi'ndeki Osmanlı kumaşlarını görmek te beni çok sevindirmişti.

Bu arada Paris operasında ve Comédie Française'de çeşitli temsiller gördüm. Doğaldır ki, Maurice Chevalier'yi birkaç kez zevkle dinledim ve izledim. Paris'te Rue de la Sorbonne'daki ucuz bir otelde oturdum. Yemeklerimi hemen otelin yanındaki bir Ermeni lokantasında ya da Quartier Latin'in çeşitli café ve bistrolarında yiyordum. Arada bir lüks restoranlara da giderdim. Bu arada Quartier Latin'de St.Germain Boule-

vard'ının Sorbonne Üniversitesi yakınındaki, şimdi adını unuttuğum ünlü bir kahvesinde (bir binanın ikinci katı idi) Paris'te okuyan Türk öğrencileri ile buluşup sohbet etmeyi de ihmal etmedim.

"Chez Dupont tout est bon"

Paris'te 1937 yılında Sorbonne'da bir sömestr süre ile öğrenci iken ayak üstü kahve ya da bira içtiğim yerlerden birisi de Dupont adlı bir lokaldi. Kapısının üstünde "Chez Dupont tout est bon" (Dupont'da her şey mükemmeldir) reklamı vardı. Özünde onun hiçbir ayrıcalığı yoktu ama Quartier Latin'de çok işlek bir yol üzerinde idi.

Beni ilgilendiren yönü Avrupa'da temizlik anlayışının belirgin bir örneğini sergilemesiydi.

Dupont'da içki bardakları ve kahve fincanları müşterilerin gözü önünde tezgâhın üzerindeki küçük bir havuzcukta yıkanırdı. Musluktan gelen su küçük havuzcuğa akar, onun dibindeki bir delikten dışarıya giderdi. Kirli kapların içi lastik tellerden oluşan bir püsküllü fırçayla temizlenirdi. Sistem çok güzeldi, ama uygulama kötü idi. Çünkü havuzcuğun dibindeki delik pek seyrek açılır, su kahve fincanlarının yıkanmasıyla kapkara oluncaya değin kapalı tutulurdu. İşin rahatsız edici yanı da bardağınızın bu kirli suda gözünüzün önünde yıkanması idi. Bardağın başı suya batırılır, lastik fırça ile temizlenip çalkalandıktan sonra çıkarılırken, içinde kara sudan birkaç damla kaldığını görürdünüz. Bu hoş bir tutum değildi. Ancak Türk kahve evlerinde çay fincanlarının dibinde bir deliği bulunmayan küçük bir leğende parmakla yıkandığını çok kez gördüğüm için Dupont'daki bu yöntemi yine de daha iyi bulur ve "Evet, chez Dupont tout est bon" derdim ve orada bir şey içeceksem tezgâhın üzerindeki havuzcuğun suyuna bakar, rengi henüz kararmamış ise "un café s'il vous plaît" derdim.

Paris'i tahmin ettiğim gibi çok sevmiştim. Ancak Berlin'e dönmem gerekiyordu. Gözüm arkada kalarak ayrıldım. Paris'i daha sonraları sıkça ziyaret etmek mutluluğuna eriştim.

II. Dünya Savaşı ve Türkiye'ye dönüş

Likya kabartmaları üzerindeki doktora tezimi Temmuz 1939'da bitirdim ve hocam Rodenwaldt'a verdim. Bir hafta sonra beni evine çağırdı ve orada "Tamam; dekanlığa teslim ediniz" dedi ve Deutsches Archäologisches Institut tarafından tezimin basılacağını müjdeledi. Tezi dekanlığa verdim. Ancak yaz tatiline girdiğimiz için imtihan ekim ayında yapılacaktı. Bu durum beni sevindirmişti. Çünkü en aşağı üç ay boyunca sınavlara hazırlanma olanağına sahiptim. Hemen arkeoloji, Eskiçağ Tarihi, Avrupa Sanatı, İslam-Türk Sanatı konuları üzerinde çalışmaya başladım. Latince ve eski Yunanca sınavlarını daha önce vermiştim. Hazırlıklarımı ağustos ortalarında bitirdim; çünkü ağustosun son haftasında uluslararası III. Klasik Arkeoloji Kongresi toplanacaktı. Dinleyici olarak katıldığım bu kongreye çok önem veriyordum. Nitekim beni ilgilendiren konulara ait bildirilere katılmaya başladım. Ancak daha kongrenin ilk gününde Hitler'in Polonya'yı işgal edeceği haberi yayılmıştı. Toplantıların hemen 2. ve 3. gününde birçok ülkenin temsilcileri ayrılmaya başladılar. Kongrenin 4. günü idi; müfettişlikten telefon edildi ve yol parası olanların hemen Türkiye'ye dönmeleri talimatı verildi. Bu haberi Rodenwaldt'a verdiğimde yüzü sapsarı olmuştu ve "Demek siz de gidiyorsunuz; demek felaket o kadar yakın" dedi.

İlk kafileyi on beş kadar kişi oluşturuyorduk. Aramızda Macit Gökberk ve Reşat İzbırak da vardı ve yola ancak Eylül'ün 2'sinde çıkabilmiştik. Elimizde radyo, her an Türkiye'nin savaşa katılıp katılmayacağını merak ediyor ve Alman sınırını bir an önce geçmeye çalışıyorduk.

Üstte - Annem, kardeşlerim Nevzat ve Fikri ile birlikte (1938)
Altta - Halam, babam, annem, ben ve Nevzat bir arada (1941)

Yolda sık sık trenden indiriliyorduk ve yerimize asker birlikleri bindiriliyordu. Alman sınırını üç günde aşabildik. Benim elimde küçük bir çantada doktora tezimin bir sureti vardı. Geri kalan bavullarımı Münih garında terk ettim. İstanbul'a vardığımızda üstümdeki çamaşır ve giysiden başka bir şeyim yoktu.

İstanbul'da ve Ankara'da üç ay kaldıktan sonra Türkiye'nin savaşa girmeyeceği öğrenilince, Almanya'ya geri çağrıldık. Dönüşte Münih'te bıraktığım bavulların hepsini buldum. Bu dönüş benim işime çok yaramıştı. Hem doktora sınavını verdim hem de onun bir devamı olan Harpy Anıtı üzerindeki çalışmalarımı tamamladım. Böylece hem doktor sanını aldım hem de doçentlik tezimi hazırlayarak 1940 yılının aralık ayında, yani başladığım görevi sekiz yıl içinde sona erdirerek yurduma döndüm.

Öğreticilik Dönemim

TÜRKİYE'YE 1940 yılı aralık ayında döndüm. Beni hemen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne 1 Ocak 1941'de asistan olarak atadılar. Kürsü başkanlığını Prof.Remzi Oğuz Arık yapıyordu. Berlin'de hazırladığım Harpy Anıtı üzerindeki çalışmamı habilitasyon tezi olarak sundum ve haziran 1941'de doçent oldum. O güne değin doçentlik için tez yapılmıyordu. Ben Ankara Üniversitesi'nde ve Türkiye'de yazılı bir tezle doçent olan ilk kişiydim. Şubat 1941'den itibaren ders vermeye başladım.

Otuz iki ay askerlik yaptım

Doçentliğe atandıktan, yani bir işe sahip olduktan sonra, gecikmiş olan askerlik ödevimi yapmak üzere gerekli makama başvurdum. 1941 eylül ayında askerliğe topçu olarak alındım. Altı ay kadar Ankara'da Yedek Subay Okulu'nda okuduktan sonra Trakya'da Hadımköy'e bağlı Örcünlü mevkiinde bulunan topçu alayında önce koşulu,

sonra motorize topçu bölüğünde hizmet gördüm. Daha sonra Nazilerden gelecek akınlara karşı bunkerler inşa eden savunma birliğine alındım.

Ankara Arkeoloji Müzesi Müdürü Prof.Remzi Oğuz Arık müze çalışmalarının sekteye uğramaması için üniversiteden ayrılınca, Dekan Şevket Aziz Kansu'nun başvurusu üzerine Milli Savunma Bakanlığı'na mülhak olarak tayin edildim. Böylece hem askerliğimi yapıyor hem de asteğmen üniforması ile fakültede arkeoloji derslerini veriyordum. Otuz iki ay süren askerliğimden, çok iyi anılarla ayrıldım. Örcünlü'de iken bir ara alayın bütün atlarının idaresi de bana verilmişti. Alaydaki arkadaşlarımı toplar, haftada bir defa bu atlarla, bir süvari takımı halinde dere tepe düz, saatlerce gezintiler yapardık. Bütün yaşamım boyunca ata binmek en büyük zevkimdi. Ahırlarda canları sıkılan ve enerjileri birikmiş olan atlar doyasıya koşar, ben de onlarla birlikte coşar, coşardım. O günleri şimdi derin bir sevgi ile yâd ediyorum.

Askerlik anılarım; bölük değil, sanki bir akademi

Askerlikte çok şey öğrendim ve asker olmaktan çok yararlandım. 1941 yılı sonbaharında yedek subay öğrencilerinin çoğu Avrupa ve Amerika mezunu gençlerden oluşuyordu. Bir gün binbaşı gelmişti. Merak etmiş, bizim 120 kişilik bölükte ne gibi gençlerin yer aldığını öğrenmek istemişti. Teker teker kaldırdı ve "Hangi memlekette okudunuz?" diye sordu. 120 kişilik topçu bölüğünün yarısından çoğu Avrupa ve Amerika'da öğrenim görmüş gençlerden oluşuyordu. Binbaşı, "Yahu burası asker bölüğü değil akademiymiş" diyerek tatlı bir şaka yaptı.

Bölüğümüzdeki ünlüler

Bölüğümüzde sonradan büyük ün yapmış kimseler yer alıyordu. Bunlardan birisi Osman Bölükbaşı'ydı. Ama o daha bizim bölükteyken hiç olmazsa aramızda ünlenmişti. Güzel, esprili, biraz da pornoya kaçan hikâyeler anlatır, etrafı kahkahaya boğardı. İçimizde daha o zaman en ünlü kişiyse Orhan Veli'ydi. Eskiçağ bilimlerinden üç kişi aynı bölüğe düşmüştük. Hititolog Sedat Alp, antropolog Muzaffer Şenyürek ve bu satırların yazarı arkeolog Ekrem Akurgal.

Askerlikte hocalık yaptım

Yedek Subay Okulu'ndayken bir ay kadar geçmişti ki bir 20 kişilik grup bölüğümüze katıldı. O güne kadar olan dersleri vermek için yüzbaşı bizi topladı ve "Yirmi kişi yeni geldi. İçinizde bunlara kim bugüne kadar öğrendiğinizi anlatabilir" diye sordu. Doğaldır ki hiçkimseden ses çıkmadı. "Size sesleniyorum" dedi. Yine kimse yanıt vermedi. Bu esnada yüzbaşının gözleri bana takılmıştı. "Sen doçent. Hocalığını göster, bu yeni arkadaşlarınıza bugüne kadar öğrendiklerinizi öğret" dedi. Emir yüksek yerden geliyordu. İstesem de istemesem de kabul ettim. Ancak yüzbaşı ilginç bir rastlantı olarak tam adamını bulmuştu. Öyle sanıyorum ki o öğretim üyesi olduğumu gözönünde tutarak bana bu ödevi vermişti. Oysa ben bir rastlantı eseri bu alanda uzmandım. 1933 yaz aylarında bir Alman kazısına katıldığım için theodolit kullanmayı, yan ve üst açı ölçülerini ustalıkla almayı öğrenmiştim.

Yüzbaşı beni hemen aldı ve "Yirmi kişilik yeni gruba bugüne kadar öğrendiklerimizi anlatın" dedi. Bir saat içinde bütün marifetimi gösterdim. Yüzbaşı "Yahu, sen neymişsin?"dedi. Ben de ona gerçeği anlattım. "Bu benim mesleğim" dedim. "Seni doçentsin diye seçmiştim, ama yine de doğru yapmışım" dedi.

"Emir emirdir." Yat!

Yedek subayken sırtımızda 30 kilo yükle 5-6 kilometre yürümek ve talim yapmak en önemli görevlerden birisiydi. Bir kış günü yine böyle 30 kiloluk yükle 6 kilometrelik geziye çıkmıştık. Çankaya Tepesi'nde yürürken birden üstteğmenin sesi yükseldi. Hepimize "Yere yat!" dedi. O esnada önüme baktım, yer ıslaktı. Bir an için tereddüt ettim. "Hey sen, yere yat!" diye gürledi. Bu kesin buyuru üzerine kendimi çamurların içine attım. Birkaç dakika yattıktan sonra, bu defa "Kalk!" emri geldi ve çamurları etrafa sıçratarak yürümeye katıldım. Yürürken "Bugün hasta olmazsam kolay kolay bir daha hasta olmam" diye düşünüyordum; çünkü terlemiştim ve çamur içinde yatmıştım. Her neyse, Yedek Subay Okulu'na döndük, soyunduk bir güzel yıkandık ve yattık. Ertesi gün kalktığımızda aslan gibi delikanlıydım. Kendi kendime "Eh, artık asker olabileceğimi kanıtladım" dedim.

32 ay askerlik yaptım (1941-1944)

Trakya'da önde bir kurt sürüsü, arkasında on kişilik yedek subay mangası

Haftasonları eve izne çıkardık. Ben İstanbul'da babamın annemin evine giderdim. Trene ulaşmak için her defasında bir 5-6 kilometrelik yolu yaya yürümemiz gerekiyordu. Bir kış günü on kişilik kafile halinde, tüfeklerimiz omuzumuzda trene ulaşana kadar yaya yürümeye başladık. Etrafta diz boyu kar vardı. Biraz sonra üç köpek karşımıza çıktı ve hepimizin ayaklarına sürünerek bizi adeta selamladı. Bu da ne oluyor diye düşündük. Ama biraz sonra anladık. Yolun yarısını bulmuştuk ki önümüzde birden kalabalık bir kurt sürüsü göründü. Biz derhal tüfeklerimizi ateş eder vaziyete getirdik ve yine omuzumuza astık. Yavaş adımlarla ilerliyorduk ama hep kurtları gözlüyorduk. Bir müddet sonra köpekler hiç bize selam vermeden ayrıldılar gittiler. Onlar paçayı kurtarmıştı. Biz hem sohbet ediyor, hem de kurtları gözlüyorduk. Olan olmuştu. Zaten silahları sıksak kaçarlardı, onun için korkmuyorduk ama her ihtimale karşı tedbirli davranıyorduk. Nitekim tren hattına yanaşmıştık ki artık nereye gittiyse gitti, kurt sürüsü kayboldu. Biz de gönül rahatlığıyla trene bindik, sağ salim evlerimize ulaştık.

Nazilere karşı savunma bunkerleri

Örcünlü'deki son aylarımda bir gün albay beni çağırdı ve bana "Sen arkeologmuşsun, öyle mi? diye sordu. "Evet" dedim. "Yani toprak işlerinden anlarsınız." "Evet" diye yanıtladım. "Öyleyse sizi müdafaa hattına alıyoruz" dedi. O tarihlerde, 1942/1943 sıralarında, Nazilerin Türkiye'ye saldırmaları söz konusuydu ve o nedenle içinde saldırı ve savunma silahlarının yer aldığı bunkerler inşa ediliyordu. Bu işi anlamadığım halde "Hayır" demek istemediğim için çalışmalara katıldım ve yararlı olmak düşüncesiyle bu hattın bir hayli batısında Bizans İmparatoru Bi-

rinci Anastasius (476-491)'un da bir müdafaa hattı inşa ettiğini albaya arz ettim. Ancak uzun süre bir cevap gelmedi. Bir daha sordum. Bu defa "Seni paşa çağırıyor" dediler ve ben de ünlü bir kumandan olan Paşa'nın huzuruna çıktım. Paşa tatlı ve sempatik bir edayla "Anlatın bakalım. Siz arkeologmuşsunuz ve biraz ötemizde Bizanslılardan kalma bir savunma hattının bulunduğunu söylemişsiniz. Siz oraya daha önce gittiniz mi?" diye sordu. "Hayır, yalnızca literatürden biliyorum" dedim ve bildiklerimi anlattım. "Çok ilginç" dedi. "Bir gün sizinle beraber gideriz" diye ekledi. Ayrıldım, ancak nedense bir daha cevap gelmedi. Hemen o sıralarda Milli Savunma Bakanlığı'na mülhak olarak atandığım haberi geldi. Ben de Ankara'ya döndüm.

Askerlikte öğrendiklerim

Otuz iki aylık askerlik hizmetimde edindiğim en büyük yarar, karar vermede dikkatli olmanın ve son kararı vermeden önce, sorunu en ince noktalarına değin araştırma yapmanın gereğini öğrenmemdir. Hiçbir zaman bana bağlı olacak kararları bir anda almadım. Aldım, ama önemine göre 2-3 gün düşünerek bir daha gözden geçirdim. Bu çok önemli bir yöntemdir; çünkü ilk anda verilen karar duygusal olabilir ve konunun birçok yanı gözden kaçabilir. Nitekim bilimsel ya da ekinsel olsun yazdığım kitap ve makaleleri de duruma göre 1-2 gün, hafta ya da ay sonra bir daha, bir daha okur ve son şeklini ona göre veririm. İkinci öğrendiğim ilke de önemlidir. Askerlikte bir silahı birisine verirken "dikkat doludur" denir. Otomobil kapısını kaparken içerdekine her zaman "dikkat kapıyorum" derim. Demezseniz eğer, sevdiğiniz insanın parmaklarını incitir, belki de koparırsınız. Bunun gibi birçok önemli hareketlerde de yanınızdakileri olası tehlikelere karşı uyarmak çok doğru bir davranış olur. Üçüncü ilke olarak gerektiğinde emre itaat etmenin

de bir zorunluluk olduğunu öğrendim. "Ben özgür adamım. Kimsenin emrine girmem" demek yanlıştır. Elbette ki bireyler özgürdür. Ama öyle anlar, öyle durumlar olur ki babanın, annenin, öğretmenin ve kumandanın uyarısını dikkate almak da özgürlüğün ve demokrasinin sağlanması için yararlı olabilir.

Otuzbeş yaşında evlendim

Bir iş sahibi olduktan ve askerliğimi yaptıktan sonra artık evlenmeyi hak ettiğimi düşünüyordum. Yalnız evlenmek konusunda koşullarım vardı. Eşimin ne zengin ne de fakir, ne çirkin ne de çok güzel olmasını, özellikle kültürlü, yabancı dil bilen entellektüel bir hanım olmasını önemli buluyordum ve bu koşullardan da vaz geçmek niyetinde değildim. 1941-1944 seneleri arasında tıpkı Almanya'daki gibi flört ediyor, bazı hanımlarla yakın ilişki kuruyordum. Ama yine Almanya'daki gibi entellektüel çevreler içindeki seçkin hanım kızlarla bir erkek arkadaşımmış gibi dostluk kurmayı ihmal etmiyordum.

Fakültede İngilizce, klâsik filoloji, felsefe ve arkeoloji öğrencilerinden oluşan seçkin bir grup hemen her hafta, o zamanlar bomboş, kırsal bir çevre olan Kavaklıdere, Çankaya Tepesi ve civarında gezintiler tertip ediyordu. Bu gezintilere İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim üyelerinden Orhan Burian, İrfan Şahinbaş, klâsik filolojiden Samim ve Suat Sinanoğlu, arkeolojiden bu satırların yazarı ve bazen entellektüel tipte başka profesörler de katılıyordu. Bu toplantılarda yürüyüş yapılıyor ve bir yerde mola verilerek kültür, müzik ve sanat konuları üzerinde sohbet ediliyordu. Öğrenciler arasında Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Bayar, sonradan ünlü bir gazeteci ve yazar olan Müşerref Hekimoğlu ve Nezihe Araz da bulunuyordu. Grup, andıklarım dışında da bugün isimlerini hatırlayamadığım güzel ve gerçekten entellektüel genç kızlar ve

delikanlılardan oluşuyordu. Öğrenciler arasında sonradan İrfan Şahinbaş'ın ve Suat Sinanoğlu'nun evlendikleri hanımlar bulunuyordu. Bu grubun içinde benim ilgimi çeken Lemis Baykan adlı, az konuşan, ölçülü davranan, mavi gözlü, güzel bir hanım da vardı. Bu grup Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde 333 numaralı odada yapılan kültür sohbetlerinin sürekli katılımcısıydı. Ayrıca grubun birçok üyesi Cebeci'deki konservatuar konserlerine devam ederdi. Ben de her hafta bu konserlere katılırdım. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiliz Büyükelçisi ile birlikte söz konusu konserleri devamlı ziyaret ederlerdi. Fakültedeki 333 numaralı salon konuşmalarında ve konservatuvar konserlerinde de her zaman Lemis Baykan'la karşılaşıyordum. Karşılıklı ilgiyle fakat mesafeli selamlaşıyorduk. Bana ilgi duyduğunu hissediyordum; ama ben duygularımı açığa vurmuyor, onun ilgisini gösteren belirgin bir davranışını bekliyordum. Bu uzaktan ilgi biçimindeki ilişki, birkaç ay devam etti. Bir gün fakültenin giriş salonunda Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in bir sohbetini dinliyorduk. Biz dinleyiciler üç sıra halinde oturuyorduk. Lemis Baykan ve ben aynı sıradaydık. Aramızda 5-6 kişi vardı. Hasan Âli'nin yaptığı güzel esprilere gülüyorduk. Her gülüşümüzde Lemis Baykan'ın vücudunu öne eğip bana baktığını gördüm ve bunu bir sevgi işareti olarak kabul ettiğim için toplantıdan sonra "Biraz yürüyelim" dedim. "İyi olur" dedi ve ilk defa yalnız ikimiz yan yana yürüdük ve yine müzikten, edebiyattan, sanattan söz ettik. Onu evine bıraktım. Ertesi gün Atatürk Bulvarı'nda aynı saatte Lemis Baykan'a rastlamak ümidiyle gezinirken onunla karşılaştım ve yine birlikte sohbet ettik. Sonra ayrılırken beni evine çağırdı. Alt katta annesiyle tanıştırdı ve piyanoda bana Chopin'den parçalar çaldı. Bu bizim ilk yakın ilişkimiz oldu. Yine günler boyunca beraber gezdik. Onun evinde ekseriya annesinin veya anneannesinin de evde bulunduğu zamanlarda müzik ve sanat sohbetleri yapmaya başladık. Ve sonunda da nişanlandık.

Üstte - Lemis Baykan'la evlendim (kayınvalidem Belkıs Baykan, annem, kız kardeşim Nevzat ve yakın aile dostları 1944)

Altta - Halam, eşim, annem ve Nevzat

Babası Osmanlı Bankası müdürüydü. Önceleri Ankara Kız Lisesi biyoloji öğretmeni olan annesi Belkıs Baykan da o sırada Ankara mebusuydu. Lemis Baykan tam aradığım eşti; çünkü Baykan Ailesi kültürlü ve varlıklıydı, ama zengin değildi. Kızları güzeldi, üstelik davranışları ölçülüydü. İngilizceyi rahatlıkla konuşuyordu. Piyano çalan, müzik seven

bir genç kızdı. Kısacası, bütün koşullarıma uygundu. Bunun üzerine 17 Haziran 1944'te evlendik. Onun nikâh şahidi Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhak Renda, benimkisi Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'dı. İkimiz başkentte 35 yıl süreyle Ankara'nın aydın çevresinde beğeni ve sempatiyle karşılandık. Yabancı büyükelçileri tarafından aranan ve önemle davet edilen 10-15 çiftten biriydik.

DTC Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı'ndan mezun olan eşim Londra'da Coartauld Institute of Art'a bir yıl devam etti. Önceleri Ankara Kız Lisesi'nde İngilizce hocalığı, sonradan da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde İngilizce okutmanlığı yaptı. Gönüllü olarak yıllarca aile planlaması konusunda çalıştı. Hemen her hafta sonu yanına aldığı doktor ve hemşirelerle birlikte gezilere çıkar ve köylü hanımlara köy kahvelerinde aile planlaması konusunda konuşmalar yapardı. Refakatindeki doktorlar da çocuk önleyici spiraller takardı. Bazı köylerde minareye çıkar, oradan köylüleri hoparlörle toplantıya çağırırdı. Köylü kadınları büyük bir heyecanla toplantı yapılacak kahveye gelir ve onu coşkuyla karşılardı. Bazıları "Ah, bizi makine olmaktan kurtar" diye eteğine yapışırdı. Köyün erkekleriyse kahvenin dışında, içerde olup bitenlere kırgın bir vaziyette bir aşağı bir yukarı gezinirlerdi. O zaman aile planlaması (family planning) bizim politikacıların pek hoşlandığı bir konu değildi. Dönemin başbakanı "Güzel, güzel. İşinize devam edin; ama fazla laf etmeyin" gibilerden uyarılarda bulunurdu. Çünkü bu çağdaş ve akılcı harekete karşı olanlar çoğunluktaydı.

Lemis Akurgal "family planning" alanında uluslararası hizmet görüyordu. 1960'larda ve 1970'lerde ABD, Kanada, İsveç, Hollanda ve birkaç Uzak Doğu memleketindeki kongrelere davetli olarak, yani yol ve oturum giderleri karşılanarak katılıyordu. Bu katılmalar için hemen her yıl 2-3 ay süreyle memleket dışında kalıyordu.

Sevgili eşim dört yıl süren erken bunama (Alzheimer) hastalığı sonucunda 15 Nisan 1985'te 65 yaşında öldü. Başarılı ve örnek çalışmalarının anısına bir aile planlaması projesine Lemis Akurgal adı verildi.

İki çocuğumuz oldu

Rahmetli eşimle iki çocuğumuz oldu: Ali ve Murat. Ali, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde okudu ve elektronik mühendisi oldu. İsviçre'de Brown Boveri firmasında aralıklarla 2,5 yıl boyunca araştırmacı olarak çalıştı. Askeri haberleşme elektroniği konusunda uzmandır. TÜBİTAK Marmara Enstitüsü'nde yıllarca çalışarak bugün patentleri yurtdışına bile satılan elektronik ürünlerin üretilmesinde önemli katkıları oldu. Şimdi Netaş Şirketi'nde hafif akım çalışmalarını idare etmektedir. Cumhuriyet Gazetesi Bilim ve Teknik ekinde makaleleri yayımlanmaktadır. Ali, iktisat mezunu Ayşim (baba adı Alkaya) ile evlendi. Onlardan Seçkin adlı torunum dünyaya geldi.

Murat DTC Fakültesi'nde arkeoloji bölümünü bitirdi. Benim kazılarımda ve Coşkun Özgünel'in Gülpınar (Smintheion) kazılarında başarı ile çalıştı. Ancak sonradan arkeolojiyi hobi olarak sürdürmekle birlikte serbest çalışmayı yeğledi.

Ekrem ve Lemis Akurgal çifti

Üstte - Çocuklarımız Ali ve Murat Akurgal ile bir arada

Altta - Ali Akurgal, babası, annesi ve Ayşim

Fikri Akurgal

Erkek kardeşim Fikri Akurgal İktisat Fakültesi mezunu olup kültürlü, hoş sohbet ve çevresinde çok sevilen bir insandı. Esprili hikâyeler anlatmaktan hoşlanır, şiirler yazar, ancak bunları dostlarının toplandığı meclislerde okumakla yetinirdi. Bununla birlikte eşi Halet Akurgal için

yazdığı "Gönül Senden Vazgeçer mi?" güftesi Dr.Alaettin Yavaşça, "Kadir Mevlam Sen Bilirsin Bu Canı" güftesi ise Avni Anıl tarafından bestelenmiştir. Kızılay Umum Müdürlüğü yaptı. Sonradan Hürriyet Partisi'ne girdi, ancak genç yaşta 1974'te öldü.

Kızkardeşim Nevzat Lakşe ve çocukları

Kızkardeşim Nevzat Lakşe felsefe mezunudur. Son yıllarda hobi olarak resim çalışmaları yapmakta ve ilgi çeken tablolarını başka ressamlarla ya da kişisel olarak sergilemektedir. Eşi yüksek mimar Rauf Lakşe birçok eski eser restore etmiştir. Erkek çocukları yüksek mimar Ahmet Lakşe ve eşi yüksek mimar Nazan Lakşe de eski Türk evlerini

Fikri ve eşi Halet Akurgal ile birlikte

Ali, Ayşim ve oğulları, biricik torunum Seçkin

restore ederek onlara yeniden can kazandırmaktadırlar. Hemşiremin büyük kızı Ayşe, *Almanca-Türkçe Atasözleri* adlı kitabın yazarı olup Hamburg Üniversitesi'nde iktisat profesörü Gökhan Bahşi ile, küçük kızı Cana ise İstanbul'da işadamı Sedat Sialom ile evlidirler. Cana Sialom da gönüllü olarak çeşitli kültür çalışmaları yapmaktadır.

Arkeoloji Bilim Dalının Kuruluşu

FAKÜLTEDE 1941 yılında işe başladığımda, komşumuz olan Sümeroloji, Hititoloji ve Klâsik Filoloji enstitülerinde ideal denebilecek durumda kitaplıklar bulunuyordu. Landsberger, Güterbock ve Rhode gerçekten zengin kitaplıklar kurmuşlardı. Buna karşılık arkeoloji bölümünde ise sadece 600 kitap vardı. İlk iş olarak yeterli bir kitaplık kurmaya koyuldum. On yıl içinde mevcudu ona katlayarak 5-6 bin ciltlik bir kitaplık oluşturdum. Özünde bir bilim alanının ortalama 20-30 bin kitabı olması gerekirdi. Ancak ben ilk adımda daha çok Anadolu ile ilgili konuları göz önünde tutarak alanı daralttım, buna karşılık gerekli kitapları yüzde yüz sağladım.

Kitap sorununu çözdükten sonra enstitümüze bir fotoğrafçı ile bir de mimarlık araştırmalarımızda çalışacak olan bir teknik ressam tayin ettirdim. Ayrıca, maaşını Türk Tarih Kurumu'ndan alan mimarımız da vardı.

Anatolia Dergisi

Arkeolojide güçlü bir ekip oluşturduktan sonra, onların çalışmalarını uluslararası forumda tanıtmak için Anatolia Dergisi'ni kurdum. Yakın çalışma arkadaşım Cevdet Bayburtluoğlu ile birlikte derginin her yıl zamanında, gecikmeden yayınlanmasını sağlıyorduk. Anatolia'ya karşılık dünyada tam 273 kuruluşla mübadele yapıyor, böylece meslek dergilerinin hepsini ve daha bir çok arkeoloji yayınını bu dergimiz karşılığında parasız olarak elde ediyorduk. Dergide Türklerin ve yabancıların arkeoloji, Türk Sanatı, Hititoloji üzerine orjinal araştırmaları çıkıyordu. Her nüshada ünlü bir yabancının yazısını yayınlamaya önem veriyordum.

Epigrafi çalışmaları

Fakültede eksikliğini hissettiğim bir diğer konu da klâsik epigrafi idi. Fakat bu alana istekli bulamıyordum. Nihayet klâsik arkeolojiye ayrılan Avrupa burslarından birini bu alan için ayırdım. Bursu kazanan Sencer Şahin, Köln Üniversitesi'nde bu alanda yıllarca profesörlük yaptıktan ve "Epigraphica Anatolica" dergisini çıkardıktan sonra şimdi Antalya Akdeniz Üniversitesinde başarılı hizmetler görmektedir. Yine aynı konuda fakültemizde Eskiçağ Tarihi okuyan Bülent İplikçioğlu'ya Avusturya'dan burs bularak Viyana'da 8 yıl süreyle epigrafi okumasını sağladım. İplikçioğlu şimdi Marmara Üniversitesi'nde Hellen Epigrafisi alanında ders vermekte ve bu konuda başarılı araştırmalar yayınlamaktadır. İyi Hellence bilen Ender Varinlioğlu'ya on beş yıl boyunca, Hellen epigrafisi yapmasını önermiş, fakat bir türlü olumlu yanıt alamamıştım. Nihayet bir gün o da razı oldu. Kendisine Almanya'dan burs sağladığım bu bilimadamı fakültemizin Arkeoloji Bölümü'nde kendisine sağladığımız kadroda epigrafi dersleri vermiş olup, şimdi Antalya'da Akdeniz Üniversitesi'nde bu alanda başarılı çalışmalar yayınlamaktadır.

Türk Sanatı

Arkeolojiyi bir düzene soktuktan sonra, fakültede çoktandır eksikliğini üzüntü ile hissettiğim Türk Sanatı kürsüsünün kurulmasına yöneldim. Berlin'de okurken yakından tanıdığım asistan Katharina Otto-Dorn profesör olmuş ve Almanya'da özellikle Türk Sanatı üzerinde güzel araştırmalar yayınlamaya başlamıştı. Kendisine Ankara'ya gelip gelemeyeceğini yazılı olarak sordum. Derhal olumlu yanıt verdi. Ben de hemen o sırada dekan olan Sedat Alp'e yazılı öneride bulundum. Sedat Alp çok sevindi ve "onu ben senden önce davet ettim" diyerek öneriyi profesörler kuruluna getirip gerekli kararı aldırdı. Böylelikle 1956 yılında Türk Sanatı Tarihi kürsüsü kuruldu.

Sinan Heykeli

1940'lı ve 1950'li yıllarda Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü ile Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün restorasyon işlerini yürüten ve bu alanda büyük işler yapan mimar Ali Saim Ülgen yakın dostumdu. Kendisinin çalışmalarına ve başarılarına derin hayranlık duyuyordum. Bir gün (1958 yılında) bana geldi ve "Hüseyin Anka'ya bir Sinan Heykeli yaptırdım, ancak koyacak bir yer bulamadım" dedi. O zaman fakülte dekanı idim. Derhal derin bir coşku ile "Bizim fakültenin önüne dikeriz" diye yanıt verdim. Şimdi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde gördüğünüz Sinan heykeli böylece dikildi ve "Sinan'ın heykelini yapınız" diye direktif veren Atatürk'ün isteği yerine getirildi.

Zile Kazısı

Türk Sanatı üzerine gazetelerde yazdığım makalelerimden dolayı 1943 yılında beni Türk Tarih Kurumu üyeliğine atayan Yönetim Kurulu Başkanı Şemsettin Günaltay, 1945 yılında bir gün yanına çağırdı ve

bana "Zile'de tablet bulunmuş, Tahsin Özgüç Bey'le birlikte gidin ve bir kazı yapın" talimatını verdi. Aslında bu görevi üstlenmek istemezdim. Çünkü Hitit Dönemi üzerine kazı yapmak isteminde değildim. Bir klâsik arkeolog olarak Batı Anadolu'da kazılar yapmayı düşünüyordum. Ancak emir yüksek yerden gelmişti ve böyle bir görevi üstlenmekten çekinmem bilimsel açıdan da yanlış anlaşılırdı. Bu nedenle Tahsin Özgüç ve Nimet Özgüç ile birlikte Zile'deki kazılara başladık. Bir yaz boyunca yaptığımız araştırmalarda "tablet bulunmadı" diye rapor verince çalışmalar sona erdirildi. Ancak, bu vesileyle Zile ile ilgili iki ilginç anımı anlatmak isterim.

Misafir dediğin üç gün içindir

Zile'de kazı yapılacağını öğrenen nahiye müdürü, yataklı vagonla geldiğimiz istasyonda, beni ve rahmetli eşim Lemis Akurgal'ı paytonla karşılamış ve selamlamıştı. Bucak sakinleri de bizi aynı ilgi ile karşıladı. İlk günden itibaren yiyecek-içecek, kazma-kürek ve el arabası yardımında bulunuldu. Ancak bütün bu yardımlar üçüncü gün sona erdi. Birden şaşırdık. Nahiye müdürüne durumu anlattık. "Ee, misafir dediğin üç gün içindir" dedi. Biz de "İyi ama gelen şeyler kalsın, ücretini ödeyelim, devam edelim" dedik. Muhtarlar ve halk temsilcileri "Kazma-kürek, el arabalarımız bize lazım, parayla da olsa veremeyiz" dediler. Ve birkaç gün işler durdu. Ancak nahiye müdürünün anlayışı ve yardımıyla civar köylerden gerekli malzemeyi sağlamak olanağını bulduk. Zile çalışmalarına katılan rahmetli eşim Lemis Akurgal tanımadığı köy hayatını bütün tadıyla çıkardı ve harman meydanlarında düvene binerek başaklardan buğday çıkarılmasına yardımcı oldu.

İkinci ilginç anım da anlatmaya değerdir:

"Veni, vidi, vici."

Zile çalışmalarına başlamadan önce bu yöre ile ilgili yayınları gözden geçirdim ve bu arada ilginç bir anlatıya rastladım. I. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda Anadolu'yu gezen bir İngiliz arkeoloğu Zile Şehri'ni görmek ister. Bilindiği gibi bu kasaba yakınında M.Ö.47 yılında Caesar, Pontus Kralı II.Pharnekes'i yenmiş ve buradan Roma Senatosu'na ünlü mesajını göndermişti: "Veni, vidi, vici (geldim, gördüm, yendim)". Savaş alanında araştırma yapmak isteyen İngiliz ilim adamı geceyi bucağın bir hanında geçirir. Fakat sivrisinek, tahtakurusu gibi çeşitli haşarata alışık olmayan üstelik yaşlı olan yabancı arkeolog, bütün gece uyuyamaz, aşırı yorgunluktan ertesi gün savaş alanını göremeden ayrılır; ancak gitmeden önce hanın duvarı üzerine küçük bir kitabe yazmaktan da kendini alamaz; "Veni, vidi, fugi" yani "geldim, gördüm, kaçtım". *Franz Cumont et Eugène Cumont, Studia Pontika II, Voyage d'explonation archèologique dans le Pont, s. 188, Bruxelles 1906.*

Kazılar

Program dışı Zile kazısından sonra Berlin'deki öğrencilik döneminden beri planladığım kazıları yapmak üzere çalışmalara yöneldim. Bu bilimsel araştırmalar için gerekli ortam sağlandıktan sonra da 1948 yılında kazılara başladım. Her bilim gibi arkeoloji de ekip çalışması (team work) yapmayı gerektiriyordu. Kısa sürede öğrenciler arasında yetenekli olanlarını seçerek güçlü bir kadro kurdum. Kazılarımı rastgele değil, belirli bir plan ve program içinde, Doğu Hellen kentlerinin araştırılmasına ayırdım. 40 yılı aşan bir süre içinde Eski İzmir, Foça, Sinop, Daskyleion, Pitane (Çandarlı) ve Erythrai kazılarını gerçekleştirdim.

İzmir Arkeoloji Araştırma İstasyonu

1947'de Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün 100. kuruluş yılının şölenine Aziz Ogan'ın başkanlığında Arif Müfit Mansel, Remzi Oğuz Arık, Enver Ziya Karal ve Ekrem Akurgal'dan oluşan bir heyetle katıldık. O tarihte fakülte dekanı olan Enver Ziya Karal'ı Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün çalışmaları ve başarıları çok etkilemişti. Bana "Ekrem! Biz de bir arkeoloji enstitüsü kuramaz mıyız?" dedi. Ankara'ya döner dönmez kendisine bir "Arkeoloji İstasyonu Projesi" sundum. O sıralarda (1948'de) İzmir kazılarına başlamıştım. Bu istasyon mütevazi ölçülerde de olsa 1948'de kuruldu ve 30 yıl süreyle Ege'de yaptığımız çalışmalara güzel bir ortam yarattı. Söz konusu araştırma istasyonu sonradan Rektör Celal Saraç'ın yakın ilgileri ve benim katkılarımla Ege Üniversitesi'nin Arkeoloji Enstitüsü'ne dönüştü ve Mükerrem (Usman) Anabolu ile Güven Bakır ona yaşam kazandırdılar. Bunun ardısıra Ege Üniversitesi'nde Türk Sanatı Bölümü'nün kuruluşunda da aracı ve önayak oldum.

Öğrencilerimi nasıl yetiştirdim?

Kırk yıl süren öğretim üyeliğim boyunca öğrencilerimle "siz"li konuşurdum. Odama giren öğrenciyi ayakta karşılar, odadan ayrılırken onu kapıya kadar uğurlardım. Çünkü büyüğün de küçüğe sevgiden başka saygı da göstermesi gereklidir.

Kendimizden küçüklere ve büyüklere yardım, manevi zevklerin en büyüğüdür. Ben de yaşamım boyunca çevreme yararlı olmanın sonsuz zevkini yaşamış bir insanım. Değerli olduklarına ve işe yarayacaklarına inandığım kimselere hizmette bulunmayı bir ilke bildim. Öğrencilerimden büyük bir bölümünün öğrenimlerini Avrupa'da bütünlemelerine önem verdim. Bu yardımı arkeoloji dışındaki alanların mensuplarına da

yapmanın kıvancını yaşadım. Çünkü gençliğe ve öğrencilere yardım, görevlérin en kutsalıdır. Bütün yurttaşlarıma onların da bu zevki tatmalarını içtenlikle temenni ederim.

1941 yılında öğretim üyeliğine başladığım zaman, 30 yaşımda olduğum halde, karşımda benden de yaşlı öğrenciler bulmuştum; çünkü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulurken, öğrenci bulabilmek kaygısıyla ilkokul öğretmenlerine ve çeşitli lise düzeyindeki meslek okullarında yetişmiş kimselerin yaşlarına bakmadan öğrenci olarak alınmalarına müsaade edilmişti. Dediğim gibi bunlardan bazıları benden de yaşlıydı ve arkeoloji bilimi için yeterli ön bilgilerden yoksundular. Yabancı dil hiç bilmiyorlardı. Bu nedenle arkeolojiye öğrenci seçmede bazı koşullara gerek vardı. Gelen talebeye sorardım; "Arkeolojiyi niçin seçtiniz?". Bana verilen yanıt genellikle "Arkolojiyi seviyorum da onun için" idi. Arkeolojinin bu biçimde telaffuz edilmiş olması, öğrenci hakkında yeterli bilgiyi veriyordu. Yine de soruyordum, "Mimar Sinan hangi tarihte yaşamıştır?, Büyük İskender kimdir?, Bana bir Hitit kralının adını veriniz?" Verilen yanıtlar arkeolojiye girmek isteyenlerin büyük bir bölümünün yeterli düzeyde olmadığını ortaya koyuyordu. Bu sorulara olumlu ya da yakın karşılık verenlere "Yabancı dil biliyor musunuz?" diye sorar ve hangi dili bildiğini söyleyene derhal o dilde yazılmış bir kitabı önüne koyuyordum. Genellikle aldığım cevap "Dil bilgim okuduğumu anlayacak kadar değil" olurdu.

Bu durum karşısında yetersiz gördüğüm öğrenci adayına açık bir biçimde arkeolojiye girmemesini tavsiye ederdim. "Siz tıp, mimarlık ve fen dallarındaki bir konuyu seçiniz. Arkeoloji hem çok zor hem de para getirmeyen bir meslektir. Sizi arkeolojiye almanın sorumluluğunu taşımak istemem" derdim. Sosyal branşlar için öteden beri zengin aile çocuklarının girmesini gerekli görürdüm. Çünkü sosyal dallar, yani felse-

fe, tarih, pedagoji ve arkeoloji gibi bilimler için bir, hatta iki, üç dil bilmek zorunluluğu vardı. Bunlar ise ancak zengin ailelerin çocukları tarafından elde edilebilecek birikimlerdi. Bu koşullara uyan talebe seçmem neticesinde, her yıl ancak 5,6 ögrenci almak mümkündü. Ama zamanla 1950'lerden başlayarak liselerden gelen öğrencilerin daha olgun düzeyde olması sayesinde her yıl 30-40 kadar yeni ve nitelikli öğrenci bulmak olanağını elde etmeye başladım. Ancak test usulü uygulamaya başlanınca "Tüfek icad edildi, mertlik yok oldu" deyimine uygun olarak arkeoloji, niteliksiz öğrenci istilasına uğradı. Bunu önlemek için arkeolojiye gireceklere yabancı dilden kazanmayı şart koştum ve ondan sonra nitelikli gençler elde etmenin yolunu buldum. Üstelik 1960'larda liselerden gelen gençlerin niteliği de daha yüksekti. Amacıma ulaşıp böylece arkeolojiye istediğimiz sayıda iyi yetişmiş öğrenci kazanma yolunu elde etmiş bulunuyorduk.

Öğrencilerimi nasıl seçtim?

Öğrenci olarak güzel kızlar, yakışıklı delikanlılar seçmem eleştirilmiştir. Yanıtı şudur; bir mağaza açsak, müşterilerimizi karşılayacak olan yardımcılarımızı seçerken kılıksız ve çirkin insanlar mı yoksa yakışıklı erkekler ve güzel hanımlar mı seçeriz? Başarılı olmak istersek elbette ki hiç olmazsa güler yüzlü, karizmalı kişiler seçeriz. Ben de öyle yapıyordum. Ortaokullarımızda ve liselerimizde sanat tarihi dersleri okutulmadığı için Türk aydınları edebiyat, tarih ve fen dallarında oldukça bilgili oldukları halde, mimari, heykel, resim gibi konularda genel bilgiden yoksundurlar. Onun için arkeoloji ve sanat tarihi gibi bilim dallarını yaymak, sevdirmek gerekmektedir. Özellikle zengin toplum katmanlarından Türk Sanatı ve arkeoloji dallarında yetişmiş güzel hanımların bulunmasına önem veriyordum. Bu hususta asistanlarım ve yardımcı arkadaşlarımla birlikte önlem alıyorduk. Kılıksız ve yakışıksız öğrencilerin arkeolojiye girmemesi için

çaba sarf ediyorduk. İyi görünümlü olmayan bir öğrenci adayıyla karşılaşınca asistanlar ve öğrenciler onları caydırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı ve böylece bana gelenler büyük ölçüde bu bakımdan

Üstte -1965'te Ankara Üniversitesi arkeoloji öğrencileri ile birlikte. Soldan sağa; Orhan Bingöl, Vedat İdil, Meral Güngör Mossmann, Tomris Bakır, Neşe Özgünel, Güven Bakır, Coşkun Özgünel, Baki Öğün, Mehmet Ali Döğenci.

Altta -Türk Tarih Kurumu'nda bir konferans çıkışı (1983). Soldan sağa; Erol Atalay, Uğur Silistreli, Ramazan Özgan, Abdullah Yaylalı, Meral Manyas, Hayat Erkanal, Ekrem Akurgal, Fahri Işık ve kızı, Cengiz Işık, Mustafa Uz.

seçilmiş adaylar oluyordu. İyi görünüşlü olmak birinci koşuldu. Ama arkeolojiye alınacaklar için daha başka koşullar da vardı. Yalnız iyi görüntülü olmak değil, sanat konularında genel bilgiye sahip ve bir yabancı dil bilmek koşulu hemen onun arkasından, özünde ondan da önce geliyordu.

Bir gün güzel bir kız öğrenci geldi, yabancı dilden sınav yaptım. Yabancı dil bilmediğini anladığımda kendisine başka bir okuma dalı seçmesini önerdim. Israr etti. "Niye ısrar ediyorsunuz?" dedim. "Efendim, arkeolojiye girenler hemen evleniyorlarmış" diye ekledi. Bu genç kıza verdiğim yanıt çok kısa oldu. "Sizin arkeoloji okumanızın sorumluluğunu üzerime alamam. Lütfen bir başka branş seçiniz" dedim.

Kız öğrencilerin güzel olması konusundaki ısrarımın yararlarını kısa zamanda gördüm. Daha 1970'lerde ve 80'lerde büyükelçilerle, paşalarla, rektörlerle, zengin işadamlarıyla evlenmiş arkeoloji öğrencilerimiz vardı. Bu hanımlar toplantılarda briç veya konken oynayan kişiler değil, mimari, heykel, seramik sanatları üzerinde düşünce ve yorum yapan aydın hanımefendiler oldular. Böylece, bir tablo veya bir heykelin önemini anlatırken kim bilir kaç milyon veya kaç milyar edeceğini değil, onun niçin önemli bir yapıt olduğunu inandırıcı ve beğendirici açıklamalarda bulunarak dile getiren aydın kadınlar yetiştirme olanağını kazandık.

Bir aralık, uyguladığımız bu davranış sonunda arkeoloji, İngilizce'yle beraber fakültemizin en çok aranan bilim dalı oldu. Arkeoloji dalında okuyanlarla arkeolojiyi yardımcı ders olarak alanların sayısı bir aralık o kadar çoğalmıştı ki fakültemizin en büyük salonlarından biri olan Hâmit Dersanesi'nde oturacak yerler ve asma kat hınca hınç doluyor ve ben derslerimi mikrofon ile yapmak zorunda kalıyordum.

Neden kız öğrencilerimden hiç birini asistan yapmadım?

Çünkü güzel oldukları için hemen evleniyorlardı. Ancak bunun başlıca nedeni, arkeoloji bilim dalının kazılarla yakın ilgisi olmasından ileri gelmektedir. O tarihlerde biz kazılar yaparken, çadırda yatıyorduk. Çok zor koşullar altında çalışıyorduk. O günlerde bir kız öğrencinin böyle bir yaşam ortamına katılması pek uygun düşmüyordu. İkinci koşul da genç yaştaki erkek ve kız talebe bir arada olunca, hemen evleniveriyorlardı. Halbuki askerliğini yapmadan, bir meslek sahibi olmadan evlenmek, erkeğe olduğu gibi hanımına da sonunda zararlı oluyordu. Ben şahsen, mesleğimde bir iş bulmadan ve askerliğimi bitirmeden evlenmedim, yani evlenmemeyi ilke edindim ve bunda da başarılı oldum. Aynı yaşam davranışını asistanlarıma da salık verdim. Ama hiçbirisi buna uymadı. Hepsi daha 20, 21 yaşında evlendiler. Aralarında boşanan olmadı ama bir iş sahibi olmadan ve askerliğini bitirmeden evlenmek yüzünden genç dönemlerinde elbette ki sıkıntılı günler geçirdiler.

Bütün isteğime karşın bu geç evlenme ilkemi asistanlarıma uygulatamadım, hatta onların genç yaşta evlenmelerine istemeyerek neden oldum. Şöyle ki, kazı işlerinde kullandığımız sekiz kişilik bir Landrover arabamız vardı. Bu arabayı kazı işlerinde kullanmanın yanı sıra arkeolojik gezilerimizi de onunla yapıyorduk. Ancak sekiz kişilik arabaya tıka basa kızlı erkekli 12 - 14 kişi yerleştiriyorduk. Bu yüzden de kısa zamanda evlenmelerin çoğalmasına hocaları olan ben sebep oluyordum. Evlendirme şahitleri olduğum öğrenci çiftlerinin sayısı neredeyse iki düzineyi bulmuştu.

Güzel kızlara önem verirdim, fakat onların güzellikleri yüzünden şımarmalarını da kesinlikle önlerdim. Bir gün kalabalık Hâmit ders

odasında öğrencilerin karnelerini imzalıyordum. İmza almak için en aşağı 300 kişi salonda oturuyor ve bir sıra düzeniyle imzamı alıyordu. İmza sırasında öğrenciye bazı sorular yönelttiğim için, bu iş biraz uzun sürüyordu. Bu esnada güzelliğiyle tanınmış Adanalı olarak bilinen bir öğrenci kırıtarak yanıma geldi. Elinde karnesi "Hocam, benim çok işim var. Lütfen imza eder misiniz?" dedi. Böyle bir edayla ve güzelliğiyle beni etkileyeceğini sanmıştı. Kendisine ciddi bir şekilde "Bunu nasıl isteyebilirsiniz? Siz bu salonda karnesi en son imza edilecek kişi olacaksınız" dedim ve bunu tatbik ettim. Aradan seneler geçmişti, talebelerimden biriyle evlenmiş olan bir genç beyle tesadüfen karşılaşmıştım. Bana "Sizin hayranınızım" dedi. "Niye?" dedim. Bana Adanalı kıza haddini bildirdiğim sırada nişanlısı olan talebemle salonda oturduğunu ve bu davranışın kendisini çok etkilemiş olduğunu anlattı.

"Siz matmazel", "Siz mösyö"

Yukarıda dediğimiz gibi, bir aralık arkeolojiyi yardımcı ders olarak seçmiş olan öğrencilerin sayısı da eklenince derslerimi dinleyenlerin sayısı o kadar çoğaldı ki, adlarını bilmeme olanak yoktu. Bu nedenle "Turgut Bey" ya da "Deniz Hanım" yerine "Siz matmazel, Siz mösyö", diyerek yarı fantazi yarı ciddi bir davranışta bulunurdum. Bu fantazi türündeki davranışımı kimse yadırgamadığı gibi, ilginç bulanlar da çoğunluktaydı. Dediğim gibi fantazya türünden bir davranıştı.

Derslerimi nasıl anlatırdım?

Arkeolojiye giren öğrenci, diğer bütün üniversite öğrencileri gibi öğretim üyesinin söylediklerini olduğu gibi yazıp ezberlemeye önem verirdi. Söz gelimi, ben Atina Akropolisi üzerine konuşurken birden

Sokrates'e geçer, onun felsefesinden, Demokrat Partisi Başkanı Perikles'in davranışlarından söz etmeye başlayınca, öğrenci kalemini bir tarafa bırakır, bana bakardı, "Bu adam ne anlatıyor?" diye. Oysa Phidias'ı ve Polyklet'i anlamak için çağdaşları olan Sokrates'i ve ona hocalık etmiş olan Urlalı Anaxagoras ile Trakyalı Protagoras'ı anlatmak gerekiyordu. Yani devrim felsefesini ve siyasal sorunları bilmekte büyük yarar vardı. Ancak üniversite öğrencimiz "Ne gereği vardı?" diye bir davranışa girer ve beni bakışıyla adeta protesto ederdi. Bunu bildiğim için arada bir konuyu değiştirir ve bunun önemi üzerinde dururdum. Öğrenci buna ancak ikinci, üçüncü senede uygunluk gösterebiliyordu. Öğrenciye "Size bilgiden çok, nasıl araştırmanız, neyi düşünmeniz gerektiğini anlatmaya çalışıyorum" der ve bir sonraki dersimi anlayabilmeleri için hangi kitabı okumaları gerektiğini söyler ve benim tahsil boyunca böyle yaptığımı vurgulardım. Gerçekten Berlin'de ve Paris'te okuduğum sıralarda öğretim üyesinin anlatacağı konu hakkında kitaplar okur, fikir sahibi olurdum. O zaman profesörün dediklerini çok iyi anlar ve değerlendirirdim. Bu kitabın başka yerinde de dile getirdiğim gibi, 5-10 dakika bilgi sunduktan sonra, ortalığa bir soru yöneltirdim. "Bu soruma kim yanıt verecek?" derdim. Yanıt almayınca "Öyleyse ben yanıt vereyim" derdim. Pek seyrek olarak da "Matmazel siz", veya "Mösyö siz ne dersiniz?" diye herhangi birine soru ile seslenir, ilk anda cevap alamazsam, utanmış duruma sokmamak için gerekli yanıtı kendim verirdim. Ancak bütün çabalarıma karşın, öğrencilerin sadece çok küçük bir bölümünü tartışmaya ve düşünmeye alıştırma konusunda başarı gösterebildim.

Tartışmalı soru ve yanıtlarla canlandırılmış öğretim yöntemini Princeton (1961/62), Berlin (1971/72) ve Viyana (1980/81) üniversitelerinde verdiğim derslerde de uyguladım ve gençliğin sevgisini ve beğenisini kazandım.

Yetiştirdiğim bilim adamları

Kırk yıllık hizmet sonunda, 1981'de emekli olduğumda, Türkiye üniversitelerinde hocalıklarını yapmış olduğum 23 arkeolog, profesör ya da doçent olarak Klasik Arkeoloji dersi vermekteydi. Bana bu nedenle "Hocaların Hocası" derler. Bu onurlandırmayı kazanmamı 1) Avrupa'da devletin sağladığı olanaklarla sekiz yıl süreyle okuyarak örnek bir biçimde yetişmiş olmama, 2) Kırk yıllık öğretim üyeliğimin ilk otuz yılı boyunca üniversiteden ve Türk Tarih Kurumu'ndan gördüğüm yardım sayesinde gerekli her kitabı fakülte kütüphanesine getirtebilmeme, 3) Uygun gördüğüm yerde kazı yapabilme olanağına, 4) Sevgiyle, tutkuyla aralıksız sürekli çalışmama, kısacası devletten gerekli her yardımı bulmama ve yaşamımı uzmanlık çalışmalarıma adamış olmama borçluyum.

Anadolu Arkeolojisi'nin belirli bir plana göre araştırılması

Öğrencilerimizin doktora tezlerini belirli bir plan içinde saptadım ve Anadolu'da Hellen Sanatı'nın araştırılmasına tahsis ettim. Kronolojik sıra ile plan şöyledir: Myken, Protogeometrik ve Geometrik dönemleri İzmir'deki başarılı çalışmaları nedeni ile Baki Öğün'e verdim. Kendisi bu konuda iki güzel çalışma hazırladı. Ancak sonraları kendini Urartu Sanatı'na verince aynı konuları Coşkun Özgünel'e ayırdım. Özgünel bu alanda çok yararlı iki örnek kitap yayınlamıştır.

Arkaik Dönem çalışmalarını Cevdet Bayburtluoğlu ile Ümit Serdaroğlu'ya emanet ettim. Her ikisi de kazılarımda benim en yakın çalışma arkadaşlarım oldular ve bana eş başkan olarak vekalet ettiler. Bayburtluoğlu Erythrai Kenti ve Arkaik Heykel üzerinde önemli ve büyük övgüye değer araştırmalar yaptı ve aynı alanda başarıyla eserler yayınladı.

Serdaroğlu da Arkaik Dönem üzerinde parlak çalışmalar yaptığı gibi, şimdi geniş alanlarda çok yararlı faaliyetde bulunmaktadır.

Klâsik arkeolojinin en önemli iki konusu olan ve Arkaik Dönem kazıları için birinci derece rol taşıyan Attika ve Korinth seramiği konularını işlemeleri için Güven Bakır ile Tomris Bakır'ı seçtim. Güven Bakır bugün Sophilos eseri ile Attika Seramiği konusunun çok beğeni kazanmış uluslararası bir temsilcisidir. Tomris Bakır da Korinth seramiği üzerine yazdığı iki değerli eserle, bu konunun yurdumuzdaki önde gelen temsilcisi olup şimdi Arkaik sanatın çeşitli konuları üzerinde önemli çalışmalar yapmaktadır.

Anadolu İon sanatının en önemli yaratısı olan Oryantalizan Stile giriş çalışması olarak "Oryantalizan Tabaklar" konusunu Meral Manyas'a verdim. Manyas tezini hocası Baki Öğün'ün yanında tamamladı. Şimdi başta Bayraklı, Erythrai, Pitane olmak üzere benim Batı Anadolu'da yaptığım kazılarda günışığına çıkarılan Oryantalizan eserlerin tümü üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar için önce Korinth seramiğini inceleyip ortaya bir el kitabı da çıkarmıştır.

Anadolu, Hellenistik Dönem'de dünyada öncü durumda idi. Bu çağa giren birçok örende önemli kazılar yapılmıştı. Böyle olduğu halde Hellenistik sanat hiç işlenmemişti. Bu sebeple öğrencilerimin önemli bir bölümünü de Hellenistik sanatın incelemesine yönelttim. Böylece Yusuf Boysal Korinth Başlıkları'nı, Cevat Erder Hellenistik Mimarlık Bezemeleri'ni, Orhan Bingöl İon Başlıkları'nı, Abdullah Yaylalı Magnesia Tapınağı Kabartmaları'nı, Sevim Buluç Belevi Anıtı'nı, Erol Atalay Hellenistik Mezar Kabartmaları'nı, Ömer Özyiğit Myrina Pişmiş Toprak Heykelcikleri'ni işlediler ve ortaya övgü ile anılan eserler koydular. Roma Sanatı, İstanbul Üniversitesi arkeologları tarafından incelendiği için bu dönemi çalışmalarımızın dışında bırakmıştım.

Ancak bir istisna olarak Roma Korinth Başlıkları'nı Vedat İdil'e verdim, o da güzel bir çalışma yaptı.

Ion kentleri dışında Orta Doğu Üniversitesi Rektörü Kemal Kurdaş'ın isteği üzerine Ankara'daki tümülüsü öğrencim Sevim Buluç'la birlikte açtım. Eserlerin ortaya çıkarılması Sevim Buluç'un başarısıdır.

Dış ülkelerde staj ya da doktoralarını yapan Ankara çıkışlı arkeologlar

Dış ülkelerde staj yapmalarını sağladığım ilk öğrencilerim Bayburtluoğlu ve Serdaroğlu'dur. Bu iki bilimadamı daha sonra kendi başarılarıyla elde ettikleri yabancı burslarla birkaç kez Avrupa'da bilimsel araştırma yapma olanağını elde etmişlerdir.

Daha genç kuşak mensubu olan Coşkun Özgünel, Vedat İdil ve Ömer Özyiğit de ilk kez benim gerçekleştirdiğim girişimlerle, daha sonra da kendi insiyatifleriyle Avrupa'da bilimsel çalışmalarda bulunmuşlardır. Sevim Buluç ve Mustafa Uz'un Bryn Mawr Üniversitesi'nde staj görmeleri Prof. M. Mellink'e verdiğim raporlarla gerçekleştirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan arada bir arkeoloji için sağlayabildiğim kontenjanlarla açılan sınavları Abdullah Yaylalı, Güven Bakır, Tomris Bakır ve Orhan Bingöl kazanarak Almanya'da doktora yaptılar. Bu dört klâsik arkeoloğumuzun doktoralarını Almanya'da hangi üniversitede ve hangi profesörün yanında hazırlayacağını ben saptadım.

Erol Atalay, Recep Meriç ve Bülent İplikçioğlu'nun Viyana Üniversitesi'nde doktora yapmaları da Prof. Herrman Vetters ile bu satırların yazarı tarafından sağlanmıştır.

Fahri Işık ve Ramazan Özgan'a doktora tezi vermek bana kısmet olmadı. Bununla birlikte, bu iki önemli arkeoloğun da hocası olmaktan dolayı mutluyum.

"Torunlarım" Levent Zoroğlu, Cengiz Işık, Seyhan Doruk ve Ahmet Tırpan da doktoralarını öğrencim olan hocalarından aldılar. Onlarla da övünüyorum.

Sayageldiğimiz övünç kaynağımız olan bu uzmanların adları ve kazdıkları yerler aşağıda belirtilmiştir:

Abdullah Yaylalı (Kyzikos), Tomris Bakır (Daskyleion), Ümit Serdaroğlu (Assos), Coşkun Özgünel (Smintheion, Alexandria Troas), Ömer Özyiğit (Foça), Meral Akurgal (Smyrna), Güven Bakır (Klazomenai), Recep Meriç (Metropolis), Orhan Bingöl (Magnesia ad Meandrum), Vedat İdil (Nysa), Ahmet Tırpan (Lagina), Yusuf Boysal (Stratonikeia), Ramazan Özgan (Knidos), Baki Öğün ve Cengiz Işık (Kaunos), Cevdet Bayburtluoğlu (Arykanda), Fahri Işık ve Havva Işık (Patara), Levent Zoroğlu (Kelenderis).

Ankara çıkışlılar dışındaki klâsik arkeologlar

Türk Arkeolojisine büyük hizmet veren değerli klâsik arkeologların başında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü çıkışlı Aşkıdil Akarca, Mükerrem Usman Anabolu, Nuşin Asgari ve Haluk Abbasoğlu ile Ankara ODTÜ Mimarlık Bölümü çıkışlı Numan Tuna önemli yer alırlar.

Ege Üniversitesi'nde ise Ersin Doğer, Nuran Şahin, Turhan Özkan gibi övgüye değer meslektaşlarımız yetişmiştir.

Yukarıda adlarını saydığımız arkeologlar Ankara'da, İstanbul'da ve Ege'de yetişmiş 50 yaşından yukarı olan uzmanlardır. Daha genç olanları tanımadığım için onların adlarını yazamadım, ancak şunu söyleyebilirim ki, yeni yetişen genç arkeologlar arasında dünya çapında şöhrete ulaşacak olanların mevcut olduğunu görmekten dolayı büyük kıvanç duymaktayım.

Prehistorya, Protohistorya, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerin-

deki sanat eserlerini işleyen bilim adamları da arkeolog ödevi görmektedirler. Kazı yaptıkları için arkeolog kimliğini taşırlar. Çizmeden yukarıya çıkmamak için bu anılar kitabında onlardan söz edilmemektedir.

Arkeolojinin en yakın ve en gerekli yan dalı, Hellen ve Roma yazıtları uzmanlarından oluşur. Yurdumuzdaki uluslararası çapta dil bilimciler kıdem sırasıyla şunlardır: Sencer Şahin, Ender Varinlioğlu, Hasan Malay, Bülent İplikçioğlu. Bunlara Hellen Edebiyatı üzerindeki çalışmaları nedeniyle Güler Çelgin ve Vedat Çelgin'i selamlayarak ekliyorum.

Arkeolojinin en önemli dallarından biri de sikkeciliktir. Bu konuda şimdi yurdumuzda Oğuz Tekin, Melih Arslan, Pınar Aydemir ve Müge Özsaygılı yararlı çalışmalar yapmaktadırlar.

Müzelerimizdeki klâsik arkeologlar

Övünç kaynağımız olan arkeologlarımızın bir bölümü de müzelerimizde görev yapmaktadırlar. Uluslararası ölçüde başarılı olan müzelerimiz ve müdürlerini burada anmak isterim.

İstanbul Arkeoloji Müzesi: Aziz Ogan, Rüstem Duyuran, Dr. Nezih Fıratlı, Dr. Nuşin Azgari, Dr. Alpay Pasinli; Ankara Müzesi: Hamit Zübeyr Koşay, Raci Temizer, Dr. İnci Bayburtluoğlu, İlhan Temizsoy; İzmir Müzesi: Aziz Ogan, Rüstem Duyuran, Hakkı Gültekin, Dr. Turhan Özkan; Efes Müzesi: Sabahattin Türkoğlu, Selahattin Erdemgil, Antalya Müzesi: Kayhan Dörtlük, Metin Pehlivaner; Afyon Müzesi: Hasan Uçankuş; Bodrum Müzesi: Oğuz Alpözen; Uşak Müzesi: Kazım Akbıyıkoğlu; Manisa Müzesi: Kemal Dedeoğlu; Sadberk Hanım Müzesi: Çetin ve Tanju Anlağan ve Koç Sanayi Müzesi.

İstanbul Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Antalya Müzesi, Bodrum Sualtı Müzesi ve Koç Sanayi Müzesi uluslararası ku-

rumlardan ödül almışlardır. Bu müzelerin müdürleri güzel ve yararlı eserler yayınlamışlardır. Bunlar dışında Jale Dedeoğlu'nun İzmir Arkeoloji Müzesi ve Suzan Özyiğit'in Foça kitaplarını özellikle belirtmek isterim.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlerinin arkeolojiye katkıları

Türk arkeolojisinin gelişmesinde özellikle Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlerinin hizmetleri büyük olmuştur. Bu bağlamda Hayrullah Örs, Hikmet Gürçay, Kamil Su, Rüstem Duyuran, Dr. Mehmet Önder, Dr. Nurettin Yardımcı, Altan Akat, Akif Işık, Prof. Dr. Engin Özgen, Prof. Dr. Ender Varinlioğlu ve Kenan Yurttagül büyük övgüye değer, özellikle anılması gereken uzmanlardır. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlerinin en önemli başarıları uluslararası standartlarda ve kalitede eserler yayınlamış olmalarıdır. Gerçekten Prof. Dr. İlknur Özgen'in *Antalya Müzesi* ve *The Lydian Treasure* kitaplarıyla, Işık Bingöl'ün Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan takılar üzerine İngilizce ve Türkçe olarak ortaya koyduğu eseri Avrupa ve Amerika müzelerinin eserleriyle yarışacak düzeydedir.

Genel Müdürler arasında Nurettin Yardımcı Umum Müdürlüğü'ne mekan olarak II. Meclis Binası'nda yer bulması, arkeologları teknik hizmetler sınıfına aldırarak onlara büyük maddi katkılar sağlaması, Avrupa'da ve Amerika'da büyük ilgi ve ziyaretçi kazanan sergiler düzenlemesi ve arkeoloji sempozyumlarına büyük boyutlar kazandırmış olması nedeniyle özellikle anılmaya değerdir.

Son 20-25 yıl sürecinde kültür müsteşarları Adnan Ötüken, Mehmet Önder, Murat Katoğlu, Kemal Gökçe, Acar Okan ve Emre Kongar arkeolojiyi büyük ölçüde desteklemişlerdir.

Türk arkeologlarının önemi

Üniversitelerimizde ve müzelerimizde iş başında olan 50'ye yakın prehistoryacı, tarih öncesi Klâsik Çağ tarihçileri, arkeologlar ve filologlar büyük övgüye değer niteliktedirler. Çünkü onların hemen hepsi devletin ve yabancı bilim kuruluşlarının sağladığı olanaklarla Türkiye'de ve Batı dünyasında öğrenim görmüşlerdir. Bunun dışında araştırmaları için Türkiye'deki Alman, İngiliz, Fransız, Amerikan ve Hollanda Arkeoloji Enstitülerinin kitaplıklarından da kolaylıkla yararlanabilmektedirler. Bu bilimadamlarının hemen hepsinin yabancı dilde yazılmış kitapları ve makaleleri vardır. Çok defa benden beğendiğim Türk arkeologlarının kimler olduğu sorulmaktadır. Bence en çok beğenilecek olanlar yabancı dilde en çok yayın yapmış olan uzmanlardır. Türkiye'de hiç bir bilim alanı arkeoloji kadar yararlı olanaklara sahip değildir. Bu nedenle 75 yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihinde arkeoloji bilim dünyasında seçkin bir yere sahiptir.

En yakın çalışma arkadaşlarım

Yukarıda adı geçen sayısı iki düzineyi bulan arkeolog, kırk yıl boyunca değerli çalışma arkadaşlarım olmuştur. Başarılarımı büyük ölçüde onların katkılarına borçluyum. Bunlardan özellikle uzun yıllar boyunca, yardımcı ya da bazen de eş başkan olarak bana çalışma arkadaşlığı yapan Cevdet Bayburtluoğlu ve Ümit Serdaroğlu'yu candan sevgilerimle anmak isterim.

En yakın çalışma arkadaşıma gelince, eşim Meral Akurgal olduğunu belirtmeyi bir görev bilirim. Eşim, Meral Manyas adıyla 1965'den beri öğrenciliğimi, 1976'dan bu yana Türk Tarih Kurumu'nda asistanlığımı yapmıştır. 1980'den sonra ise Meral Manyas bugüne değin 19 yıl boyunca en yakın çalışma arkadaşım olmuştur.

Türkiye'de çıkan Eski İzmir ile Almanya'da yayınlanan *Griechische und Römische Kunst in der Türkei, München 1987*, adlı kitaplarımın ortaya getirilişini büyük ölçüde ona borçluyum. Özellikle binlerce parçalar halinde ele geçen mimarlık eserlerini inceleyerek, 16 mantar biçimli ve 21 dikey volütlü başlıkları ortaya koymuştur. Bu çalışmalarda Murat Erdim ve Orhan Bingöl'ün de yardımları olmuştur; ama en önemli sonuçları Meral Manyas çizdiği resimlerle gözönüne sermiştir. Her iki kitapta incelenen seramik ve yontu eserleri üzerindeki görüşleri ve buluşları da övgüye değerdir. Bu çalışma arkadaşlığı zamanla sevgiye dönüştü ve 1991'de evlendik. O tarihten beri yayınlamış olduğum Eski Çağ'da Ege ve İzmir, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Anadolu Kültür Tarihi ve Türkiye'nin Kültür Sorunları kitapları, Meral Akurgal'ın büyük yardımları ile gerçekleşmiştir. Meral Akurgal, bu kitapların metinlerini birkaç defa okumuş ve birçok yanlışları düzeltmiştir.

Eşimin, 1985'te hocası Baki Öğün'ün yanında oryantalizan tabaklar konusunda verdiği tez, tek başına yaptığı ilk bilimsel çalışmasıdır. Meral Akurgal, 1992'de Istanbuler Mitteilungen'de Almanca yayınladığı Erythrai Oinochoesi adlı makalesi ile seramik çalışmalarının boyutlarını büyütmüş ve 1997'de çıkardığı, *Korint Seramiği* adlı kitabı ile de, çok önemli bir eser ortaya koymuştur. Sözünü ettiğimiz kitapta Meral Akurgal, bu konu üzerinde yayınlanmış bütün literatürü inceleyerek ayrıntılı ve kapsamlı bir el kitabı oluşturmuştur. Kitapta genellikle Korint stili üzerinde başarılı eserler vermiş olan uzmanların buluşları sunulmaktadır. Ancak Meral Akurgal çalışmasının birçok yerinde kendi izlenimlerini ve görüşlerini öne sürmekte, yararlı katkılarda bulunmaktadır. Özellikle Protokorint Stil'e giren vazoları ele aldığı bölümde, Erythrai'da bulunmuş bir oinochoe üzerindeki makalesinde saptadığı görüşlerden de yararlanarak, ortaya övgüye değer bir araştırma örneği koymuştur.

Meral Akurgal'ın en yakın çalışma arkadaşım olarak, başardığı sonuçları gözönünde tutarak, 1992 yılında Bayraklı Kazısı başkanlığına getirilmesini, Anıtlar ve Eski Eserler Genel Müdürlüğü'ne tavsiye ettim. Meral Akurgal'ın 1993'ten beri direktörlüğünü yaptığı Bayraklı kazılarında, kazı üyesi olarak çalışmaktayım.

Altı yıldan beri idare ettiği Bayraklı kazılarında Meral Akurgal, gerçekçi tutumu ile güzel sonuçlar elde etmektedir. 1996'da Istanbuler Mitteilungen'de Almanca olarak yayınladığı "Çeşme" makalesi ile dikkati çeken Meral Akurgal, 1997'de gün ışığına çıkardığı lahitlerle, Eski İzmir'in Arkaik dönemine ait altın eserlerden oluşan küçük bir hazine bulmuştur. Bayraklı kazılarına renk katan bu eserler TÜBA-AR II dergisinde yayınlanmıştır.

Arkaik İon ve Aiol mimarlığını yakından tanıyan, onlara çizimleriyle can veren, Korinth seramiğini çok iyi bilen, şimdi Oryantalizan seramik üzerine büyük bir kitap hazırlayan Meral Akurgal Bayraklı kazıları için biçilmiş kaftandır. Kendisinin bundan sonraki çalışmalarında da büyük başarılar elde edeceğine inanmaktayım.

Ağabeylerim

Kendimden yaşlılara ve üst makamlarda bulunanlara karşı ölçülü ve mesafeli saygıda bulunmaya yaşamım boyunca önem vermişimdir. Bu davranışın yararlarını da gördüm ve birçok bakımdan beni destekleyen ağabeyler kazandım. Bana çalışmalarımda destek olan birkaç muhterem ağabeyimi saygı ve sevgiyle anmak isterim.

Fakültemizin ilk antropoloji profesörü olan Şevket Aziz Kansu beni her fırsatta destekledi. Dekanlığı ve rektörlüğü sırasında Türkiye'de çıkan ilk kitaplarımın yayınlanması için yardımcı oldu. Beni Hatay Üniversite Haftası ve İzmir Üniversite Haftası gezilerine kattı. Tarih Kurumu'na yeni düzen vermek çabasında da her zaman destekledi.

Fakültemiz dekanlarından ve Ankara Üniversitesi rektörlerinden Yeni Çağ tarihçisi Enver Ziya Karal da ilk kitaplarımın yayımlanmasında, Tarih Kurumu'nun yeni boyutlar kazanmasında, Ege'de fakültemizin bir arkeoloji istasyonu kurmasında bana büyük ölçüde destek sağladı. Bu istasyon sonradan İzmir Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün kurulmasına yardımcı oldu. İstasyonun birkaç bin ciltlik kitaplığı da Ege Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi kitaplığının çekirdeğini oluşturdu.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde başlangıçta Estetik dersi veren öğretim üyesi Suud Kemal Yetkin 1940'larda ve 50'lerde Ulus, Zafer gazetelerinde ve bazı dergilerde düzenlediği kültür sayfalarında popüler-bilimsel yazılar yazmamı teşvik ederdi. Bir bilimadamının bilimsel araştırmalarını yayınlaması kadar başka alanlardaki aydınların anlayabileceği türde makaleler yazması da büyük önem taşır; böylece ülkenin kültür düzeyi yeni boyutlar kazanır. Suud Kemal Yetkin Ankara'da İlahiyat Fakültesi yolu ile Türk Sanatı öğreticiliğinin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuş olan bir ilim adamıdır. O tarihlerde, 1940'larda ve 50'lerde Ankara Üniversitesi'nde sanat tarihi dersi bile yoktu. Türk Sanat Tarihi sempozyumlarına Suud Kemal Yetkin uzman eksikliği yüzünden bazı arkeologları, bu arada beni de, hizmet etmeye yöneltmiştir. Kendisi parlamentoda üye olduğu sırada 1956 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Türk Sanatı Bölümü'nü kurma hususunda bana destek olmuştur. Onun önderliğinde çalışmalarımız parlamentodan ayrıldıktan sonra İlahiyat Fakültesi dekanlığı sırasında da sürmüştür.

Önemle anmak istediğim bir ağabeyim de Munis Faik Ozansoy olmuştur. 1958-60 yıllarında Başbakan Süleyman Demirel'in genel sekreteri olduğu sıralarda Ozansoy, kültür alanında birçok etkinlikler-

de bulunmuş ve beni de yanına yardımcı almıştı. Ozansoy Fransız Kültür Merkezi'nin başkanı olduğu yıllarda ben de ikinci başkan olarak seçilmiş bulunuyordum. O tarihlerde Ankara'da bir sanat ve kültür derneği kuran ve başkanlığına seçilen Ozansoy, beni de yanına yardımcı başkan olarak aldı ve Ankara aydınlarının yazın (edebiyat), tiyatro, müzik konularında çalışmalar yapmalarını büyük ölçüde heveslendirdi.

Türklerden oluşan bu ağabeylerim arasında birkaç yabancı profesör de yer alır. Büyük Millet Meclisi Binası'nı yapan Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister arkeolojiye çok meraklıydı ve birçok Eski Çağ kentinin suluboya resimlerini yapardı. Ankara civarındaki eski eserleri birlikte görür, ayda en aşağı bir defa olmak üzere sohbetlerde bulunurduk. Ankara'da Saracoğlu evlerini yapan ve Ankara'daki bir ticaret sergi evini opera binası haline dönüştüren Alman profesörü Paul Bonatz'ın çevresinde toplanmış olan öğrencileri Orhan Alsaç, Mithat Yenen ve Kemali Söylemezoğlu gibi mimarların yanısıra ben de bulunuyordum. Ayda bir, iki defa toplanarak sohbetler ediyorduk. Mithat Yenen'in evinde tertiplenen gecelerde kültür toplantıları yapıyorduk. Fakültemiz Sümeroloji ve Assyrioloji profesörü B. Landsberger, Hititoloji profesörü H.G. Güterbock ve klâsik filoloji profesörü Georg Rohde ile birlikte özel toplantılarda bilimsel ve kültürel söyleşilerde bulunulurdu. Bu buluşmalarda yabancı ağabeylerden büyük ölçüde yararlanırdım.

Bir ağabeyim de İzmir'de vardı. Belediye Başkanı Behçet Uz'un başarılı yardımcılığını yapan ve bir aralık Kütahya Mebusu olan Suat Yurtkoru iyiliksever, özverili, üstelik de karizmalı, aydın bir kişiydi. Spor topluluklarının sevilen ağabeyi olduğu gibi eski eserlerin de güçlü bir koruyucusu idi. İzmir Eski Eserlerini Sevenler Derneği'ni kur-

muştu. Çoğu levanten İzmirlilerden oluşan derneğin başkanı sıfatıyla Bayraklı kazılarına büyük yardımı olmuştur. Toprak naklinde, elektrik, su gereksinmelerinde vilayet ve belediyeden önemli yardımları sağlamıştı. En önemli hizmetlerinden biri de İzmirlilere eski eserleri sevdirmiş olmasıdır. Büyük İskender üzerine kitap yazmış, gazetelerde yazdığı makalelerle kültür konularına değinmiş bu önemli İzmirli şahsiyeti yakından tanıdım ve ona saygı duyan bir dostu oldum.

O tarihlerde, 1940'larda ve 50'lerde İzmir Körfezi'nin suyu pırıl pırıl maviydi. 5-6 metre derinlikteki renkli kaya barbunlarını seyretmeye doyum olmazdı. Bunu Suat Yurtkoru'ya anlattığımda, "Gelin öyleyse, sizinle balık avına gidelim" dedi. Birkaç defa sabah karanlığında kayıkla körfeze çıktık ve her defasında birkaç düzine irili ufaklı barbun topladık. O günleri her İzmirli gibi ben de hasretle anıyorum.

Türk klâsik arkeoloji biliminin öncüleri

Anadolu'nun klâsik devir arkeolojisine hizmetleri çok büyük olan, ünlü ressamımız Osman Hamdi'yi en başta anmak gerekir. Arkeoloji alanının uzmanı olmadığı halde, geliştirdiği etkinliklerle dünyaca itibar görmüş ve Türkiye'ye prestij kazandırmıştır. Kardeşi Halil Edhem Eldem, ağabeyinin izinde başarıyla değerli hizmetler görmüştür. Yine özünde ressam olan İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü Aziz Ogan da Osman Hamdi geleneğini yaşatmış bir aydın olarak övgüyle andığımız bir meslektaşımızdır.

Arif Müfid Mansel

Türkiye'nin kesin anlamıyla ilk gerçek eski çağ tarihçisi ve arkeoloğu olan bu seçkin bilimadamımızı tanıtmayı bir ulusal görev biliyorum:

Arif Müfid Mansel uluslararası boyutlarda bir bilim adamı, örnek bir hoca, değerli bir müzeci, geniş kültürlü bir aydın ve müstesna niteliklere sahip seçkin bir şahsiyet idi.

Arif Müfid Mansel daha çocukken okul sıralarında Fransızca ve Almanca öğrenmiş, Almanya'da 5 yıllık üniversite öğrenimi süresince Latince ve Yunanca'yı elde etmiş, arkasından İngilizce'yi de bildiği diller arasına katmıştı. Böylece Mansel işe koyulduğunda bir bilim adamı için gerekli olan araçların hepsine sahipti. Ayrıca güçlü meslek formasyonu, okumaya ve araştırmaya karşı duyduğu derin sevgi ve ilgi onun uluslararası değerde bir bilimadamı olmasını sağladı.

Arif Müfid Mansel İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdür Yardımcısı olduğu yıllarda İstanbul Üniversitesi'nde Eski Çağ Tarihi okutuyordu, çünkü bir arkeoloji kürsüsü henüz kurulmamıştı. Mansel 1944'te profesör ünvanını almış, 1946'da da klâsik arkeoloji bölümünü kurmuştu. Mansel'in ilk önce Eski Çağ Tarihi dersleri vermiş olması kendi gelişmesi bakımından olduğu gibi, öğrencilerinin yetiştirilmesi yönünden de çok yararlı olmuştur. Böylece Mansel arkeolojiyi donuk ve yalın bir bilim değil, canlı ve geniş kapsamlı bir uğraş olarak ele almıştır. Mansel'in "Ege ve Yunan Tarihi"ni okuyanlar, arkeolojinin ne denli anlamlı bir meslek olduğunun tadına varmışlardır. Arif Müfid Mansel bir tarihçinin bütünü gören davranışı ile Miken Uygarlığı'ndan Bizans'ın sonuna değin üç bin yıllık süreç boyunca Akdeniz çevresinde gelişen uygarlıklarla ilgilenmiştir. O, böylece geçmişin yalnız bir tek evresini değil, eski çağın bütününü içeren çalışmalar yapmasını bilmiş bir arkeologtur. Bu kapsamlı uğraşı ve komşu alanlar hakkında elde ettiği geniş bilgi, Mansel'in ufkunu genişletmiş, ona değer hükümleri verirken ölçülü olmak meziyetini kazandırmıştır.

Türkiye'de ilk klâsik arkeoloji alan çalışmalarını başlatan, Arif

Müfid Mansel olmuştur. Atatürk'ün isteği ve yakın ilgisi ve Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Prof.Dr. Afet İnan'ın da desteği ile onun Yalova'da ve özellikle Trakya yöresinde Lüleburgaz, Kırklareli ve Vize tümülüslerinde yaptığı kazılar klâsik arkeoloji alanında Türkiye'de gerçekleştirilmiş ilk yöntemli ve sistemli alan çalışmalarıdır. Gün ışığına çıkardığı eserler bugün bile İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin en değerli buluntuları arasında yer almaktadır.

Bu başlangıç giderek yeni kazılarla daha büyük boyutlar kazanmış ve Arif Müfid Mansel Türk Tarih Kurumu adına otuz yıla yakın süre ile yürüttüğü Side ve Perge kazılarıyla Türkiye'nin en başarılı klâsik çağlar arkeoloğu olmuş, dünyanın da en önemli kazıcıları arasında yer almak mutluluğuna erişmiştir.

Mansel'in sayageldiğim aşamalarına ek olarak öğretim alanındaki büyük hizmetlerini önemle belirtmek isterim. O gerçekten çok yetenekli bir hoca, derslerine derin bir sevgi ile bağlı bir öğretim üyesi idi. Ders vermenin zevkine varmış ve kendisini hayranlıkla izleyen bir dinleyici topluluğunun sevgisini ve saygısını kazanmıştır.

Arif Müfid Mansel'in yaşamında kitap okumak ve müzik dinlemek sevgisi büyük bir anlam taşımakta idi. Güzel yazılmış, nitelikli basılmış kitaplara hayrandı. Beğendiği meslek ve sanat kitaplarını edinmek ve onları okumak onun en sevdiği uğraşıları arasında idi.

Mansel hayata çok bağlı idi. İnsanları ve topluluğu candan severdi. Yalnız kalmak istediği anları çoktu, ancak konuşmak onun için büyük bir gereksinme idi. Dostlarını sever ve sayardı. Hiçkimseye karşı sert bir söz söylememeye dikkat eder, uyarılarını ve eleştirilerini de tatlı sözler ve esprilerle yapardı.

Avrupalı dünya görüşüne bağlı, ünlü arkeoloğumuz, özel yaşantısında bir Osmanlı Bey'i idi. Şişli'de güzel bir evi, Paşabahçe'de şaha-

ne bir yalısı, küçük bir yatı vardı. Evinde çeşitli hizmetler gören erkekli, kadınlı yardımcıları bulunuyordu. Yemeklerde, misafir olsun olmasın, bir kişi hizmet eder, bir kadın da iki eli üst üste karnı üzerine konmuş durumda, ayakta, emre amade beklerdi. Alaturka geleneklere göre düzenlenen yemek esnasında gramofonda alafranga müzik çalardı. Mansel'in operalar ve konçertolardan oluşan çok zengin bir plak koleksiyonu vardı. Yemek salonunda sofraya oturmadan önce ve yemekten sonra el yıkamak için bir musluk yer alıyordu.

Mansel gezmeyi, özellikle yeni yerler ve ülkeler görmeyi çok severdi. 1972 yılında rahmetli eşim Lemis Akurgal ve ben Mansel'le birlikte arabamızla Sofya'ya gittik ve geldik. Bu bir haftalık geziyi biz karı koca sık sık, en iyi duygularla anmışızdır. Mansel, gezi boyunca hep mutlu ve neşeli idi. O, bütün yaşamı boyunca da mutlu ve doygun bir insandı. Evlenmemiş bir kimse olduğu halde hiçbir zaman yalnız kalmadı. Çevresinde her an onu seven ve sayan arkadaşları, dostları, meslektaşları ve öğrencileri bulunurdu. Gözlerini de yaşamına uygun bir mutlulukla kapadı. Bir cumartesi günü öğle yemeğinden sonra bir siesta için uzandığı şezlongunda, kendine yakışır bir centilmen sessizliği ile aramızdan ayrıldı.

Arif Müfid Mansel çok az insana nasip olan bir mutlulukla kendini çevresine kabul ettirmiş bir kişi idi. 1973'te X. Uluslararası Klasik Arkeoloji Kongresi'nin başkanlığını yaptı ve ölmeden önce de kendisine 18 Türk ve 64 yabancı meslektaşı tarafından sunulan üç ciltlik "Mansel Armağanı"nı görmek mutluluğuna erdi. Onu yurtta olduğu gibi dünyada da çok kimse her zaman sevgi ve saygı ile anacaktır.

Kenan Erim

Türk arkeolojisinin uluslararası ün kazanmış, başarılı bir temsilci-

si de Kenan Erim'dir. New York Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nü bitiren Erim, Indiana Üniversitesi'nde görev aldı. New York Üniversitesi'nde profesör oldu. Princeton Üniversitesi'nce yürütülen Sicilya kazılarına katıldı. Burada bulunan sikkelerden kentin adının Morgantina olduğunu saptadı ve bu saptama onun ilk başarısı oldu.

Kendisini 1961'de Princeton'da konuk profesör olduğum zaman şahsen tanıdım. Lawrenceville'deki evimize New York'tan sıkça gelir, bazen de bizde bir gece kalırdı. Zarif, kibar, geniş bilgili, aydın bir centilmendi. Babası uluslararası diplomasi kuruluşlarında görevli olduğu için çocukluğunu İsviçre'de ve Londra'da geçirmişti. Onun için Fransızcası ve İngilizcesi çok güzeldi. Belki de bu yüzden Türkçesi biraz yabancı şive çalardı. Misafir kaldığı akşamların sabahı yataktan kalkınca, yastık ve yatak örtülerini çıkarır, muntazam katlar ve öyle bırakırdı. Bu, rahmetli eşimin çok ilgisini ve beğenisini çekmişti. Ayrıca gerçek bir Amerikan centilmeni gibi eşimin yıkadığı kâse ve tabakları kurutmayı da ihmal etmez ve Lemis Akurgal'ı hayran bırakırdı.

1962'de Türkiye'ye kazı yapmak için geldiğinde benimle görüştü ve kazılacak yer için benim de görüşümü öğrenmek istedi. Kendisine "Paranız varsa size Afrodisias'ı kazmayı öneririm" dedim. "Ben de öyle düşünüyorum" dedi ve kazılara başladı. "Distinguished" bir centilmen olan Kenan Erim, üstelik karizması olan aydın bir şahsiyetti. Bu sözü geçen yetenekleri ile kısa sürede gerekli parayı buldu. En büyük yardımı, yüzbinlerce okuru olan National Geographic Magazin adlı dergiden sağladı. Üstelik Amerikan Hükümeti'nden 5 bin dolarlık yardım da gördü. Bu miktar para önemli değildi, ama hiçkimsenin Amerikan Hükümeti'nden alamadığı bir yardım olarak özellikle anılmaya değerdir. Seçkin bir aydın olan Kenan Erim, özellikle yüksek sosyetenin (High Society) ilgisini kazandı ve New York'ta, Lond-

ra'da, Paris'te ve İstanbul'da ünlü ve itibarlı şahsiyetlerin kurdukları "Afrodisias'ı Sevenler" adını taşıyan derneklerle Afrodisias'ı Türkiye'nin en çok yardımcı para toplayan kazısı durumuna getirdi. Afrodisias Kazısı'na yılda çeşitli ülkelerden gelen 2-3 düzine arkeolog katılıyor ve kazılarda yetenekli uzmanlar çalışıyordu. Bunların arasında tarih öncesi Afrodisias devrini işleyen ve yayımlayan Amerikalı Arkeolog Youkowsky Hanım'ı özellikle anmak isterim. Arkeolojiye meraklı Amerikalı ve Avrupalı aydınlar, Afrodisias'ı, gezilmesi kesinlikle gerekli bir yer olarak görüyorlardı. Ortaya çıkarılan güzel eserleri görünce, mutlu ve neşeli duygularla dönüyorlardı. Kenan Erim müzik tutkunuydu ve çalışma saatleri dışında kazı evinde ve bahçesinde Batı klâsik müziği yayını yaptırırdı. Eski çağ harabeleri içinde Haydn'ı, Mozart'ı, Beethoven'ı veya Çaykovski ve Borodin'i dinlemek ayrı bir zevkti. Her bakımından Batılı bir aydın olan Kenan Erim, özel yaşantısında Arif Müfid Mansel gibi bir Osmanlı Beyi idi. Sofrada oturan ve sayıları çok defa otuz kişiyi bulan yemekte herkesin tabağını o doldduruyor, iki garson da onları oturanlara ulaştırıyordu. Osmanlı adet ve adabına uygun olarak idare edilen ve Türk mutfağına göre hazırlanan bu yemekler de Amerikalı ve Avrupalı uzmanların ilgisini ve beğenisini kazanıyordu. Kenan Erim Afrodisias kazılarıyla Türk ve dünya arkeolojisine olduğu oranda Türk turizmine de büyük hizmette bulunmuştur. O şimdi aramızda yok, ama Afrodisias Kenti içinde yer alan ebedi istirahatgâhında gömülü cesedi ve ortaya çıkardığı değerli eserler, ünlü arkeoloğumuzun anısını yaşatmaktadır.

Kenan Erim'i sevgiyle ve saygıyla anıyoruz. Onu hiç unutmayacağız.

Kenan Erim'in idaresindeki Afrodisias heyetinin başarılı üyelerinden biri olan arkeolog Prof. R.R.R. Smith, kazıları şimdi özenle ve titizlikle yürütmektedir. Ona da içtenlikle iyi şanslar dileriz.

Jale İnan

Arkeoloji literatüründe seçkin bir yere sahip olan bir başka Türk arkeoloğu Jale İnan'dır. Benden beş yaş gençtir, ancak Berlin'de beş yılı aşan bir süreyle birlikte okuduk. Jale İnan Berlin'de çok sevilen ve sayılan başarılı bir öğrenciydi. Yurda döndükten sonra yaptığı bilimsel araştırmalarla Türk arkeolojisine uluslararası forumlarda ün kazandırdı. Almanya'da, İsviçre'de ve İngiltere'de yabancı dillerde Roma Sanatı üzerine yayınladığı kitaplar ve makaleler, büyük ilgi ve itibar gördü.

Anadolu'daki Roma ve Erken Bizans portreleri üzerinde Rosenbaum-Alföldi ile birlikte ayrı bölümler halinde yazdığı ve biri İngiltere'de, diğeri Almanya'da yayınlanan iki büyük kitap, klâsik arkeolojinin standard eserleri arasında yer alır. Parçaları çeşitli müzelerde bulunan heykelleri tamamlamakta gösterdiği büyük başarı, uzmanlar arasında hayranlıkla karşılandı.

1975'te Türk Tarih Kurumu tarafından Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanan *"Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı"* adındaki eserinde de önemli sonuçlara vardı. Orada Yunan heykellerinin kopyalarını oluşturan Side eserlerini araştırma yolu ile orijinallerle ilgili birçok probleme ışık tuttu. Side ve Perge kazılarında Arif Müfid Mansel'e büyük ölçüde yardımcı oldu. Mansel'in ölümünden sonra ise bu iki önemli antik kenti başarı ile araştırmaya devam etti.

Arkeoloji meraklısı olan kuzini Selma Devres'i eşiyle birlikte Side'nin yardımına çağırması da çok yararlı olmuştur. Böylece Devres Ailesi'nin parasal yardımı ile Side'deki Roma hamam binasının onarılarak örnek bir müze halinde restore edilmesine önayak oldu.

Kremna ile Pamphilia Seleukiası'nda kurtarma kazıları yaparak iki önemli örenyerini kaçakçıların yağmasından kurtardı. Bu iki kazıda ve

ayrıca Side'de Apollon Tapınağı ile M Yapısı'nda örnek biçimde anastylosis çalışmaları yaparak onlara yeniden can verdi.

Emeritus olduktan sonra da araştırmalarını aynı tempo ile sürdürdü. En eski meslektaşı sıfatı ile en büyük isteğim, bundan böyle de uzun yıllar boyunca sağlık içinde örnek çalışmalarına devam etmesidir.

Arif Müfid'in başlattığı, Jale İnan'ın sürdürdüğü Side ve Perge çalışmalarını şimdi Haluk Abbasoğlu başarıyla yürütmektedir. Böylece Eski Çağ Tarihi'nde önemli kültür merkezleri içeren yöre, kesintisiz bir şekilde araştırılmaktadır.

Azra Erhat: Yeri doldurulamayan bilgin ve yazar

Azra Erhat fakültede sevgi ve saygı ile bağlı olduğum başlıca meslektaşlarımdan biriydi. Lise öğrenimini Belçika'da yapmış olduğu için, Batılı bir dünya görüşüne sahipti. İnsan olarak da örnek davranışları vardı. Solcu akım içinde yer alıyordu; ancak politikayı ilme hiçbir zaman alet etmiyordu. Yabancı büyükelçi davetlerinde, bilimsel toplantılarda beraber olurduk. Eğlencelerde ve şölenlerde birlikte dans ederdik. Birbirimize yakın dostluklarla bağlıydık. Bir gün "Ekrem Bey, size bir şey soracağım" dedi ve ilginç bir duyuruda bulundu. "Prof. Albert Gabriel bana evlenme önerisinde bulundu. Ne dersiniz? Kabul edeyim mi?" diye sordu. İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün müdürü olan Albert Gabriel, yazdığı anıtsal kitaplarla Türk Sanatı'na büyük hizmette bulunmuş seçkin bir bilimadamı ve aydın bir kişiydi. Beni de her zaman candan ilgi ile desteklemiştir. Azra Erhat'a "Birbirinize layık iki önemli şahsiyetsiniz. Ancak çok yaşlı olduğu için değil, uzun yıllar bekâr olarak yaşamış bir insan olması nedeniyle böyle bir evlenmeyi uygun görmüyorum. Anlaşmanız güç olabilir. İkinizin de

özerkliğe gereksinmeniz vardır. Ama yine de siz bilirsiniz" dedim. Bilmiyorum, bu haberi Azra Erhat Halikarnas Balıkçısı'na ve Sabahattin Eyüboğlu'ya duyurmuş mudur. Fakülteden ayrıldıktan ve İstanbul'a yerleştikten sonra Azra Erhat'la ilişkimiz ne yazık ki kesintiye uğradı. Böyle olmakla beraber, kendisiyle ve Macar kökenli yaşam arkadaşı Sabo'yla arada bir karşılaşıyor veya buluşuyorduk. Aradan yıllar geçti, beni bir gün yine bir soruyla karşı karşıya bıraktı. "Alman faşizmi son bulduğu için Sabo Macaristan'a dönüyor ve beni de yanında götürmek istiyor. Ne dersiniz?" dedi. Benim yanıtım "Azra Hanım, siz bize lazımsınız. Gitmenizi uygun bulmam. Ama yine de siz bilirsiniz" şeklinde oldu. Büyük bir Türk dostu olan Sabo'nun Macaristan'a yalnız başına gittiğini öğrenince büyük kıvanç duydum. Bundan sonra da Azra Erhat'la çok seyrek olmakla birlikte bilimsel ve düşünsel yakınlığımız devam etti.

Bu çok değerli bilimadamımız genç yaşta öldü, ancak yazdığı kitaplarla o, hâlâ bizimle birlikte yaşamaktadır ve daha da yaşayacaktır.

Hasan Âli Yücel'in Türk aydınlanmasındaki yeri ve önemi

Arkeolojinin alt yapısını oluşturan büyük eğitimci Hasan Âli'yi burada anmayı bir görev biliyorum.

UNESCO tarafından 1997 yılında saygıyla anılan Hasan Âli Yücel'in, Türk kültür hayatında önemli bir yeri vardır. Gerçekten Avrupa'nın rönesans ve aydınlanma dönemleri Türkiye'de Atatürk'ün çizdiği yol üzerinde, İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı ve Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleşme olanağını buldu. Kitabın o bölümünde söylediğim gibi Türkiye'nin Batılılaşması için gerekli altyapı, Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde atıl-

dı. Bu çok önemli kültür atılımının kurucuları İsmet İnönü ve Hasan Âli Yücel olmuştur. İsmet İnönü Amerikan Cumhurbaşkanı Roosevelt gibi nazizmin ve faşizmin önlenmesi için Rusya'ya yakınlık göstermeyi bir politik taktik olarak gerekli buluyordu. Bu davranışla Rusya'nın dostluğu da kazanılmış olacaktı. Komünizme karşı çıkmak yerine ona sıcak bakıyormuş havasını yaratmayı politik bir zorunluluk olarak görüyordu. Hasan Âli Yücel de kökten solcu değildi. Ama Roosevelt'in ve İnönü'nün bu davranışlarını yerinde buluyordu. Belki de hem İnönü hem de Yücel Atatürk'ten esinlenmişlerdi. Bilindiği gibi büyük önderimiz de komünizme karşı olmakla birlikte başlangıçta ona saygın davranmayı yeğlemişti. Yücel'in oluşturduğu tercüme bürosu, Rus düşünürlerin ve yazarların kitaplarını dünya literatüründeki önemleri bakımından Türkçeye çevrilmesini gerçekleştirmiştir. Yücel özünde Türk edebiyatının hayranı ve onun başarılı bir temsilcisiydi. O dönemlerde İngiliz Arkeoloji Enstitüsü John Garstang tarafından kurulmak üzereydi. Bana yakın ilgi gösteren bu seçkin bilimadamı, çalışmalarında benden de destek isterdi ve ben de haftada birkaç gün onunla birlikte olurdum. Hasan Âli Yücel 1946'da bakanlıktan ayrıldıktan sonra İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'ne boş vakitlerinde sık sık uğrardı ve orada bana karşı çok yakın davranırdı. Öyle ki birgün Paris'e yaptığım bir gezi sırasında, o dönemde orada bulunan kızı Canan'a götürülmek üzere bir baharat paketi vermişti. Ben de bu gösterdiği yakınlıktan duyduğum kıvançla emaneti yerine ulaştırmıştım.

Garstang'ın katılmasıyla Hasan Âli Yücel'le yaptığımız sohbetlerde arada bir yine sağ-sol tartışmalarına girer, bu edebiyat bilgini ve eğitimcinin esprili konuşmalarını hayranlıkla izlerdim.

Hasan Âli Yücel yazları Dragos'taki evinde otururdu. Eşim Lemis Akurgal ile birlikte hemen her yaz kayınvalidem Ankara Milletvekili

Belkıs Baykan'ın Dragos'taki evinde en aşağı birkaç haftalığına konuk olduğumuz için seyrek de olsa büyük eğitimci ile karşılaşır, nazik iltifatlarına mazhar olurduk.

Hasan Âli Yücel o dönemlerde ağaçtan, yeşillikten yoksun çıplak Dragos Tepesi'nde oturmayı çok severdi. Çünkü önünde güzel bir mavi deniz, karşısında da yemyeşil Büyük Ada ve Heybeli Ada vardı.

"Çıplak bir tepede oturduğunuz için size acıyoruz" diyerek kendisine takılan Büyük Adalı dostlarına verdiği Nasrettin Hocavari yanıt ise onun mizah konusundaki yeteneğinin güzel bir kanıtıdır: "Asıl ben size acıyorum. Çünkü ben kırsal bir tepede oturuyorum, ama Büyük Ada'nın yeşilliğini görüyorum. Sizler ise Dragos Tepesi'nin çıplaklığını seyrediyorsunuz."

Yurdumuzdan kaçırılan eski eserlerin geri getirilmesini sağlayan öncüler

UNESCO'nun Venedik Kartası'na (tüzüğü) dayanarak 1923'ten sonra Türkiye'den kaçırılan eski eserlerin geri getirilmesi konusunda, arkeolog olarak Jale İnan ve Kenan Erim öncülük yapmışlardır. Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Özgen Acar gazeteci ve yazar olarak yabancı ülkelerde yaptığı yayınlar ve temaslarla bu konunun alt yapısını hazırlamıştır. Mesut Yılmaz Kültür ve Turizm Bakanı iken Amerika'da açtırdığı dava çok tutarlı bir yöntem olmuştur. Bu bağlamda Kültür Bakanlarımızdan Namık Kemal Zeybek ve Fikri Sağlar, kültür müsteşarları Acar Okan ve Emre Kongar, gazeteci Özgen Acar, Müzeler Genel Müdürü Engin Özgen ve arkeolog olarak da Güven Bakır, Burhan Tezcan, Kazım Akbıyıkoğlu ve bu satırların yazarı büyük hizmet görmüşler ve Uşak Hazinesi'nin geri getirilmesini sağlamışlardır.

Çok değerli eserlerden oluşan bu hazine arkeolog İlknur Özgen ve Jean Öztürk tarafından örnek bir biçimde yayınlanmıştır. *The Lydian Treasure İstanbul 1996.*

Film prodüktörü Yusuf Kurçenli'nin gerçekleştirdiği, Tarık Akan'ın başrolünü ve sunuculuğunu üstlendiği "Antika Talanı" belgeseli bu çalışmaları canlı bir şekilde sergilemektedir. Bunlara ek olarak Kültür Bakanı İstemihan Talay ve ona yardımcı olarak gazeteci-yazar Özgen Acar Amerika'ya kaçırılan Elmalı Sikkeleri'nin de geri getirilmesi konusunda gerekli çalışmalar yapmış ve bu konuyu da başarı ile sonuçlandırmışlardır.

Kültür Varlıklarına Destek Veren Devlet ve İşadamları

ELİNİZDEKİ kitabın birçok yerinde dile getirilmiş olduğu gibi, Türkiye'de eski çağ tarihi ve arkeoloji bilimleri, ortaya çıkışlarını ve gelişmelerini Atatürk'e borçludur. Büyük önderin çizdiği yolda ve doğrultuda İnönü döneminde, Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı süresince (1938-1946) bütünleyici adımlar atıldı. Özellikle dünya klâsiklerinin, bu arada Yunan ve Roma Dönemi eserlerinin Türkçeye çevrilmesi ile Batılılaşmanın alt yapısı gerçekleştirilmiş oldu. Batı uygarlığının temel yapıtlarını oluşturan Homeros'un İlyadası, lirik şairlerin dizeleri, doğa filozofları ile Sokrates, Eflatun ve Aristoteles'le ilgili bilgilerin, Herodotos ve Thukydides gibi tarihçilerin kitapları ve Aischylos, Sophokles, Euripides'in dramaları ilk defa bu dönemdeki tercüme bürosunun uzmanları tarafından meydana getirildi.

Hellen kültürünün Türkiye'de tanıtılmasına birinci derecede Azra Erhat, Halikarnas Balıkçısı ve Sabahattin Eyüboğlu öncülük etmişlerdir. Bu bağlamda Nurullah Ataç, Sabahattin Batu gibi çevirmenleri de sevgi ve saygıyla anmayı bir borç bilirim. Böylece Avrupa'nın rönesans ve aydınlanma dönemlerini Türkiye, Atatürk'ün çizdiği yol üzerinde İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı ve Hasan Âli'nin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleştirmiş oldu.

Bu çerçeve içinde Ellen (Yunan) rejisörlerin yönetiminde Hellen dramaları Ankara'da sahneye konuldu. Karşılık olarak Türk tiyatro sanatçıları Ellas'ta Hellen (Eski Yunan) trajedi eserlerini Ellen dinleyicilerin alkışları altında oynadılar. Şimdi o günleri hasretle anıyoruz. Bu bağlamda Cumhuriyet Gazetesi'nin Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarını yeniden basması büyük övgüye değerdir.

Cumhurbaşkanlarımızın tarih ve arkeolojiye bakışları

Bilindiği gibi yurdumuzda arkeoloji biliminin kurulmasını Atatürk'e borçluyuz. Büyük Önderimiz Türk Tarih ve Türk Dil cemiyetlerini kurmuş, kazılar yaptırmış ve böylece Anadolu'nun geçmişinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Atatürk tarafından başlatılan bu çalışmalar, İsmet İnönü döneminde aynı hızla sürdürülmüştür. Üçüncü Cumhurbaşkanımız Celal Bayar da Atatürk izinde yürüttüğü kültür politikasıyla arkeolojiyi desteklemek yolunda olumlu çalışmalarda bulunmuştur. Beşinci Cumhurbaşkanımız Cevdet Sunay arkeoloji çalışmalarına yakın ilgi göstermiş, Altıncı Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk X. Uluslararası Arkeoloji Kongresi'nin gerçekleşmesini sağlamıştır. Yedinci Cumhurbaşkanımız Kenan Evren döneminde ise Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Kurumu devletleştirildiği için arkeoloji ve tarih alanlarındaki bilimsel çalışmalar bir duraklama süreci geçirmiştir. Sekizinci Cumhurbaşkanı Turgut Özal birçok alandaki başarılı çalışmalarından dolayı arkeoloji ve tarih konularına ilgi göstermek vaktini bulamamıştır.

Şimdiki Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel kültür konularına ve Atatürk ilkelerine büyük önem vermektedir. Bu nedenle Türk Tarih Kurumu'nun 1983 öncesindeki durumuna kavuşturulacağı ümidini taşıyoruz.

Diğer devlet adamlarımızın arkeolojiye ilgisi

1923'ten 1983 yılına kadar, Bülent Ulusu dahil, bütün başbakanlarımız arkeolojiye yakın ilgi göstermiştir. 1983'ten bu yana gelen başbakanlar ise, bilimsel çalışmalara vakit ayıramamışlar ve bu arada tarih ve arkeoloji bilimlerine de ilgi göstermek olanağından yoksun kalmışlardır.

1923'ten 1983 yılı arasındaki bütün dışişleri bakanlarımız arkeolojiye Atatürk ilkeleri doğrultusunda ilgi göstermişlerdir. 1983'ten bu yana ise özellikle Vahit Halefoğlu, Mesut Yılmaz, Murat Karayalçın ve İsmail Cem destek olmuşlardır.

1923'ten 1983'e değin kültür konularının sorumlusu olan Milli Eğitim ve Turizm bakanları genellikle arkeoloji ve tarih ilimlerine yakın ilgi göstermiş ve yararlı desteklerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda en son Turizm ve Kültür Bakanları olan Necmettin Cevheri'yi ve İlhan Evliyaoğlu'yu anmak isterim. Son 15 yılda Kültür Bakanı olarak özellikle Cihat Baban, Mükerem Taşçıoğlu, Nermin Neftçi, Talat Halman, Mesut Yılmaz, Namık Kemal Zeybek ve Fikri Sağlar tarih ve arkeoloji konularına ilgi göstererek önemli katkılarda bulunmuşlardır.

İşadamları ve Arkeoloji: Kocabaş, Sadberk Hanım ve Rahmi Koç koleksiyonları

Türkiye'de kaçak olmayan ilk eski eser koleksiyonu, işadamı, Bursalı kumaş tüccarı Hüseyin Kocabaş tarafından ortaya konulmuştur. Kocabaş'ı 1940'ların ortalarında İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde öğrencim, arkeolog Nezih Fıratlı'yı ziyaretim sırasında tanımıştım. Tanıştığımız gün, üçümüz bir arada önce onun Galatasaray Lisesi'nin sol karşısındaki kumaş mağazasına, buradan da koleksiyonunun sergilendiği eve gittik. Anadolu'nun bütün çağlarından kalma eserlerden oluşan koleksiyon,

beni çok etkilemişti. O tarihlerde köylüler kaçak kazılarla ya da tarım çalışmaları yaparken rastlantı olarak ele geçen eski eserleri ucuz fiyatlarla satarlardı. 1950'lerin başında ben de sonradan Nimet Özgüç'ün kazdığı Acemhöyük'te çok az bir fiyatla Erken Hitit Dönemi'ne (M.Ö. 2000-1750) ait çok güzel 5,6 vazoyu almış ve onları Ankara Arkeoloji Müzesi'ne (şimdiki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne) hediye etmiştim. Hüseyin Kocabaş da köylülerin getirdiği rastlantı ya da çalıntı eski eserleri o zamanlar için cazip fiyatlarla elde ettiği için, zengin bir koleksiyon kurmanın yolunu bulmuştu. Kocabaş üstelik kibar, nazik ve alçakgönüllü bir işadamıydı. Bu nedenle köylüler onu sevgi ve saygıyla ziyaret ediyorlardı.

İkinci özel eski eser koleksiyonu, büyük işadamı Vehbi Koç'un eşi Sadberk Hanım tarafından oluşturulmuş ve 14 Ekim 1980 tarihinde müzeye dönüştürülmüştür. El işlerini ve el sanatlarını kapsayan bu etnografik müze Boğaziçi, Büyükdere'de Piyasa Caddesi 27-29 numaralı ev grubunun büyük binasında 1988 yılına değin ziyarete açık kalmıştır. Vehbi Koç Vakfı'nın 1983 yılında satın alarak Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonlarına kattığı Kocabaş eserlerinin sergilenmesi için, mevcut dört katlı binanın yanındaki üç katlı bina (Sevgi Gönül Binası) restore edilmiştir. Böylece bugünkü Sadberk Hanım Müzesi ortaya çıkmış ve 1988'den beri ziyarete açılmıştır. Şimdi arkeolog Çetin ve Tanju Anlağan'ın başarılı çalışmaları ile yönetilen Sadberk Hanım Müzesi, 1988'de "Europa Nostra" ödülüne layık görülmüştür. Gerçekten Sadberk Hanım Müzesi Atina'daki Goulandris ve Benaki müzeleri gibi uluslararası ölçüde ilk ve biricik özel müzemiz olup büyük övgüye değerdir. Bugün Büyükdere'de Piyasa Caddesi 27-29 binaları içinde yer alan bu müzeyi gezenler, Vehbi Koç Ailesi'ne bu alanda da hayranlık duymaktadırlar.

Bir diğer özel koleksiyon aynı aileden Rahmi Koç'un eseridir. Anadolu Hisarı'ndaki yalısındaki önemli vazolar ve büyük bahçesinde de çeşitli dönemlerden kalma, çok değerli kabartma ve heykellerden oluşan koleksiyonunu görmem için Rahmi Koç beni birkaç defa evine davet etmiş ve sahip olduğu eserler hakkında görüşlerimi almıştır. Sohbetler sırasında Rahmi Koç bana eski eserlere ilgi duymasını Hüseyin Kocabaş'a borçlu olduğunu söylemiş ve "Daha küçük çocukken Hüseyin Kocabaş elimden tutar ve sanat eserlerini görmeye giderken beni yanına alırdı. Bu sevgi bana ondan geldi" demişti. Büyük işadamı Rahmi Koç'un bu eski eser sevgisinin devam ettiğini, bir "Sanayi Müzesi" kurmuş olmasından anlıyoruz.

Von Aulock Koleksiyonu

Kaçak olmayan ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nce bilinen diğer bir eski eser koleksiyonu, İstanbul'daki Deutsche Bank Müdürlüğü'nü yapan G.E. von Aulock'un eseridir.

İkinci Dünya Savaşı başladığında Almanya'ya dönmeyi istemeyen von Aulock, Orta Anadolu'da mülteci kampında savaş yılları boyunca kaldı ve orada kendisinde eski eser toplama merakı uyandı. Savaştan sonra İstanbul'daki Deutsche Bank Müdürlüğü görevine dönen von Aulock, daha çok sikkeler, yani eski Yunan ve Roma dönemi altın, gümüş ve bronz paraları toplama meraklısıydı. Böyle olmakla beraber Bebek'teki evinde sergilediği koleksiyonda güzel heykeller, kabartmalar ve vazolar da yer alıyordu. Zengin bir aileye mensup olan von Aulock, Afrika'da aslan avına gider, Türkiye'de Polatlı civarında bıldırcın, keklik ve sülün avlardı. Bu arada da koleksiyonunu geliştirdi. Onun döneminde, 1950'lerde, piyasada çalıntı ve rastlantı eserler çoktu, ancak fiyatları yükselmişti. Sözgelimi Hüseyin Kocabaş, artık eser satın alamaz

olmuştu. Ancak 1950'nin ortasından itibaren fiyatlar von Aulock'un da satın alma gücünü aşmıştı. Bana bir gün "Amasya ve Tokat çevrelerinde kaçak kazılar yapılıyor, haberiniz olsun" dedi. Kendisinden ayrıntılı bilgi istedim, veremedi ya da vermek istemedi. Bu haberi o tarihlerde iş başında olan Kazı İşleri Müdürü Hikmet Gürçay ile Genel Müdür Kâmil Su'ya ilettim. Onlar da "Evet, biz de duyuyoruz ve gerekli önlemleri alıyoruz" dediler. Gerçekten Amasya ve Tokat çevrelerinden, yani Mahmatlar ve Horoztepe'den bazı eserler geldi. Bu buluntuların önemini gören genel müdürlük, Horoztepe'nin Tahsin Özgüç tarafından kazılmasına karar verdi. Bunun üzerine Tahsin Özgüç 1956 ekiminde Horoztepe'de iki hafta süre ile kazı ve araştırma yaparak elde ettiği sonuçları güzel bir kitap halinde yayınladı.

Ama ne yazık ki daha 1950'lerin başında ve özellikle 1957 sonlarında ve 60'ların başında eserlere binlerce dolar ödeyen yabancı firmalar ve onların Türk aracıları yoluyla Mahmatlar ve Horoztepe eserlerinin çok değerli bir bölümü Metropolitan Museum'a gitmişti bile (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *E. Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, s.3-4*). Uşak İli'nde yapılan kaçak kazılarla elde edilen eserler de bu yağmacılığın 1960'lardaki devamıdır (Türkiye'de eski eser kaçakçılığı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. *E. Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, 5. baskı, s. X-XII, 541-544*).

İşadamlarının desteklediği kazılar ve eski eser yayınları

Türk işadamları genellikle hastaneler, öğrenci yurtları, okullar, kültür ocakları, spor çalışmaları gibi çok önemli konularda övgüye değer örnek hizmetlerde bulunmaktadırlar. Ayrıca yukarıda ele aldığımız gibi eski eser koleksiyonu ve müze kurma alanında önemli hizmetler gör-

mektedirler. Aynı görüş açısı içinde işadamlarımız yurdumuzdaki arkeolojik kazılar ve yayınları da desteklemektedir.

Yaşar Topluluğu'nun Erythrai (Çeşme/Ildırı) kazılarına yardımı

Yaşar Topluluğu'nun eski bir Ege kenti olan Erythrai'ın ortaya çıkarılması için yaptığı büyük destek özellikle anılmaya değerdir. Gerçekten burada yapılan kazıları 1977-1983 yılları arasında sağladığı olanaklarla desteklemiş ve İon Uygarlığı'nın en eski eserlerini ortaya çıkarmaya yardım etmiştir. Yaşar Topluluğu bu davranışı ile hem Türk turizmine yararlar sağlamış hem de insanlık tarihinin aydınlanmasına hizmet etmiştir. Erythrai kazılarında gün ışığına çıkardığımız sanat eserlerini, Avrupa'da yayınlanan yüksek tirajlı kitaplarımda yayınladım (*E. Akurgal, Griechische und Römische Kunst in der Türkei, s. 1-465, München-1987*). Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı'nın *"Eski Çağda Ege ve İzmir"* ile *"Hatti ve Hitit Uygarlıkları"* kitaplarımı yayınlaması da bu iki mühim konunun Türk aydınlarına tanıtılması bakımından yapılmış önemli bir hizmet olmuştur.

Eczacıbaşı Holding'in Bayraklı kazısına yardımı

Almanya'da öğrenciliğim sırasında arkadaş olduğum Nejad Eczacıbaşı, Bayraklı kazılarına zaman zaman önemli yardımlarda bulunmuş olup, bu önemli destek büyük işadamının ölümünden sonra da süregelmiştir. Mimar ve işadamı Şükrü Kocagöz'ün öncülüğünü yaptığı bir atılımla 1995 yılında Eczacıbaşı Holding'in maddi yardımıyla antik çağın en eski taş çeşmesi restore edilmeye başlanmıştır. Günümüzde bütünüyle su altında kalmış olan bu önemli eserin kurtarılması işi önemle sürdürülmektedir.

Uluslararası İstanbul Müzik Festivali'yle yurdumuza büyük hizmetlerde bulunan Eczacıbaşı Holding'in İzmir'deki sanat ve kültür vakfının çalışmaları dışında Eski İzmir (Bayraklı) Kenti'ne de destek vermesi büyük övgüye değerdir.

Bülent Eczacıbaşı ve holdingin aydın şahsiyetlerine saygımız ve sevgimiz sonsuzdur.

Söktaş Topluluğu ve İzmir kazıları

Bir başka önemli yardım da Yüksek Mimar Şükrü Kocagöz'ün girişimiyle Söktaş topluluğundan geldi. 1991'den beri Yüksek Mimar Şükrü Kocagöz'ün Bayraklı kazılarına büyük hizmetleri olmuştur. Şükrü Kocagöz babası ünlü yazar Samim Kocagöz gibi vefakâr bir İzmirlidir. Gazetelere yazdığı makaleleri ve yaptığı konferansları ile iş aleminin ilgisini Eski İzmir'e çekmiş ve bu sayede Bayraklı kazıları aydın ve seçkin iş adamı Muharrem Kayhan'ın sponsorluğunu kazanmıştır. SÖKTAŞ'ın maddi desteği sayesinde yapılacak restorasyon çalışmaları ile Bayraklı en önde gelen bilimsel bir merkez olmakla kalmayıp, turistlerin de ilgisini çeken bir örenyeri hüviyetini kazanacaktır.

Gün Işığına Çıkardığım Eski Kentler

HENÜZ doktora öğrencisi olarak Berlin'de bulunduğum sıralarda bile, Anadolu'nun en eski Hellen kentlerini kazılarla inceleme isteğim vardı. Özellikle de Aiollerin ve Ionların Anadolu'ya göç edişlerinin tarihini araştırmak istiyordum. Hiç incelenmemiş ya da az araştırılmış olan kazı yerleri arayışım sırasında 1943 yılında İzmir'e gittim ve Bergama ile İzmir kıyıları arasında kalan kazı yerlerini ziyaret ettim. Beni en çok Bayraklı'daki Eski İzmir Höyüğü etkilemişti. İlk kez Avusturyalı arkeolog Miltner tarafından incelenen Bayraklı Tepesi çok ilgi çekiciydi. Kent tepesinin yüzeyinde ve profilinde büyük miktarda bulunan, Geometrik ve Arkaik dönemlere ait çanak çömlek parçaları, beni o kadar çok etkilemişti ki bu kent üzerine yayımlanmış olan tüm literatürü bir araya getirmeye karar verdim.

Anadolu'nun eski İon kentleri üzerine yayımlanmış olan literatürü incelemek, başka önemli işlerim yanısıra, 3 yılımı aldı. İlk sonuç olarak "*Smyrne à l'époque archaique*" başlıklı Fransızca bir makale hazırladım. Bu yazım 1946 yılında "Belleten" adlı Türk dergisinde çıktı. Eski İzmir'i

kazma kararını ise 1947 senesinde Atina'da aldım. Çünkü yukarıda anlattığım gibi o yıl Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün 150. yıl dönümü şöleni sırasında buna olanak buldum.

Orada geçirdiğim bir hafta süresince kimi bilimdaşımı yüz yüze tanıma fırsatım oldu. Atina'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün Başkanı olan Prof. John Cook bana "Smyrne à l'époque archaïque adlı makalenizi okudum. Bu kenti kazmayı düşünüyor musunuz?" diye sordu. Ben de "Aslında düşünüyorum. Ama bunu gerçekleştirmek için ne mali olanaklara ne de gerekli olan teknik donanıma sahibim" yanıtını verdim. Bunun üzerine o, "Bizim yeterli paramız da teknik donanımız da var. Ancak İkinci Dünya Savaşı bittiği halde, Yunanistan'da kazı yapmaya henüz izin verilmiyor. Bu nedenle size Eski İzmir'i birlikte kazmayı önermek isterim" dedi. Ortak çalışmamız bu şekilde oluştu. Hemen ertesi sene içinde, yani 1948'de, kazıyı bir İngiliz-Türk işbirliği olarak başlattık. İngilizlerin kazı için 25.000, bizim de 5000 TL 'mız vardı.

Çeşitli yerlerde yaptığımız birkaç sondajdan sonra, kent tepesinin en kuzeyindeki bölümde iki, birbirine paralel araştırma alanı saptadık. Sol tarafta kalan alanın kazılmasını Türk arkeologlar, sağdakini de İngiliz arkeologlar üstlendi. Birinci kampanyanın bitiminde anladığımız üzere bizlerin, yani Türk tarafının payına, yerleşim evleri düşmüştü; İngiliz arkeologlar ise bir tapınağı gün ışığına çıkarma göreviyle karşı karşıyaydılar. İşbirliğinin saptanması sırasında, İngiliz arkeologların anavatandan getirilen materyal, yani Attika ve Korinth keramiği üzerinde, Türk arkeologların ise Anadolu'da oluşturulmuş olan yerli, "orientalizan" olarak adlandırılan keramik üzerinde çalışacağı konusunda görüş birliğine varmıştık. Ne yazık ki bu güzel işbirliğimiz yalnızca dört sene sürdü; çünkü Ellas'ta yani Yunanistan'da kazılar yeniden başlatılmıştı. Böylece John Cook ve ekibi 1951 yılında İzmir'den ayrılmak zorunda kaldılar.

İzmir'de İngiliz-Türk kazıları ve önemli sonuçları

Çok önemli sonuçlar elde ettik. En eski katmanlarda bol miktarda bulunan Protogeometrik keramik, Hellen göçünün yaklaşık M.Ö. 1050'de gerçekleştiğini apaçık ortaya koymuştu. İngiliz-Türk kazısının Eski İzmir'de elde ettiği ikinci önemli sonuç ise Anadolu'da o güne kadar bulunmuş olan en eski Hellen tapınağının keşfidir. Ne var ki, İngiliz arkeologlar tapınağı, zaman yetersizliği nedeniyle bir bütün halinde değil, yalnızca sondajlarla incelemek zorunda kalmışlardı. Bu nedenle tapınağın hangi tanrı adına yapılmış olduğu saptanamamıştı. İngiliz-Türk işbirliğinin sonuçları John Cook, John Boardman, J.E. Anderson, R.V. Nicholls, Baki Öğün ve Ekrem Akurgal tarafından yayımlanmıştır.

İngiliz arkeologlarla ortaklaşa gerçekleştirilen Eski İzmir kazılarının bitiminden sonra, Anadolu'da Erken Hellen katmanları içeren başka örenyerlerinin olup olmadığını öğrenmek istedim. Bu soruya yanıt bulabilmek için 1952 ile 1953 yılları arasında Kyzikos, Daskyleion, Kyme ve Sinop'ta sondaj şeklinde kazılar gerçekleştirdim. Bu araştırmalar muhteşem buluntular ortaya çıkardı. Ancak söz konusu buluntular Erken Hellen dönemine değil, M.Ö. 7. ve 6. yüzyıl Hellen, Arkaik devirlerine aitti.

Foça kazıları

Bu iki yıllık araştırma kampanyası süresince, Protogeometrik Dönem'e ait kalıntılara rastlanmadığı için, kendimi Foça Kenti'nin araştırılmasına verdim. İzmir'deki inceleme çalışmalarım sırasında Foça'yı birkaç kez ziyaret etmiştim. Muhteşem güzellikteki bu kent beni çok etkilemişti. Foça Yarımadası'nın kuzey ucunda tamamlanmamış bir okul binası duruyordu. Bu yapı bana uzaktan bakıldığında Eski Hellen tapınağı yı-

kıntılarını çağrıştırdı. Bu nedenle bir sonraki araştırmamı Foça'da yapmaya karar verdim. Ortaokulun bitirilmemiş binasının yakın çevresinde dört yönlü sondaj çalışmaları gerçekleştirdim. Pişmiş topraktan kabartmalı levhaların, çatı üçgenini süsleyen akroterlerin gün ışığına çıkması beni çok sevindirdi. Böylece tahminimin doğrulandığını görmüş oldum; çünkü bu çalışma bize bir sütun kaidesi, Eski İzmir'dekilerinin benzeri olan bir yaprak başlığı, bir palmiye yapraklı başlığı ve bir de İon başlığı armağan etti. Demek ki burası Xenophon'un sözünü ettiği

DTCF konuk profesörü ünlü Alman sosyolog Hans Freyer eşi ve
kızları Barbara (Freyer-Stowasser), Ursula (Hauck) ve Brigitte (Schauenburg),
Bademli Beldesi'nde geleneksel Türk kıyafetleriyle (1954).
Babalarının Ankara Üniversitesi'nde çalışması,
Barbara'nın Türkolog, Brigitte'nin de arkeolog olmasına neden oldu.

(*Hellenika I 3,1*) Athena Tapınağı'ydı. Ortaokulun batısında sürdürdüğümüz araştırmada, Geometrik ve monokrom keramik içeren, toprak yığınları gün ışığına çıkarıldı. Böylelikle tapınağın tam tamına, bugün ortaokulun bulunduğu yer üzerinde inşaa edilmiş olduğu ortaya çıktı. Duvar kalıntıları daha evvelki devirlerde kaybolmuş olmalıydı.

Yarımadanın çeşitli yerlerinde yaptığımız diğer sondajlar da bize Arkaik sonrası devirlerin ne yazık ki tamamen altüst edilmiş olduğunu gösterdi. Her yerde, birbirinden farklı dönemlere ait olmalarına karşın iç içe geçmiş katmanlar gün yüzüne çıkıyordu. Yalnızca Arkaik Dönem'e ait kalıntılar inşa edilmiş oldukları yerde duruyordu. Ama Arkaik katman da önemli ölçüde tahrip edilmişti. Bu nedenle Eski İzmir'de olduğu gibi ev kompleksleri bulma umudu yoktu.

Yarımadanın dışında gerçekleştirilen sondajlar da umut verici sonuçlar ortaya koymayınca, 1953'ten 1956'ya kadar süren Foça araştırmalarımı bitirmek zorunda kaldım.

Foça'da elde edilen sonuçlar

Monokrom parçalar kentin en geç M.Ö. 11. yüzyılda Aiol boyları tarafından kurulmuş olduğunu kanıtlamaktadır; Protogeometrik kap parçaları ise, Foça'nın, birer İon kenti olan Teos ve Erythrai'ın egemenliği altına girdiğini anlatan yazılı kaynakları doğrulamaktadır. Xenophon'un sözünü ettiği Athena Tapınağı'nın varlığının da, bulunan zengin ve güzel mimari parçalar vesilesiyle onaylanmış olması, ayrıca önem taşımaktadır. Herodot'un o kadar çok övdüğü kent duvarından kalıntıları bulamamış olmamız ise üzücüydü. Büyük bir sevinçle, kırk yıl aradan sonra, bugünlerde bu kentte kazı yapan arkeolog Ömer Özyiğit'in kent duvarının güzel bir parçasını ortaya çıkardığını bildirmek isterim.

Foça'da bulduğumuz M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait çekici orientalizan keramiğin niteliği çok yüksektir. Vazo tasvirlerindeki kadın başları, uçları zarif bir şekilde yukarıya kıvrılmış burunlarıyla Aiol nitelikleri göstermektedir. Gerçekten bu kızlar, alımlı yüzleri ve çiçekten oluşan saç çelenkleriyle bize o dönemde yaşamış olan ünlü ozan Sappho'nun okulundaki öğrencileri anımsatıyor. Ozan Sappho'nun dizelerinden, mitra adını taşıyan Lidya tipi başlıkların M.Ö. 6. yüzyılın başlarında moda olduğunu, ancak Mytilene'yi idare eden tiran Pittakos'un pahalı eşyaların ithalini yasaklaması yüzünden öğrenci kızların bu güzel başlıklardan yoksun kaldığını öğreniyoruz. Ünlü kadın ozan bir dizesinde şöyle demektedir: "Ah yavrum. Sardes tipi mitramız yok. Ama senin yaşındaki bir kız için çiçeklerden örülmüş bir çelenk yeter bir süstür." Kazıda gün ışığına çıkarılan vazolar, Foçalı kızların 6. yüzyılda gerçekten de Sappho'nun öğrencileri gibi başlarını çiçek çelenkleriyle süslediklerini ortaya koymaktadır.

Marsilya Müzesi Müdürü Myriame Morel ile Foça'da (1991)

Anadolu'nun, M.Ö. 545'te başlayan ve yaklaşık 200 yıl süren Pers istilasına uğraması, buradaki İon yerleşmelerinin gelişimine son verdi. Ege kıyılarında yaşayan birçok Hellen halkı, Batı Akdeniz'in kuzey kıyılarına göç etti. Kentlerini geride bırakan Foçalılar İtalya, Fransa ve İspanya'nın güney kıyılarında Elea (Velia), Massalia (Marseille) ve Emporion (Amporias) gibi birinci derecede kentler kurmuşlardır. Anadolulu Hellenler için bu zor bir devirdi, Avrupa ülkeleri için ise büyük bir kazançtı. Çünkü Anadolulu Doğu Hellenler, doğa filozoflarının akılcı dünya görüşü ve Ege sanatçılarının yüksek nitelikli eserleriyle Avrupa halklarının ilkel yaşantısını yüksek bir düzeye ulaştırdılar.

Pitane (Çandarlı) Nekropolü'nün kazısı

1957/58 yıllarında genç bilimdaşlarımla rastlantı olarak bulunan Myrina heykelcikleri üzerinde çalışırken, Çandarlı (Pitane)'da genç bir erkeğin mermer heykeli bulunduğu ve Bergama Müzesi'ne götürüldüğü haberi geldi. Heykel aslında yüksek nitelikli bir yapıt değildi, ama yine de Anadolu-Hellen dünyasının bir armağanıydı. Biz de kazı çalışmamızı Foça'dan Çandarlı'ya taşıma gereğini duyduk. Çandarlı halkının demesine göre heykel yarımadanın berzahında bulunmuştu. Antik kalıntıların izlerini ararken, Çandarlı Yarımadası berzahının kimi yerinde toprağın değişik bir renk gösterdiğini fark ettim. Gerçekleştirdiğimiz bir sondaj, bu yerde Çandarlı Kenti'nin nekropolünün bulunduğunu ortaya koydu. Büyük bir sevinçle kısa bir süre içinde birçok mezarı gün ışığına çıkarabildik. En önemli iki ölü gömme geleneğinin, yani kremasyon ve inhumasyonun uygulanmış olduğu bir nekropol ile karşı karşıyaydık. Bunlar sarkophaglar içindeydi, kimileri topraktan yapılmış kaplar içinde bazı eşyalar içeriyordu, kimileri ise içinde yalnızca cesedin bulunduğu, sade mezarlardı. Kazılar sırasında başka heykellere rast-

lanılmadıysa da göz alıcı vazolar gün ışığına çıkarıldı. Kazı üyeleri gerçekten de her akşam, Çandarlıların hayretli bakışları altında, sayıları en az yarım düzineyi bulan, bütün halinde ortaya çıkarılabilen vazoları kazı evine götürme mutluluğunu yaşıyorlardı. Anadolu'da bugüne kadar

Üstte - Çandarlı'da yelkenli kayık sefası (1965)
Altta - Tomris Bakır, Melahat Behlil, Ekrem Akurgal, İnci Bayburtluoğlu, Cevdet Bayburtluoğlu ve Ümit Serdaroğlu (1965)

bulunmuş olan en büyük Arkaik Hellen devri nekropolüydü bu. İthal edilmiş olan Attika ve Korinth kapları yanısıra, büyük miktarda erken, orta ve geç orientalizan stilde vazo bulduk. Şimdi onlar İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin birçok salonunda ve depolarında, ayrıca İzmir Arkeoloji Müzesi'nin bir salonunda ve depolarında sergilenip, saklanmaktadırlar. İlk buluntular ise Bergama Müzesi'nde korunmaktadır.

Materyalin incelenmesi sonucu, Basel'deki Antik Müze'de bulunan bir dinosun ve Louvre'daki bazı amphoraların açıkça ortaya koyduğu gibi, Çandarlı Nekropolü'nün bizden önce kaçakçılar tarafından kazılmış olduğunu anladık.

En eski mezarlar Geç Geometrik stilde vazolar içeriyordu. Bu vazolardan biri, yedi telli bir lyri tasvir ediyor. Yedi telli lyrin buna benzer bir betimlemesi, Smyrna'da bulunan Geç Geometrik-Subgeometrik stildeki bir dinos parçası üzerinde de görülmektedir. Çandarlı ve İzmir'de bulunan bu örnekler, yedi telli lyrin ilk örnekleridir. Homer devrinin bir çalgısı olan phorminx dört telliydi. Anavatanın erken Hellen dönemi çalgıları az tellidir. Tel sayısı üç ile beş arasında değişiyor. Doğu lyrleri ise genelde çok tellidir, bazıları 5,6,7 telli olup bazılarında ise bu sayı 23'ü bulmaktadır. Eski İzmir ve Çandarlı'da bulunan iki kabın üzerinde ve kısa süre sonra da Kykladik amphoralarda görülen lyr tasvirlerindeki sabit tel sayısı, ne Doğu'nun ne de anavatanın Erken Hellen dönemine ait lyr tasvirlerinde görülmemektedir. Yeni bulunmuş olan yedi telli lyrin en eski betimlemelerinin ilk önce Doğu Hellen stildeki kaplar üzerinde görülmesi herhalde tesadüf eseri değildir. Ozan Pindaros'dan kalan bir dize parçasından anlaşıldığı üzere, Lesboslu Terpandros, Anadolu müziğini, M.Ö. 7. yüzyılın ikinci çeyreğinin başında, Lydialıların misafir sofralarında öğrenmiş olmalıdır. Dört telli phorminxin gelişip yedi telli lyre dönüşmesi, Hellen şarkıcılarının Lydia ve

Phrygia müziği ile tanışmış olmalarına bağlı olsa gerektir. Çalgının biçimi ve tellerinin çokluğu, dışarıdan gelen etkilenmeler sonucunda oluşmuştur; ancak yedi tellilik bir Hellen buluşudur. Bu sayı bundan böyle bütün lyrler için kanonik hale gelmiş ve belki de Avrupa Heptaton Sistemi'nin temelini oluşturmuştur.

Pitane (Çandarlı) kazılarının en önemli sonuçları

Bugüne değin yalnızca Larisa ve Chios buluntularından tanınan Aiol sanat eserleri, önemli nitelikte ve büyük miktarda Çandarlı Nekropolü'nde ortaya çıkarıldı. Bunlar bir halk sanatının taşralı, ancak çekici yaratılarıydı. Çandarlı'da ortaya çıkarılan bazı amphoralar, türünün usta eserleri olarak nitelendirilebilecek resim kompozisyonlarını gösterirler. Kendine özgü bir profili olan ve yanağında bir ben taşıyan siren figürü, artık bir mitolojik yaratığın tasviri değil, belirli bir kızı, belki vazo sanatçısının komşusunu, hatta sevgilisini canlandırmaktadır. Aynı gelişim Çandarlı'dan çıkan başka bir amphora'nın üzerinde karikatür türünde işlenmiş bir figür için de söz konusudur. Gerçekten sakallı ve acayip vücutlu bir figür, her bir yanı süsleme motifleriyle bezeli bir ortam içinde çiçek toplamak istercesine öne eğilmiştir. Her iki betimleme de Doğu Hellen insanının şen, mizah dolu anlayışını yansıtmaktadır. Bu anlayış, dönemin Aiol-İon şiir sanatında da, Lesboslu Alkaios ve Teoslu Anakreon'da olduğu gibi, görülmektedir.

Çandarlı Nekropolü'nde bulunan, yaklaşık yarım metre yüksekliğindeki iki bardağın üzerinde görülen mitolojik sahneler özellikle anılmaya değerdir; çünkü onlar bize M.Ö. 560-550 arasındaki Doğu Hellen duvar ressamlığı hakkında belirgin bir fikir vermektedir *E.Akurgal, G.R. Kunst in der Türkei.*

Çandarlı kazısının başarılı üyeleri şunlardı: Cevdet Bayburtluoğlu, Güven Bakır, Tomris Bakır ve Brigitte Freyer-Schauenburg. Aiol sanatı üzerine Karl Schefold, Sir John Boardman ve Elena Walter-Karydi tarafından çok önemli araştırmalar yayımlanmıştır. Çandarlı'nın Chiotik vazolarının bir bölümü Anna A. Lemos tarafından örnek teşkil edecek şekilde incelenmiştir. Brigitte Freyer-Schauenburg Çandarlı'daki cam buluntuları üzerine önemli bir makale yayımlamıştır. Ben ise yalnızca American Journal of Archaeology'deki makalemde (1962) ve *Griechische und Römische Kunst in der Türkei* kitabımda bazı ilginç Aiol özelliklere dikkat çektim. Materyalin bir bölümü şu an Türk arkeolog Kaan İren tarafından Bochum Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezi dahilinde incelenmektedir.

Çandarlı'daki altı senelik kazı çalışması sonunda, yarımadanın berzahındaki mezarlıkta incelemediğimiz yerin kalmadığını saptadım. Emin olmak için berzaha yakındaki yüksek yerlerden birkaç kez baktım ve artık değişik renkte toprak kalıntılarının kalmadığına kanaat getirdim. Bu saptamayla, büyük bir sevinçle yürüttüğüm çalışmayı, bitirdim. Çandarlı'daki araştırmanın bitiminden sonra, 1951 yılında yarıda kesilmiş olan Bayraklı kazılarına devam etmeye karar verdim. Foça, Çandarlı, Kyzikos, Daskyleion ve Kyme'deki çalışmalar, hiç şüphesiz muhteşem sonuçlar ortaya koydu. Ne var ki Bayraklı'da gün ışığına çıkan ev kompleksleri burada bulunamadı. Bu nedenle kendimi büyük bir özlemle Eski İzmir'e verdim.

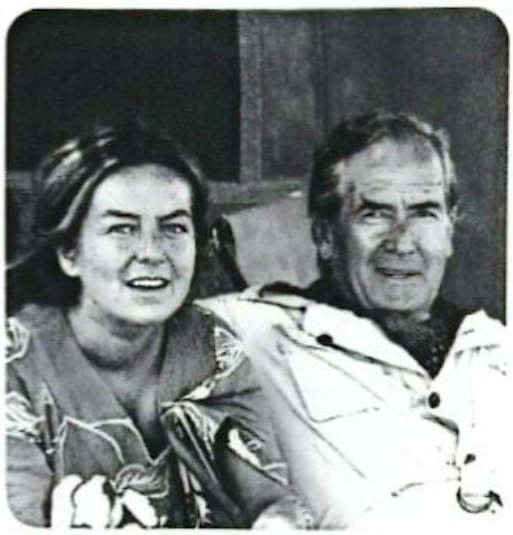
Eski İzmir kazılarının sürdürülmesi

Böylece 15 yıllık bir aradan sonra, bu önemli kentin kazısını sürdürmek üzere, yine İzmir'e geldim. Önce, 1948 ile 1951 yılları arasında gerçekleştirilen kampanyada, zaman yetersizliği nedeniyle, yalnızca

kısmen incelenmiş olan tapınağı açmaya başladık. İki yıllık kazı sonucunda büyük bir sevinçle yüzlerce sütun, vazo ve başlık parçalarının gün ışığına çıktığını gördük. Çok büyük önem taşıyan bir başka buluntu bizi adeta büyüledi. Söz konusu buluntu, 24 cm boyunda, bu tapınağın tanrıça Athena'ya adanmış olduğunu bildiren bir yazıtı taşıyan, küçük, bronz bir çubuktu.

Athena Tapınağı ile ilgili soruya böylece yanıt bulduktan sonra, ev ve yol kompleksleri ortaya çıkarmaya önem verdik. Böylece 1968 ile 1993 arasında, yani 25 yıl içersinde, M.Ö. 1050 ile 300 yılları arasında yapılmış olan, ev ve yol komplekslerini içeren, birbirini izleyen, on yerleşim tabakasını gün yüzüne çıkarmayı başardık. M.Ö. 7. yüzyıldan 3. yüzyılın sonuna değin kullanılmış olan, batıdan doğuya doğru yönelen bir yol ortaya çıktı. Athena Yolu diye adlandırdığımız bu 120 m uzunluktaki yola, her yerleşim tabakası zamanında, kuzeyden ve güneyden caddeler açılıyordu. Bütün halindeki ev planlarının yanısıra muhteşem buluntulara rastladık.

Solda - Çandarlı Kazısı üyesi Dr. Brigitte Freyer Schauenburg ile birlikte (1998)

Sağda - Ekrem - Meral Akurgal, Erythrai'da

Benim yönetimim altında 1966'dan 1993'e kadar süren bu kazıyı aşağıda adları belirtilmiş olan Türk bilimdaşlarımla birlikte yürüttüm: Cevdet Bayburtluoğlu, Ümit Serdaroğlu, Güven Bakır, Tomris Bakır, Coşkun Özgünel, Orhan Bingöl, Vedat İdil, Ömer Özyiğit ve Meral Manyas. 1993 yılında yönetimi, 25 yıldan beri birlikte çalıştığım Meral Akurgal'a (Manyas) devrettim. O zamandan beri ben kazı üyesiyim. 1966'dan beri yaptığımız kazı sonuçlarının birer bölümü Cevdet Bayburtluoğlu, Coşkun Özgünel, Orhan Bingöl, Ömer Özyiğit ve Meral Akurgal tarafından yayımlanmıştır. Oxford Üniversitesi'nde hazırladığı tezi için Stavros Paspalas bizim materyalimizin "Wave line Pottery" kısmını inceledi. Ben kendim ise sonuçları bir bütün halinde *Alt-Smyrna* ve *Griechische und Römische Kunst in der Türkei* kitaplarımda yayımladım.

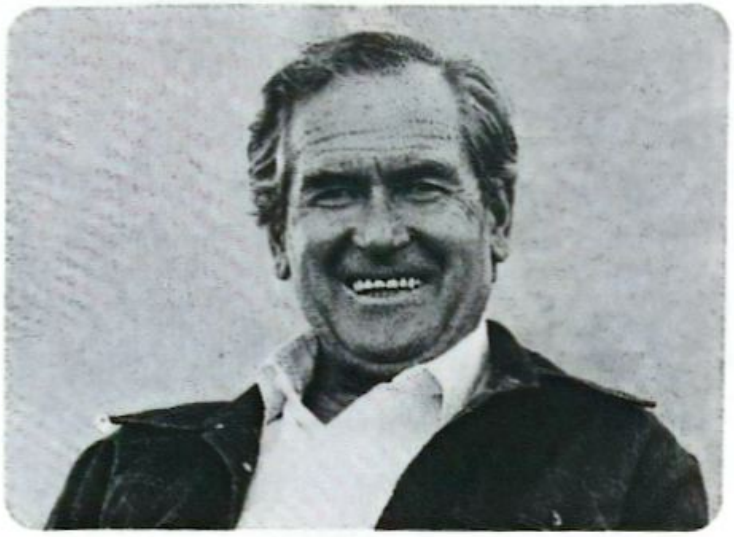
Eski İzmir kazılarının önemi

Bayraklı turizm yönünden ilgi çekici bir ören değildir. Buna karşılık 6 özelliği nedeniyle önem taşır.

I. Bayraklı Höyüğünde Hellen Uygarlığına ait, M.Ö. 1050-300 tarihleri arasındaki 750 yıllık süreç içinde on yapı katından oluşan bir yerleşme mevcuttur. Bu yapı katları 100x120 metrekarelik bir alan içinde saptanmıştır. Elde edilen sonuçlar çok büyük önem taşır, çünkü Hellen Uygarlığı'nda anavatan dahil 1050/1000 tarihinde başlayan on kat üst üste yerleşme ortaya çıkarılamamıştır. Bayraklı Kenti bu durumunu M.Ö. 300 tarihlerinde terkedilmiş olmasına borçludur. Elbetteki aynı yapı katları, Doğu Hellen bölgesinin Miletos ve Ephesos kentlerinde olduğu gibi Hellas'ın bir çok kentlerinde de mevcuttur. Ama bu kentlerde Hellenistik ve Roma dönemlerine ait tiyatro, gymnasion, hamam, kütüphane ve tapınak türünde önemli eserler yer aldığı için buralarda

alt yapı katlarına inme olanağı yoktur. Buna karşılık Bayraklı Höyüğünde, hemen alt katlara inilmektedir.

Birinci Yapı Katı (M.Ö. 1050-925): Aiol stilinde kaplar *(Akurgal, Eski İzmir, Lev.6a-b)* ve bir oinokhoe *(Akurgal, Eski İzmir, Lev.7a-c, Lev.12b.)* ile belirlenmiştir.

Üstte - Bayraklı Kazıları Başkanı (1968)

Altta- Bayraklı'da gün ışığına çıkarılan M.Ö.16.yy'a ait bir müzik aleti - dümbelek (1970)

İkinci Yapı Katı (M.Ö. 925-875): Bu yapı katı bir Geç Protogeometrik krater (*Akurgal, Eski İzmir, Lev.8a-b*) ile bir Geç Protogeometrik amphora (*Akurgal, Eski İzmir, Lev.8c*) ve çok iyi korunmuş olan bir oval ev ile belirlenmektedir (*Akurgal, G.R.K., s.17, Abb.2a-b*).

Üçüncü Yapı Katı (M.Ö. 875-825): Erken Geometrik kaplarla dönemlenebilen yan yana üç büyük odadan oluşur (*Akurgal, G.R.K., s.18, Abb.3*).

Dördüncü Yapı Katı (M.Ö. 825-750): Sözkonusu yan yana üç odanın yeni bir şekle girmiş olması ve Orta Geometrik kapların kullanılmış olması bakımından yeni bir yerleşmedir (*Akurgal, G.R.K., s.18, Abb.4*).

Beşinci Yapı Katı (M.Ö. 750-700): Önceki üç büyük odanın yerine yan yana dizilmiş dört oda ve bir apsidal evin yer aldığı yeni bir yerleşmedir (*Akurgal, G.R.K., s.19, Abb.5*).

AltıncıYapı Katı (M.Ö. 700-640): Bu yeni yerleşmede yeni dörtgen tek odalı mekanlarla absidal evler yeralmakta ve Subgeometrik kaplar kullanılmaktadır (*Akurgal, G.R.K., s.19, Abb.6*).

Yedinci Yapı Katı (M.Ö. 640-600): Bu kat tamamiyle yan yana dizilmiş dörtgen mekanlardan oluşmaktadır. Evlerde Erken ve Orta Oryantalizan kaplar kullanılmıştır (*Akurgal, G.R.K., s.37, Abb.38*). Bu yapı katı Lidya Kralı Alyattes tarafından M.Ö. 600 sıralarında tahrip edilmiştir.

Sekizinci Yapı Katı (M.Ö. 600-545): Yan yana dizili olan oturma mekanları ilk defa çok odalı bir ev biçimine dönüştürülmüştür. Ayrıca tek odalı dükkanlar da gün ışığına çıkarılmıştır. Evlerde özellikle Geç Oryantalizan seramik bulunmuştur. Bu yapı katı Persler tarafından tahrip edilmiştir (*Akurgal, G.R.K., s.37-39, Abb.29-31; Akurgal, Eski Ege ve İzmir 1993, res.15; Akurgal, Housing and settlement in Anatolia, A Historical Perspective İstanbul, s.131-132, res.17-18*).

Dokuzuncu Yapı Katı (M.Ö. 545-400): Evlerde genellikle Attika seramiği kullanılmıştır. Bu yapı katında çeşitli dönemler planlarda gös-

terilmiştir (*Akurgal, G.R.K., s.79, res.23; Akurgal, Eski Ege ve İzmir 1993, res.15*).

Onuncu Yapı Katı (M.Ö. 400-300): Evlerde genellikle Attika seramiği kullanılmıştır. Bu yerleşme katında çeşitli dönemler planlarda gösterilmiştir (*Akurgal, G.R.K., res.36, s.79, Abb.86a-b; Akurgal, Housing and settlement in Anatolia, A Historical Perspective İstanbul, s.136, res.23*).

II. İlk ızgara kent planı: Bayraklı Höyüğü'nde M.Ö.7. yüzyılın ikinci yarısında satranç tahtasına benzer bir kent planının uygulama alanı bulmuş olması dikkate değerdir. Kent batıdan doğuya yönelen, kuzey ve güneyden gelen sokakların açıldığı, Athena Caddesi adını verdiğimiz 120 metrelik bir anayola sahiptir (*Akurgal, G.R.K. s.457, Abb.205; Akurgal, Eski Ege ve İzmir, res.15; Akurgal, Batı Anadolu'da Konut ve Tarih Vakfı, s.131-132, res.17-18*). Evleri, güneşten yararlanmak için güneye yönelmiş olmasından kaynaklanan iklimsel koşullara göre şekillenen bu genetik yol ağı M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında Miletos'ta oluşturulan hippodamik kent planının öncüsü olarak görülebilir.

III. Bayraklı Höyüğü'nde gün ışığına çıkartılan Athena Tapınağı'nın M.Ö. 700-545 tarihlerine ait kalıntıları hala ayaktadır. Bu nedenle Hellen Uygarlığı'nın Hellas dahil en eski Athena Tapınağı Bayraklı'da bulunmuştur (*Akurgal, Eski İzmir, s.55-107, şek.34-75, Lev.49-101; Akurgal, Ege ve İzmir, şek.28-39*).

IV. Doğu Hellen sanatının Fenike, Hitit örneklerinden esinlenerek ortaya koyduğu mantar biçimli yaprak başlıklar (*Akurgal, Eski İzmir, s.55, şek.138-152; Akurgal, Ege ve İzmir, şek.40-42*) ve dikey volütlü sütun başlıklarının en eskileri ve en güzelleri Bayraklı kazılarında bulunmuştur (*Akurgal, Eski İzmir, s.60-69, Lev.153-167; Akurgal, Ege ve İzmir, şek.50-55*).

V. Güzel biçimlendirilmiş andezit bloklardan M.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğinde yapılmış olan ve neredeyse tamamen korunabilmiş olan çeş-

me, Hellen tarihinin günümüze kadar gelen en eski çeşme örneğidir (*Meral Akurgal, Istanbuler Mitteilungen 42, 1992, 83-96, Lev.11-13*).

VI. Bir zamanlar İzmir'in kuzeyindeki Sipylos Dağı'nın tepesinden kente bakan Tantalos Mezarı'nın yukarıda sözü edilen çeşme ile aynı yapı biçimine sahip olduğu da belirtilmelidir. Doğu Hellen yerleşim

Bayraklı kazıları sürecinde (1993 - 1999)

yerlerinin en eski anıt mezarı olan 30 metre çapındaki bu tümülüs M.Ö.600 yıllarında Eski İzmir'de hükümdar olan bir kral ya da tirana ait olmalıdır. Otuz yıl öncesine değin dikkatleri üzerinde toplayan bu heybetli yapı, bu gün ne yazık ki bir gecekondunun altında kalmış ve büyük bir olasılıkla dinamitlenmiş durumdadır (*Akurgal, Ege ve İzmir, şek.22-26*).

Erythrai kazıları

Anadolu'nun Erken Hellen dönemine ait Önemli ve henüz incelenmemiş olan örenyerleri arayışım sırasında, 1963 yılında Erythrai'a (Ildırı) seyahat ettim. Bu örenyeri beni o kadar çok etkilemişti ki hemen ertesi yıl içinde, Hakkı Gültekin ve Cevdet Bayburtluoğlu ile birlikte, bu önemli harabeyi kazmaya karar verdik. İlk buluntular oldukça umut vericiydi. Bu nedenle 1965 yılında Bayburtluoğlu'dan benim sorumluluğum altında süren kazının yönetimini devralmasını rica ettim; çünkü ben yıllardır ara verilmiş olan Eski İzmir kazılarına devam etmek istiyordum.

Bayburtluoğlu'nun Eski İzmir kazı üylerinin bir kısmıyla birlikte yürüttüğü araştırmalar, 20 yıl içinde muhteşem buluntular ortaya koydu. Bu yüzden ben de sık sık Erythrai araştırmalarına katılıyordum.

Erythrai kazılarının en önemli sonuçları

Elde edilen en önemli sonuç Pausanias'ın (VII, 5,8) sözünü ettiği Athena Tapınağı'nın keşfiydi. Bu tapınak, Eski İzmir'deki Athena Mabedi gibi, anıtsal bir yapı olarak en geç M.Ö. 7. yüzyılın başlarında inşa edilmişti. Bu, Athena tapınağı ile üçüncü karşılaşmamdı. Önce Foça'daki Athena Tapınağı ile, sonra Eski İzmir Tapınağı ile en son olarak da Ildırı'dakiyle tanıştım. Pausanias, Ildırı'da bir Athena Tapınağı'nın bulunduğunu bildirir; ancak söz konusu yapının Ildırı Kenti'nin en yüksek tepesinde konumlandırılmış olduğu gerçeğini biz saptadık.

Böylelikle, bugüne kadar gelen en eski üç Athena Mabedini bulma şansına sahip olduğumu, sevinçle ifade edebilirim.

M.Ö. 8. ve 6. yüzyıllardaki dönemlere ait Erken Hellen stilindeki heykel ve vazo sanatı özel önem taşımaktadır. Ildırı Kenti, yaratılarının zenginliğini coğrafik konumuna borçludur; çünkü Erythrai, Doğu ile

Üstte - Yat sefası. Jean Mac Leod, Meral Manyas, Nathalie Paker (1976)

Altta - Meral Manyas, Nathalie Paker

Batı arasındaki ticari alışveriş yollarına yakındı. Gün yüzüne çıkarılan sanat eserleri arasında, 7. yüzyılın ilk yarısına ait enfes bir bronz heykelcik, bronz ve fildişinden yapılmış, şirin, küçük eserler ile M.Ö. 570-560 yılları arasında yapılmış muhteşem, Arkaik bir heykel özel olarak kayda değerdir.

Athena Tapınağı ve çevresinin örnek teşkil edecek nitelikteki kazımını Bayburtluoğlu'ya borçluyuz. Büyük tiyatro Ümit Serdaroğlu tarafından kazılıp restore edildi. Klâsik evleri Orhan Bingöl ortaya çıkardı. M.Ö. 2. yüzyıla ait, en güzel Hellen devri villalarından birisini Meral Manyas ile birlikte Jane Mac Leod başarıyla gün ışığına çıkardı. Hellen ve Roma dönemine ait bir dizi villayı Ömer Özyiğit özenle ortaya koydu. Ildırı kazılarının sonuçlarını Cevdet Bayburtluoğlu, Orhan Bingöl ve Meral Akurgal yazmışlardır. Ben ise *Eski Çağda Ege ve İzmir* eserimde konuyla ilgili kısa açıklamalar yaptım.

Selçuk'taki St. John Kilisesi'nin onarımı ve restorasyonu

Kazılar konusunu bir restorasyon projesinin gerçekleştirilmesini anlatarak sona erdirmek isterim:

Zengin ve dinine bağlı bir iş adamı olan Amerikalı George Quatman, 1955'de Ephesos'un Ayasuluk Tepesi'nde, St. John'u yani Aziz Yahya'nın mezarını ziyarete gittiğinde kilisenin duvarları içinde eşeklerin otladığını görür ve çok üzülür. Bu nedenle St. John Kilisesi'nin korunmasını sağlamak için onun onarılmasına, restore edilmesine yardımcı olmaya karar verir ve bankasındaki paranın getirdiği faizin bir bölümünü bu işe ayırır.

George Quatman'ın oğulları Joseph B. ve Jack Quatman uzun yıllar Selçuk Belediyesi ile çalışmanın arzuladıkları sonuçları vermemesi üze-

rine 1973 yılında bana geldiler ve bu girişimi yürütmemi istediler.

Türkiye için büyük prestiji ve anlamı olan bu öneriyi fahri bir ödev olarak üstlendim. İşi gerçekleştirmek üzere Bayraklı Kazısı mimarlarından olan Mehmet Erol'un ve Efes Müzesi'nde vazife gören Bizantinolog Mustafa Büyükkolancı'nın birer uzman, Efes Müzesi Müdürünün de kazı ve restorasyon direktörü olarak heyete kazandırılmasını şağladım. Çalışmaları 1978'e değin Müze Müdürü Sabahattin Türkoğlu yürüttü. 1979'dan itibaren Müdür Selahattin Erdemgil sürdürdü.

İzmir Turizm ve Fuar eski müdürü arkeolog merhum Ahmet Dönmez'in St.John projesinin gerçekleşmesinde önemli katkıları vardır. George Quatman ile 1955'te tanışan Dönmez, bu önemli atılımın başarı ile devamı için vaktini ve enerjisini büyük bir özveri ile bu amaca sarfetmeyi bir yurttaşlık ödevi bilmiştir.

1991'den beri eşim olan Meral (Manyas) Akurgal da 1976'dan itibaren benim baş yardımcım olarak heyette yer aldı.

Bu altı kişilik heyetin her bir üyesi projenin gerçekleşmesinde yararlı işler yapmışlardır. Mustafa Büyükkolancı Bizantinolog olarak yazılarıyla çalışmalarımızı Avrupa literatüründe de tanıtmıştır. Örnek bir müze müdürü olan, Efes Müzesi'ne ve çevresine yeni güzellikler katan Selahattin Erdemgil'in başarılı yönetimi büyük övgüye değerdir.

Bütün üyelerin yapıcı katkılarının yanısıra söylemek gerekir ki, yabancı ve yerli meslektaşlarımızın örnek bir restorasyon başarısı olarak tanımladıkları bu girişim mimar Mehmet Erol'un bir eseridir. Gerçekten onun düzenlemeleri ile Ayasuluk Tepesi bir bütün olarak, yani St. John Kilisesi, İsa Bey Camii, kale ve sur duvarları ile diğer düzgün görünüşlü kalıntılar ve özellikle çiçeklerle süslü bahçelerin oluşturduğu kompleks, eşsiz güzellikte bir görünüş sergilemektedir. Güzel çiçekli

bölümleri Mehmet Erol'un eşi Marianne Erol'a borçluyuz. Bu vesile ile ona da candan teşekkürlerimizi sunarız.

Ayasuluk Tepesi çalışmalarında özellikle bir konuda büyük bir başarıya ulaşılmıştır. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün çabaları ve çağdaş görüşü ile tepedeki bütün konutlar başka yere nakledilmiş ve St. John Tepesi bütünü ile sadece eski eserlerden oluşan eşsiz güzellikte bir ören yeri olmuştur.

Ayasuluk Tepesi'ni gezen Türkler ve yabancı turistler orada hem gönül okşayıcı güzel eserlerle karşılaşacaklar, hem de büyük bir Hıristiyan kilisesi ile önemli bir Türk mimarlık eserinin, yani İsabey Camii'nin yanyana karşılıklı saygı içinde yer aldıklarını görerek huzur duyacaklardır.

Quatman Ailesi'ne, Türkiye'ye ve insanlığa kazandırdıkları bu çok önemli ve eşsiz eser için candan teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca Şirince'de bulunan iki kilisenin restorasyonu ve Ekin Erman tarafından yapılıp, Meryem Ana çıkışına dikilen Meryem Ana heykeli konusundaki maddi yardımları da kendilerine borçluyuz.

Türk televizyonlarındaki konuşmalarım

Türkiye'deki televizyon konuşmalarım genellikle kazılarda elde ettiğim sonuçlar üzerine olmuştur. TRT'nin ikinci kanalında Hitit, Frig, Hellen ve Roma sanatları konularında Türk kamuoyuna bilgi sunmaya çalıştım. Bunlardan başka aşağıdaki beş belgeselde çalışmalarım hakkında bilgiler verilmiştir; 1) Rıfat Aras'ın yapımcısı olduğu "Buğdayın Öyküsü", 2) Yapı Kredi Bankası tarafından hazırlanan ve Hadi Şenol'un yapımcısı olduğu "Simurg" dizisinde yarım saatlik anlatı, 3) İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığınca düzenlenen "Ekrem Akurgal'a Saygı Gecesi", 4) Mengü Ertel'in hazırlayıp sunduğu "Cumhuriyet'e Kanat Gerenler" dizisinde yarım saatlik tanıtma, 5) Levent Ersin'in prodüktö-

rü olduğu, Belgin Tuncay ve Tamer Salman'ın yer aldığı yapım grubunun hazırladığı "Arkeoloji Alanında Bir Öncü" adlı öykü.

Avrupa televizyonlarındaki konuşmalarım

1970-1995 tarihleri arasında Avrupa televizyonlarında Anadolu Uygarlıkları'nı tanıtan söyleşilerde bulundum. Avrupalı film yapımcılarının düzenlediği bu belgesellerde genellikle tek başıma, bazen de başka konuşmacılarla birlikte yer alırdım.

İlk davet Paris'te 1964 yılında Petit Palais'de düzenlenen Hitit Sanatı Sergisi'nin ardından geldi. Yarım saatlik bir konuşma ile Boğazköy (Hattuşa) Kenti'ni anlattım. Bunun ardından Hitit Sanatını ve daha sonra da Kubaba-Kybele konusu ile dünyanın 7 harikasını dile getirdim. Fransız televizyonunda yaptığım en önemli konuşma dünya mimarlık tarihi üzerine yarımşar saatlik iki anlatı olmuştur. Fransızca öyküleğim bu söyleşide antik çağ mimarlığını ana çizgileriyle dünya kamuoyunun bilgisine sundum. Fransız televizyonunun bu belgeseli TRT 2 Kanalı tarafından Türkçe yayınlanmıştır.

Çok güzel fotoğraflara sahip kitaplarımın yüksek tirajlarla yayınlanmasının etkisi ile 1970 ve 1980'lerde Alman televizyonculardan davetler gelmeye başladı. Almanya'da da aşağı yukarı Fransa televizyonlarında öyküleğim konular üzerine anlatılarda bulunmakla birlikte, Türkiye'deki Alman kazıları sonucunda ortaya çıkan kültür varlıkları üzerinde durdum.

Aşağı yukarı aynı tarihlerde, yani 1970'lerde ve özellikle 1981'de Viyana Üniversitesi'nde konuk profesör olduğum günlerde Avusturya televizyonunda Anadolu Uygarlıkları üzerine söyleşilerde bulundum. Bu bağlamda Avusturyalı arkeologların Türkiye'deki başarılı çalışmaları ile ilgili açıklamalar yaptım.

BBC televiyonu yapımcıları ile de 1970'lerden sonraları yakın ilişki içindeydim. Bu söyleşilerde özellikle Ege Bölgesi ve Bayraklı kazıları üzerine bilgi verdim. Bir gün de, bana çok onur veren bir sürpriz ile karşılaştım; 1982 yılıydı. Türk Tarih Kurumu'ndaki odamda oturmuş, kitap okurken telefon çaldı; "Burası BBC Televizyonu. Ekrem Akurgal ile konuşabilir miyiz?". "Evet, benim." demem üzerine "Şu sırada Homeros konusunu tartışıyoruz. İlyada Destanını derleyen bu büyük ozan İzmirli mi, yoksa Chios'lu (Sakız) mudur? Siz ne dersiniz?" diye devam edildi. Yanıtım kısa oldu; "Genellikle Homeros'un İzmirli olduğu kabul edilir. Çünkü İlyada Destanı Aiol ve İon lehçelerinden oluşan bir dille ortaya çıkmıştır. İzmir Aiol ve İon bölgelerinin arasında yer aldığına göre, Homeros'un bu kentte yaşamış olduğu kabul edilir. Ben de bu görüşteyim." BBC belgesel yapımcıları bundan sonra da Hellen kültürü ve sanatı üzerine benimle söyleşilerde bulundular. Özellikle "Açık Öğretim" programının yönetmeni olan Mags Noble ile buluşmalarımız halen devam etmektedir.

Atina televizyonunun Mega TV kanalında da Ellaslı yöneticilerin isteği üzerine bazen Türkçe olmak üzere, Alman, Fransız ve İngiliz dillerinde Hellas kültürü ve sanatı alanlarında söyleşilerde bulundum.

1990 yılında İspanyol Antena Tre (3)'de dört İspanyol, bir İsviçreli ve benden oluşan 6 kişilik bir grup iki saat boyunca "Mitoloji ve Tarih" konulu bir panelde konuştuk. İsviçreli Latin Dili ve Edebiyatı uzmanı Prof.Fritz Graff ve benim Almanca anlatılarımız spontane olarak İspanyolcaya çevrildi. Panele katılan İspanyol bilim adamları şunlardı: Yunan Filolojisi kürsüsünden Jesús Lens Tuero, Antik Tarih kürsüsünden José María Blázquez Martínez, yazar Luis Racionero ve Psikiatri kürsüsünden Miguel Rojo Sierra.

Kitaplarımı Nasıl Yazdım?

BERLİN'DE 1942'de yayınlanan doktora tezimden sonra ilk ürünüm *Pazarlı Eserleri Üzerinde Araştırmalar* adını taşıyordu. Bu araştırma, doçentlik payesini alırken verdiğim deneme dersinin konusunu oluşturuyordu. Türk Tarih Kurumu Belleteni'nde 1943 yılı cildinde yayınlanan bu makalede Pazarlı Kabartmaları ilk defa bilimsel bir biçimde ele alınıyordu. Görüşlerim ve elde ettiğim sonuçlar uluslararası literatürde olumlu yankı yaptı.

Doktora tezimi oluşturan Lykia eserleri, ilgi alanımı Hitit Dünyası'na doğru yöneltmişti. Ayrıca Hitit Sanatı'nın arkeolog olmayan kimseler tarafından amatörce ele alınması, Berlin'deki öğrenim yıllarımdan beri çekici bulduğum bu konuya ilgi duymama neden olmuştur. Louis Delaporte Malatya'da gün ışığına çıkarttığı Geç Dönem Hitit eserlerini 1940'ta yayınladığı bir kitapta incelemişti. Kitabı büyük bir ilgi ile okudum ve gördüm ki, Hitit Sanatı'nın bir klâsik arkeolog tarafından işlenmesi gerekiyordu. Böylece 1945'de "*Remarques stylistiques sur les reliefs de Malatya*" çalışmam ortaya çıktı. Araştırmamı 1943'te beni üyeliğe seçen Türk Tarih Kurumu'na basılmak üzere verdim. Ancak idareciler

her nedense basamayacaklarını söylediler. Durumu fakültemizin dekanı Prof. Enver Ziya Karal'a anlattım; "Hiç merak etme, biz fakülte olarak basarız" dedi ve gerçekten 124 sayfadan oluşan bu küçük cilt 1946'da fakülte yayınları arasında çıktı. Araştırmam kısa zamanda Avrupa ve Amerika'da arkeoloji dergilerinde olumlu yankılar yaptı. Tanıtma yazılarında, Şark Sanatı'nın ilk defa bu araştırmada klâsik arkeoloji yöntemi ile incelendiği belirtiliyordu.

Malatya Hitit Kabartmaları üzerindeki sonuçlarımın arkeoloji çevrelerinde tutulduğunu gördükten sonra, stil kritiği yöntemini bu kez bütün Geç Hitit eserleri üzerinde uygulayarak artık reddetmezler ümidi ve basılması ricası ile yine Türk Tarih Kurumu idarecilerine gönderdim. Yanıt bu kez değişikti. Sözlü olarak "Bu kadar kalın kitabı basamayız" yollu idi. Oysa kitap 250 daktilo sayfasından oluşuyordu. Çaresizlik içinde yine fakülte dekanlığına başvurdum. Ancak yeni dekan Türkiye'de bilimsel bir kitabın yazılabileceğine pek inanmıyordu. Kendisine yabancı dergilerdeki olumlu tanıtma yazılarını gösterdim. Yine teredüt içinde idi. "Türk Tarih Kurumu niye basmıyor, bunda bir iş var" diyordu. Nihayet araya Şevket Aziz Kansu ve Enver Ziya Karal girdiler. Dekan ancak bunun üzerine, dört ay tereddüt ettikten sonra, olumlu kararını verdi. Bu araştırmam İstanbul'da Pulhan Matbaası tarafından basıldı. Matbaa sahibi kitabın bir an önce ve en iyi şekilde basılması için hiçbir fedakârlıktan çekinmedi. Onun gösterdiği candan sevgi ve ilgiyi minnetle anıyorum. Kitap arkeoloji dünyasında çok büyük yankılar yaptı. Bu kitap uluslararası ün kazanmamı sağladı. Burada bir not düşmeme müsaadenizi rica edeğim. Kitabın çıkmasını dört ay engelleyen dekanımız, eser basıldıktan sonra onu sağa sola hediye etmeye başladı. Büyük Millet Meclisi'nden fakülteye tahsisat alabilmek için bu kitaptan Bütçe Komisyonu üyelerine de birer nüsha sundu. Dekanın bu tutumunu takdirle anıyorum.

Gençlere sözüm şu olacaktır. Önünüze çıkan engellerden yılmayacaksınız, savaşım vereceksiniz, sonunda göreceksiniz ki sizi engelleyenler bile yanınızda yer alacaktır.

Hitit Sanatı'ndan sonra Frig Sanatı'nı da aynı yöntemle işleyerek 1954'te *Phrygische Kunst* adı ile yeni bir ürün verdim. Artık Türk Tarih Kurumu idarecileri beni engelleyemezdi. Çünkü bu arada kurumun genel sekreteri olmuştum. *Phrygische Kunst* kitabım gerekli kurum organları tarafından alınan kararlarla bir yılda basılarak 1955'te yayınlandı.

Hitit ve Frig konularındaki çalışmalarımla artık Avrupa'da iyice tanınmıştım. Nitekim Münih'ten ünlü Hirmer Yayınevi'nden gelen bir öneride Hitit Sanatı üzerine bir kitap yazmam isteniyordu. Olumlu yanıt verdim. Hirmer bir fotoğrafçı ile geldi ve ilk defa olmak üzere Hitit Sanatı'nın güzel ve alımlı resimleri çekildi. Hitit Sanatı kitabım *Die Kunst der Hethiter* başlığı ile 1961'de Münih'te yayınlandı. Kitabın aynı yıl Londra'da İngilizce *The Art of the Hittites* ve Floransa'da İtalyanca *Arte degli Ittiti* baskıları da çıktı 1976'da kitabın ikinci baskısı yapıldı.

Hitit Sanatı'na koşut (paralel) olarak bir öneri de Berlin'deki büyük ve ünlü yayınevi De Gruyter'den geldi; benden Hitit sonrası Anadolu Sanatı üzerine bir kitap yazmamı istiyorlardı. Bu dönemler üzerindeki eserler konusunda Türk fotoğrafçılarının çektiği şahane resimlerim vardı. Bu ikinci öneri ile *"Die Kunst Anatoliens"* adlı kitabım, Hitit kitabı ile aynı yılda 1961'de Berlin'de yayınlandı.

En önemli saydığım yapıtlarımdan biri olan *Orient und Okzident* 1966'da Almanya'da Baden-Baden'de basıldı. Bu araştırmada Şark Sanatı'nın Yunan Sanatı'na etkileri ele alınmıştır.

1968'de bambaşka bir konudaki yeni bir araştırmam *Urartäische und Altiranische Kunstzentren* Ankara'da yayın alanına girdi.

1969'da ise *Ancient civilisations and ruins of Turkey* adlı kitabım çıktı. Bugüne değin sekiz baskı yapan bu kitabın şimdi dokuzuncu baskısı yayınlanmak üzeredir. Türk turizmine büyük hizmetler yapmış olan bu kitabın çıkışını 1969'da Türk Mobil Oil'a, onun o tarihlerdeki İzmir temsilcisi olan Ahmet Ramazanoğlu'ya ve onu destekleyen önemli işadamı Şevki Figen'e borçluyuz.

Bu arada başkaları ile birlikte yazdığım *Treasures of Turkey* (5 dilde) 1966'da Skira, *Art and Architecture of Turkey* (3 dilde) 1980'de Office du Livre Yayınevi tarafından İsviçre'de basıldı. Ayrıca, yine başkalarıyla birlikte hazırladığım *Turquie* (Fransızca ve Almanca) kitabım Paris'te (1990'da) yayınlandı.

Eski İzmir kazılarının sonuçları Türkçe ve Almanca olarak Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yer aldı (Ankara 1983). 1993'te 2. ve 1997'de 3. baskısı yayınlandı.

Anadolu'nun M.Ö. 1050-M.S. 395 tarihleri arasındaki 1400 yıllık sanat yaratılarını inceleyen *Griechische und Römische Kunst in der Türkei* adlı kitabım Münih'te Hirmer tarafından 1987'de yayınlandı. Resimlerinin olağanüstü güzelliği, baskısının mükemmelliği bakımından bu eser büyük beğeni kazandı. Bu araştırma ele alınan konular ve ortaya konan sentez yönünden de öncü durumunda olan bir üründür.

En son olarak 1996'da Unesco'nun *History of Humanity* adlı yayınının ikinci cildinde "Anatolia" bölümünü yazdım (s.205-223).

Uyguladığım stil yöntemi

Uyguladığım stil yöntemini birkaç örnekle açıklamaya çalışayım.

İlk olarak Konya yöresinde İvriz Kaya Kabartması'na bakalım. Burada Kral Varpalavas doğa bereket tanrısına saygıda bulunmakta da-

ha doğrusu tapınmaktadır *Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi* s. 200-201. Tanrının sivri külahı Aram kökenlidir *Akurgal, a.e.* 198-204. Ensesindeki saç topuzu M.Ö 8.y.y ikinci yarısındaki Asur saç modasına uygun biçimdedir *Akurgal, a.e.* 202-204. Başının karşısındaki yazı Hitit hiyerogliflerinden oluşmaktadır. Sağ elini yumruk şeklinde sıkılmış olarak göğsün üstünde tutması bir Hitit özelliğidir. Sol elinde yine kapalı yumruk halinde tuttuğu buğday başağı da, Hititlerde bereket simgesidir. Yüzünün karşısındaki yazı Hitit hiyeroglifinden oluşmuştur. Burada görülen "w" harfi doğa tanrısı için kullanılan Hitit hiyeroglif işaretidir.

Doğa tanrısı

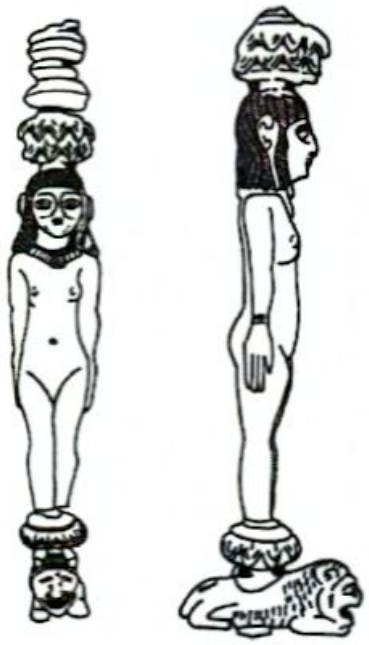
İvriz Kaya Kabartması

Kral Varpalavas

Şimdi krala bakalım. Kralın saçı tanrıda gördüğümüz gibi ensesindeki topuz bakımından M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı Asur saç modasını yansıtır. Başını çepeçevre saran çember ve alnın üzerindeki mücevher, mitra denilen başlıkların bir örneği olsa gerektir. Varpalavas'ın iki elini yumruk halinde yüzü hizasında tutması özgün bir Hitit tapınma

şeklidir *Akurgal, Anadolu Kültür Taribi s.150 Resim 51 b* . Sol kolunun hizasında görülen ve mantonun iki ucunu birbirine bağlayan çengelli iğne, Phryg sanatının bir teknolojik üretisidir *Akurgal, a.e. 275 resim 124.* Kralın kemeri de Phryg etkisi sergiler. Varpalavas'ın entarisinde görülen süsler de gamalı haç ögesinden anlaşılacağı üzere Phryg sanatının özgün bir bezemesidir *Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, s. 270 şek. 173.*

Erythrai'dan tunç kadın heykelciği

Elmalı Fildişi Kadın Heykelciği

Özetlersek, İvriz Kaya Kabartması'nda Hitit, Asur, Aram, Fenike ve Phryg ögelerinin bir arada sergilendiğini görürüz. Ense hizasındaki saç topuzu M.Ö. 8.yüzyılın ikinci yarısında Yakın Doğu'da modadır *Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları şek.109-137-138-162-172* . Baş çemberi, kemer, çengelli iğne ve chitonu süsleyen bezemelerdeki gamalı haç ögeleri ise Phryg kökenli olup, onlar da M.Ö.730 tarihlerinden itibaren Anadolu'da egemendir *Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, re-*

sim 173-174. Nitekim Asur krallarının yıllıklarında, Kral Varpalavas'ın adı M.Ö. 730 tarihlerinde geçmektedir. Böylece İvriz Kaya Kabartması'nın hangi uygarlıkların etkilerini taşıdığını ve M.Ö.730 tarihlerinde üretildiğini kesin bir biçimde anlatmış bulunuyoruz.

Erythrai'da Athena Tapınağı'nda bulunan ve bir şamdana ait olan, tunçtan yapılmış heykelciği görelim. Bu yapıt, Geç Hitit örneklerinden esinlenerek bir Anadolulu sanatçının M.Ö. 670 tarihlerinde ürettiği bir eserdir. Tunç heykelciğin Geç Hitit kökenli elemanları şunlardır: 1- Kadının duruşu, 2- Saç şekli, 3- Üzerinde durduğu ve başında taşıdığı yaprak çelenginden oluşan sütün başlığı, 4- Aslan figürünün bütün detayları. Böyle olmakla birlikte 1- yüzün üçgen şekilli, 2- çenenin sivri ve 3- saçın çok stilize edilmiş olması bakımından heykelcik, İon atelyelerinde yetişmiş Doğu Hellenli ya da yerli bir Anadolulu sanatçının yaratısıdır *Akurgal, Eski Çağ'da Ege ve İzmir, şek.87a; Akurgal Hatti ve Hitit Uygarlıkları, res.159* .

Son olarak, Antalya yöresinde Elmalı'da D Tümülüsü'nde bulunmuş olan fildişi heykelciği ele alalım *Akurgal, Ege ve İzmir, şek.85a; Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, şek.157* . Bu heykelciğin aşağıdaki ayrıntıları Geç Hitit kökenlidir: 1- Polosu, 2- Polosu ve vücudunun arkasını örten, buna karşın göğüs bölümünü açıkta bırakan mantosu yani çarşafı, 3- Manto uçlarının kemere sokuluş biçimi, 4- Oğlunun omuzda oturması, kızının saçı, kadının badem gözleri ve gülüşü ise Suriye örneklerinden gelmektedir. Bu eser ya Doğu Hellenli ya da İon atelyelerinde yetişen Anadolulu bir sanatçının yaratısıdır. Bu fildişi heykelciğin tarihini kendisiyle birlikte D Tümülüsü'nde bulunmuş ve M.Ö. 670 tarihlerinde yapılmış olan bir Hellen grifon protomu vermektedir *Akurgal, Istanbuler Mitteilungen, 42, 1992 s.68-81, Lev. 7-9* .

Türkçe yayımladığım kitaplar

Bilim, uluslararası bir uğraştır. Onun için çalışmalarımı arkeoloji dünyasında nasıl karşılandığını saptamak düşüncesiyle önce yabancı dillerde ve yabancı ülkelerde yayınlanmasını yeğledim.

Türkçe yazılmış ilk bilimsel çalışmamı Almancası ile birlikte yayınladım. *Akurgal, Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı,TTK Yayınları, Ankara, I. Baskı 1983- II.Baskı 1993-III.Baskı 1997.*

Türkçe yazılmış kitapları niye daha önce yayınlamadınız diye sorarsanız, onun nedenlerini de anlatayım.

Sadece Türkçe yazılmış bilimsel çalışmam olan, Anadolu Uygarlıkları, İstanbul 1987'nin ortaya çıkışı çok ilginçtir. Sözkonusu eserin, neden daha önce yazılmamış olması gerçekten akla gelebilir. Nitekim dış ülkelerde İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan ve İspanyol dillerinde yüksek tirajlı kitapları yayınlanmış olmasına karşın Türkçe yazılmış benzer bir kitabımın bulunmayışı çok eleştirilmiştir. Ancak böyle bir yapıtın Türkiye'de yakın zamana değin gerçekleştirilmesi olanak dışı idi. Örneğin Almanca, İngilizce ve İtalyanca yayınlanmış olan Hitit Sanatı kitabımın Türkçesini bastırmak için 1960 yıllarının ortasında Eti Bank'ın o zamanki Umum Müdürünü ziyaret ettim. Genel Müdür ilgili davrandı. Kendisine İngilizce baskıdan bir nüsha armağan ettim. Eti Bank'ın Hitit Sanatı'nı basması çok anlamlı olacaktı. Ancak Eti Bank'tan hiç bir yanıt almadım ve o günden sonra da bir Türk kuruluşuna başvurmaktan kaçındım.

Anadolu Uygarlıkları kitabımın öyküsü ise daha ilginçtir. Kısaca dile getirmeye çalışacağım: Hitit kitabının uğradığı ilgisizlikten sonra Türkçe kitap bastırmak sevdasından vazgeçmiştim. Ancak bir gün çok sevindirici ve onur verici istekle karşılaştım. 1972 yılında bir gün Köşk'ten telefon edildi ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın benimle

görüşmek istediği haber verildi. Davetin konusu bildirilmemişti. *Ancient civilizations and ruins of Turkey* adlı kitabımın bir nüshasını Cumhurbaşkanına sunulmak üzere imzaladım ve istenilen saatte Köşke gittim. Cevdet Sunay beni kütüphanede kabul etti. Cumhurbaşkanı "Hoşgeldiniz" derken masanın üzerinde yığılı duran kitaplarımı işaret ederek "Ankara'daki yabancı devletlerin büyükelçileri eserlerinizi bana hediye ediyorlar; bu nedenle sizi tanımak istedim." dedi. Tatlı sözler söyleyerek bana iltifat etti ve kitapları nasıl yazdığımı sordu, arkasından da "Bu kitapların Türkçeleri niye yok?" sorusunu yöneltti. Masada duran ciltler arasında *The Art of the Hittites, The Treasures of Turkey, The Birth of Greek Art ve Die Kunst Anatoliens* gibi kitaplarımın çeşitli Batı dillerindeki nüshaları vardı. Cumhurbaşkanına yanıt olarak : "Bunların fiatları genellikle 40-50 dolar arasındadır. Bu nedenle Türkiye'de birkaç nüshadan çok satılamayacağı için Türkçelerinin yayınevleri tarafından basılmasına olanak yoktur" dedim ve devam ettim: "Size sunduğum bu küçük boy kitap Türk Mobil Oil Şirketi adına Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır. İkinci baskıdır ve fiatı da 40 TL'dir. Bu Türk okuyucuların da karşılayabileceği bir ücrettir; ancak bu fiata satılabilmesi için on bin nüsha basıldı. Türkçe nüshayı da 40 TL'na maletmek istersek bu tirajı on bin yapmamız gerektir. Ancak bu takdirde, bin nüshası satılır gerisi elde kalır. Yalnız bin nüsha bassak fiatı 350-400 lirayı bulur ve bu kez ancak birkaç düzine satılır, gerisi depoda kalır". Cumhurbaşkanı "Haklısınız ama izin verirseniz Kazım Taşkent'ten rica ederim ve bu kitabınızı Yapı Kredi Bankası'na bastırırız" dedi. Çok mutlu olacağımı belirttim. Ancak Cevdet Sunay kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanlığından ayrıldı ve Türkçe nüshanın çıkması gerçekleşemedi. Böyle olmakla birlikte yukarıda sözkonusu olan kitabımın basılması konusundaki istekler devam etti. Nermin Nefçi Kültür Bakanı olduğunun haftasında beni te-

lefonla aradı ve "Ekrem Bey, sizin *Ancient Civilizations* kitabınızın Türkçesinin bakanlığımız tarafından basılmasını düşünüyorum; ne dersiniz?" önerisinde bulundu. Çok sevindiğimi ve onur duyduğumu söyledim. Ayrıca kendisine benim kitabımın Roma Devri sonuna kadar olduğunu, onun için bir ikinci ciltte de Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin de ele alınmasının yararlı olacağını ifade ettim. Nermin Nefçi "sağolun, bu çok güzel bir hizmet olacaktır" dedi ve benden ikinci cilt için de ilgilenmemi istedi. Ben derhal Bizans, Selçuk ve Osmanlı dönemleri için Semavi Eyice, Aptullah Kuran, Doğan Kuban, Oluş Arık, Gönül Öney, Filiz Çağman ve Ülker Erginsoy'a başvurdum. Adları geçen yedi bilimadamı, bölümlerini kısa sürede hazırlayarak gönderdiler. Ne var ki bürokrasi çarkı Türkiye'de yavaş dönüyordu. Nermin Nefçi'nin bütün çabalarına karşın proje gerçekleşemedi ve bir süre sonra da Nermin Nefçi bakanlıktan ayrıldığı için girişim sonuca ulaşamadı. Bununla beraber uğraşılarımız bir bakıma başka bir yarar sağladı. 1978 yılında İsviçreli "Office du Livre" adlı yayınevinin müdürü beni telefonla aradı, benden Türkiye eski eserleri üzerinde bir kitap yazmamı istedi. O tarihlerde başka kitaplar yazmakta olduğum için özür diledim ve kendisine, Bizans, Selçuk ve Osmanlı dönemleri üzerine baskıya hazır durumda bekleyen bir kitabın bulunduğunu söyledim. "Düşüneyim" dedi ve bir hafta sonra bir daha telefon etti, ve yeni bir öneride bulundu: "Eğer siz de kısa da olsa, Bizans'tan önceki çağları yazarsanız, sözünü ettiğiniz kitabı yayınlarım. Çünkü bütün Türkiye uygarlıklarını kapsayan bir kitap daha çekici olur" dedi. Bu güzel fırsatı kaçırmamak için çok meşgul olduğum halde yeni öneriyi kabul ettim ve hemen yukarıda adları geçen meslekdaşlarıma yazdım. Onlar Türkçe metinlerini kısa sürede yabancı dile çevirdiler. İsviçreli yayınevi de Türkiye'ye derhal yetenekli bir fotoğrafçı göndererek yeni ve güzel resimler çektirdi.

Böylece kitap kısa sürede 1980'de yayınlandı. *Art and Architecture of Turkey* adlı İngilizce kitap daha 1983'te tükendi; Hemen ardından Almanca ve Fransızca nüshaları da tükendi. Ama ne yazık ki kitabın Türkçesi yayınlanamadı.

Bu arada *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey* kitabının da yayınlanma şansı yeniden açıldı. 1979'da Çeşme yakınındaki Erythrai eski kentinde kazı yaptığım sırada rejisör Güneş Karabuda'nın yazlığında Cem Yayınevinin sahibi Oğuz Akkan ile karşılaştım. Bana "Hocam ne zamandan beri sizin *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey* eserinizin Türkçesini yayınlamayı düşünüyorum" deyince öneriyi hemen kabul ettim ve bir anlaşma yaptık. Ancak Türkçe kitabı daha geniş tuttuğum için hazırlanması uzun sürdü. Anlaşmadan iki yıl sonra Oğuz Bey'e telefon ettiğimde benden özür diledi: "Bu arada kağıt fiatları çok yükseldi; bütün arzuma rağmen projemizi gerçekleştirmeme şimdilik olanak yok" dedi. Bir süre sonra da Oğuz Bey'in beklenmedik ölümü ile bu yol tamamen kapandı. Ancak bu arada Türkiye'de kitap okumaya ilgi artmıştı. Bu durum karşısında kendim, yayınlayacak kuruluşlar aramaya başladım ve gördüm ki Türkçe kitabın şansı artık iyiden iyiye açılmıştı. Nitekim karşımda üç istekli buldum: 1) Türkiye'nin en büyük kitabevlerinden biri; 2) Holdinglerimizin en önemlilerinden biri; 3) NET Turistik Yayınları kuruluşu.

NET, kitabın tamamını papye kuşeye, en iyi kalitede ve en kısa sürede basmayı taahhüt edince onu seçtim ve şimdi görüldüğü üzere NET çok başarılı bir yayın gerçekleştirmiştir. *Anadolu Uygarlıkları* kitabı Avrupa'da da daha güzel basılamazdı. Ağustos 1998'de bu kitabın altıncı baskısı yayınlanmıştır.

Anadolu Uygarlıkları kitabının on senede üçer bin nüsha halinde beş baskı yapmış olması, Türkiye'de artık bilimsel ve kültürel kitapların okunduğunun güzel bir göstergesidir. Buna dayanarak Yaşar Eğitim

Vakfı'nın isteği üzerine yazdığım *Eski Çağ'da Ege ve İzmir, İzmir 1993; Hatti ve Hitit Uygarlıkları, İzmir 1995* adlı kitaplar çok güzel renkli resimleriyle sanatsever aydınların yakın ilgi ve beğenisini kazanmıştır. Ne var ki birincisi 30$'dan, ikincisi 50$'dan satılan bu kitapları birçok kimse alamamaktadır. Bu nedenle çoktan beri her iki eseri Türk okurlarının alım gücüne uygun bir kitap halinde yayımlamayı düşünüyordum. Güzel baskılı ve pahalı olmayan eserler yayınlayan TÜBİTAK'tan bir kitap yazmam önerisi gelince, bu özlemimi gerçekleştirme olanağı buldum. Böylece Anadolu Kültür Tarihi'ni bol ve güzel resimlerle her kesime tanıtma hizmetini TÜBİTAK'a borçluyuz.

Fiatı 8 dolar civarında olan bu eser, kitabevlerinin deyimine göre peynir ekmek gibi satılmaktadır. Nitekim, üç ayda dört baskı halinde basılan 10.000 nüsha adeta kapışılmış ardından ikinci 10.000'lik 5-8 baskısı yapılmıştır.

Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan, Türkiye'nin Kültür Sorunları adlı kitabım başka bir amaç gütmektedir. Bu eser bir uzmanın yıllar boyunca yaptığı araştırmalarının sonuçlarını kamuoyu ve özellikle aydın bireylerin sınavına sunmakta ve başka uzmanların da bu türde yayın yapmalarını teşvik etme arzusunu taşımaktadır. Çünkü uzmanların ortaya koydukları buluşların sonuçlarını yayınlamalarında büyük yarar vardır. Böylece çeşitli alanlarda kazanılan izlenimlerin ve deneyimlerin birbirleriyle uzlaşması ile ülke ve dünya sorunlarının daha kolay ve belirleyici bir biçimde çözülmesi sağlanmış olur.

Bu düşünceyle *Türkiye'nin Kültür Sorunları* adlı kitabımda, 1942'den bu yana Ulus, Zafer, Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleriyle, Hayat, Ülkü ve Varlık dergilerinde aydın kesime yönelik yayınlanmış olan makalelerimin büyük bir bölümünü yeniden kamuoyunun sınavına sunmayı, yapılması gerekli bir görev bildim.

Ayrıca yine yurdumuzun aydın kişilerine yönelik olarak "Anadolu Uygarlıklarının Dünya Tarihindeki Önemi" başlıklı bölümde 60 yılı aşan çalışmalarımın 50 sayfalık bir özetini verdim.

Geniş kapsamlı uzmanlık olur mu?

Argos Dergisi'nin Şubat 1988'de 6 sayılı nüshasında ünlü yazar Leyla Umar benimle yaptığı söyleşide şu soruyu yöneltti:

"Sosyal bilimlerin son derece ihtisaslaşmaya başladığı bir dönemde siz Hitit Uygarlığı'ndan Roma Dönemi'ne kadar, arkeoloji için uzun kabul edilebilecek bir zaman diliminde çalışıyorsunuz. Bunun avantajları ve dezavantajları nelerdir? Bilgiler ve yorumlar çok detaylaşırken, bir kişi bu dönemlerin hepsine hakim olabilir mi?"

Çok yerinde olan bu soruya aşağıdaki yanıtı verdim:

"Hattilerden, yani M.Ö. 2500'den M.S. 500 tarihlerine değin 3000 yıllık bir süreyi kapsayan dönemlerin kültürlerini araştırabilmeyi bu konularda öncü olmama borçluyum. 1940'larda Hatti ve Hitit, 1950 ve 1960'larda Frig ve Urartu sanatlarını araştırmaya başladığım zaman onlar bakir konulardı ve üzerlerinde hem az hem de yanlış değerlendirmeler yapılmıştı. Her sanat kendinden önceki geleneği az ya da büyük ölçüde yaşattığı ve ayrıca komşu kültürlerden etkilendiği için, sanat tarihçisi zaman ve mekân yönünden geniş alanlarda çalışmak zorundadır. Çok dar alanlarda çalışanlar, indikleri kuyunun derinlikleri içinde hapsolurlar. Civar alanlarda nelerin bulunduğunu bilmeyen uzman, ortaya çıkardığı sonuçları yeterince değerlendiremez. Bu yüzden sanat tarihçisi elden geldiği ölçüde zaman ve mekân bakımından geniş alanlar içinde çalışmalıdır. Geniş alanlara egemen olmayı başaranlar, dar sınırlar içinde çalışanlardan daha az yanlış yaparlar. Kaldı ki bilim, sürekli denetim altındadır. Bu, bilim dünyasının diğer alanları için de geçerlidir. Her araştırmacı kendini ve meslektaşlarını kontrol eder, eksikleri yeri-

ne koyar ve yanılgılara değinirse, bilimsel çalışmalar böylece kesintisiz gelişme ve ilerleme olanakları kazanır.

Klâsik arkeolog olmama karşın ilk kitaplarımı Hitit Sanatı üzerine yazdım

Ankara Üniversitesi'nde 1941 yılında doçent olduğum zaman, fakültemizde klâsik arkeoloji konusu, henüz programda yer almıyordu. Yukarıda dediğim üzere Alman profesörler Landsberger, Güterbock ve Rhode yönetimindeki Assyriolosi, Hititoloji ve Klâsik Filoloji bölümlerinin ise zengin kütüphanelerden yararlanma olanağı vardı. Bu durum bana Hitit ve Asur sanatıyla yakından ilgilenme fırsatını verdi. Yunan Sanatı'nın oluşumunu Doğu'nun örneklerinin büyük ölçüde etkilediği gerçeğini ise daha Berlin'deki öğrenimim sırasında kavramıştım. Bu nedenle klâsik arkeoloji derslerimin yanısıra Hitit Sanatı üzerine de bir ders verdim. Böylelikle bu araştırmaların sorunlarını somut bir biçimde tanımayı umuyordum. Bir sömestr boyunca süren araştırmalarım sonunda, Geç Hitit Sanatı'nın kronolojisinin Asurlu örneklerin yardımıyla açıkça çözülebileceğini anladım. Gerçekten de Geç Hititlerin geleneksel stildeki sanat yapıtları dışında kalan bütün yapıtları, Asur Heykelciliği'nin unsurlarını taşımaktadır. Bu stilistik yöntem sayesinde, M.Ö. 1050 ile 650 yılları arasında Güneydoğu Anadolu'da hüküm süren ve Yunan Sanatı üzerinde büyük etkiye sahip olan Geç Hitit Sanatı'nı zamansal ve mekânsal olarak tasnif edecek duruma gelmiştim. *Remarques stylistiques sur les reliefs de Malatya (Ankara 1946)* adlı kitapçık ve *Späthethitische Bildkunst (Ankara 1949)* kitabım Albrigth, Garstang ve Goetze gibi ünlü Hitit ve Mezopotamya Sanatı uzmanları tarafından övücü sözler aldı. Doğu sanat yapıtlarının stilistik analizinin ilk kez bu iki kitapta uygulandığını da özellikle vurguladılar.

Yunan sanat ve kültürünü etkileyen Doğu örnekleri

Erken Yunan Sanatı'nın Doğu Sanatı'yla olan ilişkisi, nesillerden beri birçok araştırmacı tarafından tek bir soru etrafında ele alınmış olan bir konuyu oluşturmaktadır. Doğu Sanatı'nı bütün boyutlarıyla ele alan araştırmaların sayısı ise yalnızca ikidir. İlk bütünleştirici inceleme, Danimarkalı bilimadamı Frederick Poulsen'ın *Der Orient und die frühgriechische Kunst, Berlin 1912* adlı kitabında yer alır. Bu nitelikteki ikinci araştırma ise ne yazık ki çok erken kaybettiğimiz İngiliz araştırmacı T.J. Dunbabin tarafından yapıldı ve *The Greeks and their Eastern Neighbours* adlı kitabında yayınlandı. Her iki yazar da Yunan Sanatı'nın Doğulu kaynaklara dayanan en önemli stilistik ve ikonografik unsurları üzerinde duruyor; ne var ki Doğu örneklerinin sistematik bir incelemesini yapmıyorlar.

Emil Kunze ve H. Payne'nin bu konuda elde ettikleri sonuçlar da, bu iki arkeoloğun Doğulu sanat yapıtlarını inceleme fırsatı her ne kadar sınırlı olduysa da, ayrıca önem taşıyor. Paul Jacobstahl, Gerhard Rodenwaldt, Karl Schefold ve Pierre Demargne de başka önemli sonuçlara varan diğer araştırmacılardır. Ancak bu bilimadamları da - konunun bütünü araştırma alanlarının dışında kaldığı için - sorunu yalnızca tek bir boyutuyla ele almışlardır. Bu alandaki araştırmalar son onyıllarda bir dizi bilimadamı tarafından başarıyla sürdürülmüştür. P. Amandry, Richard D. Barnett, G.M.A. Hanfmann, Helene Kantor, Massimo Pallottino, P.J. Riis ve Hans Walter gibi ünlü arkeologların adları bu bağlamda anılmalıdır. Ancak şu da belirtilmelidir ki, sözü edilen yararlı incelemelerin hiçbirinde Doğu örneklerinin stilistik araştırmasına yer verilmemiştir. Bu nedenle bilim hayatımın en önemli eseri olan, Almanca basımında *Orient und Okzident* adını taşıyan kitabı yazdım. Hemen sonra Fransız, İtalyan, İngiliz ve Amerikan basımları da çıktı. Fransız ve

İtalyan basımları, Alman basımıyla aynı başlığı taşırken, İngiliz ve Amerikan basımları farklı adlar altında yayımlandı. İngiliz basımının adı *The Birth of Greek Art*, Amerikan basımı ise *The Art of Greece. Its Origins* adıyla piyasaya çıktı. On yıl sonra Alman dilinde paperback şeklinde de yayımlanan bu yapıtta önce Doğu örneklerinin stilistik analizini yaptım, sonra da Yunan yaratılarının oluşumlarını açıkladım (Bu konuda kaynakça için *bkz. E. Akurgal, The Birth of Greek Art, London 1966 ve E. Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, İzmir 1996*).

Hitit Sanatı incelemeleriyle elde ettiğim sonuçlar

1-Hitit sanatı adıyla anılan eserleri biçem (stil) bakımından inceleyerek bunlardan bir bölümünün Hatti kökenli olduğunu ortaya koydum *Akurgal, Die Kunst der Hethiter, München 1961; Akurgal, History of Humanity, Vol. II, Paris 1996, s. 209-213; Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, s.1-9, İzmir 1995; Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, Ankara 1998, s.15-35.*

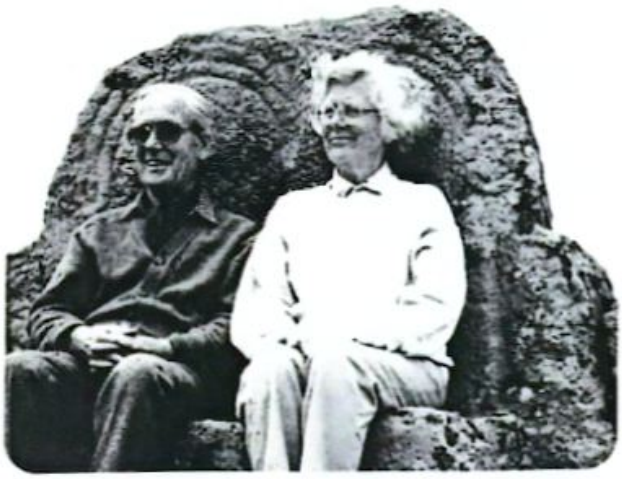
2-Hitit sanatının çeşitli stil elemanlarını ve özelliklerini saptadım *Akurgal, Die Kunst der Hethiter, München 1961; Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, s. 23-94; Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, s.35-185.*

3-Anadolu'da M.Ö. 1200-650 tarihleri arasındaki eserleri inceleyerek Geç Hitit, Asur, Babil, Aram, Fenike, Phryg ve Urartu Sanatlarını bütün stil özellikleriyle belirttim *Akurgal, Remarques stylistiques sur les reliefs de Malatya, DTC Fakültesi, Ankara 1946; Akurgal, Späthethitische Bildkunst, DTCF, Ankara 1949; Akurgal, Orient und Okzident, 1961 Holle Baden Baden. s.1-161.* Bu kitabın İngilizce, Fransızca ve İtalyanca baskıları da vardır; *Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, s.195-249.*

4-Urartu Sanatındaki Hitit özelliklerini ortaya çıkardım ve onun eski İran Uygarlıkları ile olan benzerliklerini dile getirdim *Akurgal, Urar-*

täische und Altiranische Kunstzentren, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1968; Akurgal, Die Kunst Anatoliens, Walter de Gruyter, Berlin 1961. s.8-70; Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, s.249-265.

5-Frigya sanatı eserlerini Erken Stil M.Ö. 750-730, Geçiş Stili M.Ö. 730-725, Olgun Stil M.Ö. 725-650, Subgeometrik Stil M.Ö. 650-575 ve Geç Stil M.Ö. 575-300 şeklinde, kronolojik olarak derledim *Akurgal, Phrygische Kunst, DTC Fak., Ankara 1955; Akurgal, Die Kunst Anatoliens, s.70-122; Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, s. 265-283.*

Frigya'da Kybele (Machteld Mellink) ve Attis (Ekrem Akurgal) kutsal anıtı (1993)

6-Likya eserlerinin yerli ve yabancı özelliklerini inceledim *Akurgal, Die Kunst Anatoliens, Berlin 1961, s.122-150; Akurgal, Die Einheimischen und Fremden Elemente in der Lykischen Kunst und ihre Eigenheiten, Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions, s.149-159, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1990; Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, s. 299-309.*

7-Hellenlerin, din, mitoloji, bilgi, felsefe, yazın (edebiyat), mimari, heykel ve resim sanatı bakımından, Doğu dünyasından büyük ölçüde etkilendiklerini, bununla beraber yepyeni özgürlükçü ve gerçekçi bir uygarlık geliştirerek, bugünkü Batı dünyasının temellerini attıklarını geniş ve kapsamlı bir şekilde gözönüne serdim *Akurgal, Orient und Okzident, s.161-224; Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, s. 309-409.*

Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde Machteld Mellink ile Ekrem Akurgal'a Fahri Doktorluk Payesinin veriliş töreni (1993)

Yabancı Ülkelerle Bilimsel ve Kültürel İlişkilerim

MİLLİ Eğitim Bakanlığı'nın yabancı ülkelerin birçoğu ile düzenlediği "İki Taraflı Sürekli Kültür Komisyonları" yurdumuzun dış dünya ve özellikle Avrupa ülkeleri ile yakın ve çok verimli ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Bu satırların yazarı 1950'lerde altı yıl boyunca Türkiye-İtalya sürekli komisyonunda aktif olarak hizmet gördü. Bir yıl İtalya'da öteki yıl da Türkiye'de birer haftalık toplantılar düzenleniyordu. Projelerin birçoğu kâğıt üzerinde kalıyor idiyse de bazıları olsun gerçekleştirilebiliyordu. Birçok Türk gencinin İtalya'da burs bulması, eski eserlerin korunması için İtalya'dan uzman gelmesi, Türkiye'de İtalyan kazılarının başlatılması, konferansçı mübadelesi söz konusu iki taraflı komisyonların sağladıkları yararlı işlerdir. Bu arada ben ve benim gibi komisyonun diğer üyeleri hem İtalya'nın değişik bölgelerini ve müzelerini görmek hem de verdiğimiz konferanslarla Türkiye'yi İtalyanlara tanıtmak fırsatını bulmuşlardır.

Yabancı büyükelçilerle kültürel ilişkiler

Türkiye'deki Alman, İngiliz, Fransız, Amerikan Arkeoloji Enstitüleri ile British Council, Goethe Enstitüsü gibi kuruluşlarla olduğu oranda büyükelçilerle yakın ilişki kurmaya özel önem verdim. Zaten yabancı büyükelçiler de yabancı dil bilen profesörlerle ilişki kurmayı gerekli buluyorlardı. Rahmetli eşim Lemis Akurgal ile birlikte Ankara'nın yabancı elçilikler tarafından aranan düzgün ve rahat yabancı dil konuşan 15-20 çifti arasında yer alıyorduk. Özellikle Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya, İsviçre, İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda büyükelçilikleri ile yakın ve sürekli kültürel münasebette bulunurduk. Bu bağlamda birçok yabancı büyükelçiyle, Boğazköy, Kapadokya, Frigya, Likya gibi ören yerlerine bir veya iki günlüğüne geziler yapıyorduk.

Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand'ın tevcih ettiği Légion d'Honneur Officier Rütbesi Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Eric Roulleau tarafından verilirken (1990)

Sedat Alp ve Ekrem Akurgal'a Almanya Büyük Liyakat Nişanı Yıldızlı Rütbesi'nın tevcihi münasebetiyle yapılan törene katılanlar (ön sıra; Mehpare - Levent Meriç, Heidi Eickhoff, Güler Mumcu, Erdal İnönü, Ahmet Mumcu, arka sıra; Ferzan Alp, Nuri Saryal, Wolf Koenigs, Gertraud Stoop, Sedat Alp, İngeborg Sonsuz, Ekrem Akurgal, Ekkehard Eickhoff ve Meral Akurgal (1991)

İstanbul üzerine bir kitap yazan İsveç büyükelçisi Eric Von Post'un evinde Enver Ziya Karal ile birlikte Atatürk inkılapları konusunda bir gecelik tartışma düzenledim.

Ankara'da İngiltere'yi temsil eden Büyükelçilerle yakın ilişki kurdum. Rahmetli eşim Lemis Akurgal 1946-1949 yılları arasında hizmet gören Sir David Kelly'nin eşi Marie Noële Kelly'nin yazdığı *Turkish Delight* (Country Life Limited, London 1951) kitabını Zafer Gazetesi'nde (1 Şubat 1952) *"Türk Lokumu ve Lady Kelly ile bir konuşma"* (Ekrem Akurgal, Anadolu Uygarlıkları 4. baskı s. 271-273, Net Yayınevi İstanbul 1993) makalesi ile Türk kamuoyuna tanıttı. Özellikle Anka-

ra'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün müdürleri olan Prof. John Garstang (1948-1949), Dr. Seton Lloyd (1949-1961), Dr. Michael Gough (1961-1969), Dr. David French (1969-1994) ile yakın mesleki ilişkilerimiz sürdürülmüş olup halen Dr. Roger Matthews ile başarılı bir şekilde devam etmektedir.

1955'ten 1957'ye kadar Fransa'nın Ankara'daki büyükelçisi Jean-Paul Garnier ile yakın dostluk kurduk. Kendisi ve eşi ile Kütahya yakınlarındaki Aizanoi harabeleriyle Eskişehir yakınlarındaki Frig kaya kabartmalarını görmek üzere üç günlük bir gezi yaptık. Garnier, Türkiye'yi çok sevmişti. Ülkemize olan yakın ilgisini yazdığı *La Fin de l'Empire Ottoman. Du Sultan Rouge à Mustafa Kemal Editeur:Plon, 1973* kitabıyla ortaya koydu. Garnier'den sonra Türkiye'de Fransa Büyükelçiliği

Ankara'daki Alman Büyükelçisi Dr.Ulrich Sahm tarafından Ekrem Akurgal'a Goethe Madalyası tevcih edilirken (1979)

yapmış olan Spitzmüller, Hardion, Begoügne de Juniac, Wapler, Vaurs, Cazimajou, Rouillon, Louet, Rouleau, Dopffer ile de yakın ilişkiler içinde bulundum.

Avusturya büyükelçisi Dr.Erich Bielka'nın daveti üzerine 1956 yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yavuz Abadan ve Nermin Abadan ile Türk kimliği konusunda bir gece toplantısı organize ettim.

Avrupa ve Amerika'nın dışında yalnız Japon büyükelçileriyle diyalog kurardım.

Meslek eğitimimi Almanya'da yapmış olmam ve bütün akademik yaşamım boyunca Alman Hükümet ve bilimadamlarıyla yoğun bağlar içinde bulunmam, Türkiye'deki Alman büyükelçileriyle de sürekli ve yakın ilişkiler kurmamı bir yerde gerekli bir görev kılmıştır. 1952-1995 tarihleri arasında Ankara'da ülkelerini temsil eden, aşağıda isimlerini saydığım bu büyükelçilerle yakın dostluk ilişkileri içinde bulundum: Dr.Wilhelm Haas, Fritz Oellers, Georg von Broich-Oppert, Dr.Gebhardt von Walther, Horst Groepper, Dr.Rudolf Thierfelder, Dr.Gustaf-Adolf Sonnenhol, Dr.Ulrich Sahm, Dr.Dirk Oncken, Dr.Georg Negwer, Dr.Ekkehard Eickhoff, Dr.Jürgen Oesterhelt, Dr.Hans-Joachim Vergau. Bu bağlamda kültür işlerini yönetenleri de içtenlikle anıyorum. Almanya-Türkiye dostluk ilişkilerini pekiştiren bu önemli şahsiyetlerin adları aşağıdaki gibidir: Dr.Leopold Siefker, Wilfried Nölle, Dr.Rainald Steck, Christoph Niemöller, Dr.Armin Kössler, Dr.Christian Siebeck, Dr. Emily Haber, Gudrun Sräga. En son olarak ta, büyükelçiliğin kültür işlerini düzenleyen Sayın İngeborg Sonsuz'u sevgi ve saygı ile anmayı borç bilirim.

Bu kitabın çeşitli yerlerinde dile getirdiğimiz gibi, İngiltere, İtalya, Avusturya, İsviçre ve Ellen büyükelçileriyle de ilişkilerim dostluk çerçevesinde gelişmiştir.

Türkiye'nin Yakın Doğu ülkeleriyle münasebetleri iyi durumda değildi. Bu yüzden, bu ülkelerin diplomatlarıyla dostluk ilişkileri kurmamız zordu. Bizimle iyi ilişkiler kurmaya önem veren ilk Yakın Doğulu diplomat 1981-1985 yıllarında Mısır'ı Ankara'da temsil eden büyükelçi Mohamed Wafaa Hegazy olmuştur. Türkiye'de sevgi ve hayranlık duyulan, aydın bir kimliğe sahip bu seçkin diplomat, Cumhuriyet Türkiye'si üzerine bir kitap yazmak istiyordu. Çankaya'daki evimde yaptığımız buluşmalarda gerekli Türkçe yayınları kendisine tanıttım. Nitekim büyükelçi Hegazy memleketine döndükten sonra Chief-Editörü olduğu Egyptian Diplomatic Clup (P.O.B. 103 Cairo, Postal no.: 11511) yayınları arasında Türkiye hakkında önemli bir kitap yazdı.

M.Ö. 13. yüzyılda Mısır ve Hitit Devletleri Yakın Doğu'nun iki süper gücü idi. Sözü edilen iki devletin toprakları üzerinde yaşayan bugünkü Mısır ve Türkiye için de durum aynıdır. Bu nedenle son zamanlarda Mısır-Türkiye diplomatik ilişkileri her iki memleket yöneticileri tarafından önemle geliştirilmektedir. Bu dostluk ilişkilerinin sürdürülmesi her iki memleketin ve Yakın Doğu dünyasının yararına olmaktadır.

Ayrıca çeşitli Arap dünyası büyükelçileriyle davetlerde karşılaştığımızda ilgi ve saygıyla konuşmalar yapıyordum. Ancak onlarla olan temasım bu dostça selamlaşmalardan ileri gitmiyordu.

Yabancı ülkelerdeki Türk büyükelçileriyle yakın ilişki kurdum

Bundan sonraki "Yabancı devletlerden gelen davetler" bölümünde göreceğimiz gibi, kırk yıl süreyle Avrupa Ülkeleri'ne yaptığım yüzü aşkın ziyaret sırasında Türk Büyükelçileri bana yakın ilgi ve sevgi gösterdiler. Bonn'da Suat Hayri Ürgüplü ve Vahit Halefoğlu, Paris'te Muhar-

rem Nuri Birgi ve Tansuğ Bleda, Roma'da Fuat Bayramoğlu, Atina'da Nazmi Akıman gibi büyükelçilerimiz verdiğim konferanslar nedeniyle yemek veya kokteyl davetleri düzenlediler. Zeki Kuneralp Londra'da ve Onur Öymen de Danimarka'da büyükelçiyken, beni evlerinde birer hafta konuk ettiler. Özellikle Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi Başkanlığını yapan büyükelçilerle yakın işbirliği kurdum ve en çok büyükelçilerimiz Hamit Batu ve Semih Günver'den destek gördüm. Onlara candan sevgi ve saygılarımı sunarım.

Bir konferans dolayısıyla gittiğim Danimarka'da
Büyükelçimiz Onur Öymen'in evinde bir hafta konuk oldum

Türkiye'deki yabancı arkeoloji enstitüleri

Yabancıların Türkiye'de kurdukları arkeoloji enstitüleri, yurdumuzda Eskiçağ bilimlerinin ve bir ölçüde de Türk Tarihi'nin araştırılmasına yardımcı olmaktadırlar. İstanbul'daki Alman Arkeoloji Ensitüsü'nün çok zengin olan kütüphanesi ve yine oldukça zengin bir kitaplığı olan Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüleri övgüye değerdirler. Fransızla-

rın İstanbul'daki Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (Institut Français d'Etudes Anatoliennes) ve İngilizlerin Ankara'daki arkeoloji enstitülerinin kitaplıkları ikinci sırada gelmekle beraber onlar da diğer merkezlerde bulunmayan kitapları ile büyük bir boşluğu doldurmaktadırlar.

Türkiye'deki yabancı kültür merkezleri

Türkiye'de Almanların Goethe Institut, İngilizlerin British Council, Fransızların, Amerikalıların ve İtalyanların dil enstitülerinin Türk kültür hayatına büyük ölçüde hizmetleri olmaktadır. Bu kültür merkezleri yüzlerce gence bir yabancı dil öğretmekle kalmayıp, ayrıca küçük birer üniversite gibi düzenledikleri sergiler, konserler, konferanslar ve filmler ile Türkiye'nin kültürel kalkınmasında da büyük rol oymamakta ve övgüye değer hizmetlerde bulunmaktadırlar.

Almanya Büyükelçisi Ekkehard Eickhoff ve eşi Heidi Eickhoff

Ankara Goethe Enstitüsü Başkanı Dr.Gertraud Stoop (1986-1991) ile birlikte (1986)

Yukarıda sözü edilen yabancı kültür merkezleri ile kurduğum yakın ilişkiler bana düzinelerce yabancı bilimadamını davet etme olanaklarını sağladı. 1971'den 1991'e değin, Alman Goethe Enstitüsü'nün İstişare Kurulu'nda 20 yıl süreyle genel başkan olarak çalışmam Alman arkeologlarının ve bilimadamlarının Türkiye'ye davet edilmelerinde büyük rol oynamıştır. Bu çok verimli işbirliği Goethe Enstitüsü'nün aşağıda adlarını saydığım başkanlarının özverili uğraşları sayesinde mümkün olmuştur: Dr. Günter Bär (1961-1965), Dr. Hans Meinel (1965-1969), Dr. Werner Bartsch (1969-1977), Dr. Fritz Winterscheidt (1977-1981), Dr. Hubert Hohl (1981-1985), Dr. Gertraud Stoop (1986-1991), Volker Kage (1991-1995), Marion Haase (1996'dan beri). Uzun yıllar Goethe Enstitüsü'nün kültür işlerini koordine eden Friederike Saydam ile Alman Kültür Merkezi'nin

Ankara şubesinde yönetim kurulu işlerini düzenleyen Brigitte Özsoy'u candan teşekkürlerle anmak isterim.

Almanya'nın İzmir Başkonsolosu Dr.Ernst Joachim Döring, İzmir Goethe Enstitüsü Müdürü Dr.Eleonore Rahimi, eşi Fereydoun Rahimi Laridjani, Ekrem ve Meral Akurgal.

1991'den itibaren oturduğum İzmir'de ise Türkiye'de sevgi ve beğeni kazanmış olan Goethe Enstitüsü Müdürü Dr.Eleonore Rahimi ile işbirliği yapmış olma şansına sahip olmaktan da mutluluk duyuyorum. Dr.Eleonore Rahimi, başarılı bir Yakın Doğu Ortaçağ tarihçisi olan eşi Dr.Fereydoun Laridjani ve kemanı ile ün salmış kızı Eşrad'tan oluşan Rahimi-Laridjani Ailesi seçkin bir "trio" halinde İzmir kültür yaşamına renk ve çekicilik katmıştır.

Gezdirdiğim yabancı ünlüler

Arkeolog olmam dolayısı ile Dışişleri ya da Kültür bakanlıklarının isteği üzerine Türkiye'ye gelen birçok ünlü ya da önemli kişiyi gezdirdim. Bunlardan bugün anımsadıklarım şunlardır: Alman Cumhurbaşkanı Theodor Heuss, Alman Başbakanı Kurt Georg Kiesinger, Alfred

Alman Başbakanı Kurt Georg Kiesinger ve
İhsan Sabri Çağlayangil ile Efes harabelerinde (1968)

Krupp von Bohlen und Halbach, Avusturya Cumhurbaşkanı Kurt Waldheim, Papa VI. Paul ve Sofia Loren'dir. Bunlardan bazılarından ilginç anılarım vardır.

Papa VI. Paul Efes'te

1967'de Papa VI. Paul'ü Efes'te gezdirmek için İzmir'den o zamanki Dışişleri Bakanı'nın arabası ile yola çıktık. Birçok yerde Hıristiyan turistler gruplar halinde toplanmışlar ve Papa'ya "viva" (yaşa) diye sesleniyorlar, o da her defasında arabayı durduruyor, onları ellerini kaldırarak takdis ediyordu. Efes'e gidene değin birçok defa bu takdis sahnesi cereyan etti. Efes'e geldiğimizde Papa'yı Vali Namık Kemal Şentürk ve Belediye Başkanı Osman Kibar karşıladı.

Arabadan indiğimizde vali ile birlikte belediye başkanının Papa'ya

doğru yöneldiği sırada kalabalık arasından biri "Yaşa Asfalt Osman!" diye haykırdı. Papa derhal sesin geldiği tarafa döndü ve iki eli ile takdis işareti yaptı. Osman Kibar hiç durur mu? Hemen yanıma sokuldu ve bir gözünü kırparak, hafif sesle "Hakkımı yedi" dedi.

Alfred Krupp von Bohlen und Halbach Türkiye'de

Alfred Krupp von Bohlen und Halbach'ı (1907-1967) Ankara Müzesi'nde gezdirmemi Adnan Menderes istemişti. Müze gezisi sırasında o tarihte (1957) ya Dışişleri ya da Savunma Bakanı olan Edhem Menderes "Hocam, Krupp'un ziyaretine çok önem veriyoruz. Kendisinin uçakla yapacağı geziye katılmanızı bilhassa rica ediyoruz" dedi. Memnuniyetle kabul ettiğimi söyledim. Van'a, oradan da Konya, Antalya ve civarına gidecektik. Ondan sonra ise ben ayrılabilecektim.

Van'a askeri bir uçakla gittik. Van Kalesi'ni, Ahdamar Kilisesi'ni, Ani Harabeleri'ni, İshak Paşa Külliyesi'ni gezdik. Uçakla Doğu ve Güneydoğu sınırlarını baştan aşağı gördük. Krupp doğayı, özellikle arkeolojiyi çok seviyordu. Her yerde de bol bol fotoğraf çekiyordu. Kendisi ile çeşitli konularda sohbet ediyorduk. Zincirleme sigara içiyor, ayrıca her akşam dörtte bir şişe viskiyi bitiriyordu. Kendisine olağanüstü güzellikteki hostesi, Alman müşaviri, Krupp aile şirketinin Türkiye'deki temsilcisi refakat ediyordu. Genç bir generalimiz, Türk Hükümeti'nin temsilcisi olarak Krupp'a mihmandarlık ve tercümanlık yapıyordu. Krupp, hostesi dahil, görevlilerinden hiçbiri ile tek satır olsun görüşmüyor, ama benimle saatlerce sohbet ediyordu. Bazen de sigarasını ve içkisini içerken derin düşüncelere dalıyordu. Arada bir bana da bir sigara ikram ediyor ve her defasında çakmağı ile sigaramı yakmaya adeta önem veriyordu.

Van'dan sonra Konya'yı gezdik. Oradan Adana'ya geçtik. Orada Sabancı'ların güzel evinde kalmıştık. Sabancı kravatsızdı, ayrı renkteki ceketi ve pantolonu uyumsuz, hatta bakımsızdı, ama evi zevkle döşenmişti. Krupp Sabancı'dan çok etkilenmişti. Sabancı Kayseri şivesi ile Krupp'a ortak fabrika kurmayı önerdi. "Fabrika kurmaya bayılırım" diyordu. Krupp'a "sen" diye hitap ediyor, "Sen makineleri gönder, dövizini Adnan Menderes'ten alırız, vermezse karşılığını sana pamukla öderim" diye ekliyordu. Krupp Sabancı için bana "Çok yaman bir işadamı, bu çeşit başarılı ticaret erbabına Güney Amerika'da da rastladım" diyerek onun hakkında övgü dolu sözler söyledi.

Adana'dan sonra Antalya'ya Krupp'un özel uçağı ile geçtik. On kişilik olan bu uçak o tarihte rekor denebilecek bir hızla saatte 600 km yapan pek şık bir makine idi. Pencereleri çok büyüktü ve dışarıyı rahatlıkla seyredebiliyorduk.

Adana'da olduğu gibi Antalya'da da Krupp'u kalabalık bir işadamları heyeti karşıladı. Ne var ki Adana'da olduğu gibi Antalya'ya da uçak büyük bir gecikme yapmış, işadamları havaalanında saatlerce beklemek zorunda kalmışlardı. Krupp bu bozuk düzene üzülüyor ve hoşnutsuzluğunu mihmandara acı sözlerle ifade ediyordu. Antalya ve civarını baştan aşağı dolaştık. Krupp çok iyi durumda korunmuş olan Perge, Aspendos ve Side harabelerine hayran kalmıştı; her tarafta bol bol fotoğraf çekiyor, bu gezintiden derin zevk alıyordu.

Antalya gezisinden sonra Krupp'a "İzin verirseniz Ankara'ya döneceğim; programa göre benim burada işim bitiyor" dedim. Krupp üzgün bir ifade ile "Ne olur beni yalnız bırakmayın; sizin arkadaşlığınıza çok ihtiyacım var" dedi. Bu sözlerin nezaket gereği söylenmediğini biliyordum. Krupp gerçekten kendi uçağında benden başka hiç kimseden memnun değildi. "Madem ki istiyorsunuz, memnuniyetle kalırım" dedi-

ğimde yüzünü tatlı bir tebessüm kaplamıştı. Ondan sonra birbirimizle daha çok kaynaştık.

Antalya'dan İzmir'e giderken bize Adnan Menderes'in de refakat edeceğini öğrendik. Ancak Menderes'in programa uymaması Krupp'u çok rahatsız ediyordu. Hareket saati ikide bir değişiyor, bu da Krupp'u çileden çıkarıyordu; hatta bir ara hemen Almanya'ya dönmeye karar vermek üzere idi. Kendisine Adnan Menderes'i yakından tanıyınca onu seveceğini anlatarak gönlünü kazanmaya çalıştım. Neyse başbakan bu arada geldi ve hemen uçağa binildi. Uçakta Adnan Menderes'ten başka Edhem Menderes ve Samet Ağaoğlu da vardı. Uçuş boyunca Adnan Menderes konuştu, Krupp dinledi. Krupp bana sonradan Adnan Menderes'i beğendiğini söyledi, bununla birlikte programdaki düzensizliği Krupp affetmedi ve hoşnutsuzluğunu dile getirmek için İzmir Vali Konağı'nda kalmayı reddetti. Oysa sınıf arkadaşım ve yakın dostum olan Vali Kemal Hadimli, Krupp gelecek diye vilayet konağını yeni mobilyalarla döşetmiş ve bana "Senin kalacağın odayı da özel bir zevkle donattım" demişti. Krupp İzmir Körfez'inde kendisini selamlamak için gelen ve Krupp Firması tarafından yaptırılmış olan vapurda yatmayı yeğledi. Bu ya Karadeniz ya da Akdeniz adlı gemi idi. Krupp'u yalnız bırakmamak için ben de vapurun bir kamarasında yattım.

İzmir civarını Bergama ve Efes'i gezdik. Halikarnas Balıkçısı'na (Cevat Şakir'e) haber saldım ve bir değişiklik olsun diye Efes'in bir bölümünü onun gezdirmesini rica ettim. Geldi ve kendisine özgü üslubu ve görüşleri ile ilginç bir konuşma yaptı.

Krupp'la Troya'yı da gezdik. Yine birçok fotoğraf çekti. Oradan İstanbul'a geçtik. Krupp'a Hilton Oteli'nde Kral Dairesi tahsis edildi. Ben denize bakan bir odada kalıyordum. Ama sabah kahvaltılarını ısrarı üzerine Krupp'la birlikte kral dairesinde yapıyordum. Bir akşam ye-

meğini Kervansaray'da yedik. Krupp'la birlikte iki kişi bir masada oturduk. O akşam Kervansaray'da birçok hariciyeci vardı. O tarihte Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılmış olan Fatin Rüştü Zorlu ve diğer bazı Dışişleri ileri gelenleri Krupp'un güzel hostesi ile dans ettiler. Hilton'da kaldığımız sırada bir akşam Krupp sohbet sırasında şunları söyledi: "Türkiye hızlı adımlarla gelişiyor. Bu güzel ülkenin kalkınması için yardım etmek isterdim. Ancak bütün sermayemizi birçok işe yatırdık. Efektif paramız üç yüz milyon markı bile bulmaz. Sizden Helium satın almaya kalksam, onu siz vermezsiniz. Ben istenildiği taktirde Antalya'ya bir turistik otel yapmaya hazırım" dedi. Krupp'un bu sözlerini sonradan Edhem Mendereş'e aktardığımda onun ne denli üzüldüğünü görmek beni de üzmüştü.

Krupp beni Ankara'ya özel uçağı ile göndermek istiyor ve bunda ısrar ediyordu. Ben tek başıma bu uçağa binmeyi anlamsız ve gereksiz bulduğum için özür diledim ve "En büyük arzum bir daha bu uçağa yine sizinle binmektir" diyerek kendisinden tatlı anılarla ayrıldım ve Ankara'ya Dışişleri'nin verdiği biletle Türk Hava Yolları'nın bir uçağına binerek döndüm.

Alman Cumhurbaşkanı Theodor Heuss Ankara'da

Dışişleri Bakanlığı'mızın isteği üzerine Cumhurbaşkanımız Celal Bayar'ın davetlisi olan Alman Cumhurbaşkanı Theodor Heuss'u Ankara Müzesi'nde ve Augustus Tapınağı'nda ben gezdirdim. Ünlü bir bilimadamı olan Prof.Theodor Heuss, tarih ve arkeoloji konularında konuşmaktan çok zevk alıyordu. Hellen ve Roma kültürünü ve tarihini çok iyi biliyordu. Ankara'da özellikle Augustus Tapınağı'nı ve onun duvarlarına yazılı Augustus'un icraatını anlatan ünlü kitabeyi görmüş olmaktan dolayı büyük haz duymuştu. Ankara Müzesi'ne hayran kalmış, bana çok ilginç sorular yöneltmişti.

Sophia Loren ve Carlo Ponti Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde (1974)

Sophia Loren Ankara'da

Birkaç satırla olsun Sophia Loren'den de bahsetmek isterim. Çünkü onun Türkiye'ye gelişi büyük "sansasyon" yaratmıştı. 1974 ya da 1975 yılında idi. Birgün İtalyan Büyükelçisi Giorgio Smoqvina bir karşılaşmamızda "Sophia Loren ve Carlo Ponti'yi Türkiye'ye davet etmek istiyorum, onları Ankara Müzesi'nde gezdirir misiniz?" diye sordu. Ben de güler bir yüzle "Elbette" dedim. Geldiklerinde, onlarla Augustus Tapınağı'na, Roma Hamamı'na ve Ankara Müzesi'ne birlikte gittik. Çok memnun oldular. Sophia Loren alımlı bir güzeldi. Onu yakından ayrıntılı bir biçimde izledim. Cildinin gözenekleri (porları) oldukça büyüktü. Yüzüne 1/3 profilden bakıldığında bazı oran uyumsuzlukları da bulmak mümkündü. Bununla birlikte gözleri, bakışları ve endamı gerçekten çekici ve etkileyici idi. Kocası bilindiği gibi çok kısa boyluydu.

Başı Loren'in ancak göğüs hizasında idi. Loren arada bir iki kat oluyor, yanağını onun yanağına değdiriyor ve onu muhabbetle kucaklıyordu. Büyükelçinin resepsiyonuna Ankara'nın bütün güzel hanımları gelmişti, aralarında İstanbul'dan gelenler de vardı. Eşimle bu güzel Türk hanımlarını izlerken ikimiz birbirimize "Bunlardan bazıları Sophia Loren'den daha güzel" diyorduk. Ancak biraz sonra bütün bu güzeller Sophia Loren'le birlikte resim çektirirken o, ortalarında yıldız gibi parlıyordu.

Amerikan Reis-i Cumhuru'na şeref doktorluğu payesi verildi

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in isteği üzerine Amerika Cumhurbaşkanı General Eisenhower'e Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından sosyal bilimler alanında şeref

Amerika Cumhurbaşkanı Eisenhower'a Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Fahri Doktorluk Payesi verildi (1956)

doktorluğu payesi tevcih edildi. O tarihlerde Rektör Suud Kemal Yetkin Amerika'da bulunduğu için rektör vekili olarak Cumhurbaşkanı Eisenhower'e şeref payesini vermek onuru bu satırların yazarına nasip olmuştur. Ünlü komutan teşekkür ederken şunları söylemişti: "Ankara Üniversitesi'nin bana sosyal bilimler alanında bir doktora vermesinden dolayı özellikle mutluyum; çünkü günümüzde sosyal bilimlere gerekli önem verilmiyor. Oysa bu konunun ihmalinden doğacak kötü sonuçlar, ancak 100 yıl sonra gözükmeye başlar". Eisenhower bu değerlendirmeyi ya kendi ya da danışmanlarının görüşü olarak yapmıştır. Belki de üstü kapalı olarak bizi uyarmayı amaçlamıştı. Eisenhower'in bu söylemini bütün basına haber olarak sunduk. Üç, beş gazetede çıktı. Ancak Türkiye'de sosyal bilimlere gerekli ilgi verilmeme politikası nedense hâlâ sürüp gidiyor.

Dış Ülkelerden Gelen Davetler

İLK davet 1951 yılında München, Freiburg, Bonn, Köln ve Münster Üniversitelerinde konferans vermek için Almanya'dan geldi. Bunlardan en ilginci, Münih'te Prof. Ernst Buschor ile olmuştur.

1951'de Münih'e gittiğimde, 1937'de bir sömestr öğrencisi olduğum Buschor'un beni nasıl karşılayacağını merak ediyordum. Beni tren istasyonunda o zaman doçent olan H. Kähler selamlamıştı ve ertesi gün de ben konferans için gittiğimde H. Kähler'ı ziyaret ettim. Konferanstan bir saat önce gitmiştim. Beni, dinleyenlere kimin tanıtacağını merak ediyordum. Konuşuyorduk. Derken, kapı açıldı ve beyaz önlük giymiş, gözlüklerini alnına kaldırmış Buschor geldi ve bana "Nerede kaldınız?" diye seslendi. Beni odasına çağırdı. Konferansa on beş dakika kalmıştı. "Hadi gidelim" dedi, "Konferansta sizi ben selamlayacağım" diye ekledi. Ve on beş yıl önce ünlü profesörün yaşam öykümü ve çalışmalarımı kısa fakat belirgin bir şekilde anlatması beni şaşkınlık ve hayranlık içinde bıraktı. "Akurgal'la karşı karşıya, Samos'ta kazı yapıyorum. Ama ben

bir türlü Anadolu'ya gidemedim. İlk fırsatta Anadolu'nun Ege kıyısını görmek özlemi içindeyim" dedi ve konferansı büyük bir kıvançla verdim. Ünlü profesör, beni akşam yemeğine güzel bir Münih lokantasına davet etti. Şarap içtik ve bana özel hayatından bahsetti. Oğlunun arkeoloji ile ilgilenmediğini, bir müzisyen olduğunu ve bir kulüpte keman çaldığını söyledi.

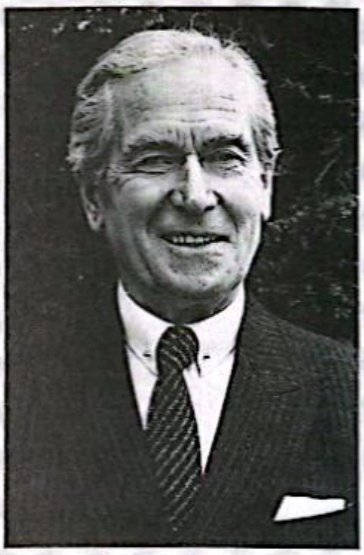
Cumhurbaşkanı Prof. Theodor Heuss'un daveti

İkinci davet 1950'lerde Alman Cumhurbaşkanı Prof. Theodor Heuss'un Ankara'ya gelişi üzerine oldu. Alman Cumhurbaşkanı ülkesine döndükten sonra Alman Hükümeti dört Türk profesörünü (Rektör Zihni Erinçin'i, Coşkun Üçok'u, Lütfü Tadı ve beni) on beş günlüğüne Almanya'ya davet etti. Orada Cumhurbaşkanı bizi kabul etti. On beş gün süreyle 7 Alman kentinde en ünlü otellerde kaldık ve her akşam bir opera ya da tiyatro temsilinde bulunduk. Heuss'un anlattığım davetinden sonra ise Almanya'ya 1960'lardan 1990'lara kadar düzinelerce defa davet edilmek onurunu yaşadım.

Konferanslarım

Almanya'da verdiğim konferanslar hınca hınç dolu oluyordu. Çünkü ilgi çekici, herkesin sevebileceği geniş kapsamlı başlıklar seçiyordum. Örneğin, "Anadolu'da yeni arkeolojik kazılar", "Homeros dönemi sanatı", "Anadolu'da Homeros'tan Büyük İskender'e değin şaheserler", "Tanrılar diyarı Anadolu", "Efsaneler yurdu Anadolu" gibi ilgi uyandırıcı başlıklara sahip olan konuşmalar yapardım. Zaten dinleyiciler arasında %20 oranında Türkiye'yi gezmiş ve sevmiş olanlar yer alırdı. Her konferansım sonunda en aşağı dört beş kişi kitaplarımla gelir ve benden onları imzalamamı isterdi. Türkiye'yi gezmiş ve sevmiş olanlar da konferans

Frankfurter Allgemeine Zeitung

Ekrem AKURGAL Foto 2000'e Dogru

Türkischer Ausgräber

Er stammt aus der Zeit da noch der Sultan über die Türkei herrschte. Geboren ist er drei Jahre vor dem Ersten Weltkrieg, der Deutsche und Türken als Verbündete aneinanderband. Wenn dieser Krieg auch das historische Ende der osmanischen Türkei wie des kaiserlichen Deutschland bewirkte, den Abbruch der freundschaftlichen Beziehungen zwischen Deutschen und Türken bedeutete er keineswegs. Ekrem Akurgal, emeritierter Professer aus Ankara, ist eines der vielen Beispiele dafür.

Ekrem Bey, wie man ihn nennt, studierte in Berlin. Seither spricht er ein grammatikalisch korrektes, zuweilen an den Berliner Dialekt anklingendes Deutsch, das sich auch bei dem bald achtzig Jahre alten Gelehrten noch nicht verloren hat. Professor Akurgal macht kein Hehl aus seiner Zuneigung zu den Deutschen, bei denen er das akademische Rüstzeug für seine Karriere erwarb. Ekrem Akurgal ist später der berühmteste Archäologe der republikanischen Türkei geworden. Er gehört damit einer Spezies von Wissenschaftlern an, die es in der Türkei noch gar nicht gab, als deutsche Ausgräber den Pergamon-Altar nach Berlin bringen ließen.

Akurgal ist teilweise in Palästina aufgewachsen, das damals noch von der Hohen Pforte in Konstantinopel beherrscht wurde, und zwar in Gestalt des vorletzten Padischah, Sultan Mehmet V. Reşat. Wie Vorsehung könnte es anmuten, daß der spätere Archäologe und Althistoniker als Junge nahe Caesarea lebte, jener in der Bibel erwähnten Hafenstadt in der Nähe von Haifa, die sich dem heutigen Besucher als Ruinenstätte darbietet. Der Gelehrte wuchs zusammen mit arabisch sprechenden Kindern auf, was zu seinen polyglotten Fähigkeiten nicht wenig beitrug.

Die Ahnen Akurgals stammen hingegen vom anderen Ende des Türkischen Reiches, aus „Rumelien", vom Balkan. Sie waren Muftis in Bosnien-Herzegowina, das heißt in jenen Landstrichen, deren religiös gemischte Gesellschaft von den beiden jugoslawischen Autoren Ivo Andrić und Mehmet Selimović so lebendig geschildert worden ist. „Ein Balkan-Türke (aus Saloniki) war auch Atatürk", sagt Ekrem Bey und bedauert, daß die Türkei sich immer mehr von den säkularistischen Reformen des Staatsgründers entferne. Tatsächlich: eine universell gebildete, vielsprachige Persönlichkeit wie Ekrem Bey, die in der Türkei verwurzelt und trotzdem westlich gebildet ist, geprägt vom kosmopolitischen Geist der ehemaligen Istanbuler Effendis, ein Herr dazu vom Scheitel bis zur Sohle, muß man heute im Land lange suchen.

Akurgals große Passion ist die alte Geschichte, vor allem die Geschichte des vorislamischen Anatoliens. „Die anatolischen Zivilisationen" (so lautet einer seiner Buchtitel) zwischen der kleinasiatischen Westküste bis in den fernen Osten der Türkei, wo in der Nähe des Van-Sees die Urartäer schon um tausend vor Christus ihr Reich errichteten, sind sein Forschungsobjekt. Dazu die Kunst der Römer und Griechen. Besonders interessiert ihn die Frage, inwieweit die Türken – ursprünglich Hirtennomaden in Zentralasien, die erst nach der Schlacht von Malazgird im Jahre 1071 nach Anatolien einströmten – als Erben jener anatolischen Zivilisationen angesehen werden können.

Die Zahl der akademischen Schüler Ekrem Akurgals ist groß. Daß die Türkei heute einen Stamm tüchtiger Archäologen und Altertumswissenschaftler hat, verdankt sie nicht zuletzt Ekrem Bey, den auch sein hohes Alter nicht davon abhält, dem Kulturbeirat des Deutschen Kulturinstituts in Ankara zu präsidieren.

WOLFGANG GÜNTER LERCH

Frankfurter Allgemeine Zeitung Gazetesi'nde Ekrem Akurgal'ı tanıtan bir yazı (1990)

sonunda uzunca bir kuyruk oluşturur, bana Türkiye'yi ne çok sevdiklerini birkaç sözcükle olsun dile getirirlerdi.

Bonn'da Büyükelçi Vahit Halefoğlu döneminde, Ren Nehri kıyısında yer alan ünlü bir otelde verdiğim konferansta her yer dolmuş ve yeni sandalyeler getirildiği halde, birçok kişi konuşmamı ayakta dinlemişti. Hiç unutmam, Büyükelçi Vahit Halefoğlu "Bu kadar çok dinleyici olan başka bir konferans görmedim" demişti.

Birçok konferansım beş ya da en aşağı üç mark ücret karşılığı düzenleniyordu ve bu konuşmalarımda da dinleyicilerimin sayısı çoktu. Hamburg'un doğusunda yer alan Kiel Üniversitesi'nde konferans vermeye çağrıldığımda, daveti düzenleyen öğrencim Brigitte Schauenburg-Freyer, "Hocam masrafları karşılamak üzere giriş ücreti olarak beş mark alındığı için dinleyici sayısı 30-40'tan çok olmuyor" demişti. Ancak konferans başladığında 70-80 kişilik salonun bütün yerleri ve ek olarak getirilen iskemlelerin dolmasından başka, ayakta kalan dinleyiciler bile vardı.

Konferanslarımın çekici olmasında, dialarımın olağanüstü güzellik taşımasının büyük etkisi vardır. Bir kitap yazdığım zaman veya bir konferans verdiğimde, o konuda kullandığım fotoğraflar o gün için dünyanın en güzel ve en çekici örnekleridirler.

Berlin'de konuk profesör olarak bir yıl ders verdim (1971)

Almanya'dan yapılan en önemli davetlerden biri, okuduğum üniversite tarafından 1971'de bir yıl süre ile ders vermeye çağrılmış olmamdır. Çok sevinmiştim. Berlin'de de Princeton'da 1961'de yaptığım gibi haftada 2 saat Anadolu Hellen ve Roma Sanatı ile 2 saat Geçhitit, Urartu, Frigya, Lidya ve Likya sanatları, yani *"Die Kunst Anatoliens"* kitabımdaki konular üzerine konuştum. Böylece derslerimi hiç hazırlanmadan

verebiliyor ve yeni araştırmalar için vakit kazanmış oluyordum. Derslerimi daha çok sorulu-yanıtlı yapıyor ve öğrenciyi tartışmaya, aktif olmaya heveslendiriyordum. Ortaya bir soru atıyor ve ona kendim yanıt veriyordum. Arada bir soruma öğrencilerden yanıt beklediğimi duyuruyor, ses gelmeyince "Öyle ise ben yanıtlayacağım" diyerek açıklamalar yapıyordum. Bu davranışım dinleyicileri harekete geçirdi ve böylece dersler canlılık ve renklilik kazandığı gibi gençler araştırıcı ve yaratıcı bir tutum içine girdi.

Bana üniversite lojmanlarında güzel bir daire verdiler. İki kişilik bir yatak odam, büyükçe bir salonum ve 6 kişilik bir yemek masası olan ferah bir mutfağım vardı. Ev hizmetini üniversitenin gönderdiği bir yardımcı hanım görüyordu. Aylık ücretim beş bin marktı. Bu para ile çok rahat yaşıyor ve yeterince kitap satın alabiliyordum. Bütün yaşamım boyunca olduğu gibi operaya, konserlere gidiyor, Kempinski, Mampe gibi birinci sınıf lokantalarda tek başıma ya da misafirlerimle birlikte yemek yiyordum. Arada bir profesör arkadaşlarımla hanımlı beyli akşam toplantılarına katılıp, kültürel ve bilimsel sohbetler yapıyordum.

Hocam Rodenwaldt'ın mezarını ziyaret ettim

Berlin'de Kurt Bittel ile opera, tiyatro ve konser gösterilerine olduğu gibi futbol maçlarına da birlikte giderdik. Bittel büyük bir bilimadamı olduğu gibi eşine az rastlanır insancıl kimliğe sahipti. Bir gün beni hocam Gerhard Rodenwaldt'ın mezarına götürdü. Rusların Berlin'e girdiği gün eşi ile birlikte intihar eden hocamın mezarı, onun mütevazı ölçülü davranışına uygun olarak yerde yatan bir taş plaktan oluşuyordu ve üzerinde sadece adı ve soyadı ile ölüm yılı yazılı idi. Örnek ve seçkin insan büyük bilgin Gerhard Rodenwaldt'ı orada sevgi ve saygı ile andık.

Berlin'deki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün yedi şeref üyesinden biri olarak seçildim

Almanya'dan bana verilen en önemli onurlandırma, Berlin'deki Alman Arkeoloji Enstitüsü şeref üyeliği olmuştur. Bu kuruluş dünya arkeologları arasından seçilen bini aşkın asil (tam) ya da muhabir üyeden oluşuyordu. Şeref üyelerinin sayısı ise 7'yi geçmiyordu. 1979'da boşalan bir şeref üyeliğine beni seçtiler. Bu önemli san, bana dönemin Enstitü Başkanı Prof.Dr. Werner Krämer tarafından o tarihdeki Alman Cumhurbaşkanı Walter Scheel'in huzurunda yapılan görkemli bir şölenle verildi ve binaya o gün boyunca Alman Bayrağı ile birlikte Türk Bayrağı çekildi.

Alman Cumhurbaşkanı Walter Schell huzurunda
Alman Arkeoloji Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Werner Krämer tarafından
Ekrem Akurgal'a şeref üyeliği belgesi verilirken (1979)

İngiltere'den gelen davetler

1952 yılında bir çağrı da British Council'den geldi; aynı yılın sonbaharında Londra, Oxford, Cambridge, Birmingham, Edinburgh ve Manchester üniversitelerinde birer konferans vermek üzere davet edildim. Beni çok mutlu eden ve onurlandıran bu bilimsel geziyi rahmetli eşim Lemis Akurgal ile birlikte yaptık. Kentten kente tren yolculuğu ile ulaşıyorduk. İngiliz trenlerinde et, tavuk, sebze yemekleri sade, ancak lezzetli ve çok sağlıklı idi. Çeşitli pudinglerine ise doyum olmuyordu. Üniversitelerin konuk profesörlere ayrılan lojmanları çok güzeldi, hepsinin çimenli, bol ağaçlı, huzur verici bahçesi vardı. Dinlenmek için ideal mekânlardı.

Konuşmalarımda özellikle Hellen Sanatı ve ona etkide bulunmuş olan Hitit, Urartu ve Frig eserleri üzerinde duruyordum. Konferanslara ortalama 100'ü aşkın kişi geliyor, dinleyiciler not tutuyor, anlamlı ve konferansçıyı sevindiren sorular yöneltiyorlardı. Üniversite öğretim üyeleri genellikle akademik cübbeleri ile geliyor ve konferans bitiminde yararlı tartışmalarda bulunuluyordu.

Sir John ve Lady Beazley'le buluşmam

Bu davet nedeniyle on gün süre ile Oxford'ta kalarak Ashmoleum Müzesi'nde Anadolu Egesi kökenli klasik eserler ve Woolley'in M.Ö. 8.,7. yüzyıl Al Mina buluntuları üzerine çalıştım. Müzede Oxford Üniversitesi Eski Çağ Bölümü öğretim üyelerinden, Berlin'den öğrenci arkadaşım, Hititolog O.R. Gurney'in, Bayraklı kazısı 1948-1951 dönemi üyelerinden John Boardman'ın ve ünlü arkeolog Sir John Beazley'in odaları vardı. Kitaplıkta bana da bir çalışma yeri verildi.

Beazley'i kütüphanede ilk gördüğümde ayağa kalktım ve kendimi tanıttım. Beni hemen odasına çağırdı. Kulağı ağır işittiği için o konu-

şuyor, ben de onun isteği üzerine yanıtlarımı bana uzattığı kâğıda yazıyordum. Çalışmalarım ve kazılarım hakkında ilginç sorular yöneltti. Bu diyaloğumuz bir saat kadar sürdü. Konuşmayı bitirirken iki gün sonra için saat 17.00'de evinde çay içmeye davet etti.

Beazley tarafından çaya davet edildiğimi öğrenen yakın dostlarım beni Lady Beazley konusunda iki yönden uyardılar; "Kocasını çok kıskanır, bu nedenle eşinizle gitmemenizi, Almanları hiç sevmez, bu yüzden Almanca konuşmamanızı öneririz" dediler.

Bu uyarıları göz önünde tutarak güzel bir çiçek demeti ile verilen adrese yalnız gittim. Beazley'in oturduğu sokak tek katlı evlerden oluşuyordu. Kapıyı bana İtalyanca hitap eden bir femme de menage açtı, İtalyanca bana oturacak yer gösterdi ve "Sir John ve Lady Beazley'e geldiğinizi haber vereceğim" dedi. Ben de yarım buçuk İtalyancamla "Grazie, mille grazie" diye yanıt verdim. Salonun duvarları düzinelerce resimlerle süslü idi. Ben onlara bakarken Bay ve Bayan Beazley geldiler. Lady Beazley çiçek demeti için Fransızca teşekkür etti, ben de Fransızca yanıt verince bu buluşmada Fransızca konuşuldu. Ancak evde her gün konuşulan dilin İtalyanca olduğu anlaşılıyordu. Çünkü Bay ve Bayan Beazley evi idare eden İtalyan hanımla İtalyanca konuşuyorlardı.

Sir John kulaklığını takmış, rahatlıkla işitiyordu. Ancak Lady Beazley beni tekeline almış, bana kocasının yaşamını kendi eliyle çizdiği gravürlerle anlatıyordu. Yüzlerce resimden oluşan bir albümde kocasının çeşitli durumlardaki görünüşleri, konuşurken, traş olurken, yemek yerken, uyurken gösteren resimler yer alıyordu. Kocasına hayran bir kadındı. "Her kadını kıskanır ve eşinin bir başka kadınla konuşmasına bile tahmmül etmez" şeklindeki ünlü davranışına böylece yakından tanık oldum. Bana özel yaşamına ait arada bir anlattıklarından, Romanya

kökenli Musevi bir aileden geldiğini ve bir ara İzmir'de Agamemnon Kaplıcaları civarında oturmuş olduğunu öğrendim. Lady Beazley'i ilgi ve saygı ile dinliyordum. O da bana sempatik davranıyordu. Çeşitli İngiliz pastaları ile dolu olan çay masası, İtalyan hanımın arka arkaya getirdiği pudinglerle adeta bir akşam yemeğine dönüşmüştü. Bir aralık saatime baktım ve bu çok ilginç ve bana onur veren davet için Sir John'a candan teşekkürlerimi söyleyerek ayrıldım. Doğaldır ki eşimin beni sabırsızlıkla beklediğini söylemek gafında bulunmadım.

1952 ile 1990 tarihleri arasında yaklaşık 40 yılı bulan bir süre içinde İngiltere'ye değişik fırsatlarla davet edildim. Ayrıca kongrelerde ve sempozyumlarda Türkiye'yi temsil ettim.

Bana yapılan onurlandırmaların özellikle bir tanesinden burada söz etmek isterim.

İlk şeref üyeliğimi İngiltere'den aldım

Yaşamımda ilk şeref üyeliğini 1954 yılında The Society for the Promotion of Hellenic Studies'ten aldım. Antik çağ tarihi ve dilleri uzmanları ve arkeologlardan oluşan kırk kişilik derneğe 1938 yılında Halil Ethem'den (İstanbul 1861-1938) boşalan yere seçildim. Bu gerçekten büyük bir onurlandırmaydı ve oldukça genç bir yaşta, 43. yaşam yılımda olageldi.

Agatha Christie ve kocası ünlü arkeolog M.E.L. Mallowan

Bu bilimsel gezilerim sırasında Oxford dışındaki evlerine bir öğle yemeğine davet edildiğim Sir M.E.L. Mallowan'ı ve eşi Agatha Christie'yi özellikle anmak isterim. Dünyaca ünlü bu çift ile Ankara'da İngiliz Büyükelçiliği'nin bir kokteylinde tanışmıştım. Agatha Christie Tür-

kiye'ye sıkça geliyor ve İstanbul'da Pera Palas otelinde özel odasında kalıyordu. Mallowan'ın kitaplarını Hitit Sanatı üzerinde çalışırken okumuş ve onlardan yararlanmıştım. Eski Mezopotamya ve M.Ö. 9. - 7. yüzyıl Babil, Assur, Suriye-Hitit eserlerinin en akılcı biçimde araştıran ve değerlendiren bilimadamı olarak dikkatimi çekmişti. 1960'larda şimdi anımsayamadığım bir tarihte Oxford'ta olagelen bir toplantı sırasında bir düzineyi aşkın kişiyi Oxfordshire'daki evine öğle yemeğine çağırmıştı. Masanın bir başında Agatha Christie, öbür ucunda kocası Sir Max yer alıyordu. İri ve dolgun yapılı olan Agatha Christie, beni sol yanına oturtmuştu. Yemek sırasında güzel sohbet ettik. Ona kocasının kitaplarını zevkle ve istifade ile okuduğumu, Nemrud'ta gün ışığına çıkardığı ve Mona Lisa adı ile andığı fildişi kadın başını çok sevdiğimi anlatınca, "Ben de çok beğeniyorum" diye yanıtladı.

Ona Kırım Savaşları sırasında Türklere yardım için gelen İngiliz askerleri aracı ile "boş" (anlamsız, saçma) ve "hullabaloo" (kalabalık) sözcüklerinin İngilizceye "Üsküdar'a giderken" ezgisinin ise İskoçya müziğine geçtiğini ve bu bilgiyi 1950'lerde Ankara'da İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Direktörü olan Prof.Michael Gough'ın Türk radyosundaki konuşmalarından edindiğimi söyledim. Agatha Christie tatlı bir bakışla "Boş sözünün Türkçe'den geldiğini biliyorum, ama aktardığınız diğer iki alıntıdan haberim yoktu" dedi ve "Çok ilginç" diye ekledi. Yemeğin sonuna doğru bir puding çeşidi olan tatlı geldiği sırada "Romanlarınızı beğeniyle okuyor ve çok beğeniyorum" dedim. Meraklı bir ifade ile "Nelerini beğeniyorsunuz?" diye sordu. "Evet beğeniyorum. Anlatılarınız baştan sona değin sürükleyici. Öyküyü bitirirken cinayeti iki kişiden birinin yaptığı izlenimini uyandırıyorsunuz. Okuyucu bu iki kişiden hangisinin cani olduğunu heyecanla merak ederken, ustalıklı bir bağlantı ile suçun bir başkası tarafından işlendiği gerçeğini ortaya ko-

yuyorsunuz. Böyle sürpriz bir sonuca başka hiçbir cinayet romanında rastlamadım" dediğimde çok mutlu olduğunu gördüm. Bana sevimli bir gülüşle yanıt verdi: "Biraz önce pudingi gördüğünüz zaman İngiliz sütlü tatlılarını çok sevdiğinizi söylemiştiniz. Ancak kıvançla beyan edebilirim ki siz beni çok daha tatlı sözcüklerle mutlu ettiniz". Yemekten sonra masadan kalkıp kahve faslına geçtiğimizde kocasına, "Bak Prof. Akurgal 'hullabaloo' sözcüğünün Türkçe'den geldiğini anlattı" diyerek, beni salonun bir köşesinde koltuklara yerleşip kahve ya da çay içenlerle oturan kocasının yanına götürdü. Orada sohbet bu defa bilimdaşlarımla Hitit, Asur ve Babil sanatları konusunda devam etti. Bu arada Sir Max, yani Prof.Mallowan "Şu hullabaloo sözcüğü için sözlüğe bakayım" dedi, baktı ve "Hullabaloo sözünün Türkçe'den geldiğini gösteren bir işaret yok" dedi. Nitekim bu anılarımı yazdığım sırada İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün şimdiki Müdürü Dr. Roger Matthews'tan ve kitaplığı çok zengin olan ünlü jeoloğumuz, dostum Prof. Celal Şengör'den öğrendiğime göre "The Oxford English Dictionary"de yer alan bu sözcüğün Türkçe'den geldiğini gösteren bir saptamanın bulunmadığı anlaşıldı. Öyle anlaşılıyordu ki, yukarıda söz konusu ettiğim Gough'un anlatısı kendi yorumu idi.

Hititolog Gurney'in küçük sarayında üç gün konuk oldum

Oxford'daki bir ilginç anım da Berlin'de beraber Hititçe okuduğum öğrenci arkadaşım Prof. O.R. Gurney ile oldu. Oxfordshire'da küçük bir saray olan bahçeler ve ağaçlar arasındaki evinde, rahmetli eşim Lemis Akurgal'la üç gün misafir olduk. İki veya üç katlı olan ev, benim gibi bir ortadirek mensubu için lüks bir kâşaneydi. Özel banyo ve tuvaletleri olan üç ayrı misafir odası vardı. Yani bir anda üç çifti misafir ede-

biliyordu. Büyük bir salonda gece-gündüz kocaman bir şöminede ateş yakılıydı. Evin kaloriferi de vardı, ama yatak odaları soğuktu. Her odaya ayrıca küçük bir elektrik sobası konmuştu. Yine de tir tir titriyorduk. Misafir odalarının banyoları mükemmeldi. Ama bu soğukta yıkanmaya olanak bulamadım. Bir Akdenizli sıfatıyla yaptığım bu eleştiriden sonra diyebilirim ki hayatımın üç tatlı günü rahmetli eşimle birlikte bu güzel evde geçti. Evin zengin bir kitaplığı da vardı; ondan da yararlandım. Gurney 1940'lar başında Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Müdürü olan Garstang'ın yeğeniydi. Prof. Gurney, Hitit kültürü hakkında Penguin Books yayınlarında çıkan ve birkaç baskı yapmış olan *The Hittites* adlı kitabı yazan kimsedir. Onun bu küçük cildi Götze ve Otten'in yazdıkları iki eserle birlikte, Hitit kültürünü en iyi tanıtan el kitaplarıdır.

Robert M. Cook'un evinde onbeş gün konuk kaldım

1950 başlarında yine rahmetli eşim Lemis Akurgal'la yaptığım bir gezi münasebetiyle Cambridge'e gitmiştik. Lemis Akurgal İngiliz dili ve yazını üzerinde çalışmak için bir kolejde, ben de Fitzwilliam Museum'daki eserleri görmek isteği ile bir otelde kalıyorduk. İki gün geçmemişti ki benim Cambridge'te olduğumu öğrenen Robert M. Cook, iki kişilik üstü açık spor arabasıyla geldi ve beni metozori Wilberforce Road 15'teki evine götürdü. Robert Manuel Cook 1948 - 1951 yıllarında Bayraklı'yı birlikte kazdığımız John M. Cook'un kardeşiydi. Bu münasebetle çeşitli vesilelerle tanışmıştık. Kendisinin Doğu Yunan Vazoculuğu üzerindeki kitabını çok beğenirim. Hanımı İrlandalı olduğu için güzel yemek pişirmesini bilirdi ve pudingleri şahaneydi. On beş gün bir aile ferdi gibi beraber oturduk, yedik, gezdik ve çalıştık.

Bahçenin çimlerini R.M. Cook ile beraber suluyorduk. Beni Cambridge'teki bilimdaşlara tanıtmaya özen gösteriyordu. Birçok bilgini, bu arada 1913 yılında yayımlanmış olan "Scythians and Greeks" adlı önemli kitabın yazarı Ellis H. Minns'i, ayrıca *Roman Rule in Asia Minor,Princeton,* 1950 adlı çok yararlı kitabın yazarı D.Magie'yi evinde ziyaret ettik; sonra Cambridge'teki bütün arkeologları evinde bir kokteyle davet ederek onlarla tanışmamı sağladı.

Robin Hood Oteli'nden Türk Büyükelçiliği'ne

Londra'ya her gidişimde British Museum'un bulunduğu bölgedeki ucuz (bugünkü sıralamaya göre 2 yıldızlı) otellerde kalırdım. Böylece müzeye yaya olarak vakit kaybetmeden hemen ulaşırdım. İlk gittiğimde geleneksel türde olan ancak konfordan yoksun otellere rastlamıştım. Sonra British Museum'a yakın modern ve her çeşit konfora sahip bir otel bulmuştum. Şimdi adını anımsamadığım bu otelde gecelemeye başladım. Eşimle gittiğim zaman ise özel pansiyonların şömineli odalarını kiralıyorduk.

British Museum'a giderken yol üstünde Ortaçağ'ın ünlü efsanevi kahramanı Robin Hood adını taşıyan otel dikkatimi çekerdi. Güzel görünüşlü bir bina idi. Alt katındaki eski stilde zarif mobilyaları olan restoranında birkaç defa yemek yemiş ve servisten memnun kalmıştım. Bu yüzden Zeki Kuneralp'in Büyükelçi olduğu dönemde Lemis Akurgal ile birlikte Londra'ya yaptığımız ziyarette Robin Hood Oteli'ne indik. Ancak otelin oturma katları restoranın bıraktığı göz kamaştırıcı görünümden uzaktı. Her şeyden önce odalar soğuktu. Kalorifer radyatörleri ılıktı; odalara ayrıca konan bir karış büyüklüğündeki elektronik sobalar ise yalnız yüzümüzü ısıtıyor, sırtımız ise üşüyordu. Mevsim kış olduğu için tir tir titriyorduk. Onun için yatak odasından kalkar kalkmaz şömineli salona geçiyorduk.

Robin Hood oteline yerleştiğimizin ikinci günü büyükelçiliğimize telefon edip Büyükelçi Zeki Kuneralp'e saygınlık ziyareti yapmak istediğimizi söyledim. Beni hemen büyükelçiye bağladılar. Zeki Kuneralp çok nazik ve mültefit davrandı. Üstelik beni eşimle birlikte büyükelçilikte misafir etmekten memnun olacağını söyledi. "Ben çok onurlanırım, ancak sizi rahatsız etmek istemeyiz" diyerek direndim. Büyükelçi de direndi ve "Bugünlerde gelecek devlet erkanı yok; onun için bu kez de bir bilimadamını ve eşini konuk edebilirsem çok mutlu olurum" deyince bu güzel jesti kıvançla karşıladım.

Bir saat sonra bir araba geldi ve bizi efsanevi kahraman Robin Hood adını taşıyan otelden, başında seçkin ve aydın bir diplomatın bulunduğu Büyükelçiliğe götürdü; orada bir hafta süre ile kalarak örnek bir diplomatımızın konuğu olmak mutluluğunu yaşadık.

Güzel giysili İngilizler

Avrupa'nın kuzeyinde oturan uluslar genellikle az gösterişli, buna karşın düzgün kılıktadırlar. Bunu şüphesiz sıkı giyinmeyi gerektiren soğuk iklimlerine borçludurlar.

Nitekim sıcak bölgede yaşayan Avrupalılar güneşin etkisi altında oldukları için kılık kıyafet bakımından oldukça dengesizdirler.

Türklere gelince, bugün genelde kılıksız bir görünüm sergilerler. Oysa 7. ve 8.yüzyıllarda Orta Asya'da Turfan'da yapılmış olan duvar resimlerinde, Selçuk ve Osmanlı minyatürlerinde, ethnographik eserlerde, ayrıca Avrupalı gezginlerin gravürlerinde görüldüğü üzere tarih boyunca düzgün ve albenili kılıkta idiler. Atatürk de güzel giyimli olmanın ideal simgesidir. Güzel ve ölçülü giyim hiç şüphe yok ki Atatürk ilkelerinden biridir.

Bu nedenle yaşamım boyunca kılığımıza bize yakışan bir görünüm

kazandırmayı görevimiz olarak görmüşümdür. Yakışıklı bir erkek ve güzel bir kadın gördüğümüzde nasıl beğeniyorsak, düzgün giyinmiş bir insanla karşılaşmaktan da o ölçüde kıvanç duyarız. Her erkek yakışıklı olamayacağı gibi her kadın da güzel olamaz. Buna karşılık herkes, dar gelirli biri de olsa, düzgün ve albenili bir kılıkla saygınlık ve çekicilik kazanabilir.

1950 ortalarında bir gün Londra'nın ana caddelerinde gezinip mağaza vitrinlerini gözden geçirirken, bunlardan birisinde "en güzel elbiseler İngiltere'de dikilir" reklamını gördüğümde oldukça pahalı olmasına karşın İngiliz biçeminde bir takım için ölçü verdim. Bu tip giysi Türkiye'de Fransızca adı ile "Prince de Galles" olarak bilinen bir çeşit kare desenden oluşan İskoç kumaşından yapılırdı. Ceketin sağ cebinin hemen üstünde kapalı küçük bir cep ve yeleğinde zarif bir yakacık yer alırdı. Ayrıntıları alışık olduğumuz Avrupalı ceket ve yelek biçimlerinden değişik olmakla birlikte göze çarpıcı bir yanı olmadığı için bu giysi bütünü ile saygın bir görünüm sergiliyordu.

Bu anımı yaşam öyküme bir isteğimi dile getirmek için aldım: Bizim de yakın bir gelecekte yabancıların da beğenebileceği giysiler ortaya koyacak düzeye ulaştığımızı görmek en büyük özlemlerimden biridir.

"Her Majesties most famous smoked tea"

İstanbul Erkek Lisesi'nde (1928-1932) ve Darülfünun'da Hukuk Fakültesi'nde (1931-1932) okuduğum sıralarda İranlı göçmenlerin işlettikleri kahve evlerinde tadına doyum olmayan çaylar içerdim. Kıvırcık adı verilen çay türünden yapılan bu nefis çayın kendine öz tadı ve kokusu vardı. Zamanla ben de bu çayın tiryakisi olmuştum. Almanya'da okuduğum dönemlerde (1933-1942) çok özlediğim bu çayı ilk kez 1952'de İngiltere'ye gittiğimde bir ölçüde olsun buldum ve ondan son-

ra Earl Grey, Lipton, Twining, Sir Wingston (Churchill) gibi adlar taşıyan çaylara dadandım.

Bu çayları oldukça sık gittiğim Londra'da Kraliçe Elisabeth'le ilişkisi olan Masson adlı mağazadan alırdım. Adı geçen mağazada bir gidişimde her zaman içtiğim çay türleri dışında da birkaç çeşidi aldım ve mağazanın baş tezgâhtarına göstererek önemle tavsiye edeceği başka çeşitlerin mevcut olup olmadığını sordum. Kutulara baktı ve anlamlı bir sesle ve vurgulayarak "Her Majesties most famous smoked tea"yi özellikle önerdi. "Smoked" sözcüğüne aklım hiç yatmamıştı ama ondan da iki kutu aldım. Türkiye'ye döndüğümde içtim fakat hiç beğenmedim. Bunun üzerine kardeşim Fikri Akurgal'ın çok iyi çay pişirmekle ünlü Çerkes kökenli eşi Halet Akurgal'a "Sana bu defa kraliçenin çok ünlü isli çayından getirdim" deyince "Hay yaşaaa" diye kutuyu coşku ile aldı. Yengem biliyormuş da haberim yokmuş. Ancak güzel kokulu çay pişirmesini bilen yengemin isli çayı sevmesine bir türlü akıl erdiremedim.

İngilizler çayı porselen fincanlarda içerler ve ona genellikle süt katarlar. Avrupalılar da çaylarını porselen bardaklarla yudumlarlar. Ben de yakın dostlarıma "boullon mu (et suyu mu) içiyorsunuz" diye takılırdım.

Çay, tadı ve kokusu ile olduğu oranda rengi ile de keyif veren bir içecektir. Onun için biz Türkler çayı ince belli cam bardaklarda ve böylece tadına, kokusuna ve rengine doya doya içeriz. Benim çocukluğumda çay evlerde, kıraathanelerde ve özellikle İstanbul'un çayırlarında ve korularında semaverlerden içilirdi. Bir zamanlar İzmir Kültürpark'ındaki açık hava kahvelerinin her masasında sıra sıra albenili semaverler parıldardı. Onları yakından olduğu gibi uzaktan seyretmek bile insana ayrı bir mutluluk verirdi. Ancak içinde yaşadığımız "fast food" sürecinde semaver sefasından yoksun kaldık. Çok yazık; kendimize özgü geleneklerimizi daha doğrusu kimliğimizi yitiriyoruz.

12. Uluslararası Arkeoloji Kongresi'ndeki bildirim

1978 yılında İngiltere'de yapılan 12. Uluslararası Arkeoloji Kongresi'ne katıldım. Benim konuşmamın olacağı gün salondaki yerimi almış, benden önce bildirisini sunan arkeoloğu dinliyordum. O sırada salonun neredeyse yarısı boştu. Benim konuşmama yarım saat kala birden salon dolmaya başladı. Yanımda oturan İngiliz meslektaşım usulca "Hepsi senin için geliyor" dedi. Gerçekten de biraz sonra salonda oturacak yer kalmamıştı. Ben bildirimi bitirdikten sonra salon yine boşalıverdi. Benden sonra bildirisini sunmaya hazırlanan konuşmacı dinleyicilere şikayetçi bir eda ile "Benim de gösterecek güzel şeylerim var, nereye gidiyorsunuz?" diye seslendi. Dinleyen kimdi?

Alan Hall Memorial Lecture serisinin birinci konuşmasını yapmaya davet edildim

İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün Londra'daki merkezinde 1970-1984 tarihlerine değin genel sekreterliğini yapan ve 1986'da 55 yaşında ölen Alan Sterling Hall, Türkiye'yle İngiltere arasında, arkeolojide olduğu gibi kültür ilişkilerinde de büyük katkılarda bulunmuştur. Bu nedenle Londra'da İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Alan Sterling Hall anısına bir konferanslar serisi düzenledi ve birinci konuşmacı olarak beni seçti. Çok onurlandırıcı olan bu davet beni özellikle mutlu kıldı. Bu davet münasebetiyle, Oxford Üniversitesi'ndeki Ashmolean Museum'da "Archaic Greek Art in Anatolia" başlıklı bir konuşma yaptım. Beni dinleyicilere, genç yaşında Bayraklı kazısı 1948-1951 dönemi üyelerinden olan ve zamanla yazdığı eserlerle büyük üne ulaşan arkeolog Sir John Boardman tanıttı. Öğretim üyelerinin hepsi, İngilizlerde adet olduğu üzere, akademik cüppeleriyle gelmişti. Salon hınca hınç doluydu. 15-20 kişi de Londra'dan özellikle konferansı dinlemeye gelmişti.

Aralarında ünlü Türkolog, gazeteci ve televizyon konuşmacısı olan Andrew Mango bulunuyordu. Londra'dan gelen grubun içinde Suat Hayri Ürgüplü'nün tarih üzerine doktora hazırlayan torunu Suat Ürgüplü'nün de olması, bana kıvanç vermişti.

Fransa'dan yapılan davetler

Fransa'ya ilk davet edilişim 1953 yılında olageldi. Sorbonne Üniversitesi'nde, Louvre Müzesi'nde, Rue Michelet'deki Maison d'Art et d'Archéologie'de Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın davetlisi olarak konferanslar verdim. Davet süresi bir aydı. Hotel Montalembert'de misafir edilmiştim. Otelin yirmi metre yakınında, Rue du Bac'daki Restaurant des Ministères'de ve daha başka restoranlarda yemek yiyordum. Otelin bulunduğu sokak, Paris'in en kısa sokaklarından biriydi, yine Paris'in en kısa sokaklarından biri olan, içinde ünlü yayınevi Gallimard'ın bulunduğu sokak, aynı sokağın devamı olduğu halde onun başka bir adı vardı. Bu davet sırasında eski öğrencisi olduğum Charles Picard beni iki defa yemeğe çağırdı. Ayrıca Dussaud, Louis Robert, Pierre Demargne, Devambez, André Parrot, Charbonneaux, Claude Schaeffer gibi ünlü arkeologlar beni ya evlerine ya da ünlü lokantalara çağırdılar. Devambez'in eşi İstanbullu bir Rus göçmeniydi. Türkçe biliyordu. Evlerinin bütün duvarları İstanbul ve Rusya hatıralarıyla, fotoğraflar ve yağlıboya resimlerle kaplı idi. En görkemli yemek Louvre Müzesi Eski Şark Bölümü Direktörü André Parrot'nun evinde verildi. Eşi ünlü bir milletvekilinin kızıydı. Nerede ise yarım düzineyi bulan çocukları vardı. Hepsi yemeğe katıldılar. Eğlenceli, esprili, güzel bir yemek yedik.

Konferanslarım hınca hınç dinleyiciyle doluydu. Louvre Müzesi'ndeki konferansta büyük salonda hiç boş yer kalmamıştı. Konferan-

sın başlamasına sadece beş dakika kaldığı için salona doğru koşuyordum. Kapıda beni bekleyen Parrot "Nereye koşuyorsunuz? Nasıl olsa sizsiz başlayamayız" diye takıldı. Güzel bir konferans oldu.

Sorbonne'daki konferans

Sorbonne'daki konferansım da ilginç bir durum gösterdi. Şöyle ki, beni dinleyicilere takdim etmeyi özellikle Charles Picard yapmak istiyordu. Oysa onun yerine Strasbourg'dan Demargne gelmişti. Onun için evvela beni Charles Picard, ondan sonra Demargne tanıttı. Fransız bilimdaşlarımda konferansta tatsız bir olayın çıkabileceği kaygısı bulunuyordu. Charles Picard'la Louis Robert'in arası müthiş kötüydü. Charles Picard çok ünlü öğrencileri olan, sevilen ve çok da başarılı olan bir profesör olmakla beraber, epey geçimsizdi. Örneğin Alman kökenli Amerikalı ünlü arkeolog Gisela Richter'i yazılarında ve konferanslarında ateş püskürürcesine eleştirirdi. Büyük bir filolog olan ve bilimdaşlarını insafsızca eleştiren Louis Robert de kendisinden başka kimseye önem vermeyen, fevkalade bilgili ama haşin bir ilim adamıydı. Konferansa geldi ve ön sıraya, yanıma oturdu. Herkes şüpheli bakışlarla izliyordu. Acaba Robert'le Picard birbirlerine herhangi bir şekilde sataşacakmıydılar? Charles Picard, beni talebesi olmam münasebetiyle seviyordu, Louis Robert de Türkiye'de kurduğumuz dostlukla bana karşı sempati bağlılığı içindeydi. Robert uslu uslu oturdu. Picard da savaş çıkarmadı. Konferans olaysız bitti.

Bordeaux Üniversitesi şeref doktoru oldum

Fransa'da ondan sonraki yıllarda, 1992'ye varıncaya değin çeşitli davetlere katıldım ve geziler yaptım. Bunlardan en önemlisi Bordeaux Üniversitesi'nde 1961 yılında bana verilen şeref doktorluğu payesi ol-

du. Ünlü Fransız bilgini Pierre Paris ve Georges Radet isimli ünlü bilginlerin doğum tarihlerinin 100. yılı dolayısıyla İspanyol arkeoloğu Garcia Y. Bellido'ya ve bana şeref doktorluğu payesi takdim edildi. Yapılan bu şölen nedeniyle önde gelen Fransız arkeologlar F. Benoit, R. Lantier, Demargne, Devambez de törene davet edilmişlerdi. 1961'deki bu törene gitmeden önce Paris'te kaldığım sırada, Saint Emilion şarabı firmasının sahibi ve hanımıyla, her zaman yemek yediğim Rue du

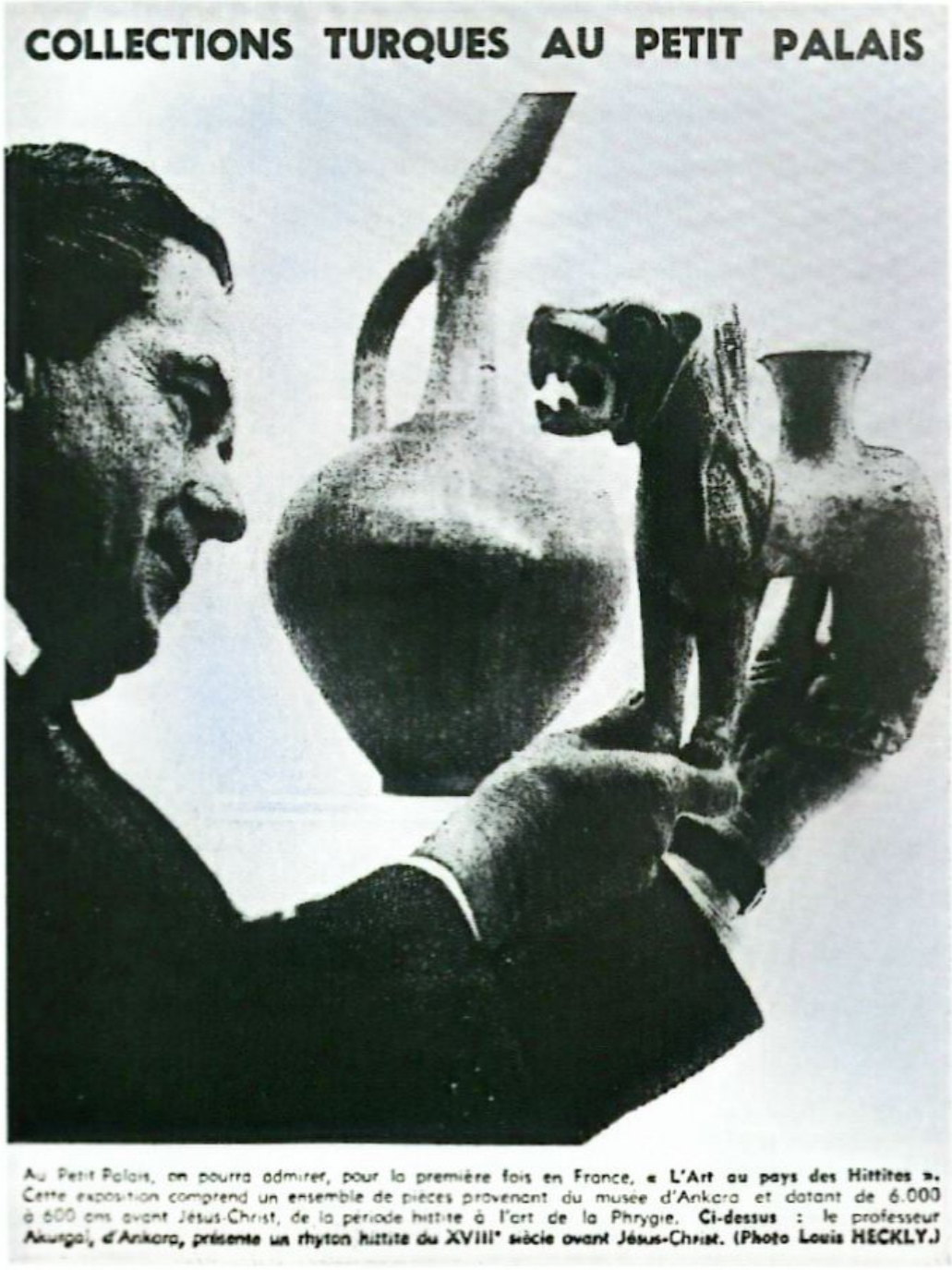

Bordeaux Üniversitesi'nce doktor honoris causa payesi verilirken (1961)

Back'daki Restaurant des Ministeres'de tanışmıştım. İkisi de doksanın üstünde yaşlı kimselerdi. O restoranın karşısındaki evin bir katında oturuyorlardı. Her öğle yemeğinde karşılaşıyorduk. Giderken yemekten artan ekmeği akşam yemeğinde ve sabah kahvaltısında yemek üzere evlerine götürüyorlardı. Onlarla sohbet ederken Bordeaux Üniversitesi'nden doctor honoris causa (Dr. h. c.) payesi alacağımı anlattığımda, "Öyleyse size kartımı vereyim" dedi. Doğru hatırlıyorsam Baron'du, ama ismini artık hatırlamıyorum. Bordeaux'ya gittiğimde fabrikanın müdürünü ziyaret ettim ve kartı gösterdim. Bana büyük bir ilgiyle davrandılar ve otelime bir düzine Saint-Émilion şarabı gönderdiler. Orada kaldığım bir hafta boyunca Saint-Émilion şarabının tadını ve keyfini çıkardım. Doktora töreninde Hitit Sanatı üzerine konuştum.

Paris'te Hitit Sanatı sergisi

Fransa'ya yaptığım birçok gezinin en önemlisi 1964 yılında Paris'te Petit Palais'de Raci Temizer'le birlikte hazırladığımız Hitit Sanatı Sergisi münasebetiyle oldu. Sergi çok büyük ilgi gördü. Le Monde ve Le Figaro gibi ünlü günlükler sergiyi birinci sayfalarında verdiler. Açılışı o dönemin Fransız Kültür Bakanı olan André Malraux yaptı. Ünlü yazarı sergide ben gezdirdim. Bana *"The Art of the Hittites* kitabınız bende var, zevkle okudum" dedi. Sergiyi birlikte gezerken, yönelttiği sorulardan ve öne sürdüğü görüşlerden Mezopotamya ve Anadolu sanatlarını çok iyi bildiği belli oluyordu. Zaten André Malraux, Gallimard Yayınevi'nin ortaya çıkardığı Mezopotamya, Anadolu ve Hellen sanatlarını tanıtan, yarım düzineyi aşkın "L'Univers des formes" başlıklı serinin André Parrot ile birlikte düzenleyicisiydi. André Malraux, Paris'teki eski yapıları tazyikli sade suyla yıkamak yolu ile mimarlık, heykel ve kabartma eserlerin temizlenmesi konusunda da ayrıca ünlenmiştir.

Au Petit Palais, on pourra admirer, pour la première fois en France, « **L'Art au pays des Hittites** ». Cette exposition comprend un ensemble de pièces provenant du musée d'Ankara et datant de 6.000 à 600 ans avant Jésus-Christ, de la période hittite à l'art de la Phrygie. **Ci-dessus** : le professeur ***Akurgal, d'Ankara, présente un rhyton hittite du XVIIIe siècle avant Jésus-Christ. (Photo Louis HECKLY.)***

Paris'te düzenlenen Hitit Sergisi dolayısıyla
Le Figaro Gazetesi'nin birinci sayfasında yayınlanan haber (1964)

Fransız Akademisi Eski Çağ Bölümü asil üyeliğine seçildim

1965-1992 tarihleri arasında Fransa'ya çeşitli nedenlerle birçok kez davet edildim. Bu davetlerden en önemlisi 1992'de Fransız Akademisi tarafından yapılanıydı. O yıl, 1979'dan beri muhabir üyesi olduğum Fransız Akademisi Eski Çağ Bölümü, yani Académie des Inscriptions et Belles-Lettres tarafından şubat ayında asil (tam) üyeliğe seçilerek "academicien" sanını (ünvanını) aldım ve yaşamım boyunca Akurgal adını taşıyacak olan koltuğa oturma hakkını kazandım. Bu çok önemli bir onurlandırma idi ve bütün dünyada sadece 20 kişiye tanınmış bir ayrıcalıktı. Benden önce Fransız Akademisi'nin siyasetçiler bölümüne seçkin diplomatımız Feridun Cemal Erkin seçilmiş, Roosevelt ve Churchill gibi dünyaca ünlü iki siyaset adamının yanında yer almıştı.

Şölen sırasında "Naissance de l'art grec archaïque en Anatolie" başlığını taşıyan, çok güzel renkli dialarla belgelenen bir konferans verdim. Önümde bir tek not olmadan akıcı bir Fransızca ile serbest konuşuyor olmam, dinleyiciler arasında yer alan Türkleri çok etkiledi. Konferanstan sonra protokol gereği olarak Pierre Demargne, Pierre Amandry, Henri Metzger, Jean Marcadé ve Jacques Fontaine benim arkeoloji bilimine olan katkılarımı dile getirdiler.

Şölende akademi üyelerinden başka Paris Büyükelçimiz Tansuğ Bleda, Büyükelçiliğimizin kültür işleri sorumlusu, Eşim Meral Akurgal, Hititoloji Profesörü Hatice Gonnet yer aldılar. Şölenin ardından Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'ın Secrétaire Perpetuel'i olan Prof. Jean Leclant tarafından benim ve eşim Meral Akurgal onuruna Fransız Akademisi'nin tarihi binasında Büyükelçimizin ve Bayan Bleda'nın da hazır bulunduğu bir akşam yemeği verildi. Ertesi gün

Büyükelçimiz Tansuğ Bleda da bizim onurumuza büyükelçilikte, Paris'te yaşayan Türk iş-sanat-kültür ve bilimadamlarının hazır oldukları büyük bir davet düzenledi.

Hititolog Hatice Gonnet'nin kaleminden Paris gezilerim

Hatice Gonnet şöyle anlatıyor:

"Yıl 1961. Louvre Okulu'nda André Parrot'nun dersine girerken kapının sol tarafında Ankara Üniversitesi'nden Ekrem Akurgal adında bir profesörün vereceği konferansın ilanı ilişmişti gözüme. Kendisini tanımadığım halde arkeoloji öğrencisi olarak bu haberle haliyle çok ilgilenmiştim.

Aradan iki veya üç gün geçmemişti ki okula geldiğimde, bana Profesör Parrot'nun beni odasında beklediği haberi ulaştırıldı. Odaya girdiğimde büyük bir sürprizle karşılaştım. Orada Ekrem Akurgal oturuyordu. Beni görünce ayağa kalktı. Orta boylu, mavi gözlü, nazik bir beydi. Beni güler yüzle selamladı. "Profesör Parrot en parlak talebesinin bir Türk olduğunu söyleyince çok ilgilendim, kıvanç duydum ve sizi tanımak istediğimi söyledim hocanıza. Gerçekten mutluyum" diye ekledi. Bu tanışmadan sonra Akurgal "Biz biraz sohbet edeceğiz" diyerek Profesör Parrot'dan müsaade istedi. Louvre Müzesi'nden dışarı çıktığımızda Profesör Akurgal "Bir kahveye gidelim" dedi ve Les deux Magots'ya gittik. Orada biraz ailemi tanıttım. Babamı ismen tanıdığını söyledi. Ekrem Akurgal Paris'te biri A.Parrot'nun isteği üzerine Louvre Okulu'nda, diğeri de P. Demargne'ın davetlisi olarak Institut d'Art et d'Archéologie'de olmak üzere iki konferans verecekti. Kahveden ayrılırken profesörü talebe lokantalarında yemeğe davet ettiğimde "Olmaz öyle şey. Davet etmek şerefi bana ait" dedi ve beni Güzel Sanatlar Aka-

demisi'nin karşısındaki Rue Bonaparte'la Rue de Beaux Arts'ın köşesini tutan ünlü Chez Pussineau restoranına götürdü.

Akurgal'ın biri klâsik arkeoloji konularına dayanan diğeri Ortadoğu uygarlıklarına değinen iki konferansı da ayrı ayrı çok ilgi çekmişti. Salonlar dolup taşmıştı.

Akurgal'ın çok önemli bir Paris ziyareti de 1964'te Petit Palais'de "L'Art au pays des Hittites" adı altında açılacak olan sergi dolayısıyla oldu. Hitit Sergisi Paris'te büyük ilgi gördü. Le Monde ve Le Figaro gibi gazetelerde Akurgal'ın ilk sayfada resimleri basıldı.

Profesör Akurgal Paris'i her ziyaretinde, hatta daha önceden beni Ankara'dan arar ve Paris'e geleceğini bildirirdi. Ben de Anadolu'ya gittiğimde gerek Ildırı, Bayraklı gerekse Çandarlı kazılarında hatırını sormadan geçmezdim. Son kez 1971 yılında "*Ancient Civilisations and Ruins of Turkey*" kitabı yeni çıkmıştı. Elimde bu kitapla Bayraklı Kazısı'na kendisini ziyaret etmeye gittim. Saat iki, üç suları olacak ki beni karşılayan biri "Hoca uyuyor, uyandıramayız" dediğinde bahçedeki koltukta bir kıpırdama oldu ve Akurgal gözlerini açtı. Coşkulu ve çok nazik bir ifadeyle "Oh, hoş geldiniz" dedi. Biraz sohbet ettik, kahve ve coca cola içtik. Bu arada kitabı imza etmesini rica ettim. Elimden kitabı alınca, neşeli bir şekilde güldü ve "à Hatice, qui m'a troublé pendant ma sieste (Öğle uykumu bozan Hatice'ye)" diyerek iğneli bir ithaf yazdı. Tarih, 31 Ağustos 1971. Ben ithafı okuyunca güldüm, o daha tatlı bir şekilde gülmeye devam etti.

Böylece yıllar geçti. 1975'te tekrar UNESCO'nun çağrısı üzerine Prof.Bozkurt Güvenç ve Prof.Suat Sinanoğlu'dan oluşan Türk heyetiyle birlikte geldiğinde talebeliğim sona ermiş ve E.Laroche'un bilimsel başkanlığında CNRS'e Hititoloji uzmanı olarak seçileli altı yılı geçmişti. Bu iki olayı kutlamak üzere evde Akurgal'ın da katıldığı Türk, Fran-

sız ve diğer ülkelerden karma profesörlerden oluşan bir toplantı tertiplemiştik.

1977'de Prof.Jacques Lefort'la kendisini Ildırı kazısında ziyaret etmiştik. Kazıyı bütün ayrıntılarını anlatarak üşenmeden kendisi gezdirmişti. Aynı yıl arkadaşımız Prof.Jacques Lefort da Akurgal'ın şerefine bir yemek vermişti. O gece, çok iyi hatırlıyorum, Collège de France'ın ünlü Bizantinoloji profesörü Paul Lemerle'le İstanbul'daki Bizans arşivleri sorunu tartışılmıştı.

Yine aynı yıl Prof.Laroche, Akurgal şerefine çok görkemli bir akşam yemeği düzenledi. Bu toplantıya Paris'in başta gelen en ünlü profesörleri davet edilmişti.

Ekrem Akurgal Paris'i çok sever. Her geldiğinde sinema olsun ya da konser ve sergiler olsun, merakla izlerdi. Çoğu zaman yalnız beni değil, Paris'te oturan Türk vatandaşlarını da davet ederdi. Bir gün piyanist Ayşegül Sarıca'nın Salle Gaveau'da başarılı konserinden sonra bizleri Restaurant des Ministères'e yemeğe ve sonra da sinemaya davet etmişti. Champs Elysées'de bir hayli patırtı kopartan en güzel filmlerden biri olan "Les Liaisons Dangereuses"ü seyretmiştik birlikte.

Ekrem Akurgal resmi davetler sona erince, gecelerini özellikle yazarların, sanatçıların ve düşünürlerin sabahlara kadar toplandıkları Montparnasse'ta, La Coupole veya Le Dôme gibi Saint Germain des Près'de, La Flore veya Les deux Magots gibi ün salmış kahve ve lokantalarda geçirmeyi çok severdi.

Sayın Akurgal herkesin bildiği gibi giyimine pek düşkündür. Paris'e her gelişinde yıllardır alışveriş ettiği Galerie Lafayette'in erkek giysileri bölümünü (Brummel) hiç ihmal etmezdi. Yanındakilerin ayaklarına kara sular inse bile istediği renkte kravatı bulmadan mağazadan ayrılmazdı.

Paris'te kendisini son olarak Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'deki konferansı nedeniyle 1992 yılında görmüştüm. Akademinin düzenlediği yemekten sonra ertesi gün büyükelçimiz Tansuğ Bleda'nın büyükelçilikte şerefine verdiği toplantıdan sonra ilk fırsatta anavatanda görüşmek üzere vedalaşmıştık. Üzgünüm, 1996 yılında kendisini Çorum'da tertiplenmiş olan 3. Uluslararası Hititoloji Kongresi'nde göremediğim için."

Amerika davetleri

1960 yılında Princeton Üniversitesi'nden beni çok sevindiren bir mektup aldım. Bir yıl süreyle Graduate Studies bölümünde Hellen ve Roma Sanatı üzerine ders vermem isteniyordu. Bu, dış memleketlerde verdiğim ilk ders oldu. 1960 sonbaharında rahmetli eşim Lemis Akurgal ve iki oğlum Ali ve Murat Akurgal ile birlikte bir Türk vapuruyla Napoli'ye, oradan da bir İsrail vapuruyla 14 günlük bir seyahat yaparak New York'a, ardından da New Jersey'in başkenti Princeton'a ulaştık. Bir hafta sonra da benim gibi başka bir üniversitede bir yıl ders vermek için ayrılan bir öğretim görevlisinin Lawrenceville Kasabası'ndaki ahşaptan, iki katlı, sekiz odalı evine yerleştik. Princeton'dan 10 mil uzaklıkta yer alan Lawrenceville, güzel ağaçları, çiçekleriyle cennet gibi bir yerdi. Evimizin iki otomobil alacak garajı vardı. Ev sahibinin mutfak kaplarını, bardaklarını her şeyini kullanmak iznini almıştık. Princeton'da böyle bir ev 400-500 dolar karşılığında olduğu halde, biz bu küçük ama şahane villaya ayda sadece 220 dolar ödüyorduk. Evin önünde güzel bir ön bahçesi, arkasında da onun üç, dört misli ve bir ormana bitişik arka bahçesi vardı. Biz Türk usulü olarak ilk geldiğimiz gün, ailecek ön bahçeye koyduğumuz bir masa ve koltuklara büyük bir istekle kurulduk. Ancak gelen geçen ve bütün komşular bize acayip şe-

kilde bakıyordu. Birkaç gün böyle herkesin şaşkın bakışlarıyla karşılaştıktan sonra anladık ki ön bahçede hiç oturulmazmış Amerika'da. Herkesin arka bahçesi vardı ve herkes orada oturuyordu. Arka bahçemizin, otları düzenlemek için çeşitli makinaları, jimnastik yapmak için barfiksi vardı. Komşularımıza baktık, işlerinden döndüklerinde çoluk çocuk, karı-koca, hepsi arka bahçede birtakım etkinlik yapıyor, çocuklar salıncakta sallanıyor, evin beyi ağzında piposu, çimenleri makineyle düzeltiyor ve içkisini de yudumluyordu. Bunları görünce, "Eh biz de Amerikanvari sefa edelim" dedik ve arka bahçeye yerleştik.

Ancak değişik davranışımız bir noktada daha göze çarptı. Sokaklarda bizim yaya kaldırımı dediğimiz trottoirlar yoktu, çünkü herkesin arabası vardı. Biz dört kişilik aile, epey uzakta olan marketlere otobüsle gidiyorduk. Dördümüz birden aldığımız yiyecek-içecek paketleriyle donatılmış olarak otobüse bindiğimiz zaman, zencisi, beyazı, herkes bize bakıyordu. Anladık ki bu da Amerikan yaşantısına ters düşüyor. Onun için ilk işim bir araba almak oldu. Almanya'dayken otomobil kullanma ehliyetim vardı ve yanımdaydı. Ona rağmen bir şirkete başvurarak bir hafta içinde yeni bir ehliyet aldım. Orada tanıdığımız Türk dostlarımız yardımıyla 500 dolar karşılığında kullanılmış bir Chevrolet Belair aldık. Kocaman bir arabaydı; arkaya dört kişi, öne de üç kişi rahatlıkla oturabiliyordu. Bir sene kullandıktan sonra, giderken yine bir Türk dostumuza 350 dolara sattık. Bu arabayla hemen her gün Princeton Kasabası'na, ayda bir iki defa New York Şehri'ne ve ayrıca birer kere de Yale ve Harvard üniversitelerine, Kanada'ya seyahat ettik. Artık biz de markete o eskimiş arabamızla gidiyor, besinlerimizi bagaja doldurup Amerikanvari dönüyorduk.

Eve ilk gittiğimiz gün ilk defa televizyonla karşılaştık. O tarihlerde bizde televizyon henüz yoktu. Almanya'da, Avrupa'da okuduğum sene-

lerde de yoktu. Ama büyük oğlum Ali, hemen aletin başına geçti ve beş dakika sonra ölü duran televizyon makinesi canlandı. Akşamları ve geceleri bütün aile ekranın başına geçip haberleri ve çeşitli filmleri ilgiyle izliyorduk. "Late" ve hatta 02.00'de başlayan "late late" filmleri de bazen izlerdik.

Derslerimin başlamasına on gün kala ilk beş haftalık dersimi yazılı olarak hazırladım. Böylece her an başlayabilirdim. Üniversiteye yazılı olarak bildirdiğim gibi, ders olarak Hellen ve Roma sanatlarını seçmiştim. Bu derslerimde yanımda getirdiğim dialarımı kullanıyordum. Üç saat süren dersin yarısı benim anlatılarımla, diğer yarısı da dinleyicilerle beraber tartışmalı olarak geçiyordu. İlk dersim başladığında karşımda on iki doktora talebesi buldum. Baktım, projeksiyon aleti yok. "Projeksiyon aleti yok mu?" diye sordum. "Var; ama bozuk" dediler. "Peki" dedim ve bir buçuk saat Hellen Sanatı üzerinde konuştum. Dersimi verirken bakıyordum, hiçbirisi not tutmuyor; kendi kendime "Acaba benim anlattıklarım hoşlarına gitmedi mi?" diye içimde bir şüphe uyandı. Bir buçuk saat konuştuktan sonra, adet olduğu üzere "coffee break" yapıldı ve hepimiz birden bina dışındaki kafeteryaya gittik ve orada kahvelerimizi içtik. Dönüşte de tartışma başladı. O zaman sordukları sorulardan anladım ki beni dikkatle ve ilgiyle izlemişlerdi. Böylece bundan sonraki derslerimi aynı şevkle sürdürdüm.

Bu arada bir anımı anlatmak isterim. Dinleyicilerimi bir ay sonra Lawrenceville'deki villacığımızda Amerikan usulü saat 18.30'da başlayan bir akşam yemeğine davet ettim. Orada sohbetler sırasında öğrendim ki, benim ilk dersimde dinleyicilerim de bir noktada kaygı içindeymişler. "Projeksiyon aleti bozuk olduğuna göre, şimdi bu yabancı profesör ne anlatacak?" diye tereddüte düşmüşler. Benim hiçbir şey olmamış gibi, elimde hiç not olmadan rahatlıkla konuştuğumu görünce çok sevinmişler.

Üçüncü dersten itibaren o tarihlerde Princeton'da Advanced Study Enstitüsü'nde araştırmacı profesör olarak çalışan Almanya'dan Erika Simon ve İsrail'den Peter Kahane derslerime dinleyici olarak katıldılar. Böylece verdiğim dersler daha da yüksek bir düzeye ulaştı.

1961'de Princeton Üniversitesi'nde kız öğrenci yoktu

Benim ders verdiğim 1961 yılında, Princeton Üniversitesi'nde dinsel nedenlerden dolayı kız öğrenci yoktu. Buna karşılık cumartesi günleri Princeton Şehri genç kızların istilasına uğrardı ve haftanın son iki günü neşeyle yaşanırdı. Dinsel nedenlerden dolayı o tarihlerde tıp fakültesi de yoktu. Çünkü kadavraların kesilerek araştırma yapılması yasaktı.

Princeton Üniversitesi Amerika'nın en başta gelen üç-beş ilim ocağından biriydi. Ancak Almanya'da okumuş bir arkeolog olarak birçok konu bakımından olumsuz izlenimler edindim. Mimarlık, arkeoloji, sanat tarihi ve klâsik filoloji dallarını içeren bölümün yardımcı elemanı hiç yoktu. Bu dört bölümün fotoğraf ve diapozitif işlerini halleden, ama uzman olmayan Koreli bir hanım vardı. Buna karşılık Almanya'da hatta bizim Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yalnız Arkeoloji Bölümü için çalışan mükemmel bir fotoğraf uzmanımız vardı.

En çok şaştığım şeylerden birisi de ismimize gelen mektupların ortalıkta duran bir masa üzerine konmasıydı. Herkes kendi mektubunu diğerlerinkini sağa sola iterek seçerdi. Oysa Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde herkesin kapalı ve anahtarla açılan bir posta kutusu vardı. Princeton'da profesörler, projeksiyon aletini kendileri yüklenerek derse girerlerdi. Her nedense benim derslerime doktora öğrencileri, projeksiyon aletini kendileri getiriyorlardı.

Şaşkınlıkla tanık olduğum bir Amerikan davranışını daha anlatayım. Bir gün sanat tarihi bölümünden genç bir doçentin odasında sohbet ediyordum. Ben bir sandalyede oturuyordum, genç meslektaşım da ayakları masanın üzerinde olmak üzere, karşımda oturuyordu. Derken biraz sonra bölüm şefi beni görünce odaya girdi ve bana iltifatkâr bir iki söz söyledi. Ben tabi ayağa kalkmıştım ve departman şefiyle ayakta konuşuyordum. Genç sanat tarihçisiyse hiç istifini bozmamıştı. Ayakları masada olmak üzere oturuyor, yerinden kımıldamıyordu. Departman şefi ayrılınca genç delikanlıya "Yahu koskoca departman şefi geldi, ben ayağa kalktım, siz yerinizden kımıldamadınız. Ayaklarınız masada duruyordu. Hiçbir saygı duruşunda bulunmadınız" dedim. Genç bilimdaşım hiç bozulmadan "Benim departman şefine olan saygım sonsuzdur. Ama bunu ayağa kalkarak ifade etmekte bir anlam görmüyorum" dedi.

Yalnız üç defa bulunduğum Amerika'da bana en çok yabancı gelen, insanların giyinme biçimiydi. Kılık kuşam çok değişikti. Stil ve renk karmaşasından oluşuyordu. Avrupa'nın düzgün giysi biçimine karşın, Amerikalılar bir renk ve stil kargaşası sergiliyorlardı. Öyle ki bunu zevksizlikten mi yoksa bilerek mi yapıyorlardı karar veremedim. Ancak aradan yıllar geçtikten sonra gördüm ki bu Amerikanvari karmaşalık bütün dünyaya yayılmıştı. Yani biz bugün genellikle Amerikalılar gibi giyiniyoruz.

Restoranlarda, kahvelerde Avrupa'da ve hele Türkiye'de gördüğümüz nazik servisten eser yoktu. Garson tabakları önünüze şak diye koyar, adeta "Ben sana lütfen yardım ediyorum" edasını taşırdı. Mağazalarda tezgâhtarlık yapanlar da aynı davranıştaydılar. Bir gün gömlek alırken, tam istediğim boyutu bulamadım ve bir ara boyutun bulunup bulunmadığını tezgâhtara sordum. Başını çevirdi ve başka müşteriyle meşgul olmaya başladı. Bu durumu dükkan sahibine şikayet edince, bana hafif bir sesle: "Aman kızdırmayın, giderse yerine koyacak adamım yok" dedi.

Amerikalılar kahvelerde Coca Cola'yı yarım bardak buz taneleriyle ikram ederler. Böylece Coca Cola'nın tadı kaybolurdu. Bir gün bir kahvede ayaküstü içmek üzere bir bardak Coca Cola rica ederken, "Lütfen buz koymayınız" dedim. Tezgahtar sanki söylememişim gibi, bardağın yarısını yine buz taneleriyle doldurdu ve önüme şak diye koydu. Ben de ona "Ama ben sizden buz koymamanızı rica etmiştim" dedim. Bana cevabı gayet kısa oldu: "İster için, ister içmeyin" dedi. Ben de çıktım gittim.

Amerika'da berber salonuna girdiğiniz zaman, istediğiniz berberi seçemezsiniz. Sırada kim boşalmışsa sizi oraya yöneltirler ve sırası gelen berber saçınızı bildiği, yani herkese uyguladığı şekilde keser. Princeton'dayken az müşterisi olan bir berber dükkanı seçmiştim. İlk gittiğimde berber benim isteklerime ve ricalarıma rağmen saçımı benim istediğim gibi değil, kendi bildiği gibi kesti. Ayrılırken kendisine traş ücreti kadar bahşiş verdim. Anladığıma göre hoşuna gitmişti. İkinci gidişimde yine isteklerimi nazik bir şekilde rica ettim, fakat o yine bildiği gibi traş etti. Ben ona uymak mecburiyetinde kaldım, ama bir daha da yüksek bahşiş vermedim.

Amerika'da ucuz eşya genellikle ithal malı, pahalı eşya ise Amerikan ürünü yerli maldır. Ortadireğin alışveriş yaptığı besin mağazalarında tezgâhtarlar ya Uzak Doğulu veya Güney Amerikalıdır. Taksilerdeki şoförlerin çoğu Güney Amerikalı olup bağlı oldukları merkezlerle telefonla görüştükleri zaman konuştukları dil ya İspanyolcadır ya da Portekizcedir. Amerika'da en beğendiğim kahveler, self-service tarzında olanlardır. Burada düğmeye basıp bulaşık makinesinde yıkanmış bardakları alır ve Coca Cola'mı veya kahvemi bildiğim gibi içerdim.

Amerika'da insan haklarına olan büyük bağlılığa rağmen, ırk ayrımı gözden kaçmayacak şekilde belirgindir. Zenci-beyaz farkı göze çarpacak derecede görülmektedir. Büyükelçi Hamit Batu ile Washington'da kaldığımız bir otelde bütün müşteriler zenciydi, beyaz olarak yalnız

ikimiz vardık. Geceliği en ucuz olan bu otelde kaldık; çünkü hükümetten aldığımız 18 $ tutarındaki yevmiye ancak buna yetiyordu. Üç ayrı sınıf katmanı vardır diyebiliriz: 1- Amerikalılar ve Kuzey Avrupalılar 2- Akdenizli göçmenler 3- Güney Amerikalı ve Uzak Doğulu göçmenler. Yabancılar arasında en büyük itibarı İsveçliler görürdü. Bir kongre münasebetiyle bulunduğumuz şehrin otelinde kendisine ayrılan odayı beğenmeyen İsveç pasaportlu bir Amerikan profesörü (Princeton'daki department chef'i) "Acaba bu odayı değiştiremez misiniz?" dedi ve pasaportunu öne sürdü. Resepsiyondaki kişi pasaportu görünce "Excuse me" diyerek ona ve onun yanında duran bana da, herhalde beni de İsveçli sandığı için, güzel birer oda ayırdı.

Amerikalıların konuştuğu İngilizce'yi, yani onların diksiyon türünü, bir türlü sevemedim. Televizyonda BBC ya da Oxford İngilizcesi konuşan birini bulduğum zaman, rahatlamak için onu zevkle dinlerdim.

1961-62'de on ay süreyle Princeton'da kaldığımız sürece her gün New York Times Gazetesi'ni ailecek okurduk. Gazete dağıtıcısı sabahları erken saatte kamyonuyla yola çıkar ve güzel paketlenmiş New York Times Gazetesi'ni ön bahçemizin çimenleri üzerine fırlatırdı. Bu on aylık dönemde Türkiye'yle ilgili hiçbir yazı çıkmadı, ancak üç kez birkaç satırlık cinayet ya da felaket haberi yayınlandı. Zaten 1990'lara değin Avrupa gazetelerinde bile Türkiye ve Türkler hakkında hiçbir yazı çıkmazdı.

Amerikalı dostlarımızı biraz eleştirdim. Biraz da olumlu ve örnek yanlarını görelim: 1992 yılında Uşak'tan kaçırılan eserler nedeniyle New York'a gittiğimizde tanık olduğum iki Amerikan özelliğine işaret etmek isterim. Araştırmamızı yapmak için müze müdürü bütün kolaylıkları gösterdi. Depolarda her yeri bize açtı ve bütün eserleri, en son parçasına varıncaya değin tetkikimize sundu. Bu hoşgörü ve anlayış Türkiye'de değil, Avrupa'da bile rastlanacak bir tutum değildi. İkinci ve

çok daha mühim olan bir gerçek de şudur: Uşak Hazinesi'nin kaçak olup olmadığını saptamaya çalışan bilim heyetindeki iki Amerikalı profesör, Machteld Mellink ve C.H. Greenewalt inanılmayacak ölçüde objektif davrandılar ve birçok belge öne sürerek hazinenin Uşak'tan geldiğini sakınmadan dile getirdiler.

Bu denli objektif bir davranış Türkiye'de, hatta Avrupa ülkelerinde de bir çeşit vatan hainliğiyle damgalanırdı. Öyle sanıyorum ki bu kadar hoşgörü şimdilik dünyada yalnız Amerika'da mevcuttur.

Avusturya davetleri

1960'ların sonlarından beri en çok gittiğim ve gördüğüm ülkelerden biri Avusturya oldu. 1968'de Avusturya Akademisi muhabir üyeliğine ve Küçük Asya Komisyonu sürekli üyeliğine seçildim. Birçok kere akademi toplantılarına, her defasında bir konferans vermek üzere davet edildim. Bu davetlerin her birinde 4-5 yıldızlı otellerde misafir edilirdim. 1982 yılında Viyana Üniversitesi'nde Hellen ve Roma Sanatı üzerinde iki sömestr boyunca ders verdim. 1987 yılında da Avusturya Arkeoloji Enstitüsü şeref üyeliğine seçildim. 1995 sonbaharında Efes kazılarının 100. yılı nedeniyle Viyana'da düzenlenen "100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos" sempozyumunun şeref başkanlığı ile onurlandırıldım. Bu bağlamda açılış konuşmasını yaparak Efes kazılarının önemini dile getirdim. Konuşmam dakikalarca coşku ile ayakta alkışlandı.

Yaşamımın müzik, opera ve tiyatro alanlarındaki en güzel günlerini Viyana'da geçirdim. Bu arada Prof.Bernhard Neutsch'un konuğu olarak Innsbruck Üniversitesi'nde bir konferans verdim.

Her Türk arkeolog gibi ben de Avusturyalıların Efes'te 100 yıldan beri geliştirdikleri kazının başarılarını büyük bir hayranlıkla izliyorum.

Türkiye'nin bir numaralı yabancı kazısı olan Efes ile Avusturyalılar dünya kültürüne ve Türk turizmine büyük hizmette bulunmaktadırlar. Bu bağlamda Joseph Keil, Franz Miltner, Fritz Eichler, Herrmann Vetters, Gerhard Langmann, Stefan Karwiese ve halen işbaşında olan enstitü başkanı Fritz Krinzinger'in adlarını sevgiyle ve saygıyla anmak isterim.

Viyana'da Fritz Schachermeyr onuruna düzenlenen sempozyumda.
Soldan sağa: Ekrem Akurgal, Kurt Bittel, Fritz Schachermeyr ve Heinrich Otten (1980)

Viyana'da Osmanolog Şule Pfeiffer-Taş'ın Akurgal anıları

Şule Pfeiffer-Taş şöyle anlatıyor:

"Avusturya Arkeoloji Enstitüsünün Efes'te 100 yıldan beri sürdürdüğü, bilime ve Türkiye'ye büyük hizmet veren, değerli Avusturyalı bilimadamları tarafından yönetilen kazı, bu iki üke arasındaki önemli ilişkilerin bir örneğidir, ama bunun dışında da tarihten bugüne çok ortak noktalar vardır.

Bir zamanların iki büyük imparatorluğu olan Habsburg ile Osmanlı İmparatorlukları 16. yüzyılın başlarından itibaren komşu olmuş, bu çok uluslu iki güç Balkanlardaki mücadelesini yüzyıllarca sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı'na müttefik olarak girmiş yenik olarak çıkmışlar, topraklarının büyük bir kısmını kaybederek yeni bir kimlik içinde cumhuriyet olarak yeniden kurulmuşlardır.

Bugün hemen hemen her Avusturyalı'nın ezbere bildiği iki tarih vardır: 1529 ve 1683. Bu iki tarih Hıristiyan dünyasının İslamiyet'e karşı kalesi durumunda olan Viyana Şehri'nin Türklerin kuşatmasına boyun eğmediğinin simgesidir. Bugün Avusturya'da birçok müzede özellikle Viyana Şehir Müzesi'nde ve Askeri Tarih Müzesi'nde bu kuşatmalardan kalma çok sayıda silah, bayrak, sancak, çadır, seccade, giyecekler gibi eşyalar vardır. Bunları Avrupalı ressamların tabloları tamamlamaktadır. Bu tablolarda savaşın ince ayrıntıları bile görüntülenmektedir. Ayrıca haritalar, çizimler ve Almanca olarak savaşla ilgili bilgi veren gazeteler ziyaretçilere sunulmaktadır. 1983 yılında 1683 yılındaki kuşatmanın 300. yıldönümü nedeniyle Wiener Künstlerhaus'ta Türkiye dışında çeşitli ülkelerden gelen Türklere ait 1500 eser sergilenmiştir. Viyana'daki Haus-, Hof- und Staatsarchiv'de ise Habsburg-Osmanlı ilişkilerinin yazılı belgeleri olan yüzlerce, çeşitli konulardaki yazışmaları içeren belgeler, fermanlar, sınırdaki sorunlarla ilgili mektuplar vb. bulunmaktadır. Yine Viyana'daki Nationalbibliothek'te Handschriftensammlung'da da çeşitli yollarla buraya gelmiş çok sayıda Osmanlıca yazma eser araştırmacılara açıktır.

Avusturya'da Türklerin izine yalnız müzelerde değil, sokaklarda da rastlamak mümkündür. Kuşatmalar sırasında evlerin duvarlarına isabet etmiş güllelere örnek olarak 1. semtteki Sterngasse 3 ve Am Hof 11 numaralar gösterilebilir. Sterngasse 3 numaralı evin duvarında asılı olan

güllenin altındaki levhada bu top taşının 20 Temmuz 1683 tarihinde bugünkü 2. semt olan, o zamanın varoşu Leopoldstadt'tan atıldığı ve 79 Pfund (yaklaşık 40 kg) ağırlıkta olduğu yazılıdır. Am Hof 11 numaralı binada ise bugün altın yaldız kaplamalı bir gülle asılı durmaktadır. Bu gülle daha önce burada bulunan eve ve restorana "Türkenkugel" (Türk güllesi) adını vermiştir. Yine aynı semtte Heidenschuss ve Strauchgasse sokakları köşesindeki bir binada, bir atın üstünde, sarıklı ve elinde palalı bir Osmanlıyı tasvir eden küçük bir heykel, Avusturyalılar ve Türkler tarafından anlatılan efsanelere göre, 1529 yılında 1. Viyana Kuşatması sırasında şehit düşen ve mumyalanan Dayı Çerkes'in anısına çok sonra dikilmiştir. Evliya Çelebi de Viyana Seyahati'nde (1665) Dayı Çerkes hikayesini anlatır. Gerçekte bugünkü heykelin yerinde eskiden şekli ve ne için dikildiği tam olarak bilinmeyen ama Türk, Tatar veya bir Hunu tasvir ettiği söylenen başka bir heykel bulunmaktaydı, bu heykelin bulunduğu bina 19. yüzyılın ortalarında yıkılmıştır.

Aynı semtte Löwelstrasse ile Teinfaltstrasse köşesindeki bir levha, 1683 yılında Viyana Şehri'nin zanaatkârlarının kuşatma sırasında çok zor durumda olan bu şehirde gösterdikleri kahramanlıkları ve fedakârlıkları anlatır. Bugün 7. semtte Neustiftgasse 32 numarada bulunan atlı bir Osmanlıyı gösteren bir heykel ve bir levha Kara Mustafa Paşa'nın kuşatma sırasında çadırını buraya kurduğunu bildirir. 8. semtteki Zeltgasse (Çadır Sokağı) da ismini buradan almıştır.

Kara Mustafa Paşa'nın kuşatmanın sonunda tabur kurduğu yer, 200 yıl kadar sonra İmparator Franz Joseph tarafından halka açılmış, bugün 18. semtte Türkenschanzpark (Türk Taburu Parkı) adı altında çok güzel bir parktır, girişinde bir ay-yıldız ve Türklerin burayı sonuna kadar çok iyi savunduklarını bildiren bir açıklama bulunmaktadır. Bu parka, 1991 yılının Yunus Emre'nin doğumunun 750. yıldönümünün UNES-

CO tarafından Yunus Emre Sevgi ve Barış Yılı ilan edilmesiyle, Türk Kültür Bakanlığı, Vakıflar Bankası ve Avusturya resmi makamları işbirliği ile Türk motifleriyle bezenmiş, üzerinde Almanca ve Türkçe olarak Yunus Emre'nin dizelerinin yer aldığı güzel bir çeşme yaptırılmıştır. Akurgallarla bu parkta yaptığımız güzel gezintiyi, tarih ve Yunus Emre hakkında yaptığımız sohbet tamamladı. Akurgal, Türk kültürünün dışa tanıtılmasında yetersiz kalışımızı bir kez daha vurgularken Yunus Emre ile ilgili çalışmalardan ve özellikle Adnan Saygun'un bestelediği "Yunus Emre Oratoryosu"ndan övgüyle bahsetti.

Akurgallarla yaptığımız geziye 19. semtteki, Viyana'nın en sevilen gezi yerlerinden birisi olan Kahlenberge'den devam ettik. O zamanki adı Sauberg olan bu yere, Polonya Kralı Jan Sobieski komutanlığında yardıma gelen müttefik hıristiyan kuvvetleri 11 Eylül 1683 günü ulaşmış, ertesi gün de Osmanlıların çekilmesine neden olmuş ve böylece, enflasyonun kuşatma sırasında iki ayda yüzde 400 ile yüzde 1000 arasında olduğu Viyana'yı kurtarmışlardır. Hem 12 Eylül 1683 sabahı meşhur ayinin yapıldığı buradaki Josefskirche'de, hem de Sobieskikapelle'de o zamanki durumu gösteren haritalar, açıklamalar ve bir levha vardır. Viyana'ya gelen bütün turistlere gururla gösterilen bu tepeden ve yakınındaki Leopoldsberg'den aşağıya baktığınız zaman bütün Viyana Şehri ayaklarınızın altındadır. Uğruna çok kanlar dökülen ve türküler söylenen Tuna Nehri'ni, şehri çevreleyen Viyana ormanlarını ve üzüm bağlarını seyretmek çok güzeldir. Bu üzüm bağlarını seyrederken insanın aklına 2. Viyana kuşatmasından esinlenerek "Türkenblut" (Türk kanı) adını alan bir kırmızı şarap gelir.

Kuşatmayı hatırlatan diğer bir sembol de 17. semtte Hernalserstrasse 192 numarada Türkenritthof'un girişindeki bir heykeldir. Bu heykel Ortaçağ'dan kalan eski bir geleneğin Viyana Kuşatması'ndan sonra

şekil değiştirerek canlanmasını ve halkın o zamanlar kostümler giyerek Kara Mustafa'yı alaya alarak yaptıkları kutlamayı anımsatır.

Türklerin Viyana'daki izlerine diğer bir örnek de 14. semtte Maurbachstrasse'de ters dikilmiş tuğralı bir mezar taşıdır. Bu, 1789 yılında Belgrad'ı Türklerden alan savaş komutanı Gideon ve Laudon'un isteği üzerine kendi mezar taşı olarak, ama yanlışlıkla başaşağı dikilmiştir.

Avusturya'da burada söz edemediğimiz, Türklerden kalan diğer izlerin ve efsanelerin yanında, soyadları vardır. Akurgal Viyana'dayken bu konuda yaptığımız bir sohbet sırasında, onun arzusu üzerine telefon rehberini açıp bu soyadlarına baktığımızda 150 civarında Türk, Türke ve Türkl soyadlı Avusturyalıya rastladık. Bu isimlerin nereden geldiğini söylemek zordur, ama bir gerçek vardır ki, bu da Habsburglulara esir düşen bir çok Türk zamanla Hıristiyanlığı kabul etmiş, kiliselerde vaftiz edilerek yeni isimler almışlardır. İlginç bir vaftiz olayı da 24 Aralık 1715 günü, kuşatmalar ile ilgili burada bahsedemediğimiz birçok anıyı içeren Viyana'nın meşhur katedrali Stephanskirche'de yaşanmıştır. O zamanki elçinin imamı İmam Mehmed Efendi bilinmeyen bir nedenle Leopoldstadt'taki Karmeliterkirche'ye iltica etmiştir. Vaftiz babası olarak İmparator Karl VI. ve Türklere karşı zaferleriyle meşhur komutan Prens Eugen hazır bulunmuştur. Bundan dolayı da İmam Mehmed Efendi'nin adı Karl Eugen Leopoldstätter olarak değişmiş ve Viyana'da kahvecilik yapmaya başlamıştır.

Bir gün kahve içmek için Akurgallarla gittiğimiz Kärtnerstrasse'deki meşhur Cafe Gerstner'de kahvelerimizi yudumlarken ve oranın güzel pastalarını yerken (Prof. Akurgal yaş pastayı çok sever) kahve ve kahvehane kültürü hakkında konuşmak çok hoştu. Viyana'nın dünyaca ünlü kahvehanelerinin geçmişi de 2. Viyana kuşatmasına dayanır. Halk arasında yaygın olan bir inanca göre 1683 yılında casusluk yapan Ge-

org Franz Kalschitzky Türklerden kalan kahve çekirdeklerini bulmuş ve bunlarla Viyana'da "Zur blauen Flasche" adı altında Avrupa'daki ilk Cafe'yi, kahvehaneyi açmıştır. Gerçekte Avrupa'da daha önce Venedig, Oxford, Londra, Amsterdam, Paris, Marsilya, Den Haag ve Hamburg'da kahvehaneler bulunmaktaydı, ama Avrupalıların kahveyi ve kahvehane kültürünü Türklerden aldıkları doğrudur. Bugün Prag'da hala kahve denince Türk kahvesi anlaşılmakta ve servis yapılmaktadır, filtre veya başka bir kahve içmek istediğiniz zaman bunu ayrıca söylemeniz gerekir. Fakat casus Georg Franz Kalschitzky'nin hiç bir zaman kahvehanesi olmamıştır. Kuşatmadan sonra bazı Türkler ve Ermeniler bu boşluğu görmüş ve Viyana'daki ilk kahvehaneleri açmışlardır. 1685 yılında Ermeni Johannes Diodato ilk kahvehane sahibidir. 1703 yılında da Isaac de Luca meşhur kahvehane "Zur blauen Flasche"yi açmıştır. Bir diğeri de yine o yıllarda vaftiz olan Türklerden Stephan Joseph Devich'e aittir. Buna rağmen Viyana'da Kalschitzky hikayesi büyük bir gururla anlatılır ve kahve reklamlarında da sık sık bundan söz edilir. Yine meşhur bir hikayeye göre, Viyana'nın meşhur "Kipferl"i ününü Türklere borçludur. "Türkenkipferl" olarak tarihe geçen bu yarım ay şeklindeki çöreği Grünengergasse'deki Peter Wendler adlı Viyanalı bir pastacı, kuşatma sırasında çok büyük bir boyutta yapmış ve bununla Türklere şehirde yeterince gıda maddesi olduğunu göstermek istemiştir. Bunun dışında da Viyana'nın fırıncı ve pastacıları Türkler sayesinde tarihte kahraman olarak yerlerini almışlardır. Onların 1. Viyana Kuşatması sırasında gece çalışırlarken şehrin altında tünel kazan Türkleri duydukları, şehrin komutanına hemen haber vererek şehrin kurtulmasını sağladıkları anlatılır. Bu kahramanlıklarından dolayı bir takım imtiyazlar elde etmişler ve kendilerine, üzerinde 1. Viyana Kuşatması'ndan görüntüler bulunan gümüş bir kupa hediye edilmiştir. Bu kupa bugün de derneklerindedir.

Profesör Akurgal ve eşi Viyana'daki tek pazar günlerini bizi kırmayıp, evimizde ziyaret ederek geçirdiler. Onları sabah otelden aldık ve o gün akşama kadar birlikte olduk. Onlara sevdikleri Avusturya yemeklerinden pişirdik. Prof.Akurgal'ın çok sevdiği Semmelknödel'i benden daha iyi yapan Avusturyalı eşim yapmak istedi. O pazar günü bizim için sımsıcak, sevgi ve bilgi dolu bir gündü. Birlikte bizim evimize çok yakın olan, 19. semtte Hohe Warte 52 numaradaki diplomat, Avusturya Bilimler Akademisi'nin ilk başkanı büyük oryantalist ve Osmanlı tarihçisi Avusturyalı Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall'ın (1774-1856) yaşadığı evi görmeye gittik. Kuleleriyle çok güzel bir mimarisi olan bu villa bugün maalesef terk edilmiş ve bakımsız bir durumda. Bizim evimizin hemen karşısındaki küçük Bezirksmuseum'da (bu semt kuşatmadan en çok etkilenenlerden biridir, Kahlenberg de bu semtte bulunmaktadır), Türklerin kuşatmalarıyla ilgili eser ve bilgilerin yanında, bu semtte yaşadığı için bu büyük Osmanlı tarihçisi hakkında da açıklamalar vardır. Uzun süre İstanbul'da yaşayan Hammer-Purgstall'ın 19. yüzyılın ilk yarısında (1827-1835 yıllarında) yazdığı 10 ciltlik Osmanlı tarihi, bugün halâ, hatalarına rağmen bu konuda başvurulacak en önemli eserdir. Hammer-Purgstall'ın bunun dışında Osmanlı tarihi, edebiyatı, yönetim sistemi gibi konularında çok değerli eserleri vardır. Viyana yakınlarındaki Weidling'deki Osmanlı tipi mezarı vasiyetine göre Arapça, Farsça ve Osmanlıca yazıtlıdır. Viyana'da kendisi adına bir enstitü kurulmuş, benim de şu anda görevli olduğum bu enstitü bu bölgeyle ilgili çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu kısa yazıda Avusturya'da Türklerden kalan izlerin hepsine değinmek, Avusturya'da bulundukları süre içinde Akurgallarla yaşadığımız güzel anıların hepsini anlatmak maalesef mümkün değildir. Bu güzel pazar günü bize gerçek bir aile toplantısı duygusunu yaşatan Akur-

gallarla doyumsuz sohbetimiz Osmanlılar tarafından Viyana için de kullanılan "Kızıl Elma" deyimi hakkında, genel olarak Doğu-Batı kültürü ve Avrupa-Türkiye ilişkileri konusunda sürdü, gitti. Akşam üstü başka bir davete gitmek için bizden ayrıldıklarında eşim ve ben, kendimizi birden yapayalnız ve üzgün hissettik. Ama onları tanıma ve onlarla beraber olabilme mutluluğunu her zaman yüreğimizde duyacağız. Her şey için tekrar çok teşekkürler" (18 Mayıs 1997, Viyana).

İtalya davetleri

1950'lerden beri en çok gittiğim ve gördüğüm ülke İtalya olmuştur. Birkaç defa İtalyan Dışişleri Bakanlığı, birçok defa da İtalyan üniversiteleri tarafından davet edildiğim gibi, birçok kez de kongrelere, sempozyumlara katılmak üzere İtalya'yı ziyaret ettim. Ayrıca 1950-1960 yılları arasında Kültür Bakanlığı'nı temsilen bilateral kültür komisyonlarına katıldım. Palermo'da UNESCO'nun Uluslararası Kazı Yönetmeliği'nin saptanması için yaptığı toplantıda Türkiye'yi o dönemin Müzeler Genel Müdürü Rüstem Duyuran ile birlikte temsil ettim.

Kuzey İtalya'dan Sicilya'ya kadar görmediğim şehir ve müze hemen hemen yok gibidir. 1967 yılında Prof. Nenci'nin davetlisi olarak Pisa'da Scuola Normale Superiore'de üç ay süreyle doktora yapan gençlere ders verdim. Hellen Sanatı'nın doğuşu üzerine verdiğim derslerimi Fransızca olarak anlatırdım. İtalyanca sorulara da yine Fransızca yanıt verirdim.

İtalya'ya her gidişimde bulunduğum kentin müzelerini görmeye gider ve ayakta çizdiğim çizgi resimlerle ve aldığım notlarla önemli bulduğum eserleri belgelerdim. Bilgisel yaşamımdaki başarılarımının büyük bölümünü İtalyan müzelerinde edindiğim bilgiye borçluyum.

Üstte - İtalya'da Lecce Üniversitesi tarafından Fahri Doktor Payesi aldım (1985)
Ortada - Ekrem Akurgal İtalya'da "I Cavalli d'Oro di San Marco" ödülünü alırken (1986)
Altta - İtalyan Büyükelçisi Ferraboschi tarafından Ekrem Akurgal'a Commandatore Nişanı'nın verilişi (1987)

1983'te İtalyan Akademisi muhabir üyeliğine seçildim, 1986'da çok özel önem taşıyan I Cavalli d'Oro di San Marco ödülünü aldım, 1990'da da Lecce Üniversitesi şeref doktorluğu payesiyle onurlandırıldım.

İtalya'daki anılarımı anlatmaya kalksam, ayrı bir kitap oluşurdu. İtalya'yı ve İtalyanları çok sevdim. İtalyan bilimdaşlarımla da her zaman yakın olma mutluluğunu yaşadım. Roma'yı her ziyaretimde Türk Büyükelçiliği'ne de uğramayı ihmal etmezdim. Özellikle Büyükelçi Fuat Bayramoğlu'dan büyük ilgi gördüm.

Giysilerimin ayakkabı, kravat, gömlek, çorap gibi aksesuarlarını da özellikle Roma mağazalarından alırdım.

Uluslararası Kazılar Yönetmeliği için UNESCO toplantısı

Yukarıda sözünü ettiğim gibi 1950 ortalarında Palermo'da UNESCO tarafından Uluslararası Kazı Yönetmeliği'nin saptanması için bir toplantı yapıldı. Üç hafta süren bu toplantıda Türkiye'yi o dönemin Müzeler Genel Müdürü olan Rüstem Duyuran'la birlikte temsil ettik. Tartışmalar sırasında İtalyan delegelerle birlikte Türkiye ve İtalya'dan kaçırılan eserler konusunda şikâyette bulunduk. Avrupa müzelerinden birinin müdürü "Elbette kaçırılacaktır, çünkü siz elinizdeki eserlerden bize hiç vermiyorsunuz. Bizim müzelerimiz nasıl beslenecek?" diye yanıt verdi. Duygularını ve amaçlarını gizlemeyen bilimdaşımıza gereken cevap İtalyan ve Türk delegeleri tarafından dile getirildi. Ancak üç hafta süren bu toplantıda Avrupa ve Amerika müzelerini temsil eden arkeologların şiddetli baskılarıyla karşılaştık. Hepsi birden Akdeniz memleketlerinden yargısal yollardan eski eser ihracına müsaade edilmesini istiyordu. İtalyan ve Türk delegeleri ise kesinlikle red cevabı verdiler. Böylece yönetmelik bizim istediğimiz şekilde çıktı. Bu çok güzel bir İtalyan-Türk kültür çalışması oldu.

Türk ve İtalyan mutfağı

Dünyada genellikle dört ülkenin mutfağının birinci sırada olduğu kabul edilir: İtalyan, Fransız, Çin ve Türk mutfağı. Bunların içinde birbirine en çok yakın olan İtalyan ve Türk mutfağıdır. Fransız ve diğer Avrupa mutfaklarında et ve tavuk gibi proteinli besinler gözle görülür şekilde ortaya konur. Yani kotlet, biftek veya Schnitzel'de et parçasını tümüyle algılarsınız. İtalyanların Brizola'sı (pirzola), bizim külbastımız da aslında kotlet ve Schnitzel türünden somut et parçalarıdır. Ancak et ve tavuk gibi proteinli maddelerin küçücük parçalar ya da "kıyma" halinde sebzelerle ve karbonhidratlarla kaynaşlaştırılması İtalyan ve Türk mutfak kültürlerinin ortak özelliğidir. Yediğiniz yemek çok lezzetlidir, ama ne yediğinizi bilmezsiniz. Bir Türk olarak İtalyan yemeklerinden çok zevk alırım. İtalya'da bir restorana gittiğim zaman başlangıç olarak ya lasagne ya da caneloni, onlar yoksa ravioli ısmarlardım. Lasagne bizim su böreğine, caneloni kol böreğine, ravioli ise mantıya çok benzer. Ancak lasagne ile caneloni yumuşak, su böreği ve kol böreği ise biraz kuruca ve daha yağlıdır.

Her iki memleketin diğer yemekleri arasında da benzerlik olduğu aşikârdır. Zaten İtalya'nın küçük kasabalarında restoranlara gittiğimde, masaların ve örtülerinin düzenlenişini görünce, bizim lokantaları anımsadım. 15. yüzyılda birçok alanda Venediklilerin ve Cenevizlilerin etkisi altında kaldığımıza ve son günlere değin yemek evlerini İtalyanca "lokanta" adıyla adlandırdığımıza göre Türklerin mutfak konusunda da İtalyanlardan etkilenmiş olduğu bir gerçektir. Böyle olmakla birlikte bu alıntı bir esinlenme türünde olmuş ve mutfağımız İtalyan etkilerine bir Türk kimliği kazandırmıştır.

Rusya gezilerim

1966 senesinde Moskova, Petersburg, yani o zamanki adıyla Le-

ningrad, Tiflis ve Taşkent'te birer konferans vermek üzere Sovyetler Akademisi tarafından davet edildim. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı Kültür İşleri Genel Müdürü Hamit Batu'yu ziyaret ettim ve çağrı mektubunu gösterdim. Batu bana "Çok onurlandık" dedi. "Yalnız bu işte mütekabiliyet esaslarına dayalı bazı koşullarımız var. Biz Sovyet Rusya'dan bir kişiyi, örneğin Türk asıllı bir bilimadamını, davet ettiğimiz zaman, Ruslar ona refakatçi olarak iki kişi eklerler ve istediğimiz tarihte değil, ancak bir yıl sonra gitmesini kabul ederler. Biz de, üzülerek söylüyorum, bu koşulları sizin davetiniz için de uygulamak zorundayız" diye yorumladı. Bu talimata göre Sovyetler Akademisi'ne teşekkür ettim ve 1967'de gelebileceğimi söyledim. O tarihte bana yanıma iki öğretim üyesini refakatçi olarak verdiler. Arkeoloji dışındaki alanlarda çalışan bu iki önemli öğretim üyesinin adlarını bir saygınlık nişanesi olarak vermeyeceğim, çünkü bu seyahatte onların hiçbir etkinliği olmadı ve sırf formaliteyi yerine getirmek için bu gezintiye katılmış oldular.

Moskova Akademisi'ndeki konuşmamı Fransızca olarak, M.Ö. 7.-6. yüzyıllara ait Anadolu'da ve Karadeniz'in Sovyetler idaresindeki kıyılarında bulunmuş olan Doğu Hellen Sanatı eserleri üzerine yaptım. Konferansa Moskova'nın bütün arkeologları gelmişti. Konuşmanın bitiminde konu üzerinde bir saat kadar ayrıca sohbet ettik.

İkinci konferansımı Türkiye'de bulunmuş Urartu eserleri üzerine Petersburg Sarayı'nın tiyatro salonunda Prof.B.B. Piotrovski'nin isteğine uygun olarak Almanca verdim. Prof.Piotrovski akşam beni evine davet etti, eşi ve çocuklarıyla güzel bir akşam yemeği yedik. İki erkek çocuğuyla yemekten sonra tavla oynadım. Piotrovski'nin hanımı Ermeni kökenliydi ve adı Adana civarında çok tanınmış bir Ermeni ailesinden geliyordu. Piotrovski ailesiyle kurduğum dostluk uzun yıllar devam etti; bir süre çocuklarla birbirimize mektup yazdık.

Üçüncü seyahatimi Tiflis'e yaptım. Orada Anadolu Hellen Sanatı üzerinde konuştum. Tiflis'te kaldığım üç gün içinde Gürcü bilimdaşlarımla güzel dostluk bağları kurduk. Tiflis Akademisi'nin akşam yemeğinde masanın etrafında 15 kadar arkeolog bir aradaydık. Orada bir Gürcü adeti olarak yerli davetlilerden her biri beni 1-2 dakika süreyle birbirine benzeyen övgülü sözlerle selamladı. Yarım saat kadar tutan bu övgülü "hoşgeldin" faslından sonra sohbet faslı başladı. Hem şarap içiyor hem de dereden tepeden tatlı konuşmalar yapıyorduk. Onlara Adapazarı ve Akyazı'daki Gürcülerden bahsettim; çocukken tanıdığım Gürcü çocukları ile oynadığımı ve güreştiğimi, at gezintileri yaptığımı anlatmam, onları çok etkilemişti. Bu içkili sohbet faslı gece yarısına değin sürmüştü. Başka bir Gürcü adeti olarak boşalan şarap şişeleri masaya konuyordu. Saat 12'ye geldiğinde boşalan şarap şişelerini koyacak yer kalmadığı için içkiye ve sohbete son verdik.

Gece kurduğumuz dostluk ilişkilerini geriye kalan iki gün boyunca daha da pekiştirdik. Ayrılacağım gün çeşitli armağanlar ve özellikle nefis Kafkas çayı içeren paketçikler hediye ettiler. Tiflis'te geçirdiğim üç günü içten sevgiyle anımsıyorum.

Rusya'ya ancak bir kez gittiğim halde orada geçirdiğim 16 günlük ziyaret, yaşamımın en yararlı ve en güzel gezilerinden biri oldu. Moskova ve Petersburg'ta Rus bale sanatının iki ayrı stildeki örneklerini seyretmek beni çok mutlu etti. Petersburg Müzesi'ndeki antik çağ eserleri ile eşsiz güzellikteki İskit yaratılarını, Tiflis'te Gürcü, Taşkent'te Türk mimarlık yapıtlarını hayranlıkla izledim. Taşkent'in kerpiç evleri ve kerpiçten bahçe duvarları bana Konya'yı anımsattı. Özbek başkentinde Ali Şir Nevai opera ve bale binasında gördüğüm ve dinlediğim Özbek eserlerini hâlâ büyük bir kıvançla hatırlarım.

Ellas'tan gelen davetler

Ellas'tan ilk davet General Direction of Antiquities'in adına Prof. Spyridon Marinatos tarafından yapıldı. O tarihte en önemli kitaplarımdan büyük bir bölümü yayımlanmış olduğu için artık adım Ellas'ta da biliniyordu. Nitekim 1971'de Atina yakınındaki Vouliagmeni'de toplanan "International Colloquium on Pre-Historic Studies" toplantısına honorary vice-president'lerden biri olarak katılma davetiyle onurlandırıldım.

Türk-Ellen arkeologları arasındaki dostluk, özellikle Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara'da ve İzmir'de düzenlenen "X. Enternasyonal Klasik Arkeoloji Kongresi" nedeniyle yeni boyutlar kazandı. TTK otuzu aşkın Ellen arkeoloğunu davet etmiş ve çok başarılı geçen kongrede iki komşu milletin meslektaşları birbirini yakından tanıma olanağını bulmuştu.

Prof.Dr.Semni Karousou, Prof.Dr.Jean Marcadé,
Prof.Dr.Jean Pouilloux, Prof.Dr.Lilly Kahil ile birlikte (1982)

İzmir doğumlu Prof.Dr.N.Yalouris, eşi ve Prof.Dr.Semni Karousou ile (1982)

Yunanistan'a yaptığım seyahatlerin bir bölümü Yunan Hükümeti'nin ve Goulandris Müzesi'nin, bir başka bölümü de Alman, Fransız, İngiliz Arkeoloji Enstitülerinin davetleri ile gerçekleşti. Öyle ki çeşitli bilimsel toplantılar için hemen her yıl en aşağı bir veya iki defa Yunanistan'a gidiyordum. Bu arada Yüksek Mimar Manolis Korres'in gerçekleştirdiği Akropolis restorasyon çalışmalarının enternasyonal komisyonuna seçilmiş olmaktan dolayı çok mutluluk duymuştum. Sinema artisti Melina Mercuri'nin Kültür Bakanlığı zamanında yapılan bu toplantılara sürekli olarak katılırdım. 1983 yılında Atina Arkeoloji Derneği'nden (Archaiologiki Etaireia) Epitimos Symboulos, yani şeref üyesi, ayrıca 1988 yılında Atina Üniversitesi'den doctor honoris causa, şeref doktorluğu sanını almış olmam bilimsel yaşamımın en önemli başarıları arasında yer alırlar.

Hellen mucizesi

Hellenler M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda Doğu etkisi altında kalarak, kısa bir zaman süreci içinde insanlığın fikrî önderliğini üstlenmişler ve

Batı kültürünün beşiği olan, tamamen yeni bir dünya yaratmışlardır.

Hellenler ilkel inançlardan sıyrılmış, özgür düşünceye dayalı, akılcı bir yöntemle Doğu dünyasının üç bin yıllık bilgi birikimini bilime dönüştürmüşler ve onun iki boyutlu kültürünü üç boyutlu bir düzeye ulaştırmışlardır. Bu önemli gelişmeyi belirtmek üzere çeşitli alanlardan çarpıcı örnekler verelim:

Miletoslu Thales M.Ö. 28 Mayıs 585'te olagelen güneş tutulmasını önceden hesaplamıştır. Bu bir doğa olayının önceden saptanmasının tarihteki ilk örneğidir. Böylece Mısır ve Mezopotamya'nın astrolojisini Hellenler astronomiye çevirmişlerdir.

İonyalı doğa filozofları matematik ve geometri bilimlerini kurmuşlar ve bu arada kuramsal da (nazarî) olsa madde çekirdeğini bularak ona atom adını vermişlerdir.

İstanköylü Hippokrates, Doğu dünyasında rahiplerin ve üfürükçülerin yürüttükleri muskacılık yerine deneyim ve akılcı araştırmaya dayalı bugünkü tıp bilimini ortaya koymuştur.

İnsana ve insan haklarına saygıyı dünya tarihinde ilk kez Hititlerde (M.Ö. 1700 - 1100) buluruz. Ancak tam anlamıyla insan ve insan haklarına gereken önemin Hellenler tarafından verildiğini görürüz. Trakyalı büyük filozof Protagoras'ın "İnsan herşeyin ölçüsü" (anthropos metron Panton) söylemi ile dile getirilen bu görüş, Hellen kültürünün başlıca özelliklerinden biridir. Nitekim binlerce örneğini tanıdığımız Hellen resim ve heykel sanatında bir insana, hatta bir düşmana kötü davranışta bulunulduğunu gösteren bir tek tasvire dahi rastlanmamaktadır. Hellen savaş sahnelerinde düşmanlar Hellenli savaşçılar gibi saygıya değer durumda gösterilmişlerdir. Zaten Hellen sanatında zafer tasvir eden eserler yoktur. Nitekim ünlü Bergama Sunağı, özünde Hellenlerin Galatlara karşı kazanılmış zaferinin anlatısıdır. Ancak orada Galat-

larla Hellenler değil, tanrılar ile devler savaşırlar. Gökyüzü tanrıları Bergamalıları, yer altındaki devler ise Galatları temsil ederler. İnsana ve insan haklarına duyulan saygı ile Hellenler demokrasinin de yaratıcısı oldular. Hellence demos (halk) ve kratia (egemenlik) sözcüklerinden oluşan "demokrasi"yi Hellenlere borçluyuz. Hellenler kendilerini yönetecek olanları daha M.Ö. 5. yüzyılda, yani bundan 2500 yıl önce, pişmiş toprak rey pusulaları ile seçiyorlardı.

Doğu dünyasında anlatı ve öykü düzeyinde kalan bir ya da iki boyutlu yazın (edebiyat) ilk kez Hellenler ile çok boyutlu drama düzeyine erişmiştir.

Mezopotamya'daki iki boyutlu resim ve kabartma sanatı, Hellenlerde, gözün ve fotoğraf merceğinin gördüğü gibi üç boyutlu anlatı sanatı olmuştur.

Sütun başlıkları aslında Mısırlıların ve Fenikelilerin bir buluşudur, ancak İon başlığı bir Yunan yaratısıdır ve tüm dünyada 20. yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Avrupa ve Amerika başkentlerinin en güzel binaları, İon başlıklı sütunlar üzerine inşa edilmiştir.

Miletoslu Hippodamos tarafından ortaya konulan geometrik, yani ızgara kent planı, bugün bile bütün dünyada uygulama alanı bulmaktadır. Hayranlık verici bir başka gerçek ise, M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarının Klâsik Dönem Hellen Yontu Sanatı'nın, Avrupa'da heykelcilik alanında birkaç neo-klâsik stil döneminin oluşumuna neden olacak denli takdir edilmiş olmasıdır.

Bugün Latince şekli ile kullandığımız alfabeyi Hellenler, M.Ö. 8. yüzyılın ilk dörtlüğünde, Fenikelilerin sessiz harflerden oluşan elifbesine sesli harfleri ekleyerek ortaya koymuşlardır. Yani, Batı uygarlığı, alfabesini Hellenlere borçludur. Okuma-yazma Fenikelilerde ve geç dönem Hititlerde de oldukça yaygındı. Ancak gymnasionlar inşa ederek

okuma ve yazmayı halk topluluğuna en geniş ölçüde yayan ilk millet Hellenler olmuştur.

Dramanın, komedinin oynandığı, tarih, şiir ve felsefe kitaplarının halka yüksek sesle tanıtıldığı 5-20 bin kişilik tiyatroları dünyada ilk kez Hellenler gerçekleştirmişlerdir.

Mısır ve Mezopotamya'da kralların başarılarını anlatan "Vakayinameler" Hellenlerde Herodot ve özellikle Thukydides ile tarih bilimi kimliğini kazanmıştır.

Halkın her çeşit spor çalışmaları yapabilmesi için stadiumların inşa edilmesini ve halkın spor zevkini arttırmak düşüncesi ile her dört yılda bir yinelenen Olympia Oyunları'nı kurdular. Böylece ilk kez M.Ö. 776'da başlayan ve M.S. 394'te son bulan olimpiyat oyunları da Hellenlerin çağdaş dünyaya eşsiz bir aramağınıdır. Nitekim oyunlar 1896'da Atina'da Fransız Baron de Coubertin tarafından yeniden başlatıldı.

Özet olarak Hellenlerin büyük ve eşsiz bir mucizeyi meydana getirdikleri apaçıktır. Dünya hükümranlığı iddiaları bulunmayan küçük Yunan kent-devletleri, toplumsal ve kültürel hayatın her alanında özgür girişimlerin gelişmesini sağlayan, uygun bir zemin hazırlamışlardır. Sanatsal ve ekonomik rekabet, Hellen Mucizesi'nin oluşumundaki başlıca etkenlerdir. Tüccarlar, sanatçılar ve diğer iş alanlarında çalışan bütün insanlar, her zaman en güzeli, en iyiyi ve en yeniyi bulma isteğindeydiler. Bu yarışma, araştırıcı aklın oluşmasını da sağlamıştır. Böylece Doğu'nun binlerce yıllık geçmişe sahip olan bilgi birikimi, bilime ve özgür düşünceye dönüşmüştür.

Dört Türk arkeoloğunun ve bir tarihçinin 1947'de Atina ziyareti

1947 yılında Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün 100. kuru-

luş yıldönümü kutlanıyordu. Bu nedenle o tarihte Türkiye'yi temsil etmek üzere İstanbul'dan Aziz Ogan, Arif Müfit Mansel, Ankara'dan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı Enver Ziya Karal, Remzi Oğuz Arık ve bu satırların yazarı Ekrem Akurgal'dan oluşan bir heyet seçildi. Yüzlerce arkeoloğun, tarihçinin ve klâsik filoloğun katıldığı şölen çok görkemli oldu. Türk heyetinin başkanı İstanbul Müzeleri Müdürü Aziz Ogan büyük ilgi gördü. İlk gün Fransız Arkeoloji Enstitüsü Direktörü tarafından heyet başkanları ismen anılıyor, bir tümceyle tanıtılıyordu. Sıra Türkiye'ye gelince, kongre başkanı özel bir davranışla sesini yükselterek "Ve şimdi Türk Heyeti Başkanı, son Excellence Aziz Ogan" deyince alkışlar dakikalarca sürdü. Böylece kongre üyeleri Aziz Ogan'ın şahsında arkeoloji literatüründe herkes tarafından "Son Excellence" sanı ile anılan Osman Hamdi Bey'i selamlıyordu.

Şölen çok başarılı geçti. Şahsen birçok yabancı meslektaşımla dostluklar kurdum ve aşağıda söz konusu ettiğim gibi Bayraklı kazılarını İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Direktörü Prof. John Cook ile birlikte yapmayı kararlaştırdık. Şölene Dekan Enver Ziya Karal'ın da katılması çok faydalı oldu. Atina'daki Fransız, Alman, İngiliz ve diğer Avrupa ülkelerine ait arkeoloji enstitülerinin çalışmalarından etkilenen sevgili dekanımız, DTC Fakültesi adına İzmir'de bir arkeoloji istasyonu kurmayı daha Atina'dayken kafasına koydu ve sonra anlatacağımız gibi bu düşüncesini yaşama geçirdi.

Ellas'a daha sonraki yıllarda, aşağıda anlatacağımız üzere, defalarca gezi yaptım.

Türk - Ellen dostluğu

Türk-Ellen ilişkilerinin 1964'ten beri bozulmuş olması, birçok aydınımızı olduğu gibi beni de üzüyordu. Oysa Ellen ve Türk halkları yüz-

yıllardan beri yanyana büyük bir uyum içinde yaşamışlardı. Ellenli ozanların ve yazarların kitapları Türkçeye çevrildiği gibi, Türk yazarlarının da yapıtları Ellenceye çevrilmiştir. Aziz Nesin'in yirmi, Yaşar Kemal'in beş, Demirtaş Ceyhun ile Necati Cumalı'nın üçer, Nedim

Abdi İpekçi Özel Ödülü Erdal İnönü tarafından
Nurettin Sözen'e ve Ekrem Akurgal'a verildi (1992)

Gürsel'in iki, Nazım Hikmet'in ise bütün eserleri Ellenceye çevrilmiştir. Müzik alanındaki ilişkilerimiz de çok iyi idi. Zülfü Livaneli'nin plakları ve kasetleri bütün Ellas'ta beğeniliyordu. Durum böyle olduğu halde çeşitli nedenlerden dolayı iki ülke arasında sık sık düşmanca davranışlar olageliyordu. Her iki topluluğun da çıkarına uygun düşmeyen ve çoğu da duygusal olan bu tutumlara bir son vermek gerekiyordu. Bu düşünceler altında 13 Ocak 1979'da Milliyet'te "Türkler ve Yunanlılar Dost Olamaz mı ?" başlıklı bir yazı yazdım. Bu yazım To Vima'da olduğu gibi yayınlandı ve daha başka Ellen gazetelerinde de ilgi ve dostlukla karşılandı. Ancak konu yine unutuldu. Aradan 7 yıl geçmişti,

3 Mayıs 1986'da bu kez Cumhuriyet'te "Yunanlılarla Anlaşamaz mıyız ?" başlığı altında dostluk sorununu bir daha ele aldım. Yazımı okuyan Aziz Nesin bana "bir dostluk derneği kuralım" önerisinde bulundu. Böylece konu ile ilgili 46 Türk aydınının bir araya gelmesi ile Aralık 1987'de "Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği" kuruldu.

Dostluk Derneği

"Türk-Yunan Dostluk Derneği"nin girişimcileri arasında söz konusu yakınlaşmayı sağlayacak yazarlar, ozanlar, besteciler, sanatçılar, işadamları, yani her alandan aydınlar yer almaktaydı. Bunlardan Aziz Nesin ve Yaşar Kemal, birçok yabancı ülkede olduğu gibi, Ellas'ta da sevilen ve beğenilen Türk yazarları olarak okunuyorlardı. Bilindiği gibi Necati Cumalı'nın da eserleri Ellenceye çevrilmişti. Bir Yunanistan gezisinde Gırgır Dergisi'nin okunduğuna da tanık olduk. Zülfü Livaneli'yi tanıyanlar ve ona hayran olanlar göğsümüzü kabartacak ölçüde idi. Panayot Abacı'nın ve öteki Türk müzisyenlerinin Ellen meslektaşları ile Atina'nın büyük bir salonunda topladıkları coşkulu alkışlar, komşu ülkede var olan sevginin, o zamanlar için güzel bir kanıtı idi. O günkü konserde hazır olan Büyükelçimiz Nazmi Akıman'ın Türkçe ve Ellence şiir kitabı ve ayrıca Suna Kan gibi devlet sanatçılarımıza verdirdiği konserler de iki ülke arasındaki dostluk atmosferinin oluşmasına büyük katkılarda bulunmaktaydı.

Bu arada iki ulusu birbirine yakınlaştıran kültür alışverişinde bulunduk. Efes'teki dostluk dolu coşkulu müzik şöleni bunlardan birisi idi. Arkasından Ekim 1988 başlarındaki kitap fuarında Ellenli ve Türk yazarlar bir araya geldiler. Daha önce 28 Nisan'da Osman Kavala, Cengiz Çandar, Ogan Soysal ve bu satırların yazarı, Atina Ticaret Odası'ndaki seçkin bir kalabalık önünde Ellenli konuşmacılarla (aralarında

eski Dışişleri Bakanı Evangelos Averof da vardı) iki ülke sorunlarını dile getirdik. Bu arada Goulandris Vakfı'nın daveti üzerine Atina'da 7 Kasım 1988 tarihinde Goulandris Müzesi'nde "Arkaik Hellen Sanatı" üzerine bir konferans verdim. 12-18 Aralık tarihleri arasında İstanbul'da Ellen filmleri haftası düzenledik.

Yunanistan'daki "Ellen-Türk Dostluk Derneği"nin daveti üzerine ekimin ortalarında Selanik'e ve Atina'ya giden Türk girişimcilerinden Zülfü Livaneli, Bülent Tanla, Ersin Salman, Oğuz Aral ve Ekrem Akurgal'dan oluşan beş kişilik bir grup, umduğundan da çok ilgi ve sevgi gördü. İki taraf temsilcileri örnek bir uyum içinde çalıştılar. Theodorakis, "Bizi politik konular ilgilendirmiyor. Bizim amacımız, iki komşu ülke arasında eskiden var olan dostluğu canlandırmak ve onu daha da pekiştirmektir" diyordu ve Türk temsilciler de bu görüşü yürekten savunuyorlardı. Oybirliğiyle birçok proje öne sürüldü. Orada Atatürk'ün evini ve Venizelos Meydanı ile heykelini de ziyaret ettik.

Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği'nden 5 üye
(Zülfü Livaneli, Oğuz Aral, Ersin Salman, Bülent Tanla ve Ekrem Akurgal) ile
Yunan-Türk Dostluk Derneği başkanı Mikis Thedorakis Selanik'te Atatürk Evi'nde (1987)

Her iki dostluk derneği üyeleri Selanik Venizelos Heykeli önünde (1987)

Dernek üyeleri

Dernek üyeleri ilk toplantılarını İstanbul'da Özer Derbil'in bürosunda (Cumhuriyet Cd. 20/5) yapmışlardır. Yönetim Kurulu Üyeleri alfabetik sıra ile şunlardı: Panayot Abacı, Ekrem Akurgal, Oğuz Aral, Rona Aybay, Özer Derbil, Yaşar Kemal, Zülfü Livaneli, Aziz Nesin, Ersin Salman, Timur Selçuk, Bülent Tanla. Başkan: Ekrem Akurgal. Genel Sekreter: Bülent Tanla.

Ellas (Yunanistan) Gezisi

Ellas'taki "Yunan-Türk Dostluğu Derneği" daha 1986'da kurulmuş olup başkanı Mikis Theodorakis idi. Yunan Derneği üyeleri Türk derneğinin kurulmasını ve ilk ortak toplantının yapılmasını istiyorlardı. Yunan Derneği üyeleri, bazı Yunan çevrelerinin "Türkler dernek kurmak istemiyorlar" şeklindeki söylentilerden üzüldükleri için bizim bir an önce çağrılara uyarak Ellas'a bir ziyaret yapmamızı arzu ediyorlar ve bize bu neden-

le defalarca mesaj gönderiyorlardı. Geçici kurulumuz ise derneğimizin henüz yasallaştırılmamış olduğunu göz önünde tutarak ziyareti erteliyordu. Ancak çağrıların sıklaşması üzerine konu hukukçular tarafından incelendi ve girişimciler olarak resmi olmayan bir seyahat yapmaya karar verildi.

Seyahatin sonuçları üzerine 16 Kasım 1987 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki makalemde bilgi verdim. Onun dışında şunları ekleyebilirim: Türk-Yunan Dostluk konusu aydınlar ve özellikle halk tarafından genellikle sempati ile karşılandı. Konuştuğumuz beş partinin temsilcileri (PASOK üyeleri haricinde) çok olumlu davrandılar.

Derneğimizin toplantıları dört yıl boyunca, ilk iki sene Özer Derbil'in, son iki yıl ise Ersin Salman'ın bürolarında yapıldı. Her ikisi de büyük bir özveriyle bütün giderleri üstlendiler.

Ancak bu dostluktan hoşlanmayanların da bulunduğu şüphesizdir. Nitekim bizim Dışişleri İstihbarat Dairesi'nin bana bildirdiğine göre bir Ermeni örgütü aleyhimizde yayında bulunmuştu. Theodorakis toplu konuşmalarımız sırasında bir Kürt bildirisinde, "Ekrem Akurgal Atatürk tarafından Avrupada okutulmuş ve yetiştirilmiş bir casustur" şeklinde bahsedildiğini üzüntü ile beyan etmiştir. Türk-Yunan yakınlaşmasına özellikle bazı yabancı çevrelerin ve bölücü güçlerin karşı çıkmaları doğaldı. Bu davranışlar Türk-Yunan dostluğunun ne denli gerekli olduğunu açığa vuran anlamlı işaretlerdi.

"Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği" devam ediyor

Bütün olumsuz koşullara karşın Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği, ünlü mimar, şair ve yazar Cengiz Bektaş başkanlığında işlerliğini sürdürmektedir. Toplumun beğenisini kazanmış, seçkin sanatçılarımızdan Esin Afşar ve Leyla Tekül derneğin yararlı olmasında özverili çalış-

malarda bulunmaktadırlar. Derneğin dışında Prof.Cevat Çapan ve Prof.Selçuk Erez, Bodrum'da Saynur Gelendost Türk-Ellen dostluğunu yaşatmak için başarılı yayınlar yapmakta ve çaba göstermektedirler.

Türk-Yunan dostluğu ve Aziz Nesin

Türk-Yunan dostluğu konusunu Aziz Nesin'i anarak sona erdirmek isterim.

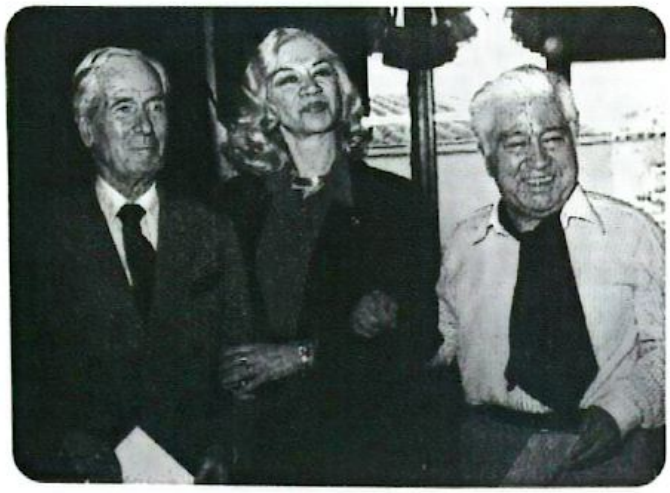
1960'lı yılların ortalarındaydı. Kayınvalidemin Dragos'taki yazlık evinde oturuyorduk. Bitişik odadan büyük oğlum Ali'nin kahkahaları yükseliyor ve bu kahkahaların ardı arkası kesilmiyordu. Merak ettim, gittim baktım. "Ne okuyorsun?" dedim. "Aziz Nesin'i okuyorum" dedi. O dönemlerde Aziz Nesin'i yalnız adından dolayı tanıyordum, henüz bir eserini okumamıştım. Ancak oğlum Ali'nin etkisiyle ondan sonra ben de bir Aziz Nesin okuyucusu oldum.

Büyük mizah ustamızın yüceliği, acı gerçekleri bütün çıplaklıklarıyla ortaya sergilemesinde görülür. En başta özgür düşünce ve insancıl davranma konularını işliyordu. Özgürlüğe saygı göstermeyen kişilerin ve ideolojilerin her zaman karşısındaydı. Bu nedenle Aziz Nesin'in radyo ve televizyon konuşmalarını, gazete ve dergilerdeki makalelerini kıvançla ve ilgiyle izlerdim. Eserleri bütün dünyada okunuyor ve seviliyordu. Bir Ellen (Yunan) arkeolog meslektaşım bana bir gün "Türkiye'de ne zaman demokrasi olduğunu, ne zaman olmadığını Aziz Nesin'in kitaplarından öğreniyorum" demişti ve bunu onun "Türkiye'de kahve varsa, demokrasi de vardır, kahve yoksa, demokrasi de yoktur" deyimiyle belgelemişti.

Aziz Nesin'le 1975'te şahsen tanıştım. Ankara Alman Kültür Merkezi'nde düzenlediğimiz konferanslardan birine mizah edebiyatı üzerine bir konuşma yapması için Aziz Nesin'i de davet etmiştik. Salon

dinleyicilerle dolmuş taşmıştı. Onlarca kişi de ayakta dinlemişti. Yaptığı konuşmadan sonra Aziz Nesin, dinleyicilerin sorularını da yanıtladı. İki saati aşkın bir süreyle olagelen bu toplantının sonunda Aziz Nesin'i akşam yemeğine davet ettik ve orada da Türkiye'nin kültür sorunları ve

Üst - Aziz Nesin ve Güney Dinç ile birlikte İzmir'de bir akşam yemeği sohbetinde (1992)
Alt - Aziz Nesin ve Esin Afşar ile İstanbul'da (1995)

özellikle mizah edebiyatı üzerine güzel bir sohbet yaptık. Bu buluşmadan sonra Aziz Nesin benim için özel değer taşıyan bir Türk aydını oldu.

İkinci buluşmamız 1979 yılı başlarında oldu. Bir gün Ankara'ya geldiğinde bana telefon etti ve 13 Ocak 1979'da Milliyet'te yayımlanan "Türkler ve Yunanlılar dost olamaz mı?" yazımı okuduğunu, bu nedenle benimle görüşmek istediğini söyledi. Beni Çankaya'da Cinnah Caddesi'ndeki evimde yazar Gerger'le ziyaret ettiğinde bir saat kadar tatlı bir sohbet yaptık. Üçüncü karşılaşmam 13 Mayıs 1986'da Cumhuriyet'te yayımlanan "Yunanlılarla anlaşamaz mıyız?" başlıklı yazım nedeniyle oldu. Yunanlılarla dostluk konusunda Milliyet'te ve Cumhuriyet'te çıkan yazılarımı ilgiyle okuduğunu ve bu konuda eyleme geçme zamanının geldiğini söyleyerek bir Türk-Yunan dostluk derneği kurmamızı önerdi. İstanbul'a döner dönmez gerekli hazırlıkları başlattı ve Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği'nin kurulmasına önayak oldu. Dernek kurulduktan sonra Aziz Nesin'le ilişkilerimiz hızla gelişti. Büyük mizah ustamıza olan hayranlığım özellikle insancıl yanına olmuştur. Kazandığı bütün parayı Aziz Nesin Vakfı'nda yetiştirmekte olduğu çocuklar için ayıran ünlü yazar, özel yaşamında yanlış olarak cimri tanınırdı. Masraf olmasın diye taksiye binmez, şehir içindeki gezintilerini hep otobüsle yapardı.

Aziz Nesin Türk toplumunun bütün katmanlarınca sevilen ve sayılan bir yazardı. Bir gün İzmir'de bir yerden bir yere taksiyle birlikte gidiyorduk. Şoföre "Yanımdaki bey kimdir, biliyor musunuz?" dedim. "Aziz Nesin" deyince, sürücü arabayı durdurdu ve müthiş bir coşkuyla Aziz Nesin'i selamladı, hayranı olduğunu söyledi ve yol boyunca okuduğu kitaplarından duyduğu kıvancı anlattı. Okurlarının bu derece sevgisini kazanmış yazar pek azdır.

Aziz Nesin solcu bir yazar olmaktan çok özgürlüğe, insan haklarına kesinlikle bağlı bir düşünürdür. Onun için benim liberal, hümanist davranışlarımı yadırgamaz ve arada bir sohbetlerde "ne de olsa sağcıyım" biçimindeki deyişlerime gülümsemeyle karşılık "estağfurullah" sözcüğü ile yanıtlardı. Ödün vermeyen ilkeleriyle, eşsiz bir niteliğe sahipti. O her zaman aramızda yaşayacaktır.

Kültür Odakları

SELÇUKLU ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yan yana yaşayan Hıristiyanlık ve Müslümanlık, "Uygarlık Mozayiği"nin çeşitliliğini ikiye indirme yolunda bir adım olmuştur. Ancak Anadolu'nun kültür birliğine ulaşması, Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Atatürk laik bir devlet kurarak ve çağdaş Avrupa uygarlığını örnek alarak aynı dili konuşan, Anadolu Tarihi'ni kendi milli mirası gören bir ulus yaratmakla kültür birliğini sağlamıştır. Böylece Avrupa'nın yüzyıllar boyunca uğraşarak ve savaşlar yaparak sağladığı Renaissance, Reform ve aydınlanma atılımları, Türkiye'de kısa bir süreç içinde gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra onun çizdiği yol üzerinde Türk Devleti son yarım yüzyıldan kısa bir süre içinde inşa ettiği yollar ve limanlarla ulaşım sorununu da büyük ölçüde çözmüş, barajlarla da tarım ve endüstrinin gelişmesi yolunu açmıştır. Anadolu bugün jeomorfolojik koşulların doğurduğu güçlüklerden sıyrılmış, böylece mekan ve kültür birliği bakımından tarihinin en uygun ortamını bulmuştur.

Şimdi Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nin 75 yıllık siyasal, kültürel ve sanatsal gelişmesini anlatmaya çalışalım:

Üstte - Kültür Bakanı Mesut Yılmaz, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Dr.Nurettin Yardımcı ve Profesör G.F.Muscarella ile birlikte
34. İstanbul Uluslararası Assyrioloji Kongresi'nde (1987)

Altta - Ankara'daki XVII. Kazı Sonuçları ve Arkeometri Sempozyumu'nda (1995)

DTCF'de kültür tartışmaları

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde 1941 yılında çalışmaya başladığımda, kendimi değişik yerlerde yetişmiş gerçek aydınlar ortamında buldum. Bunlar arasında Remzi Oğuz Arık, Osman Turan, Necati Akder, İrfan Şahinbaş, Orhan Burian, Niyazi Berkes, Nusret Hızır, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Pertev Naili Boratav, Samim Sinanoğlu, Suat Sinanoğlu ve bu satırların yazarı başta gelenleri oluşturuyorlardı. 60 kişilik oturacak yeri olan 333 sayılı derslikte kültür konuları üzerinde konferanslar ve tartışmalar yapardık. Öğrencilerden oluşan gedikli dinleyicilerimiz de bayağı kalabalıklaştığı için ilave iskemleler getirilir, bazıları da ayakta kalırlardı.

Yukarıda adı geçenlerin temsil ettikleri dünya görüşü, geniş bir yelpaze oluşturuyordu. Bununla beraber başlıca 3-4 akım söz konusu idi: 1) Gelenekçi ve koyu milliyetçi akım, 2) İlerici ve devrimci akım, 3) Batılı akım, 4) Hümanist akım. Ancak 1940'ların başlarında 333 numaralı odada konuşulanları, bu dört akımdan yalnızca birinin mensubu olarak tanımlamak doğru olmazdı. Çünkü söz gelimi Batılı ve hümanist grupta olanlardan bazıları, bir ölçüde olsun gelenekçilere yakınlık duyuyorlar, bazıları da ilerici, devrimcilere sempatiyle bakıyorlardı.

333 numaralı odada 2-3 yıl boyunca yürütülen tartışmalar, akademik bir ortamda yapılırdı. Buna karşılık burada başlayıp sonradan dergilerde yer alan yayınlar sert ve kavgacı biçimlere büründü. Ben onların dışında kaldım. Çünkü hiçbir zaman siyasal hareketlere girmedim. Aksine siyasete uzak durdum. Hiçbir ideolojinin tutkunu olmadım. Buna karşılık kültür çalışmalarına ve hareketlerine elimden geldiğince katıldım. Bu bağlamda, Ahmet Kudsi Tecer'in Ülkü Dergisi'nde ve Suud Kemal Yetkin'in Ulus Gazetesi'nde yönettiği kültür sayfaların-

da yazar olarak yer aldım. Ayrıca Yaşar Nabi Nayır'ın idare ettiği Varlık Dergisi'nde ünlü şairler, ressamlar ve düşünürlerin yanısıra yazıyordum.

İnönü Ansiklopedisi'ndeki toplantılar

Bir başka kültür odağını İnönü Ansiklopedisi (sonra Türk Ansiklopedisi oldu) oluşturuyordu. Orada çeşitli eğilimlere mensup gençler bir arada çalışıyor ve uygar biçimde tartışmalar yapılıyordu.

Benim Hasan Âli Yücel'in çevresindeki düşün ve yazın adamları ile mesafeli de olsa bir yakınlığım vardı. Bakanlıktan ayrıldıktan sonra Hasan Âli Yücel'in kendisi ile İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde, Türk Tarih Kurumu'nda sık sık rastlaştığımızda hümanist dünya görüşü üzerinde söyleşirdik. Kutlu Kahve Evi'nde ve Mutlu Muhallebicisi'nde Nurullah Ataç'ın çevresinde yer alanlardan biri idim. O kahvelerde Mesut Cemil'in, Ruşen Kam'ın sohbetlerine de katılırdım.

Mimar Paul Bonatz ve mimar Holzmeister ile de yakın dostluğum vardı. Mithat Yenen, Orhan Alsaç, Kemali Söylemezoğlu gibi mimarlarla buluşur, kültür konuşmaları yapardık.

Çeşitli düzeylerdeki lokanta ve restoranlarla muhallebiciler, Ankara'nın 1940'lı yıllarındaki başlıca tanışma ve buluşma yerleri idi. Ulus'ta Postahane Sokağı'nın ucuz lokanta ve meyhanelerinde bardağı on kuruştan kırmızı şarap içer, porsiyonu yirmi beş kuruştan çöp kebabı yer, Samet Ağaoğlu'nun, Orhan Veli'nin, Oktay Rıfat'ın, Cahit Sıtkı Tarancı'nın sohbetlerinde dinleyici olarak bulunurdum. Cumhuriyet Yıldız Lokantası Emin Erişirgil'in, Cevat Dursunoğlu'nun, Faik Reşit Unat gibi yüksek dereceli eğitimci bürokratların devam ettikleri yerlerdi. Oraya Sedat Alp'le birlikte hemen her gün giderdik. Kendisi ile sohbet ettiğim Ercüment Ekrem Talu da Yıldız Lokantası'nın gediklilerinden biri idi.

Ankara'da özel evlerimizde de toplantılar yapardık. Oktay Rıfat eşi ile birlikte bize gelir, biz de karı koca onlara giderdik. Azra Erhat da sık görüştüğümüz bir arkadaşımızdı. Macit Gökberk'in kardeşi mimar Turgut Gökberk'in evi de birçok aydının uğrak yeri idi.

Karpiç'te şiir sempozyumu

Karpiç'te işadamları, zenginler ve özellikle üst düzeyde politikacılar yemek yerdi. Bununla birlikte müşteriler arasında birçok yazar ve ozan da eksik olmazdı. Ben de oraya arada bir giderdim. Hiç unutmam bir akşam Halide Edip'in kızkardeşi ile evli diplomat Saib Bey (o zaman Atina Büyükelçiliğimiz'de müsteşardı) ve yazar Nahit Sırrı Örik'le birlikte bir masada içiyor ve yemek yiyorduk. Gece saat 11.00'e doğru yanımızdaki iki masaya Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih Cevdet Anday, Cahit Sıtkı Tarancı ile daha başkaları geldiler ve biraz sonra da yüksek sesle şiirler okumaya, arada bir divan şiirinin hayranı olan Saib Bey'e takılmaya başladılar. Karşılıklı espri dolu sataşmalarda yeni ve eski Türk şiirinin tartışılması yapılıyor, genç ozanlar kendi dizelerini okuyorlar, Saib Bey ise onlara Nedim, Baki, Fuzulî'den ayrıca Yahya Kemal'den parçalarla yanıt veriyordu. Arada bir Fransız şairlerinin eserlerinden de pasajlar okunuyordu. Kendiliğinden oluşan bu şiir sempozyumu Karpiç'in saat 12'de kapanmasından sonra dışarıda devam etti. 10-12 kişilik bir grup Karpiç'in önünden Yenişehir'e doğru yöneldik. Coşku içindeki ozanlar yolda ikide bir duruyor ve dizeler okuyorlardı. Bu tempo ile Sıhhiye'de aydınların o tarihlerde diğer bir buluşma yeri olan Yüksel Palas'ın önüne geldiğimizde gece saat ikiyi bulmuştu. Kafile orada dağıldı ve herkes evine gitti. Dinleyici olarak katıldığım bu şiir sempozyumu yaşamımın en güzel anılarından biridir.

İstanbul Aydınları

1951'de Anıtlar Yüksek Kurulu'na seçildikten sonra 1981'e değin otuz yıl boyunca her ay İstanbul'a giderdim. Kalamış'ta İstanbul'a gittiğimizde kullanmak için bir evimiz vardı. Geceleri orada yatar, yemeklerimi de kısmen annemin Göztepe'deki evinde ya da çeşitli restoranlarda yerdim.

Anıtlar Yüksek Kurulu, seçkin aydınların yer aldığı bilimsel bir kuruluştu. Orada Celal Esat Arseven, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sedat Hakkı Eldem, Tahsin Öz, Zeki Faik İzer, Kemalî Söylemezoğlu, Ali Saim Ülgen, Orhan Alsaç, Mithat Yenen, Semavi Eyice, Aptullah Kuran, Doğan Kuban gibi ünlü ve değerli bilim ve sanat adamları ile beraber oldum. Öğle yemeklerinde ve özellikle akşamları, saatlerce çeşitli konular üzerinde söyleşilerde bulunurduk.

İstanbul'a bu gidişlerimde ve daha önceleri 1940'lardaki ziyaretlerimde, Mükrimin Halil Yinanç, Ömer Lütfü Barkan, Mustafa İnan ve Arif Müfit Mansel'in yaptıkları çeşitli toplantılara katılırdım. Bunlar çeşitli restoranlarda, Beyazıt'ta Çınar Lokantası'nda ve kahvesinde ya da Mansel'in bazen Nişantaşı'ndaki evinde bazen de Paşabahçe'deki yalısında olurdu.

Macit Gökberk'in çevresinde felsefecilerle, Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun toplantılarında ise sanat tarihçileri ile buluşurduk. Buluşma yerlerimiz Lebon ve Tilla pastahaneleri ile Markiz ve Degüstasyon restoranları idi. İsmail Tunalı'yı bu buluşmalarda ve bir aralık da katıldığı Anıtlar Yüksek Kurulu'nda tanıdım.

Sınıf arkadaşım Şevket Rado ile de görüşürdüm. 1940'ların başlarında Örcünlü'de asker olduğum sıralarda onunla ve onun genç yazarlardan oluşan arkadaşları ile her pazar buluşur, Beyoğlu'nda şiir ve içki toplantıları yapardık.

Aydınlar topluluğu

İstanbul'daki başka önemli buluşmalarımızı benim "Aydınlar Topluluğu" diye adlandırdığım aylık toplantılarda yapardık. Aydınlar topluluğuna ben sonradan 1952 ya da 1953'te seçildim. Üyelerinin başlıcalarını Arif Müfit Mansel, Ekrem Hakkı Ayverdi, Semavi Eyice, Selim Kıbrızlı, Seyfullah Esin, Muharrem Nuri Birgi, Fuad Bayramoğlu, Afif Erzen ve daha birçok önemli ünlü aydınlar oluşturuyordu. Bunlar arasında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nın müdürü de bulunurdu. Sıra ile Kurt Bittel, Rudolf Naumann ve W. Müller Wiener İstanbul'da müdür oldukları süre boyunca bu toplantılara katıldılar.

Toplantılar sıra ile bir üyenin evinde olur ve o akşam üyelerden biri belirli bir konu üzerinde hazırladığı konferansı sunar ve üyelerin sorularına yanıt verirdi. Bu toplantılarda Boğaziçi'nin en güzel evleri arasında yer alan Sadullah Paşa ve Kıbrıslı Yalıları ile Muharrem Nuri Birgi'nin ve Fuat Bayramoğlu'nun yalılarını görmek fırsatını buldum.

İşadamlarının davetleri

İstanbul'da yazları eşimle birlikte kayınvalidemin Dragos'taki evinde kaldığımız sürece Vehbi Koç'un, Rahmi Koç'un ve Dr.Nejat Eczacıbaşı'nın akşam davetlerine katılırdık. Ünlü işadamlarının, üst düzey politikacıların ve seçkin aydınların oluşturduğu bu toplantılar Türk toplumunun ulaştığı yüksek kültür düzeyinin değerli örnekleridir. Yine eşimle İstanbul Müzik Festivali'nin konserlerini izlemek en büyük zevkimizdi.

Turing Kulübü konferansları

İstanbul'daki düzinelerce eseri restore ederek onlara yeni bir yaşam kazandıran Çelik Gülersoy'un, Kenter Tiyatrosu'nda Turing Ku-

lübü adına düzenlediği arkeoloji ve sanat konferansları büyük ilgi topluyordu. Salon balkon bölümü dahil, ağzına kadar doluyordu. Dinleyicileri, gençler ve çeşitli alanların mensupları ile birlikte İstanbul sosyetesinin zarif ve seçkin hanımları oluşturuyordu. Bu kültür etkinliğine 6 yıl süre ile konuşmacı olarak katıldım.

Türk Tarih Kurumu nasıl gelişti, nasıl devletleştirildi?

Türkiye'deki en önemli iki kültür odağından biri Türk Tarih Kurumu, diğeri ise Türk Dil Kurumu'dur. Burada aktif üyesi olduğum Türk Tarih Kurumu'nun nasıl geliştiğini ve nasıl devletleştirildiğini anlatacağım. Türk Tarih Kurumu Atatürk'ün eseridir. Bu nedenle ilk önce büyük önderin oluşturduğu gelişmeleri görelim:

Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş dönemi (1931-1938)

Büyük önderin Türk Tarih Kurumu'nu 1931 yılında kurduğu sırada Türkiye'de yalnız Selçuk ve Osmanlı tarihi uzmanları bulunuyordu. Bunların başında Batı literatüründe de saygınlığı olan Fuad Köprülü, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mükrimin Halil Yinanç gibi şahsiyetler geliyordu.

Bu dönemde, yani 1931-1935 sürecinde, kurum üyeleri arasında öğrenimlerini Avrupa'da, Eski Çağ uygarlıkları dallarında yapmış olan Halil Edhem Eldem, Hamit Zübeyr Koşay, Şevket Aziz Kansu ve Remzi Oğuz Arık gibi uzmanlar da yer alıyordu. Ama onların dışında Eskiçağ konusunda uzman olan başka bilimadamı yoktu.

Atatürk Tarih Kurumu'nu oluştururken, Selçuk ve Osmanlı dönemleriyle eski Anadolu Uygarlıkları'nı ileride işleyecek olan uzman-

ları yetiştirmek için Avrupa'ya ve Amerika'ya öğrenci gönderdi. Bununla birlikte yetişmekte olan uzmanlar gelinceye değin Kurum'da mevcut olan bilimadamlarından da yararlanmayı ihmal etmedi. Bu bağlamda ilk arkeoloji kazılarını başlattı. Dilci ve etnograf Hamit Zübeyr Koşay, arkeolog Remzi Oğuz Arık ve antropolog Şevket Aziz Kansu tarafından 1935'te başlatılan kazılar, bütün dünyada büyük yankılar yarattı. Özellikle Alacahöyük'te ortaya çıkan eşsiz güzellikteki ve değerdeki eserler, Avrupa ve Amerika bilim çevrelerinde hayranlıkla karşılandı. Adları geçen üç bilimadamının yabancı dillerde yayınladığı eserler Türk Tarih Kurumu'nu ön plana çıkardı. Çünkü Alacahöyük Kazısı Troia, Bergama, Efes ve Boğazköy kazı neticelerini de geride bırakan eserler ortaya koymuştu.

Kurum'un ilk iki kongresi, biri 2-11 Temmuz 1932 tarihlerinde Ankara Halkevi'nde, öteki 20-25 Eylül 1937 tarihlerinde İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda olmak üzere, kuruluş döneminde düzenlendi. Her iki kongre, Avrupa'dan davet edilen birçok bilimadamının katılımıyla gerçekleştiği için, uluslararası çapta başarılı oldular. Özellikle İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan görkemli ikinci kongre, Avrupa bilim dünyasında çok olumlu yankılar yarattı. Ben o zaman Berlin'de öğrenciydim. İstanbul'daki kongreden dönmüş olan Alman profesörler, üniversitede kalabalık bir dinleyici önünde yaptıkları toplantıda izlenimlerini hayranlıkla dile getirdiler. Bu kongre Türklerin, kendilerinden yabancı memleketlerde beğeni ve övgüyle söz ettirdikleri ilk başarılı girişimdir.

Atatürk ve Osmanlı Tarihi

Bazı çevrelerde Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu tarihine ilgi duymadığı kanısı vardır. Oysa Büyük Önder, Osmanlıların yalnız son

üç yüz yıllık gerileme dönemindeki çağdışı kalmış, yoksul halinin ve teokratik idaresinin, kurmakta olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ne etkide bulunmasını istemiyordu.

Buna karşılık Atatürk, Osmanlı Devleti'nin parlak çağı ile iftihar ediyor, "Sinan'ın heykelini dikiniz" direktifini veriyor, Selçuklu ve Osmanlı tarihinin araştırılması için Avrupa'ya öğrenci gönderiyordu. Atatürk döneminde Avrupa'da Türk Tarihi alanlarında yetişen bir düzineyi aşkın genç, sonraki Türk Tarih Kurumu'nun üyeleri olmuşlardır. Yalnız rahmetli olanları anarsak başta Türk Tarihi araştırmalarında çığır açan Ömer Lütfü Barkan olmak üzere, Mükrimin Halil Yinanç, Cavit Baysun, Tayyib Gökbilgin, Enver Ziya Karal gibi bilginleri sayabiliriz. Eski kuşağın temsilcileri olan Fuat Köprülü ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi büyük bilginler de yine Atatürk döneminde, onun çizdiği yolda, Türk Tarih Kurumu çatısı altında, Osmanlı Tarihi üzerinde eserler verdiler.

Orta Asya Türk Tarihi, Selçuklu Tarihi ve çoğunluğu Osmanlı Tarihi üzerinde çalışan değerli bilginlerimiz de Atatürk döneminde ve Atatürk'ün çizdiği plan içinde yetişmişlerdir. Şimdiki Osmanlı tarihçilerimiz arasında bazıları, özellikle Halil İnalcık başta olmak üzere, Amerikan üniversitelerinde ders vermektedirler. Böylece Atatürk döneminde ve Atatürk'ün öngördüğü proje içinde yetişenler dünya bilim çevrelerinde de seçkinleşmişlerdir. Tarihçilerimiz Türkiye'de ve dış ülkelerde başarılı olmalarını, Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Kurumu'nda her çeşit yardımı bulmuş olmalarına borçludurlar. Öyle ki Kurum'da, kurum üyesi olmayan araştırmacıların, örneğin büyük bilgin rahmetli Necati Lugal ve daha birçok değerli tarihçinin eserleri de basılmakta, ayrıca onların araştırmaları için gerekli bütün olanaklar da sağlanmakta idi.

Almanya Büyük Liyakat Nişanı Rütbesi alan 4 Türk bilimadamı
Sağdan sola, Sedat Alp, Yaşar Önen, Kudret Ayıter, Ekrem Akurgal (1979)

İnönü döneminde Türk Tarihi alanlarındaki çalışmalar, Atatürk'ün öngördüğü plan içinde gelişmeye devam etti. İnönü her fırsatta Türk Tarih Kurumu ile ilgileniyor, çalışmalarının başarılı olması için çaba gösteriyordu. Bu dönem boyunca başkan olan Şemsettin Günaltay, genç bilimadamlarını Kurum'a üye yaparak bu önemli bilim ocağına taze kan verdi. Böylece seçkin şahsiyetler olmakla beraber, asıl meslekleri tarih alanında olmayan üyeler öldükçe ya da kendiliklerinden ayrıldıkça Türk Tarih Kurumu gerçek meslek erbabının eline geçmeye başladı.

Şemsettin Günaltay, Demokrat Parti döneminde de her yıl yapılan seçimlerde en yüksek oyları toplayarak başkanlığını sürdürdü ve Türk Tarih Kurumu'nun gittikçe daha bilimsel bir kimlik kazanmasında etken oldu.

Türk Tarih Kurumu'nun gelişme dönemi (1938-1951)

Bu dönemde Selçuk ve Osmanlı Tarihi ile eski Anadolu Uygarlıkları üzerinde çalışanların sayısı, dış memleketlerde ya da Türkiye'de, Alman profesörler yanında yetişmiş olan gençlerin gelmesiyle, en aşağı dörde katlanmıştı. Avrupa'da yetişmiş ilk arkeoloğumuz olan Arif Müfit Mansel, Kurum'a 20 Nisan 1938'de üye oldu. Bu gelişme evresi için yine Avrupa'da yetişmiş olan ikinci üye Ekrem Akurgal Kurum'a 9 Eylül 1943'te üye olmuştur. Yine dış ülkelerde ya da Türkiye'de Alman profesörler yanında yetişmiş olan Halil Demircioğlu, Afif Erzen, Sedat Alp, Bahadır Alkım, Tahsin Özgüç, Aydın Sayılı, Muzaffer Şenyürek ve Semavi Eyice 1945 ile 1948 arasında Kurum üyeliğine alındılar. Aynı değerli uzman takımının iki seçkin temsilcisi olan Nimet Özgüç 1970'te, Jale İnan 1975'te Kurum'a seçildiler *Amiral Fahri Çoker, Türk Tarih Kurumu, Kuruluş ve Amaçları, Ankara 1983, s.216-217*.

Kurum'a çok iyi niyetlerle yeni üyeler kazandırılmış olmakla birlikte onlardan faydalanma yolunda bir atılım yoktu. Eski Anadolu Uygarlıkları'na gerekli doğrultuyu verecek projeler üretilmiyordu. Zaten benim çok erken bir tarihte, 1943'te üye olmam da o zamanki günlük gazetelerde ve dergilerde Orta Asya Türk Sanatı, Selçuk ve Osmanlı Sanatı üzerine yayınladığım popüler yazılar dolayısıyla olmuştur. Yani ben Kurum'a arkeoloji uzmanı olarak değil, Türk Sanatı üzerine yazılar yazmış bir aydın olarak girdim. Sonradan Faik Reşit Unat'tan öğrendiğime göre beni seçen başkan Şemsettin Günaltay, yazılarımı görmüş, "Kim bu delikanlı?" diye sormuş. Atatürk tarafından Avrupa'ya gönderilmiş olduğumu öğrenince, beni Kurum'a üye yapmıştı.

Türk Tarih Kurumu üyeleri (1950'lerde)

İlk yararlı atılım kazılar konusunda geliştirildi. 1946-1947 tarihlerinde Arif Müfit Mansel'in Perge'de ve Side'de, Tahsin Özgüç'ün de Kültepe'de kazıya başlamaları sağlandı. Böylece Kurum'a alınan yeni uzman üyeler, yararlı hizmetler yapma olanağını buldular.

Ancak bu çok önemli Kurum, hâlâ 15-20 yıl önce geçerli olan değerlere göre yönetiliyordu. Örneğin matbaası, Kurum üyelerinin eserlerine değil, para getiren piyasa siparişlerine önem veriyordu. Bazı üyelerin kitapları basılıyor, bazı yeni üyelerin eserleri geri çevriliyordu. Yukarıdaki bölümlerden birinde belirttiğim gibi, benim iki eserimin basılması reddedilmişti. Oysa bu iki cilt, fakültemiz tarafından yayınlandıktan sonra yabancı literatürde büyük beğeniyle karşılanmıştı. Bu gibi yanlış davranışlar yönetimin eskimiş olmasından kaynaklanıyordu. Yönetim kurulu 15 yıldan beri hep aynı kişilerden

oluşuyordu. Başkan, "Yönetim Kurulu üyelerini oyunuza sunuyorum" diyor, ardından da "Kabul edenler, etmeyenler" dedikten sonra, kalkan ellere hiç bakmadan "Kabul edilmiştir" saptamasını duyuruyordu.

Kurum'un bu durumunu yakın meslektaşlarım Sedat Alp ve Halil Demircioğlu ile görüştüm ve onların da benzer düşüncede olduklarını gördüm. Bunun üzerine diğer Kurum üyeleriyle de temas kurduk ve onların da atılımdan yoksun olan yönetim biçiminden şikâyetçi olduklarını anladık. Toplantılar, genellikle 30-35 üyenin katılmasıyla yapılıyordu. Yaptığımız araştırmada 20'ye yakın kişinin bir eyleme geçilmesi gerektiği eğiliminde olduğunu gördük. 1951 yılının nisan ayında yapılacak olan yıllık toplantı için bir yönetim değişikliği hareketine geçmeye karar verdik. Bu yenileme hareketi, bütün üyeler tarafından duyulmuştu ve toplantı günü herkes sonucu heyecanla bekliyordu. Arkadaşlar ilk konuşmayı benim yapmamı istemişlerdi. Arkasından da Halil Demircioğlu ve daha başkaları konuşacaklardı. On dakika süren konuşmamda önce 20 yıldan beri geliştirilen başarıları dile getirdikten sonra, yeni katılmış genç üyelerin eksik gördükleri hususları tek tek sıraladım: 1) Kurum matbaasının çok para getiren piyasa siparişlerine değil, Kurum yayınlarına önem vermesi. 2) Ege Bölgesi'nde de kazı yapılması 3) Belleten'in Selçuk ve Osmanlı tarihlerine tahsis edilmesi, eski Anadolu Uygarlıkları için ise ayrı bir bilimsel derginin kurulması. 4) Fransız Akademisi'nde ve Avrupa akademilerinde olduğu gibi önemli bilim dalları için özel kolların (komisyonların) kurulması. Örneğin, Selçuk ve Osmanlı, Prehistoria ve ön tarih, Anadolu dilleri gibi komisyonların kurulması. 5) Yayınların bir programa göre ayarlanması. 6) Kurum kitaplığının yeterli düzeye ulaştırılması. 7) On yıldan beri hiç değişmeyen yönetim kurulu üyelerinin gizli seçimle saptanması. Konuşmadan sonra Başkan Şemsettin Gü-

naltay, "Toplantıya yarım saat ara verelim, sonra daha detaylı görüşürüz" dedi ve başkanlık odasına çekildi. Biraz sonra beni odasına çağırttı ve "Haklısınız. Yönetim kurulunu değiştirelim. CHP adına ben, Demokrat Parti adına Fuad Köprülü, Millet Partisi adına da Hikmet Bayur olmak üzere genç üyelerin de yer aldığı yeni bir yönetim kurulu seçmeyi deneyelim" dedi. Ben "Eski yönetim kurulundan yalnız siz söz konusu olabilirsiniz. Çünkü yeni, genç üyelerin hepsini siz seçtiniz. Üstelik bilimsel bir kurumun yönetim kurulunu seçerken partileri temel almak doğru olmaz" diye yanıtladım. Yarım saat dolduktan sonra Şemsettin Günaltay toplantıyı yeniden açtı ve "Bundan sonra seçimler gizli oyla yapılacaktır" dedi. Toplantıya Fuad Köprülü ve Hasan Âli Yücel de katılmıştı. Hiç kimseden ses çıkmadı. Oylar toplandı ve sonuç olarak yeni yönetim kuruluna aşağıdaki üyeler seçildi: Şemsettin Günaltay, Afet İnan, Hikmet Bayur, Enver Ziya Karal, Ekrem Akurgal, Sedat Alp ve Halil Demircioğlu. Eski ve yeni yönetim üyelerinin uzlaşması kolay olmadı. Tartışmalar birkaç oturum süregitti. Ancak 1951 yılı sonbaharında bir oturumda Şemsettin Günaltay "Yeter artık. Ben gençlerle beraberim" deyince anlaşma oldu ve uyum içinde çalışma sağlandı. Böylece Kurum'un olgunluk evresi başladı ve parlak bir süreç yaşandı. Şimdi kısaca onu görelim:

Türk Tarih Kurumu'nun olgunluk dönemi (1951-1983)

Bu dönemde, yani Celal Bayar, Cevdet Sunay, Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanlıkları sürecinde, Türk Tarih Kurumu Selçuk ve Osmanlı tarihi üzerinde olduğu ölçüde, Anadolu Uygarlıkları alanlarında da övgüye değer bilimsel etkinliklerde bulundu. Kurum'un yedi büyük kongresi (III-IX) ve görkemli uluslararası klâsik arkeoloji kong-

resi bu dönemde düzenlendi. Selçuk, Osmanlı ve eski Anadolu Uygarlıkları üzerine yazılmış yüzlerce kitap, bu parlak evrede yayınlandı. Türk Tarih Kurumu'nun özünde bir dernek olduğu, akademi adını taşımadığı ve hiçbir istekte bulunmadığı halde, Uluslararası Akademik Birliği'ne oy birliğiyle üye seçilmesi de bu dönemde olageldi; çünkü kurumumuz bir Avrupa Akademisi gibi yararlı ve değerli etkinliklerde bulunuyordu.

Ankara ve İzmir'de düzenlenen X. Uluslararası Arkeoloji Kongresi münasebetiyle Anıtkabir'de Atatürk'e saygı töreni (1973)

Celal Bayar ve Menderes'in tutumu

Demokrat Parti, Tarih Kurumu'nun içinde birçok CHP'li politikacının yer almasından ve başkanlıkta yine CHP'li bir eski başbakanın bulunmasından dolayı tedirgindi. Nitekim daha 1951'de Adnan Menderes, Türk Tarih Kurumu'nun üç üyesini, Halil Demircioğlu'yu, Sedat Alp'i ve Ekrem Akurgal'ı milletvekili Dr. Sedat Barı aracılığı ile Büyük Millet Meclisi'ndeki odasına davet ederek, Kurum'un CHP'li üyelerden arındırılmasını istedi; ancak o üç üyenin yaptığı açıklamalar sonunda Adnan Menderes, Kurum'un iyi ellerde olduğuna ve yararlı çalışmalar yaptığına kanaat getirerek isteklerinden vazgeçti.

Celal Bayar'ın tutumuna gelince: Demokrat Parti'nin Türk Tarih Kurumu'na karşı duyduğu hoşnutsuzluk sekiz yıl sonra, 1959'da bir daha, bu kez Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından dile getirildi. Bir gün bu satırların yazarını Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri rahmetli Munis Faik Ozansoy telefonla aradı ve "Sayın Cumhurbaşkanı sizinle görüşmek istiyor" diyerek davetin Türk Tarih Kurumu ile ilgili olduğunu ekledi. O sırada Türk Tarih Kurumu'nun Genel Sekreteri idim. Gerekli bilgileri ve notları hazırlayarak bildirilen saatte Köşk'e gittim. Cumhurbaşkanı beni Köşk'ün kütüphanesinde kabul etti; yanında Munis Faik Ozansoy bulunuyordu. Bir, iki gönül alıcı sözden sonra oldukça sert bir ifade ile "Sekiz yıldır genel sekretersiniz. Siz bir meslek adamısınız" dedi ve Şemsettin Günaltay'ı kastederek "Bir bilim kurulunun başında bir politikacının bulunması doğru mudur?" diye ekledi. Aslında Cumhurbaşkanı bu uyarısında haklı idi. Ancak Şemsettin Günaltay, Kurum'da çok seviliyor ve her yıl yapılan seçimlerde en yüksek oyları topluyordu. Ayrıca Kurum'a gerçek meslek adamlarının alınmasında büyük hizmetleri olmuştu. Bunları ayrıntılarıyla dile getirdim ve Şemsettin Günaltay'a karşı bir hareketin bü-

yük tepki yaratacağını, böyle bir durumun Demokrat Parti bakımından iyi bir izlenim bırakmayacağı kanısında olduğumu söyledim.

Celal Bayar açıklamalarımı büyük bir sükunetle dinledi. Kendisine, Şemsettin Günaltay'ın Yönetim Kurulu'nda özel sohbetler sırasında "Celal Bayar aydın kişidir. Memlekette, özellikle iktisat alanında büyük hizmetleri dokunmuştur" gibi beyanlarda bulunduğunu da anlattım. Bu sözler üzerine Celal Bayar üstelemedi ve bir başka konuya geçerek "Tarih Kurumu, Türk Tarihi üzerinde kalın ciltler yazıyor; bunlar ancak meslek erbabına yarayan kitaplar, aydınlar için de kitap yazmak Kurum'unuzun ödevidir. Atatürk, Türk Tarihi'nin herkes tarafından bilinmesini istiyordu. Niye herkesin yararlanabileceği kitaplar yazmıyorsunuz? Örneğin bir cilt Selçuklu Tarihi ve iki cilt Osmanlı Tarihi çok yararlı olur. Bunu niye yapmıyorsunuz?" dedi. Şüphe yok ki Cumhurbaşkanı bu sorusunda çok haklı idi. Ancak "bilimsel/popüler" kitap yayımlamak, büyük yatırımı gerektiren bir atılımdı. Bu tür kitapların en aşağı 50 bin adet basılması zorunlu idi. Bu iş için gerekli kağıt parası ise Kurum'a ağır bir yük olurdu. Bunu anlattım, Cumhurbaşkanı, "Siz istediğim üç cildi yazın, gerekli parayı ben hemen temin ederim. Hükümet vermezse bankalardan bulurum" dedi ve gerçekten ilk yardım olarak CHP döneminde, hem de Şemsettin Günaltay'ın başbakanlığı zamanında kesilmiş olan 390 bin Türk Liralık yıllık hükümet yardımını yeniden sağladı. Bu, o tarihte çok önemli bir yardımdı. Celal Bayar'ın istediği bir ciltlik Selçuklu ve iki ciltlik Osmanlı tarihi için yirmi kadar üye vazife taksimi yaptı ve çalışmalara başlandı. Ancak arkasından 27 Mayıs ihtilali oldu. Hükümet yardımı kesildi ve proje gerçekleşemedi. Bununla beraber Türk Tarih Kurumu iki cilt halinde olmasa bile, on ciltlik Osmanlı Tarihi'ni hazırladı. Oldukça ucuz fiyata, yüzde 40 indirimle satılan bu ciltleri birçok aydın

ve ortadirek mensubu satın almaktadır. Ancak bir gün iki ciltlik Osmanlı tarihini yazmak Celal Bayar'ın dediği gibi Türk Tarih Kurumu'nun kesinlikle yapmak zorunda olduğu önemli bir ödevdir.

İnönü sonrası CHP'liler ve Türk Tarih Kurumu

Para sıkıntısı çeken CHP, kaynaklar aramakta idi. Bu arada, partinin bazı "ileri gelenleri" gözlerini, Atatürk'ün Türk Tarih ve Türk Dil kurumlarına vakfettiği paraya diktiler. İş, mahkemelere düştü. Başkan rahmetli Enver Ziya Karal, Genel Sekreter Sedat Alp ve Türk Tarih Kurumu'nun Atatürk çizgisinde kalmasını sağlayanlardan birisi olan otuz yıllık Genel Müdür Uluğ İğdemir ile kardeş kurumun (Türk Dil Kurumu'nun) temsilcileri uzun yıllar çaba sarfettiler. Sonunda adalet yerini buldu ve Türk yargı organları Atatürk'ün mirasını CHP'ye değil, Türk Tarih ve Türk Dil kurumlarına bıraktığına karar verdiler.

Türk Tarihi üzerine çalışmaların bugünü ve yarını

Atatürk döneminde tarih konularında çalışacak gençler, bütün Türkiye'nin en başarılı ve en yetenekli öğrencileri arasından seçilirdi. Yirmi yıldan beri ise tarih bölümlerine en düşük puanlı öğrenciler girmektedir. Oysa iyi bir tarihçi olmak için üç Avrupa dilinden başka Arapça ve Farsça bilmek zorunluluğu vardır. Orta Asya Türk Tarihi için ise ayrıca Rusça, Çince bilmek gerektir. Bugün tarih bölümlerine giren öğrencilerin büyük bir çoğunluğu saydığımız koşulları yerine getirmek olanaklarından yoksundurlar. Böyle olduğuna göre, Türk Tarihi çalışmalarının geleceği acınacak durumdadır.

Türk Tarih Kurumu'nun devletleştirilmesi (1983)

50 yıl boyunca Selçuklu ve Osmanlı dönemleri ile Eskiçağ uygarlıkları üzerine ortaya koyduğu örnek yayınlara rağmen Türk Tarih Kurumu 1983 yılında bazı gerici akımların etkisiyle devletleştirildi. Oysa Atatürk bu kültür ve bilim ocağının bir dernek biçiminde çalışmasını gerekli görmüştür. 15 yıldan bu yana bir devlet organı olarak çalışan Türk Tarih Kurumu yaratıcılığını ve üretkenliğini yitirmiştir. Bugünkü Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun, bu kurumun bir dernek haline dönüştürülmesi için Cumhurbaşkanımız Demirel'e ve Cumhuriyetimizin 57. hükümetine başvurması övgüye değer bir atılım olacaktır.

Üniversitelerde Siyasal Akımlar

AMERİKA'DA okumuş olan Prof. Muzaffer Şerif Başoğlu ile Prof. Behice Boran fakültemizdeki sol davranışların iki önde gelen temsilcileriydiler. Uzun süre bu iki öğretim üyesiyle yakın dostluk bağları kurdum. Her ikisinin derslerini konuk dinleyici olarak birkaç defa izledim. Behice Boran'la Ankara Palas'ta yabancı elçiliklerin yaptıkları davetlerde dans ettim. Ancak bu iki öğretim üyesinin dünya görüşü Atatürk ilkelerine uymadığı için, kendimi yavaş yavaş onlardan uzak tuttum.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde olduğu gibi, İnönü Ansiklopedisi'nde de iki ayrı dünya görüşünü temsil eden aydınlar vardı. Orada ilk önce sol düşünceli aydınlar çalışıyordu. Sonradan yazı heyetine, bunlara karşıt olarak, sağcı parlamenterlerin girişimleriyle milliyetçi görüşte olan uzmanlar da alındı. Bunların arasında ben de vardım. Ancak ben ansiklopedide bir yıl süren çalışmalarım sırasında birkaç başka sağ görüşlü arkadaşımla birlikte, sol düşünceli olan aydınlarla tartışma yapmamayı yeğliyordum. Nitekim gazetelere ve dergilere uzanan tartışmalara hiç girmeden Atatürk'ün çizdiği yolda liberal bir yurttaş olmaya önem verdim.

Bu amaçla dünya görüşümü Ulus, Zafer gibi günlük gazetelerde, Ülkü ve Varlık dergilerindeki yazılarımla politik atılımlara girmeden kültür konularında sürdürdüm. Fakültede ve Türk Tarih Kurumu'nda Atatürk Milliyetçiliği doğrultusundaki çalışmalarıma hız verdim. Dergilerde veya gazetelerde politik atılımlarda bulunmaktan özellikle uzak kalmaya dikkat ettim.

Solcu-sağcı düşünce savaşı bundan sonra parlamentodaki milliyetçi mebuslarla Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki solcu profesörler arasında devam etti. Bu kültür politikası çatışmasına, faşizm yüzünden yurtlarını terk edip Türkiye'ye gelmiş olan Alman profesörlerden de katılanlar oldu. Haliyle katıldılar, çünkü onlar koyu Alman Milliyetçiliği'nin, yani nazi rejiminin kurbanı oldukları için elbette ki Türkiye'deki solcu profesörler yanında yer alma gereksinimini duydular. Ancak bu yüzden de parlamentoda, birçoğu profesör kökenli olan mebuslar, fakültemizdeki beş Türk ve üç Alman öğretim üyesinin kadrolarını kaldırdılar. Bu nedenle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Landsberger ve Güterbock gibi önemli iki profesörü yitirmiş oldu. Çok önemli hizmetler görmüş olan bu iki bilimadamının böyle ayrılmış olması, Türk konukseverliğine aykırı düştüğü gibi, uluslararası prestijimiz bakımından da hoş olmayan bir durum yarattı. Hele Güterbock gibi hiçbir siyasal davranışı ya da söylemi olmayan Türk dostunun da görevden alınması büyük bir yanılgı oldu. Çok daha üzücü bir sonuç da bu uzaklaştırma kararıyla Azra Erhat gibi eşi bulunmayan bir uzmanın da feda edilmiş olmasıdır. Oysa onun hiçbir politik atılımı yoktu.

Aşırı solcular ayrılınca, fakültemizde ve Türk üniversitelerinde baştan beri var olan başlıca üç akım, yani geleneksel milliyetçilik, çağdaş milliyetçilik ve sola açık liberal düşünce, yan yana, çatışmalara yol aç-

madan 1960'ların sonlarına değin sürüp gitti. Büyük övgüye değer bir davranışı özellikle anmak isterim. 1940'lardan 1968'e kadar Türk üniversitelerindeki öğretim üyeleri Atatürk İlkeleri'ne büyük saygınlıkla bağlıydılar. Önemle vurgulamak istediğim diğer bir davranış ise aynı tarihler içinde bütün öğretim üyelerinin dine saygılı oldukları halde onu, politikaya karıştırmamaya dikkat etmiş olmalarıdır.

Ancak bu uzlaşma süreci 1960'ların sonlarında ortaya çıkan ve bütün dünyayı sarsan gençlik hareketi ile son buldu.

Bütün dünyayı saran gençlik hareketi

Söz konusu isyan aşırı disiplinli düzene karşı koyma akımıydı ve solcu aydınlar tarafından üstlenilmişti. Daha çok genç yaştakilerin eylemiyle oluşturulan bu sosyal ve siyasal akım adeta, çocukların, babaları tarafından yürütülen otoriter yönetime karşı gelme hareketi gibiydi. Gençlik haklıydı, çünkü evde babanın hatta ananın, bürokraside şefin, iş dünyasında patronun dediği olurdu. Gençlerin düşünceleri ve istemleri dikkate alınmazdı. İş başındakiler anlaşma ve uzlaşma yolunu arayacaklarına bu atılıma karşı çıkınca gençler ve idare edilen kesim şiddet eylemine başvurdular. Bu yüzden on yıl süre ile anlamsız bir savaş dönemi yaşandı. "68 kuşağı" adıyla anılan bu atılıma, 1960'ların sonunda Türkiye'de ve 1971'de Berlin'de konuk profesör olduğum zaman tanık oldum:

1960'ların sonunda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi koridorlarında elleri bayraklı gençler eylem yapıyor, sınıfları işgal ediyor ve üniversite rejimine karşı geliyorlardı. Arkeoloji bölümünden de eyleme geçenler bir gün bütün öğretim üyelerine, tartışmalı bir toplantıda hesaplaşmak üzere çağrıda bulundular. Fakülte dışında bir binada yapılan bu toplantıya katıldım. Toplantı açıldığında solcu öğrencilerin eleştirileri

sert, ancak oldukça saygılıydı. Toplantıda benden başka profesör bulunmadığı için herkes bana yükleniyordu. Özellikle arkeolojiye zengin ailelere ait çocukların gelmesi hususundaki görüşlerimi, niçin haftada yalnız dört saat ders vermekle yetindiğimi, niçin öğrenciye daha çok bilgi sunmadığımı ve daha birçok davranışımı yüzüme karşı ele alıyorlardı. Neden zengin aile çocuklarının arkeoloji yapmalarını istediğimi, bu kitabın bir bölümünde dile getirmiş olduğum biçimde yanıtladım; haftada yalnız dört saat ders vermekle yetindiğimi de ayrıntılı bir biçimde dile getirdim. Üniversite hocasının öğrenciye ezberlenecek bilgi değil, çalışma yöntemi öğretmekle daha yararlı olacağını örnekleriyle anlattım. Toplantıda solcu kesimin yanısıra solcu olmayan öğrenciler de dinleyici olarak yer aldığı için, karşımdakiler oldukça ölçülü davranıyorlardı. Böylece uzlaşma havası içinde gelişen tartışma alkışlarla son buldu.

Berlin'de 1971'de konuk profesör olduğumda, durum bizdekinden değişik olmadığı gibi, bu atılım daha da kışkırtıcı ve korkutucuydu. O tarihte Berlin'de toplanan Federal Almanya Parlamentosu, solcuların başlıca hedefiydi. Aşırı solcular parlamento üyelerine, kaldıkları otellerde baskın yapıyor ve onları halkın önünde ağır suçlamalarla eleştiriyorlardı. Bu eylemlerin ikinci hedefi, bütün Almanya'da olduğu gibi Berlin'de de özellikle üniversite hocalarıydı. Benim ders verdiğim yılda Berlin Üniversitesi Rektörlüğü'nü bir asistan temsil ediyordu. Bir yerli ve yabancı profesörün aylık maaşı o tarihlerde 5.000 mark civarındayken, çok ünlü sosyalist önderi zenci bir profesör bayanın maaşı iki kat, yani 10.000 markı. Aşırı solcu öğrenciler kalabalık olan derslere baskın yapıyor ve dersi veren öğretim üyesine "Şimdi burada sosyoloji dersi vereceğiz" diyerek, kurulu düzene karşı olan ilkelerini heyecanlı konuşmalarla dile getiriyorlardı. Arkeoloji derslerinde genellikle 40-50

öğrenci bulunduğu için ben şahsen böyle bir işgale tanık olmadım. Olsaydım işgale ben de boyun eğecektim herhalde. Bilindiği gibi o dönemde fakültenin profesörler kuruluna üniversite işçileri, memurları, sekreterleri de katılıyor ve özellikle icra kurullarında da söz sahibi oluyorlardı. Berlin Üniversitesi Arkeoloji Dalı Başkanı'nın sekreterliğini yapan bayan "Ben sizin ancak resmi yazılarınızı yazarım, özel yazılarınızı ise yazmam" diye, bildiği gibi hareket ediyordu. Oysa bayan sekreterin özel diye nitelendirdiği mektuplar da özünde kesinlikle bilimsel karakterdeydi. Belki mektupta özel bir tümce geçiyordu, ama asıl konu bir toplantı veya bir yayın üzerinde yapılan bir tartışmayı işliyordu. Böylece yazacağı mektubu seçmek hakkı sekreter bayana verilince, zaten formalitelerle yüklü olan bölüm başkanı yazışmalarının yarısını şahsen yapmak zorunda kalıyordu. Bu da bilimsel çalışmalara vurulmuş büyük bir darbe oluyordu.

Çocuğun babasına karşı gelmesi türünde olan bu hareketle ilgili bir anımı anlatmak isterim: Sanıyorum 1960'ların sonundaydı. Federal Almanya Başbakanı Kurt Georg Kiesinger'ın Türkiye'yi ziyareti sırasında, o dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil benden, bu önemli konuğu Ankara Müzesi'nde ve Batı Anadolu'da gezdirmemi istemişti. O program sırasında Efes'e yaptığımız gezintide Alman Başbakanı ve İhsan Sabri Çağlayangil'le birlikte aynı arabada oturuyordum. Bir ara, Alman oldukları belli olan 10-15 kişilik bir grubu gören Kiesinger, arabanın durdurulmasını rica etti ve İhsan Sabri Bey'e "Şunlarla biraz konuşayım" diyerek arabadan indi. Onlara "Ne yapıyorsunuz?" diye seslenip, herhalde alkışlanmayı umuyordu. Bu istekle gruba "Nasılsınız, ne yapıyorsunuz?" diye sordu. İçlerinden bir genç "Türkiye'ye aydınlanmaya geldik" diye yanıtladı. Kiesinger'in "Hangi konuda?" sözü üzerine, "Sosyoloji konusunda" diyen genç, "Çünkü Türkler, bu konuda biz-

den daha ileri. Almanya'da bulamadığımızı burada bulduk" cevabını verdi. Alman Başbakan şaşırmıştı, ne yapacağını bilemedi. Gülerek eliyle selam verdi, arabaya bindi ve ayrıldık.

Kimi zaman taşkınlık tutumuna giren bu solcu hareket, dünyada olduğu gibi yurdumuzda da kısa bir sürede önemini yitirdi. Onun ardından da eskiden beri var olan koyu milliyetçilik, çağdaş milliyetçilik ve ılımlı sol düşünce 1998'e değin yeniden egemen oldu.

İngiltere'de Tony Blair'in oluşturduğu hareketle solculuk dünyada yeni bir anlayışa yükselmiştir. Bizde ise iki ayrı bölük halinde birbiriyle savaşmaktadır. Oysa çok yakın olan bu iki partinin birleşmesini sağlamak doğru olacaktır. Birleşmiş sol, Türk seçmeninin büyük bir kesiminin oyunu alacak durumdadır. Bu da Türkiye'nin istikrar ve güvenceye kavuşmasının ilk adımı olacaktır.

Milliyetçi partiler

İnsanoğlunun evinin, bütün mal varlığının yer aldığı, kendisinin, ana-babasının ve çocuklarının yaşadığı ülkeye bağlı oluşu doğaldır. Bu ülkede konuşulan dil ve egemen olan din ile örf ve adetlere saygınlık göstermesi de zorunlu bir gerçektir. Bu nedenle her toplumun milliyetçi olması, yani kendi kimliğini korumaya çalışması yadsınamaz. Ancak Avrupa'da 1930'larda faşizm ve nazizm, milliyetçiliği bir zorba rejim haline dönüştürünce bu akım gözden düştü. Böyle olmakla birlikte başkaları kötüye kullandı diye ulusçu düşünceyi (milliyetçiliği) bırakmamız da söz konusu değildir. Ancak başka topluluklara ve onların ulusçu düşüncelerine saygı göstermek gereği vardır. İnsanoğlu II. Dünya Harbi'nden sonra saldırgan olmayan ve başka toplulukların varlığına saygınlık gösteren milliyetçiliği esas almıştır. Bizde de genellikle böyle bir dünya görüşü gelişmektedir.

Türk çağdaş milliyetçiliğinin değişik yorumcuları

Niyazi Berkes'in 1965 ile 1985 tarihleri arasındaki kitapları ve Tarık Zafer Tunaya'nın "Batılılaşma Hareketleri 1, 2" eserleri öncülük görevi yapmıştır. Türkiye'nin izleyeceği yeni yolu Muammer Aksoy, Uğur Mumcu, Bahriye Üçok, bilimsel ve gerçekçi görüşlerle çizmeye çalıştılar. Çünkü Türkiye'nin Demokrat Parti zamanından bu yana başlayan birbirine zıt dünya görüşleri, karmaşa ve çatışma halindeydi. Böyle olmakla birlikte kısa zamanda bilimsel davranış egemen olmaya başladı. Sözgelimi, ünlü tarihçimiz Halil İnalcık çağdaş milliyetçiliğe dayalı eserler vermektedir. İlber Ortaylı da bu doğrultuda değerli çalışmalar yapmaktadır. İsmail Cem, Sina Akşin ve Server Tanilli gibi seçkin aydınlar yazdıkları güzel ve kapsamlı kitaplarla sola saygılı olmakla birlikte, Atatürk çizgisinde Türkiye'nin benimsemesi gereken dünya görüşünü dile getirmişlerdir. Erdal İnönü de *Anılar* eserinde Atatürk çizgisinde ve babası İsmet İnönü'nün izinde gitmektedir. Türk Kimliği üzerine yararlı bir kitap yazmış olan Bozkurt Güvenç de çağdaş milliyetçi akımın önde gelen aydınıdır.

Demokrasi nedir, ne değildir?

Devlet idaresinin kral, tiran ve diktatör gibi tek başına bir adamın ya da aristokrasi türünden zengin bir azınlığın çoğunluğu oluşturan halk kesimlerini sorumsuzca sömürmesi, demokrasinin doğuşunu sağlamıştır. Demokraside önemli olan insanların birbirlerinin haklarına saygı göstermesidir. Ancak bu saygı göstermenin sınırları vardır, çünkü bir kişinin hakları diğer kişinin haklarının başladığı yerde biter. Söz gelimi birisi demokrasi var, istediğimi yaparım diyerek harekete geçerse demokrasi ortadan kalkar. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sonunda Sovyet

Rusya'da çok iyi düşüncelerle kurulan komünizm, kısa zamanda diktatörlüğe dönüşerek bütün insan haklarını, bir idareci azınlığın tutsağı yapmıştır. Aynı davranış, Almanya'da 1930'ların başlarında, Weimar Hükümeti zamanında mevcut olan sınırsız hareket etme olanağı, nazizmi doğurdu. Demokrasinin serbestliğinden yararlanan Hitler demokrasiyi kökünden kaldırdı. Bu durum kendini İtalya'daki faşizmde de gösterdi. Demokrasinin insan haklarına, ahlak, örf ve adetlere saygı gösteren kuralları saptaması gereklidir. Nitekim Atatürk böyle yapmış ve çağdaş Avrupa devletlerinde olduğu gibi anayasayla sınırlandırılmış demokrasi kurallarını ortaya koymuştur.

Atatürk İlkeleri 1923'ten bu yana 75 yıl boyunca büyük bir ilerleme göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda çok ilkel ve acınacak bir durumda yaşamakta olan Türkiye, bugün övgüye değer bir amaca ulaşmıştır. Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerinde Avrupa'nın yüzlerce yıl sarfederek ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olarak geliştirdiği Rönesans, dini reform ve aydınlanma evrimlerini Türkiye Cumhuriyeti, sınırlı bir ölçüde de olsa kısa bir sürede özlenen bir düzeye getirmiş, 1950'lerde Demokrat Parti'yle ekonomi sistemini kurmuş, 1980'lerde piyasa ekonomisine girerek ticaret ve endüstri alanlarında da Avrupa'ya ayak uydurmuştur. Ancak biraz önce değindiğimiz gibi bu evrimler istenen kapsamda olamamıştır. Böyle olmakla birlikte 75 yıl boyunca ulaşılan ilerlemeye bakarak en iyi yolda olduğumuzu söyleyebiliriz. 8 yıllık kesintisiz eğitimi amacı doğrultusunda bütün ülke çapında uygulayarak, yurdumuzu Avrupalı ülkeler düzeyine ulaştırmak hedefimiz olmalıdır.

Milliyetçi partilerin çokluğu

Türkiye'de solcuların iki partiye bölünmüş olmalarına karşın milliyetçi aydınlar, bir düzineyi aşkın düşman kardeş parti halinde birbirle-

ri ile didişmektedirler. Oysa Türkiye'nin istikrara, güvenceye ve gelişmeye büyük gereksinimi vardır. Eğer bu aydınlar Atatürk'ün kurduğu bu güzel ülkeyi yaşatmak istiyorlarsa bir an önce birleşmenin yolunu bulmalıdırlar. Kendilerinden bu özveriyi özlemle bekliyoruz.

Bizi ayakta tutacak olan sosyalizm midir, yoksa çağdaş milliyetçilik midir?

Sosyalizmin ve çağdaş milliyetçiliğin de olumlu olumsuz yönleri vardır. Sosyalizm işçi ve insan haklarını koruduğu için gerekli ve zorunlu bir idare yöntemidir. Ancak sosyal partiler günlük çalışma saatlerini azaltmak, haftalık iş günlerini beşe indirmek, erken emeklilik istemek özlemlerini grev yaparak çözme yoluna gittikleri için ülkenin yaratıcı ve üretici olmasını önler duruma düşürmektedirler. Çağdaş milliyetçiliğe gelince yaratıcı ve üretici olan iş adamlarının gelişmesine yol açtığı için çok yararlı bir yönetim biçimidir. Ama iş adamları ve faizden geçinen rantiye sınıfı emperyalizme yol açacak duruma gelebilir. Bu nedenle vatandaş Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da ve daha bir çok Batı Ülkesi'nde gördüğümüz gibi, duruma göre solculuğu ya da sağcılığı temsil eden partilerden birini seçmelidir. İş başındaki parti olumlu yolunu saptırdığı taktirde seçmen, devleti öteki partiye emanet etmelidir. Türkiye'nin önümüzdeki seçimlerde Batı Dünyası'nın ileri ülkelerinde gördüğümüz üzere sol ve sağ arasındaki dengeyi sağlama olanaklarını bulmasını özlemle bekliyoruz.

En iyi yoldayız

İnsanoğlu tarih boyunca inanç konusunda çıkarcı güçlerin tutsağı olmuştur. Hıristiyan dinine bağlı Avrupa devletlerinde din ve devlet işlerinin ayrılması konusunda ilk adım 16. yüzyılda reform hareketi ile,

ikinci adım 1789'da Fransız Büyük Devrimi ile atılmış ve 19. yüzyılda laiklik ilkeleri bütün Batı Dünyası'nda egemen olmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'ne değin mezhep, tarikat, zaviye, tekke gibi odakların başında imamlar ve şeyhler gibi dinsel liderler yer alıyordu. Bu odaklar birbirlerinden çok değişik eğilimleri temsil ettikleri için devletin bütünlüğünün bozulmasına neden olmaktaydılar. Bundan dolayı Atatürk Avrupa ülkelerindeki gelişmeyi örnek alarak din ve devlet işlerini birbirinden ayıran bir anayasa ile laik Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Böylece bir hukuk devleti olan Türkiye'de dinsel inançlara bağlı bir partinin ortaya çıkması anayasa ile önlenmiş bulunmaktadır.

Din ve siyaset işlerinin ayrılmış olması, bireylerin dinsel davranışlarına hiç bir şekilde engel olmamıştır. Cumhuriyetin ilk 75 yıllık sürecinde arzu edilen sayıda caminin inşa edilmesi bunun en belirgin kanıtıdır. %98'i Müslüman olan Türk Halkı istediği gibi evinde ya da camide beş vakit namazını kılmakta, oruç tutmakta, kurban kesmekte ve devlet güvencesi altında hac seferini yerine getirebilmektedir. Böylece Türkiye hem dinsel duygulara büyük saygı göstermekte, hem de bu dünyadaki çıkarlarımızı akılcı bir davranışla yürütmeye çalışmaktadır.

İzmir'e Yerleştim

İZMİR'DE oturan Meral Manyas ile 1991'de evlenince bundan sonraki yaşamımı, 1945'ten beri bilimsel çalışmalarımı yaptığım bu güzel Ege Kenti'nde sürdürmeye başladım. İlk iki yıl (1991-1992) Vali Konağı, Köprü'de oturduk. 1993'te de Karşıyaka'da, şimdi oturduğumuz evimize yerleştik.

Neden İzmir?

İzmir, çeşitli kültür etkinlikleri ile Türkiye'nin İstanbul ve Ankara'dan sonra en önemli kenti olduğu gibi, bir çok bakımdan da yurdumuzun en "Batılı" görünüşüne sahip uygarlık merkezidir. Gerçekten İzmir, düzgün bir plan dokusu göstermesi bakımından Türkiye'nin en ileri düzeydeki kentidir.

Elbette ki İstanbul'da yer yer güzel binalar ve İzmir'dekinden çok üstün olan göz alıcı, değerli mimarlık eserleri vardır. Ancak İstanbul'da caddeler ve sokaklar arada bir bazı uyumsuz yapılarla bir bütün olarak düzensizlikler gösterir. Buna karşın birinci ve ikinci Kordon ile Karşıyaka ve Konak-Üçkuyular arasında kalan kıyılar üzerindeki evlerin sergiledikleri uyumlu görünüm, Türkiye'nin hiçbir yerinde yoktur. Antal-

Meral Manyas ile evlendim. Nikah Töreni (1991)

ya da benzer güzelliğe sahiptir, ancak İzmir'e ulaşacak düzeyde değildir. Bunun gibi İstanbul'da ve Ankara'da tamamlanmış, dört bir yanı binalarla çevrili bir tek meydan yoktur. İstanbul'da Taksim, Karaköy, Eminönü, Beyazıt; Ankara'da Ulus, Kızılay ve Tandoğan meydanları henüz tamamlanmadıkları için bir mekan ve biçem (stil) bütünlüğüne

ulaşamamışlardır. Buna karşılık İzmir'de deniz kıyısındaki U biçimli Cumhuriyet Meydanı, Türkiye'nin, etrafı güzel ve birbirleriyle uyum içinde olan binalarla çevrili biricik meydanıdır.

İzmir'de şehircilik bakımından göze çarpan bu yüksek uygarlık düzeyi, bir rastlantı olmasa gerektir. Nitekim, düzgün giysileri, atletik vücutlu yakışıklı erkekleri, endamlı güzel kızları ve kadınları ile göz dolduran İzmir halkı da politika ve dünya görüşü konularında gösterdiği olgun, çağdaş tutum ve davranışları ile yurdumuzun en önde gelen topluluklarından biri olarak ilgi çekmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz ve İzmir Körfezi'ni üç yandan alımlı bir takı gibi süsleyen kıyı, Türkiye'nin en çağdaş yerleşme şerididir. Evlerin balkonlarından aşağı baktığınızda kendinizi Avrupa'da imiş gibi hissedersiniz. Yer yer 20-40 m. genişliğinde olan, deniz kenarında ağaçlı, çiçekli çocuk parkları, bisiklet ve yaya yolları vardır. Uygar bir düzeni olan bu geniş yollarda rahatlıkla gezinilebilmektedir. Bu denli düzgün ve her çeşit gereksinmeyi karşılayan yollar gönüllere ferahlık vermektedir.

Niçin Karşıyaka?

Oturmak için Karşıyaka'yı seçtik. Çünkü bu ilçenin doğal konumu oturmaya elverişlidir. Güneşi rahatsız edici değildir. İzmir Birinci Kordon'da öğleden sonraları denize bakan cephede güneş, insanı oturulamayacak kadar yakıcıdır. Karşıyaka'da ise evlerin büyük bir bölümü öğleden sonra güneş almaz. Sabah gelen güneş rahatsız edici olmadığı gibi üstelik rahatlatıcıdır da. Kahvaltınızı balkonunuzda yapabilirsiniz. Öğleden sonra güneş gelmeyen evlerde ise balkonda oturup güzel denizi, ışıklar içinde parlayan Birinci Kordon'u, Bozdağlar'ı, İnciraltı'nı, İzmir'deki Amerikalı Nato mensublarının deyimiyle Marilyn Monroe'nun göğüslerini (Çifte Tepeleri) ve diğer güzellikleri zevkle seyredersiniz.

Üstte - Nikah Töreni'ne katılanlar; Kayınvalidem İsmet Manyas,
Meral Manyas-Akurgal, oğlum Murat Akurgal, Nevzat Lakşe (1991)

Altta - Meral-Ekrem Akurgal, Prof.Dr.Sevim Buluç, Prof.Dr.Sedat Alp ve eşi Ferzan Alp (1991)

Yukarıda dile getirdiğimiz gibi İzmir Körfezi'ni çevreleyen yerleşme kuşağı bütünüyle göz alıcıdır. Ancak Karşıyaka kıyı şeridi onun en güzel bölümüdür. Gerçekten, Alaybey'den Bostanlı'ya kadar olan evler alımlı ve çekicidir. Arabamızla İzmir'e giderken, eşim ve ben bu evlere

ve palmiyelere bakar yaşamımızın tadını çıkarırız. Her geçişte sanki ilk defa görmüş gibi güzelliğinden etkileniriz. Evlerin önündeki çimenli, çiçekli ön bahçeler gönül okşayıcıdır. Körfez kenarındaki düzgün yolları ve palmiyeleri Karşıyaka'ya ayrı bir şirinlik katar. Kışları güneşli bir havada, yazları akşam saatlerinde bu geniş ve rahat yolda gezinmek ayrı bir zevk verir. Karşıyaka'nın kargaşalı, gürültülü ve arabesk görünüşü yalnız iskele ile çarşı arasındaki birkaç yüz metrelik alanda görülür. Oradan batıya doğru uzanan 10 kilometrelik Yalı, yani Cemal Gürsel Caddesi ise çağdaş, Avrupalı kılıkta ve düzgünlüktedir. Karşıyaka'nın bir özelliği de kültüre ve sanata kucağını açmış olmasıdır. Çok şirin ve cana yakın nikah dairesinde akşamları güzel konserler düzenlenir. Üst katındaki kahvede ise kültür ve sanat sohbetleri yapabilirsiniz. İnsan Hakları Anıtı, uluslarası anlamda bir yerdir. Bostanlı kıyısındaki parkta konserler, şölenler ve törenler düzenlenir.

Nikah dairesinin karşısındaki Dokuz Eylül Üniversitesi Kliniği, örnek bir sağlık merkezidir. Burada ufak tefek rahatsızlıklarınızı kısa zamanda giderebilirsiniz. Diğer hastahanelerdeki gibi sıranızı kalabalık, gürültülü koridorlarda değil, temiz, iç açıcı salonlarda otturarak, denize ve körfeze bakarak ya da isterseniz televizyon izleyerek beklersiniz.

Çarşısı anakentin Kemeraltı Çarşısı gibi oryantal, kargaşalı değil, kalabalık olmasına karşın az gürültülü, düzgün ve çağdaş görünümlüdür. En önemlisi işportacıları yoktur ya da çok azdır.

Karşıyaka'nın övgüye değer yanları çoktur. Üstelik bu özellikleri gittikçe de artacaktır. 300 kişilik cep sineması, resim-heykel salonu ve 351 kişi kapasiteli tiyatro ve konferans salonunun bulunduğu Soğukkuyu Ziya Gökalp Kültür ve Sanat Sarayı, Karşıyaka'nın salon ihtiyacını karşılarken, kültür ve sanat hayatına da önemli katkılar kazandırmaktadır. Postacılar Mahallesi'nde hizmete açılan 300 kişilik tiyatro salonuna

Üstte - Bir Yılbaşı akşamı toplantısı. Uğur-Banu Kolaylı, Ümit-Buğra Serdaroğlu, Ömer-Suzan Özyiğit, Meral ve Ekrem Akurgal (1994)

Altta - Suzan-Ömer Özyiğit, Meral-Ekrem Akurgal, Suna-Ümit Serdaroğlu Profesör Akurgal'ın 85. yaşgünü kutlamasında (1996)

sahip Postacılar Kültür Merkezi, Yamanlar Onur Mahallesi'nde hizmete sunulan 2500 kişilik açık hava tiyatrosu ve Musevi cemaatı tarafından belediyeye kazandırılıp konservatuvar binası olarak kullanıma açılan tarihi bina gibi kültür ve sanata hizmet verecek mekanların gerçekleştirilmiş olması ile Karşıyaka gerçekten örnek bir belde haline getiril-

miştir. Bu bağlamda, Beşikçioğlu Camii'nin de çok gönül okşayıcı bir eser olduğunu belirtmek isterim. Aydın bir kişi olan kaymakamımız Kemal Demir'i ve çağdaş bir din adamı olan müftümüz Nadir Kuru'yu Karşıyakalıların sahip oldukları birer değer olarak düşünmek gerekir.

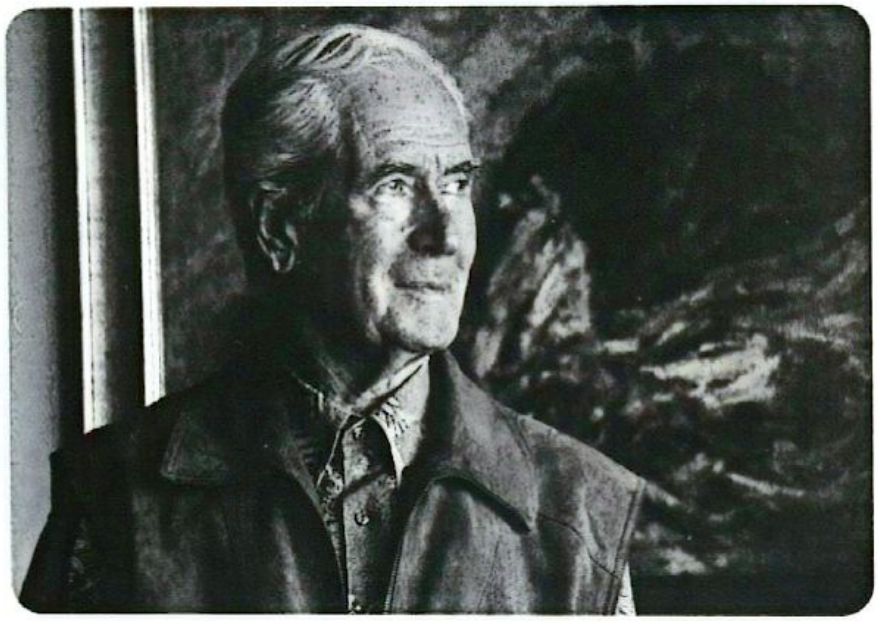
Karşıyaka'nın güzelleştirilmesi için yapılan girişimler devam etmektedir. Hem Karşıyaka'yı ve hem de İzmir'i kurtaracak olan ve iki sene içinde tamamlanması düşünülen Büyük Kanal Projesi ile deniz kötü kokusundan kurtulacak, eski güzel mavi rengine kavuşacaktır. O zaman Karşıyakalılar sabah karanlığında motorlara ya da kayıklara binip, denizde kayalıkta yetişmiş barbunyalar avlayacaktır. Ne mutlu o günleri göreceklere.

Ege'de kültür odakları

Ege, 75 yıllık Cumhuriyet Dönemi boyunca da Türkiye'nin en önemli ticari merkezlerinden birisi olmuştur. Örneğin ilk İktisat Kongresi İzmir'de düzenlenmiştir. Son yıllarda ticaret alanında Ege'nin göstermiş olduğu gelişme dünya tarihinde bundan sonra da önemli bir rol oynayacağının müjdesidir.

İzmir'in övgüye değer üç üniversitesi vardır, dördüncü ancak özel bir üniversite de oluşmak üzeredir. Bu öğretim odaklarında hekimlik, mühendislik, fen bilimleri ve sosyal bilimler parlak bir biçimde temsil edilmektedir. Ege Üniversitesi'nde uluslararası düzeyde arkeoloji ve Türk Sanatı ile ilgili araştırmalar yapılmakta, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde ise, başka üniversitelerimizde okutulmayan tiyatro eğitimi örnek bir biçimde verilmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi'nde güçlü ekiplere sahip resim ve heykel bölümlerinin de bulunuyor olması büyük bir kazançtır. İzmir'in biri Atatürk Kültür Merkezi, diğeri Sabancı Kültür Sarayı olmak üzere iki önemli kültür odağı bulunmaktadır. Ay-

rıca Resim-Sanat ve Heykel Müzesi, İzmir Arkeoloji Müzesi, İzmir Ticaret Odası, rotary ve lions kulüpleri, İzmir Mimarlar Odası, Mühendisler Odası, Hekimler Odası gibi yerler aydınların ayaküstü buluşmalarını sağlayan mekanlardır.

Karşıyaka'daki evimizde (1998)

Ancak İzmir ulusal kültürümüzü geliştirmekte ne ölçüde başarılıdır? Bu en önemli sorunumuzdur. Hekimlerimiz, mimarlarımız, edebiyatçılarımız uzmanlık alanlarında başarılar elde etmiş olabilirler, ama ulusal kimliği oluşturmak yolunda bütün uzmanların elde ettikleri sonuçları birbirlerine tanıtmak amacıyla biraraya gelmeleri zorunluluğu vardır. Bunun için gerekli mekanların sağlanmış olması en önemli koşuldur.

Nitekim İzmir yeterli opera, tiyatro binalarından, sanat ve bilimi geliştiren konferans salonlarından yoksundur. İşin ilginç yönü, en güzel ve

en yararlı kültür etkinliklerinin Türk kültür merkezleri değil, Amerikan, Fransız, İtalyan ve Alman Kültür merkezleri tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu yüzden İzmir Halkı kültürden çok eğlence ile vakit geçirmektedir. Taksiye binip de "Beni Arkeoloji Müzesine götürünüz" dediğiniz zaman şoför "Orası neresi ?" diye sorar. Bunun gibi "Atatürk Kültür Merkezi'ne götürünüz" dendiğinde de yine aynı tip bir soru ile karşılaşırız; "Orası neresi?" Maksim Gazinosu'nun yanındaki bina açıklamasının ardından şoförün yanıtı ilginç olur;" Haa, üstü yanan bina".

Değerli ve zengin bir müzesi olduğu halde, müzenin önü genel tuvaletlerle ve Konak Belediyesi'nin vergi barakalarıyla kapatılmıştır. İzmir Fuarı bir kültür parkı olarak düşünülmüştü, ama bugün daha çok bir eğlence yeridir. İnönü Sanat Merkezi fuarın içinde kaybolup gitmiştir.

Oysa bir ülkenin ve bir kentin yüksek uygarlık düzeyine sahip olması, bireylerin boş vakitlerini kahvehanelerde tavla, evlerde konken, briç oynayıp dedikodu yaparak ya da gazinolarda para harcayarak değil, spor, müzik, çevre, sağlık gibi önemli memleket sorunlarıyla ilgilenerek yararlı sonuçlar elde etmeleri ve bu sonuçları ülke yararına kullanabilmeleriyle mümkün olabilir. Bu sorunlar ancak gerekli kültür odaklarının sağlanmasıyla gerçekleşebilir. Yukarıda dediğimiz gibi bu aşamaya varmak için bugüne değin İzmir'de mevcut olan odaklar çok azdır.

Şimdi İzmir'in kültür yaşamını besleyen bazı kültür odaklarını görelim:

Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı

Kurulduğu 1974 yılından bu yana, toplumun kültür ve eğitim yaşamına çok yönlü katkılarda bulunan Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, gençlerin eğitimine yönelik hizmetlerde ve yatırımlarda bulunmaktadır. Ya-

şar Eğitim ve Kültür Vakfı çağdaş kültür ve sanat ürünlerinin tanıtılıp yaygınlaştırılması için öncülük görevini eksiksiz yerine getirmektedir.

1985 yılında Alsancak Cumhuriyet Caddesi'nde restore ettirilerek "Selçuk Yaşar Resim Müzesi" adıyla hizmete açılan şirin bir İzmir Evi özel sektöre ait ilk resim müzesidir. 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi Türk zevkine göre döşenmiş olan bu müze, şimdi İzmirli aydınların odak merkezlerinden biridir.

Gelecek kuşaklara sanatı sevdirmek ve toplumun kültürel kalkınmasında sanatın etkinliğini desteklemek amacıyla "Selçuk Yaşar Resim Müzesi"nde, 25 yıl içinde DYO resim yarışmalarında ödül kazanan eserler sergilenmektedir. Çağdaş Türk Resim Sanatı'nın bu değerli eserleri böylece topluma daha iyi bir şekilde tanıtılmakta ve yayınlanmaktadır. Nitekim, gerçekten de bu son derece değerli kolleksiyon, 1993'te hem İstanbul, hem de Ankara'da açılan sergilerde de sanatseverlerin beğenilerine sunulmuştur. "Selçuk Yaşar Resim Müzesi"nin galeri olarak kullanılan alt katında ise periyodik resim sergileri açılmakta ve sanatsal söyleşiler yapılmaktadır.

Çeşitli kültür ve sanat konuları ile ilgili yayınlar da yapan Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, yaz aylarında Çeşme Altın Yunus Sanat Galerisi'nde, Türk Resim Sanatı'nın ustalarının sergilerini açarak sanatseverlerle birlikte olmanın mutluluğunu taşımaktadır.

İzmir Atatürk Müzesi'nin onarımı ve tefrişine de katkıları bulunan Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir ve çevresindeki ilkokullara Atatürk büst ve kaidesi yaptırmaktadır. Üniversitelerin değişik birimleri ile Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezleri bünyesinde düzenlenen Atatürk İnkılapları ve İlkeleri hakkındaki sempozyum ve kongrelere de katkıda bulunmaktadır.

Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı'nın kullanma hakkına sahip olduğu,

merhum Durmuş Yaşar'ın yıllarca özel konutu olarak yaşadığı Karşıyaka, 1743 sokaktaki tarihi bina restore edilip, gerekli araç ve gereç sağlanarak "Durmuş Yaşar Eğitim Tesisi" adıyla hizmete açılmıştır. Yaşar Topluluğu İzmir'in bir çok yerine, Türk Tarihi'nin önemli kişilerinin heykellerini diktirmiştir. Şair Eşref, General Kâzım Dirik, Emir Çaka, General Fahrettin Altay büstlerinden başka, tarihi Çeşme Kalesi'nin önüne de ünlü Türk denizcisi Cezayirli Hasan Paşa'nın anıtını kazandırmıştır

Yukarıda belirttiğimiz gibi Yaşar Topluluğu'nun eski bir Ege kenti, olan Erythrai'ın ortaya çıkarılması için yaptığı büyük destek özellikle anılmaya değerdir. Yaşar Topluluğu bu davranışı ile hem Türk turizmine yararlar sağlamış, hem de insanlık tarihinin aydınlanmasına hizmet etmiştir.

Yaşar Holding'in kurduğu "Gazete İzmir" ekonomi konuları üzerine olduğu ölçüde kültür etkinliklerinde de yararlı hizmetler sürdürmektedir. Yaşar Holding'in merkez binasında kültür işlerini yöneten Ahmet Yazıcıoğlu'nun odası da aydınların buluştuğu bir mekandır.

Eczacıbaşı Sanat ve Kültür Vakfı

İstanbul'da, Dr. Nejat Ferit Eczacıbaşı tarafından kurulan ve şimdi Şakir Eczacıbaşı tarafından yönetilen Eczacıbaşı Sanat ve Kültür Vakfı, Türkiye'nin sayılı kültür destekçilerinden biridir. İzmir'de de Filiz Sarper tarafından yönetilen bir şubesi olan bu vakıf çok başarılı çalışmalar yapmaktadır. Günümüzde uluslararası çapta festivaller de düzenleyen bu sanat odağı, İzmir'in olduğu ölçüde bütün Türkiye'nin en yararlı ve başarılı kültür vakfı olarak hizmet vermektedir. Özellikle Kasım 1997'de İzmir, Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlediği 1. Ulusal Kültür Kongresi Türkiye'ye yön verecek bir toplantı olmuştur.

İzmir Aydınları

1945'ten beri her yaz geldiğim İzmir'de bir çok seçkin aydınla tanışma olanağını buldum. Bunlar arasında bilim ve kültür adamı Prof.Dr.Kemal Karhan ve Ege Üniversitesi rektörlerinden matematikçi ve bilim tarihçisi Celal Saraç en başta yer almaktadır. Onların ardı sıra üniversite öğretim üyelerinden tarım uzmanı Yusuf Vardar, Türk Sanat Tarihçileri Gönül Öney ve Hüseyin Rahmi Ünal, Tiyatro Sanatı profesörleri Özdemir Nutku, Murat Tuncay ve Hülya Nutku, sinema bilim dalı uzmanı Oğuz Makal, tarihçilerimiz Salih Özbaran, Ergun Aybars ve Zeki Arıkan gibi bilimadamları gelmektedir.

Sayageldiğimiz bilimadamlarından sonra, eserleriyle toplumun beğenisini kazanan ve benim hayranlık duyduğum ressam Adem Genç, Cuma Ocaklı ve Yavuz Seçkin gibi sanatçılar İzmir'in kimliğini temsil etmektedirler.

Yeni Asır Gazetesi'nde kültür konularını işleyen ve yazdığı kitapları ve makaleleri ile Ege kültür tarihinin en başta gelen yazarlarından olan araştırmacı Yaşar Aksoy'un Ege ve İzmir kültürünü tanıtmada çok önemli yeri vardır. Aksoy'un kitaplarında İzmir'in ünlü ve çok önemli aydınları hakkında olduğu gibi Ege'nin geçirdiği kültür değişikliklerini ve atılımlarını gösteren önemli bilgiler verilmektedir.

İzmir'in ekonomi sorunları üzerine Prof.Dr.Mübeccel Kıray tarafından yazılan *Örgütleşmeyen kent Kemeraltı (Ankara 1972)* araştırması, İlhan Tekeli'nin İzmir Mimarlar Dergisi'ndeki yazısı *Ege Mimarlık 1993-1994*, s.78-83 İzmir'in ticaret tarihi üzerindeki önemli yayınlardır. Bu iki araştırmaya ek olarak Melih Gürsoy'un *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile bizim İzmir'imiz (İzmir 1993)* adlı eserini de anmak isterim. Kanımca İzmir Ekonomisi üzerine bugüne değin yapılmış olan en önemli araştırma, İzmir Ticaret Odası'nın 1992 yılında on beş yıl için (1992-2007) hazırlattığı

İzmir Stratejik Planı (İzmir 1993) adlı eserdir. Seçkin uzmanlardan oluşan bir ekibin ortaya koyduğu ve proje koordinatörü Prof.Dr.Kenan Mortan'ın sunduğu bu planda İzmir'in doğal, çevresel ve özellikle ekonomik sorunları ve çözüm yolları ele alınmaktadır.

İzmir şehri ve tarihi üzerine önemli kitaplardan birkaçını sayalım; bu konuda yazılan kitaplar arasında en yararlı olanı Tuncer Baykara'nın *İzmir Şehri ve Tarihi (İzmir 1974)* adlı eseridir. Prof.Dr.Çınar Atay'ın eski adı *Tarih içinde İzmir* olan kitabı da, ESİAD'ın desteği ve *İzmir'in İzmir'i* başlığı ile ikinci baskısını yapmıştır. Mitoloji uzmanı, gazeteci Doç.Dr. Şadan Gökovalı'nın 1971 yılında beş ayrı dilde yazılan *İzmir* kitabı ise beş basım yapmış olup, bu konuda öncüdür. Bozkurt Ersoy 'un yazdığı *İzmir Hanları* kitabı da teşekkürle anılmalıdır.

Arkeolojiyi ve Eski Çağ Tarihi'ni bir hobi olarak işleyen ve bu konularda başarılı bilimsel eserler yayınlayan Roma Hukuku Profesörü Prof. Dr. Bilge Umar'ın, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar (İstanbul 1993)* kitabı bu satırların yazarı dahil, tüm uzmanlara yol gösterir niteliktedir. Bu aydın bilimadamının eski çağlar ile ilgili kitaplarını hayranlıkla okumaktayım.

Edebiyat alanında birçok ünlü İzmirli yazar şimdi yurdumuzun başka kentlerinde oturmaktadır. İzmir'e geldiğimde, kitaplarını zevkle okuduğum, ünlü romancımız Samim Kocagöz'ü tanımak mutluluğuna nail olmuştum. Bu gün için İzmir'de Ege'nin gazetesi Yeni Asır'da Muzaffer İzgü ve Hüseyin Yurttaş, Türk kültür sorunlarını başarılı bir şekilde ele almaktadırlar. Aynı gazetede Mehmet Şakir Örs yazın alanında olduğu ölçüde, ekonomi sorunlarını da işlemektedir. Kemal Anadol, Hidayet Karakuş ve Zeki Büyüktanır kitapları ile Türk kimliğimizi güçlendirecek çalışmalarda bulunmaktadırlar. İsmail Sivri Ege Basın Camiası'nın seçkin temsilcisidir. Nasreddin Hoca üzerine yazdığı kitap ta bunun güzel bir örneğidir.

İzmir'de oturmaya başladıktan sonra daha başka alanlardaki bir çok aydın kişi dikkatimi çekti. Bunlar arasında Hasan Denizkurdu, Ekrem Demirtaş, Şinasi Ertan, Ali Nail Kubalı ve eşi Meral Kubalı, Şevki Figen, Prof.Dr.Ünal Öziş ve eşi piyanist Tomris Öziş, Mustafa-Yaşar Tınar, Alpaslan Bilen, Halil Akşehirli, Enis ve Burçin Kipman, Prof.Dr.Mahmut Birsel, Şükrü Kocagöz, Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği üyesi avukat Güney Dinç, yargıç Veysel Gültaş gibi aydın şahsiyetler geliştirdikleri yazılı ve sözlü çalışmaları ile İzmir Kenti'ne kimlik kazandırmışlardır.

Çağdaş Batı Klâsik Müziği'nin en ünlü Türk temsilcisi olan İzmir'li Adnan Saygun'u Ankara'da yakından tanımak mutluluğuna erişmiştim. İzmir'de ise Türk Geleneksel Müzik Sanatı'nın iki ünlü ismini Avni Anıl ve Sadi Hoşses'i tanımış olmaktan dolayı mutluluğum sonsuzdur.

Ege kimliğinin geliştirilmesinde Sancar Maruflu önemli katkılarda bulunmaktadır. Ege televizyonlarındaki söyleşileri ve düzenlediği paneller ile İzmir kültür yaşamını canlı bir biçimde gözönüne sermektedir. Antik çağın tanıtılmasında ise arkeolog Şükrü Tül'ün düzenlediği programlar ve geziler antik çağ kültürüne sevgi ve saygı göstermenin en güzel örneklerini vermektedir.

Ege Kültür Vakfı

İzmirli aydınlar yukarıda dile getirdiğimiz gibi, rahat ve ulaşılması kolay toplanma mekanlarından yoksundurlar. Raslantı sonucu karşılaştıkları mekanların ise hiç biri sürekli buluşmalara olanak sağlayacak durumda değildir. Bu nedenle, yukarıda dile getirdiğimiz gibi devamlı buluşma odaklarına büyük gereksinme duyulmaktadır. Örneğin bu güzel şehir uluslararası düzeyde bir Senfoni Orkestrası'na ve Dokuz Eylül Üniversitesi Tiyatro Bölümü değerli profesörlerinden Özdemir Nutku ve eşi Hülya Nutku tarafından yönlendirilen tiyatro alanındaki nitelik-

li kuruluşlara sahipken, etkinliklerini gerçekleştirebilmek için 50-60 kişilik salonlarla yetinmek zorunda kalmaları üzücüdür. Ne yazık ki, bu yüzden İzmir'de müzik ve edebiyat konuları yeterli ölçüde halkın hizmetine sunulamamaktadır

İzmir'in sahip olduğu Batılı düzeyi daha kapsamlı ölçüde geliştirmek için aydınlara büyük ve önemli işler düşmektedir. Bu görevlerin yerine getirilmesi konusunda Yeni Asır Gazetesi'nde konuk yazar olarak çeşitli makaleler yayınlamaya başladım. Aynı konuya daha başka aydınlar da önemle işaret ettiler. Böylece İzmir için çoktan beri gerekli olan bir kültür vakfına ortam hazırlanmış oldu.

Ege Kültür Vakfı, 85 kişiden oluşan seçkin bir aydın grubunun katılmasıyla, 1993 yılında Zuhal Yorgancıoğlu, Azra İnmeler, Burçin Kipman, Okan Bakman ve bu satırların yazarının öncülük yapmalarıyla kuruldu. Dönemin Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek'in talimatıyla, İzmir Resim ve Heykel Müzesi'nde bize tahsis edilen bir odada sürekli çalışmamız sağlandı. Bu önemli yardım sonradan Kültür Müsteşarı Emre Kongar tarafından, iş başında bulunduğu sürece korundu, desteklendi. Başarılı olmamız konusunda Vali Kutlu Aktaş'ın yardımlarından da büyük ölçüde yararlandık. Resim ve Heykel Müzesi'nin konuksever müdürü Ülkü Karacaovalı toplantılarımızı rahatça yapmamızı sağladı ve vakfımızın çalışmalarını candan, gönülden destekledi. Böylece İzmir'in kültür sorunlarını çözme yolunda halk ve devlet birleşerek çok önemli bir görevi yerine getirdi.

İlk iş olarak çalışma kolları kuruldu. Geleneksel Türk Kültürü'nün kimliğini korumak için Zuhal Yorgancıoğlu, Burçin Kipman ve Gülperin Sertdemir; arkeolojik eserlerin korunması yolunda Okşan Zazaoğlu, İlgin Günöy, Özgül Birsel; çevre konusunda Adnan Akyarlı, Meral Akurgal; seramik sanatının sevdirilmesinde Yıldız Şima; Çağdaş-Klâsik

Ege Kültür Vakfı Üyeleri (1995)

Türk Müziği'nin geliştirilmesinde İclal Kardıçalı; bale sanatının yaygınlaştırılmasında Bijen Molay; sağlık konularının araştırılmasında Güzin Oralkan önemli görevler üstlendiler ve büyük ölçüde başarılı oldular. Bu kolların dışında Aykut Güsar, Ahmet Çetinbudaklar, Uğur Belger, Sabri Karabacak, Aysel Öztezel, Sevil Sezen, Nihat Uman, Aytaç Altıncık, Yeşim Uziş gibi isimler büyük övgüye değer etkinliklerde bulundular.

Vali muavini Fahir Işıksız bütün toplantılarımızda İzmir Valiliği'ni temsil ederek çok önemli katkılarda bulundu. İzmir Anakent Belediyesi'ni temsil eden Alev Bursalıoğlu da çabalarımızı büyük ölçüde destekledi.

Ege Kültür Vakfı'nı kamuoyuna tanıtmak üzere Ahmet Çetinbudaklar'ın düzenlediği ve Sabah Gazetesi baş yazarı Güngör Mengi'nin yönettiği bir panel gerçekleştirildi. Bu panelin ardından İstanbul eski belediye başkanlarından Bedrettin Dalan'ın ve sinema sanatçısı Ediz Hun'un katıldığı ve İzmir rıhtımındaki bir gemide gerçekleştirilen çev-

re konulu bir panelde İzmir'in çevre sorunları ele alındı. 1995 yılı belediye seçimlerinde, Atatürk Kültür Merkezi'nin 750 kişilik salonunda, bu satırların yazarı tarafından yönetilen bir panel düzenlendi ve bütün partilerin belediye başkan adayları İzmir halkına pogramları hakkında bilgiler sundular. Atatürk Kültür Merkezi'nin aynı salonunda, yine bu satırların yazarı tarafından yönetilen bir diğer önemli panelde de, Kaya Erdem ve Erdal İnönü'nün iştirakı ile İzmir milletvekillerinin kentleri için yaptıkları hizmetler ele alındı. Çok beğenilen bir başka panel de Vali Kutlu Aktaş'ın manevi ve maddi destekleriyle 1996 yılında İzmir'in Kültürel Kimliği konusunda yapıldı. Zuhal Yorgancıoğlu'nun defilesi ve havai fişek gösterileriyle zenginleştirilmiş bu panel çok görkemli geçti.

Ege Kültür Vakfı'nın bütün bu etkinlikleri İzmir Valiliği ile yapılan panel haricinde, 85 vakıf üyesinin 50 $'dan oluşan yıllık ödenekleri ve bazı üyelerin ek maddi desteğiyle sağlanmıştır (Hilal Aslan Yıldırım ve Bijen Molay gibi).

Bu davranışı ile Ege Kültür Vakfı, bütün Türkiye için güzel bir örnek ortaya koymuştur. En önemli yardım yine devlet tarafından yapılmıştır. O da, yukarıda belirttiğim gibi, Ege Kültür Vakfı'na Resim ve Heykel Müzesi'nde bir çalışma mekanının sağlanmış oluşudur. Ne yazık ki, 1997 yılında Emre Kongar'ın Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'ndan ayrılmasıyla, Resim ve Heykel Müzesi'ndeki çalışma odamız elimizden alınmış ve vakıf etkinliğini başarılı bir şekilde devam ettirme olanağından yoksun kalmıştır. Bugün özverili üyelerin ve yeni bir yönetim kurulunun çabalarıyla yaşatılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'deki kültürel faaliyette bulunan bütün vakıflar ve dernekler çalışma mekanları buldukça yaşamış, bulamayınca da yararlı olmaktan çıkmıştırlar. Bu acıklı durumu İzmir'in ve Türkiye'nin işadamlarının takdirine sunmayı görev biliyorum.

İzmir'de daha başka kültür odakları

İzmirli özverili aydınların oluşturduğu birkaç önemli kültür odağına daha burada kısaca değinmek isterim. Bunlardan biri Turgut Pura Vakfı'dır. İki katlı eski bir İzmir evinde çalışan bu vakıf, İzmir ve Ege'nin kültür konularında konferanslar, paneller, söyleşi ve toplantılar düzenlemektedir. Hayrankâr izleyicilerinden biri olduğum bu vakfın yararlı çalışmalarına başarıyla devam etmelerini temenni ederim.

İzmir'in ayrıcalıklı bir diğer kuruluşu da İbrahim Armağan tarafından yönetilen Bilses Vakfı'dır. Uluslarası nitelikte olan ve 150'yi aşkın bilimadamı, yazar, politikacı, belediye başkanı, eğitimci, sendikacı, gazeteci, bürokrat ve sanatçı tarafından kurulmuş olan Bilses Vakfı, İzmir'i merkez almak üzere diğer bir çok kentte etkinliklerde bulunmaktadır. 1996 yılından beri demokrasi kültürüne, bilimsel eğitime ve gençliğe yönelik paneller, sempozyumlar ve konferanslar düzenleyen Vakıf, toplumsal barış, insan hak ve özgürlükleri ve bilimsel eğitimi savunmak ve desteklemek yolunda başarılı girişimlerde bulunmaktadır.

50-60 kişilik çok seçkin bir aydın topluluğunun oluşturduğu ve Sadun Koşay'ın özverili bir davranışla başkanlığını yaptığı Hümanist Düşünce Derneği, sık aralıklarla düzenlediği çok sayıdaki panel, sempozyum ve toplantılarla İzmir'in toplumsal ve kültürel sorunlarına çözümler aramaktadır. Bu derneğin bir üyesi olmaktan dolayı mutluyum.

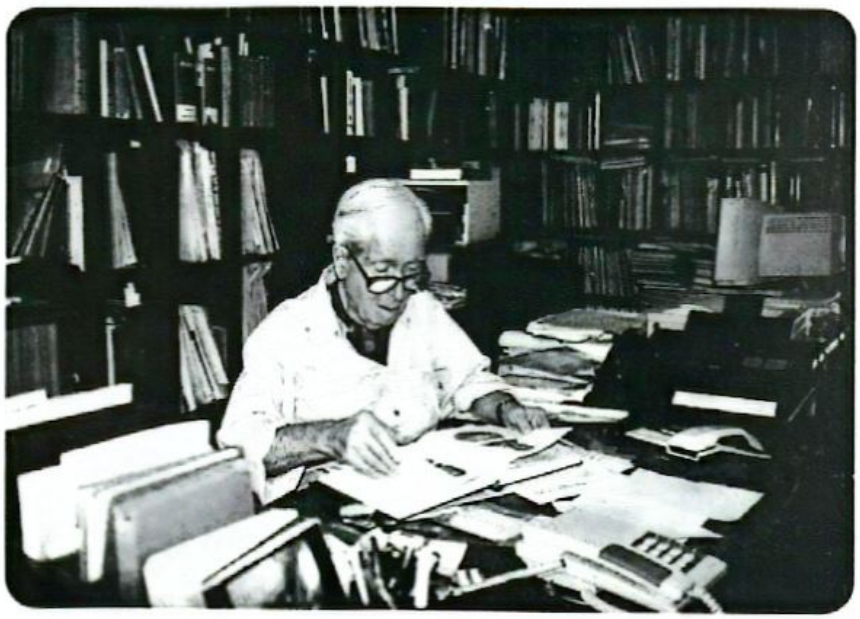
Diğer bir önemli dernek te Karşıyakalı işadamı Yılmaz Temizocak tarafından yaşama geçirilen Karşıyakalı İşadamları Derneği'dir (KASİAD). İzmirli işadamlarını biraraya toplayan dernek, Ege'nin sanayi, ekonomi ve kültür konularını düzenledikleri akşam yemeklerinde bir davetlinin konuşmasıyla ele almaktadır. Bu toplantıları üç yıldan beri kıvançla izlemekteyim. Türkiye'nin her kentinde böyle toplantıların düzenlenmesinin ekonomi bakımından kalkınmamıza büyük yararları olacağına inanıyorum.

Çizmeden yukarı çıkmamak için İzmir Ticaret Odası (İTO), Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO), Egeli Sanayiciler ve İşadamları Derneği 'nden (ESİAD) söz etmedim. Ancak bütün bu derneklerin toplantılarına içtenlikle katılmaktayım. Çağdaş düzeyde bir ülke konumuna ulaşmak için sayageldiğimiz bu türde dernek, vakıf ve kuruluşların tüm Türkiye çapında yaygınlaştırılması temennisindeyim.

75 yıllık Cumhuriyet döneminde bugün eriştiğimiz aşama en doğru yolda yürüdüğümüzün belirgin göstergesidir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 155 TÜRSAB üyesini ödüllendirdi.
Bu arada Ekrem Akurgal'a kuruluşun özel ödülünü verdi (1998)

Okumak ve çalışmak en önemli uğraşım (1999)

Sonsöz

1997 yılına değin delikanlı denecek durumda idim. Çünkü gençlik yıllarımdan beri sağlıklı yaşamaya önem verdim. Sigara içmeyi 45 yaşımdayken bıraktım. Hayvansal yağlı yemeklerden sakındım, hergün mevsim sebze ve meyvelerinden birkaçını yemeğe ve her sabah bir bardak süt içmeye dikkat ettim. İçki içtim ama hiçbir zaman bağımlı olmadım. Bu yaşa kadar gelmemi özellikle hergün siesta yapmama borçluyum. Üniversite öğrencisi iken öğle yemeklerinden sonra kütüphanede çalıştığım masaya kollarımı ve başımı koyarak 5-10 dakikalık bir uykuya dalardım. Öğretim üyesi olduktan sonra öğle yemekleri ardından koltukta oturarak 15-20 dakika cıvarında bir kestirme yapardım. 1980'li yıllarda siestamı yarım saat olmak üzere yatakta yaptım. 90'lı yıllarda da siestamın uzunluğu 1 saati buldu. Uzun yaşamımda ayrıca hareketli olmam, sabahları 15-20 dakika jimnastik ve gündüzleri yürüyüş yapmam yararlı olmuştur. Gündüzleri vaktim olduğunda yarım saat yürürdüm. Yürüyüş için vaktim yoksa 4 kat merdiveni hızlı adımlarla 8-10 defa iner çıkardım.

İlkokul öğrencisi iken Akyazı'da güreş yaptım. Ortaokul döneminde yine Akyazı'daki çiftliğimizde yaz aylarında ata binerdim. Liseye gittiğim çağda sağ iç olarak futbol oynardım. Almanya'da öğrenimim sırasında 8 sene boyunca fırsat buldukça tenis oynadım ve ata bindim. Unutmadan söyleyeyim kendimi hiç üzmedim. Haksızlıklara boş verdim, sinirlerim onun için sağlam oldu. Daha çok dünyanın tadını çıkarmaya baktım.

Önsöz'de söylediğim gibi, yaşam öykümü ve anılarımı anlatan bu kitap arkeologlara olduğu oranda yurdumuzun aydın kişilerine de yönelik bir çalışmadır. Burada bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yıllık kültür tarihi ele alınmıştır. Görsel sanatlar üzerinde olduğu gibi çeşitli dünya görüşleri konusunda bilgi sunulmuş ve Türkiye'nin ancak Atatürk çizgisinde gidildiği takdirde parlak bir geleceğe sahip olabileceği ortaya konulmuştur.

Türk gençlerine, mutlu olmak istiyorlarsa çalıştıkları alanlarda ön sırada yer almayı hedef edinmelerini, ayrıca müzik, güzel sanatlar, tarih, arkeoloji gibi konulardan birini hobi olarak seçmelerini içtenlikle öneririm.

Huzur ve mutluluk içinde süren yaşamım uzak olmayan bir günde doğal olarak son bulacaktır. Bu nedenle Hitit Kralı Hattuşili'nin vasiyetnamesinden esinlenerek sevgili eşim Meral Akurgal'a şimdiden sesleniyorum:

"Cesedimi yıkat, gerektiği gibi! Beni göğsüne bastır, ve göğsünde tutarak toprağa göm" (*Akurgal, Anadolu Kültür Taribi, s.63, 1998*).

Ekrem Akurgal'ın Akademik Etkinlikleri

TÜBA onursal üyesi olan Ekrem Akurgal Avrupa'nın 7 akademisinde üyedir: Avusturya Akademisi (1968), İngiliz Akademisi (1968), İsveç Akademisi (1969), Danimarka Akademisi (1972), Fransız Akademisi (1979), Westfälische Akademie (Almanya 1983), İtalyan Akademisi (1983), Fransız Akademisi Eskiçağ Bölümü asil üyeliği (1992). Buradaki koltuğu yaşamı boyunca Akurgal adını taşıyacaktır.

Aşağıdaki yabancı bilim kurumlarının Onursal Üyesidir: Londra Hellenic Society (1954), Washington Arkeoloji Enstitüsü (1961), Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü (1979), Yunan Arkeoloji Enstitüsü (1983), Avusturya Arkeoloji Enstitüsü (1987).

Fahri Doktor (honoris causa) Payeleri: Bordeaux Üniversitesi (Fransa 1961), Atina Üniversitesi (Yunanistan 1988), Lecce Üniversitesi (İtalya 1990) ve Anadolu Üniversitesi (1990) kendisine Fahri Doktor (honoris causa) sanını tevcih etmişlerdir.

Konuk profesör olarak ders verdiği üniversiteler:

1961-1962 Princeton Üniversitesi, 1971-1972 Berlin Üniversitesi, 1976 Pisa Scuola Normale Superiore, 1980-1981 Viyana Üniversitesi

Yurt dışı ve yurt içinde aldığı ödüller, nişanlar ve plaketler aşağıda kronolojik sıra ile yazılmıştır:

Ödüller ve nişanlar

Yurt dışında

Federal Almanya Büyük Liyakat Nişanı (1979)

Goethe Madalyası (1979)

İtalyan I Cavalli D'Oro di San Marco Ödülü (1986)

İtalyan Commandatore Nişanı (1987)

Fransa Cumhurbaşkanı tarafından verilen
Legion d'Honneur Officier rütbesi (1990)

Belçika "Ordre de la Couronne" Brevesi (1991)

Federal Almanya Büyük Liyakat Nişanı Yıldızlı Rütbesi (1991)

Yurt içinde

T.C. Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü / Başbakan
Bülent Ulusu ve Bakan Cihat Baban (1981)

Türkiye İş Bankası, Arkeoloji Büyük Ödülü (1983)

Türk Tanıtma Vakfı (TÜTAV) Ödülü (1985)

Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Özel Ödülü (1991-1992)

Rüştü Koray Ödülü (1992)

İzmir Ticaret Odası, İzmir Kentine Katkı Ödülü (1994)

Dr.Behçet Uz Üstün Hizmet Ödülü (1996)

ODTÜ, Prof.Dr.Mustafa Parlar Eğitim ve
Araştırma Vakfı Bilim, Hizmet ve Onur Ödülü (1996)

Truva Kültür Sanat Ödülleri, Truva Özel Ödülü (1997)

Dünya Kardeşlik Birliği Ödülü (1997)

TÜRSAB Turizme Hizmet Özel Ödülü (1998)

Plaketler

Alman Arkeoloji Enstitüsü 150. Yıl Kutlamaları
Teşekkür Belgesi (1979)

T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü
Teşekkür Plaketi / Bakan Mükerrem Taşçıoğlu (1985)

TÜRSAB Şükran Plaketi (1989)

T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma
Genel Müdürlüğü Teşekkür Plaketi / Bakan
Namık Kemal Zeybek (1990)

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Teşekkür Plaketi (1993)

T.C. Kültür Bakanlığı Teşekkür Plaketi / Bakan Fikri Sağlar (1993)
(Karun Hazinelerinin geri getirilmesindeki katkılarından dolayı)

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Teşekkür Plaketi (1994)

ESİAD Şükran Plaketi (1995)

Düşünce Eylem Vakfı Onur Plaketi (1995)

Karşıyaka Belediyesi Şükran Plaketi (1995)

USİAD Teşekkür Plaketi (1996)

CHP Konak İlçe Başkanlığı Teşekkür Plaketi (1996)

Turgut Pura Vakfı Saygı Plaketi (1996)

Nesin Vakfı Teşekkür Plaketi (1997)

TÜYAP Şükran Plaketi (1997)

Konak Lions Klübü Teşekkür Plaketi (1997)

Hümanist Düşünce Derneği Teşekkür Plaketi (1998)

Kadıköy Belediye Başkanlığı Teşekkür Plaketi (1998)

İzmir Arkeoloji Müzesi Saygı Plaketi (1998)

Ekrem Akurgal'ın Kitapları ve Makaleleri

Kitapları

Griechische Reliefs des VI. Jahrhunderts aus Lykien, DAI Berlin 1942

Remarques Stylistiques sur les Reliefs de Malatya, İstanbul 1946

Spaethethitische Bildkunst, Ankara 1949

Phrygische Kunst, Ankara 1955

Zwei Grabstelen vorklassischer Zeit aus Sinope, Berlin 1955

Verläufiger Bericht Über die Ausgrabungen in Sinope, Ankara 1956

Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander,
W. de Gruyter, Berlin 1961

Die Kunst der Hethiter, Max Hirmer, München 1961, 1976;
The Art of the Hittites, Thames und Hudson, London 1962;
Arte degli Ittiti, Sansoni Firenze 1962

Orient und Okzident, Holle Baden-Baden 1966, 1981;
The Birth of Greek Art, Methuen, London 1968;
Orient et Occident, Albin Michel, Paris 1969;
The Art of Greece, Its Origins, Crown, New York 1968;
Orient a Occidente, Il Saggiatore, Milano 1969

Treasures of Turkey (Akurgal, Mango, Ettinghausen),
Skira, Geneva-New York 1966 (Almanca, Fransızca,
İtalyanca ve İspanyolca)

Urartäische und Altiranische Kunstzentren,
Türk Tarih Kurumu, Ankara 1968

The Art and Architecture of Turkey, Oxford University Press 1980;
Kunst in der Türkei, Office du Livre, Fribourg und Würzburg 1980;
L'Art en Turquie, Office du Livre, Fribourg 1981

Erythrai, An ancient Ionian city, İzmir 1979

Griechische und römische Kunst in der Türkei, München 1987

Turquie, (Ekrem Akurgal, Robert Mantran, Jean-Poul Roux, Pierre Bordas)
Paris 1990 (Almanca nüshası da vardır)

Ancient Civilizations and ruins of Turkey, NET Yayınları, İstanbul 1969-
1993, 8 baskı; *Civilisations et sites Antiques de Turquie*, İstanbul 1986

Eski-İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Türk Tarih Kurumu,
Ankara 1983 - 1995, 3 baskı (Almanca nüshası da vardır)

Eskiçağ'da Ege ve İzmir, Yaşar Holding Yayınları,
dağıtım NET Yayıncılık, İstanbul 1993

Hatti ve Hitit Uygarlıkları, İzmir 1995

Anadolu Uygarlıkları, NET Yayınları 6 baskı, İstanbul 1988 -1998

Anadolu Kültür Tarihi, TÜBİTAK, Ankara 1998

Türkiye'nin Kültür Sorunları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998

Makaleleri

Pazarlı'da çıkan eserler üzerinde yeni araştırmalar (Bemerkungen zu den Architektonischen Terrakottareliefs aus Pazarlı in Phrygien).
Belleten VII, Sayı:25, Ankara 1943, 1-43

Eski Anadolu (Yayınlar Üzerine), Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Cilt II, 3.Sayı, 1944, 474-479

İslam sanatında Türklerin rolü, Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,
Cilt II, 4.Sayı, 1944, 527-533

Arkeoloji Araştırmaları, İzmir ve dolaylarındaki eski eserler hakkında birkaç not, Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 47.Sayı,
Ankara 1945, 1-40

Tarihte Şark-Garp Münasebetleri bakımından Hatay Bölgesinin önemi,
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
37.Sayı, Ankara 1945, 68-81

Arkaik ve Klasik Çağlarda İzmir (Smyrne a l'Époque Archaique et Classique),
Belleten XXXVII, 1946, 55-80

Bayraklı Kazısı, Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Cilt VIII, 1.Sayı, Ankara 1950, 1-97

Fouilles de Phocée, de Kymé et de Daskyleion,
Anatolia I, 1956, 1-51, Pl.1-12

1953 Yılı Foça Kazıları, Kyme Sondajları, Türk Arkeoloji Dergisi VI-1, Ankara 1956, 3-14

Sinop Kazıları, Türk Arkeoloji Dergisi VI-1, Ankara 1956, 3-17

Tarih İlmi ve Atatürk, Belleten XX, Sayı:80, Ankara 1956, 572-584

Die Kunst der Hethiter, Historia 7, 1957, 74-118

Yortankultur-Siedlung in Ovabayındır bei Balıkesir, Anatolia III, Ankara 1958, 156-164, Taf.23-29

Forschungen in Phrygien, Anatolia III, 1958, 145-155

Chronologie der Phrygischen Kunst, Anatolia IV, 1959, 115-121

Urartu Medeniyeti (Urartäische Kunst), Anatolia IV, 1959, 67-114, Taf.XIII-XXXII

Çandarlı (Pitane) Kazısı, Türk Arkeoloji Dergisi X-1, 1960, 3-4, Lev.1-2

L'Art Plastique Hittite, Revue des Études Anciennes LXIII, No.3-4, 1961, 260-263, Pl.VI-XI

The Early Period and the Golden Age of Ionia, AJA 66, No.4, 1962, 369-379, Pl.96-103

Les Problèmes de l'Art Phrygien, VIII.Congrès International d'Archéologie Classique, Paris 1963, 467-474, Pl.113-118

Neue Archaische Bildwerke aus Kyzikos, Antike Kunst, Heft 2, 8.Jahrgang 1965, 99-100, Lev.26-28

Neue Archaische Bildwerke aus Kyzikos (Kyzikos'ta bulunan iki Arkaik eser), İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 11-12 , İstanbul 1964, 216-231, Lev.LIV-LX

Griechisch-Persische Reliefs aus Daskyleion, Iranica Antiqua VI, 1966, 147-156, Pl.XXXIV-XXXIX

Eine Silberschale aus dem Pontus, Antike Kunst, Heft 1, 10.Jahrgang 1967, 32-38, Lev.8-9

Influences Orientales sur l'Art Grec aux VIII. et VII. siècles av.J.-C., Annales Archeologiques Arabes Syriennes XXI 1,2, 1971, (IXéme Congres International d'Archeologie Classique, Damas 1969), 5-23, Pl.I-II

Bibliyografya, Belleten XXXVII, Sayı145, 1973, 129-131

Zur Datierung der Grabstelen aus Daskyleion, Festschrift für Mansel, Ankara 1974

Recai Seçkin-Örnek İnsan, Recai Seçkin'e Armağan'dan , Ankara 1974, 5-7

Fragments de Figurines en Terre Cuite de Style Phrygien Récent, Rev.Arch.2, 1976, 195-204

Sinan, The Great Architect of the 16th Century, Turkish Treasures, 1978/1, İstanbul, 3-9

Analyse Iconographique, Stylistique et Structurale de l'Architecture et de la Sculpture de Tell Halaf, Florilegium Anatolicum, (Mélanges offerts à Emmanuel Laroche), Paris 1979, 9-28

Das Dunkle Zeitalter Kleinasiens, Griechenland, die Ägäis und die Levante Während der "Dark Ages" vom 12. bis zum 9.Jh.v.Chr.,
Akten des Symposions von Stift Zwettl (NÖ),
11-14 Oktober 1980, 67-78

Früharchaische Kapitelle vom Tempel der Athena in Alt-Smyrna,
Annuario della Archeologica di Atene delle Missioni Italiane in Oriente LIX N.S., XLIII 1981, 127-132

Türkiye'nin Kültür Sorunları,
Belleten C. XLVI, Sayı:182,1982,261-269

Zur Datierung der ältesten ionischen Münzen mit Löwenkopfdarstellungen,
Festschrift für Kurt Bittel, Mainz am Rhein 1983, 1-11, Pl.1

Ulusal Mimarlığın Yeniden Doğuşu, Mimaride Türk Millî Üslubu Semineri 11-12 Haziran 1984, 31-33

1983 Yılı Erythrai Çalışmaları, VI. Kazı Sonuçları Toplantısı,
16-20 Nisan 1984, 279

Bayraklı 1983 Çalışmaları, VI. Kazı Sonuçları Toplantısı,
16-20 Nisan 1984, 280-281

Neue Archaische Skulpturen aus Anatolien, Akten des Internationalen Kolloqiums vom 22.-25.April 1985 Athen, 1-14, Taf.1-5

Eine Ephesische Elfenbeinstatuette aus Erythrai, Festgabe zur Vollendung des 70.Lebensjahres von Hermann Vetters, 1985, 43-49, Pl.IX-X

Bayraklı Kazıları 1985 Raporu, VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II,
26-30 Mayıs 1986, 1-6

Anadolu Tarihinin oluşmasında Jeomorfolojik özelliklerin rolü,
Anadolu Araştırmaları X, İstanbul 1986, 21-30

Bayraklı Nekropolis Çalışmaları, IX. Kazı Sonuçları Toplantısı II, 6-10 Nisan 1987, 37-40

L'Art Classique en Asie Mineure, Praktika, Tomos D¢, Atina 1988, 12-19, Pl.3-5

Äolisches Kymation, IstMitt. 39, 1989, 11-15, Taf.1

Bayraklı'dan gelen Arkaik Kadın Başı, Festschrift für Jale İnan, İstanbul 1989, 1-4, Lev.1-2

Bemerkungen zur Frage der ortlichen und zeitlichen Einordnung der griechischen archaischen Großplastik Kleinasiens, Festschrift für Nikolaus Himmelmann, Bonn 1989, 35-45, Taf.7-8

Are the Ritual Standards of Alacahöyük Royal Symbols of the Hattian or the Hittite Kings ?, Anatolia and the Ancient Near East, Tahsin Özgüç'e Armağan, Ankara 1989, 1-2

Die Einheimischen und Fremden Elemente in der Lykischen Kunst und Ihre Eigenheiten, Akten des Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12 Mai 1990, 149-159

Grundzüge der Hermogeneischen Architektur, Hermogenes und die Hochhellenistische Architecture, Mainz am Rhein 1990, 123-127

Greek Archaic Art in Asia Minor, Dialexeis 1986-1989, Idruma Nikolaou P. Goulandre, Atena 1990, 15-20

1989 Yılı Bayraklı (Eski İzmir) Kazısı Çalışmaları, XII. Kazı Sonuçları Toplantısı II, 28 Mayıs-1 Haziran 1990, 19-21

Augustus Tapınağı ve "Yazıtlar Kraliçesi", Ankara Dergisi 1, Ankara 1990, 16-34

Zur Entstehung der ostgriechischen Klein- und Großplastik,
IstMitt. 42, 1992, 67-81, Taf.7-9

L'Art Hatti, Festschrift für Sedat Alp, Ankara 1992, 1-5

Zur Entstehung des griechischen Greifenbildes, Festschrift für
Erika Simon, Mainz am Rhein 1992, 33-52, Taf.8-14

Naissance de l'Art Grec figuré Archaïque en Anatolie,
Académie des Inscription & Belles-Lettres,
Séances de l'Année 1993 Janvier-Mars, 259-273

Darstellung von seelischen Stimmungen im späthethitisch-phönikisierenden Stil,
IstMitt. 43, 1993, 283-285, Taf.29-30

La Grece de l'Est, Berceau de la Civilisation Occidentale,
Phocée et de la Fondation de Marseille,
Musées de Marseille 1995, 31-47

Housing, Settlement and Urban Planning in
Western Anatolia (3000-30 B.C.), A Historical Perspective
Istanbul-1996, 122-145

Anatolia (3000-700 B.C.), History of Humanity II, 1996, 205-223

Tanzender Satyr als Stützfigur eines Kandelabers aus Alt-Smyrna,
IstMitt. 46, 1996, 203-212 , Taf.34-36

Classification and Chronology of the Hattian and Hittite Periods in
Anatolian History (2500-1100 B.C.), Karatepe'deki Işık,
Halet Çambel'e sunulan yazılar, İstanbul 1998, 25-34

Dizin

Abacı, Panayot *221, 223*
Abadan, Nermin *153*
Abadan, Yavuz *153*
Abbasoğlu, Haluk *94*
Acar, Özgen *97, 98*
Afşar, Esin *224*
Ağaoğlu, Samet *162, 232*
Akan, Tarık *98*
Akbıyıkoğlu, Kazım *80, 97*
Akıman, Nazmi *155, 221*
Akıncı, Osman *6, 7*
Akif, Mehmet *8*
Akkan, Oğuz *141*
Aksoy, Muammer *255*
Aksoy, Yaşar *270*
Akşehirli, Halil *272*
Akşin, Sina *255*
Aktaş, Kutlu *273, 275*
Akurgal, Ali *59, 60, 62*
Akurgal, Ayşim *59, 60, 62*
Akurgal, Fikri *60, 182*
Akurgal, Halet *60, 182*
Akurgal, Lemis *58, 59, 66, 90, 91, 96, 150, 151, 173, 177-179, 193*
Akurgal, Meral *79, 82-84, 118, 119, 123, 126, 151, 158, 189, 273, 280*
Akurgal, Murat *60, 193, 262*
Akurgal, Seçkin *59, 62*
Akyarlı, Adnan *273*
Alkım, Bahadır *240*
Alp, Sedat *19-21, 28, 33, 51, 65, 151, 232, 239, 240, 242, 243, 245, 247, 262, 292*
Alsaç, Orhan *86, 232, 234*
Altay, Fahrettin *269*
Altıncık, Aytaç *274*
Amandry, Pierre *189*
Anabolu (Usman), Mükerrem *79*
Anadol, Kemal *271*
Anday, Melih Cevdet *233*
Anderson, J. E. *109*
Anıl, Avni *61, 272*
Anka, Hüseyin *65*
Anlağan, Çetin *80, 102*
Anlağan, Tanju *80, 102*
Aral, Oğuz *222, 223*
Aras, Rıfat *128*
Aras, Tevfik Rüşdü *36*
Araz, Nezihe *55*

Arık, Oluş *140*
Arık, Remzi Oğuz *44, 49, 50, 68, 219, 231, 236, 237*
Arıkan, Zeki *270*
Armağan, İbrahim *276*
Arseven, Celal Esat *234*
Ataç, Nurullah *99, 232*
Atalay, Erol *71, 77, 78*
Atay, Çınar *271*
Averof, Evangelos *222*
Aybars, Ergun *270*
Aybay, Rona *223*
Ayverdi, Ekrem Hakkı *235*

Baban, Cihat *101, 282*
Bahşi, Ayşe *62*
Bahşi, Gökhan *62*
Bakır, Güven *68, 71, 77-79, 97, 117, 119*
Bakır, Tomris *71, 77-79, 114, 117,*
Bakman, Okan *273*
Barkan, Ömer Lütfü *234, 238*
Barnett, Richard D. *145*
Bartsch, Werner *157*
Başman, Avni *40*
Başoğlu, Muzaffer Şerif *231, 249*
Batu, Hamit *155, 198, 212*
Batu, Sabahattin *99*
Bayar, Celal *55, 100, 163, 165, 243, 245-247*
Bayar, Nilüfer *55*
Bayburtluoğlu, Cevdet *63, 76, 79, 82, 114, 117, 119, 124, 126*
Baydur, Suat *19, 22*
Bayhan, Abdi *6, 7*
Bayhan, İbrahim *6*
Baykan, Belkıs *57, 97*
Baykan, Lemis *56, 57*
Bayramoğlu, Fuad *235*
Bayur, Hikmet *243*
Beazley, Lady *173-175*
Beazley, Sir John *173*
Bektaş, Cengiz *224*
Belger, Uğur *274*
Bellido, Garcia Y. *186*
Belül, Osman *5, 6*
Belül, Sami *5, 6*
Benoit, F. *186*
Berkes, Niyazi *231, 255*
Bilen, Alpaslan *272*
Bingöl, Orhan *71, 77-79, 83, 119, 126*
Bingöl, Işık *81*
Birgi, Muharrem Nuri *155, 235*
Birsel, Mahmut *272*
Birsel, Özgül *273*
Bittel, Kurt *171, 235, 201, 290*
Bleda, Tansuğ *155, 189, 190,*
Boardman, Sir John *117, 183*
Bonatz, Paul *86, 232*

Boran, Behice 231, 249
Boratav, Pertev Naili 231
Boysal, Yusuf 77, 79
Bölükbaşı, Osman 51
Buluç, Sadettin 21
Buluç, Sevim 77, 78, 262
Burian, Orhan 55, 231
Bursalıoğlu, Alev 274
Buschor, Ernst 40, 167
Büyükkolancı, Mustafa 127
Büyüktanır, Zeki 271

Cem, İsmail 101, 255
Cemil, Mesut 232
Cevheri, Necmettin 101
Ceyhun, Demirtaş 220
Christie, Agatha 175, 176
Cook, John 108, 109, 219
Cook, Robert M. 178
Cumalı, Necati 220, 221

Çağlayangil, İhsan Sabri 159, 253
Çağman, Filiz 140
Çaka, Emir 269
Çalapala, Rakım 14
Çambel, Halet 33, 44, 292
Çandar, Cengiz 221
Çapan, Cevat 225
Çelik, Azemin 6
Çelik, Hilmi 7
Çelik, Ömer 7
Çetinbudaklar, Ahmet 274

Dalan, Bedrettin 274
Delaporte, Louis 131
Demargne, Pierre 145, 184, 189
Demir, Kemal 265
Demircioğlu, Halil 21, 28, 33, 240, 242, 243, 245
Demirel, Süleyman 85, 100, 277
Demirtaş, Ekrem 272
Denizkurdu, Hasan 272
Derbil, Özer 223, 224
Devambez, Pierre 184
Dinç, Güney 226, 272
Dirik, Kâzım 267
Dönmez, Ahmet 127
Dunbabin, T. J. 145
Dursunoğlu, Cevat 20, 32, 40, 232
Duyuran, Rüstem 19, 80, 81, 208, 210

Ebert, Carl 32
Eczacıbaşı, Nejat 235
Eczacıbaşı, Şakir 269
Edhem, Halil 29, 87, 236
Edip, Halide 6, 233
Ehelolf, Hans 27-29
Eichler, Fritz 201
Eickhoff, Ekkehard 151, 153, 156

Eisenhower, Dwight D. *165, 166*
Eldem, Halil Edhem *87, 236*
Eldem, Sedat Hakkı *234*
Erdem, Kaya *275*
Erdemgil, Selahattin *80, 127*
Erder, Cevat *77*
Erdim, Murat *83*
Erez, Selçuk *225*
Erginsoy, Ülker *140*
Erhat, Azra *94, 95, 99, 233, 250*
Erim, Kenan *90-92, 97*
Ersin, Levent *128*
Ersoy, Bozkurt *271*
Ertan, Şinasi *272*
Ertel, Mengü *128*
Erzen, Afif *19, 235, 240*
Esin, Seyfullah *235*
Evliyaoğlu, İlhan *101*
Eyice, Semavi *140, 234, 235, 240*
Eyüboğlu, Sabahattin *95, 99*

Ferdi, Celal *10*
Fereydoun-Laridjani *158*
Fıratlı, Nezih *80, 101*
Figen, Şevki *134, 272*

Gabriel, Albert *94*
Garnier, Jean-Paul *152*
Garstang, John *96, 152*
Gelendost, Saynur *225*
Genç, Adem *270*
Goethert, F. W. *44*
Goetze, Albrecht *144*
Gonnet, Hatice *189, 190*
Gough, Michael *152, 176*
Gökberk, Macit *46, 233, 234*
Gökberk, Turgut *233*
Gökbilgin, Tayyib *238*
Gökovalı, Şadan *271*
Gönensay, Hıfzı Tevfik *14*
Gönensay, Muslihittin Adil *18*
Graff, Fritz *130*
Greenewalt, C.H. *200*
Gurney, Oliver, R. *28*
Gülersoy, Çelik *235*
Gültaş, Veysel *272*
Gültekin, Hakkı *80, 124*
Günaltay, Şemsettin *65, 239, 240, 242, 243, 245, 246*
Günöy, İlgin *273*
Günver, Semih *155*
Gürçay, Hikmet *81, 104*
Gürsel, Nedim *220*
Gürsoy, Melih *270*
Güsar, Aykut *274*
Güterbock, H. G. *86*
Güvenç, Bozkurt *191, 255*

Hadimli, Kemal *162*
Halefoğlu, Vahit *101, 154, 170*

Halman, Talat 101
Hamdi, Osman 87, 219
Hanfmann, G. M. A. 145
Haşim, Ahmet 14
Hayyam, Ömer 28
Hegazy, Mohamed Wafaa 154
Hekimoğlu, Müşerref 55
Heuss, Theodor 158, 163, 168
Hızır, Nusret 231
Hohl, Hubert 157
Holzmeister, Clemens 86
Hood, Robin 179, 180
Hoşses, Sadi 272
Hun, Ediz 274

Işık, Cengiz 71, 79
Işık, Fahri 71, 78, 79
Işıksız, Fahir 274

İdil, Vedat 71, 78, 79, 119
İğdemir, Uluğ 247
İkesus, Saadet 32
İnalcık, Halil 238, 255
İnan, Afet 32, 33, 89, 243
İnan, Jale 28, 30, 37, 93, 94, 97, 240, 291
İnan, Mustafa 234
İnmeler, Azra 273
İnönü, Erdal 255, 275
İnönü, İsmet 56, 96, 100, 255, 256
İplikçioğlu, Bülent 64, 78, 80
İpşiroğlu, Mazhar Şevket 234
İzbırak, Reşat 46
İzer, Zeki Faik 234
İzgü, Muzaffer 271

Kage, Volker 157
Kahane, Peter 196
Kam, Ruşen 232
Kan, Suna 221
Kansu, Şevket Aziz 50, 84, 130, 236, 237
Kantor, Helene 145
Karabacak, Sabri 274
Karabuda, Güneş 141
Karacaovalı, Üllkü 273
Karakuş, Hidayet 271
Karal, Enver Ziya 68, 85, 132, 151, 219, 238, 243, 247
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 153
Karayalçın, Murat 101
Kardıçalı, İclal 274
Karhan, Kemal 270
Karwiese, Stefan 201
Kavala, Osman 221
Kayhan, Muharrem 106
Keil, Joseph 201
Kemal, Yahya 233
Kemal, Yaşar 220, 221, 223
Ketin, İhsan 19, 22
Kıbrızlı, Selim 235
Kıray, Mübeccel 270

Kibar, Osman *159, 160*
Kipman, Burçin *272, 273*
Kipman, Enis *272*
Kiesinger, Kurt Georg *158, 159, 253*
Kocabaş, Hüseyin *101-103*
Kocagöz, Samim *106, 271*
Kocagöz, Şükrü *105, 106, 272*
Koç, Rahmi *101, 103, 235*
Koç, Vehbi *102, 235*
Kolaylı, Banu *264*
Kolaylı, Uğur *264*
Kolbe, Georg *43*
Kongar, Emre *81, 97, 273, 275*
Korutürk, Fahri *100, 243*
Koşay, Hamit Zübeyr *80, 236, 237*
Koşay, Sadun *276*
Köprülü, Fuad *236, 243*
Krämer, Werner *172*
Kranz, Walter *21*
Krinzinger, Fritz *201*
Kubalı, Ali Nail *272*
Kubalı, Meral *272*
Kuban, Doğan *140, 234*
Kuneralp, Zeki *155, 179, 180*
Kunze, Emil *145*
Kuran, Aptullah *140, 234*
Kurçenli, Yusuf *98*
Kurdaş, Kemal *78*
Kuru, Nadir *265*
Kühnel, Ernst *28*
Lakşe, Ahmet *61*
Lakşe, Nazan *61*
Lakşe, Nevzat *61*
Lakşe, Rauf *61*
Lami, Esat *10*
Landsberger, Bruno *63, 86, 144, 250*
Langmann, Gerhard *201*
Lantier, R. *186*
Laroche, E. *191, 192, 289*
Leclant, Jean *189*
Lefort, Jacques *192*
Lemerle, Paul *192*
Lemos, Anna A. *117*
Lichey, İnge *21*
Lichey, Paula *22*
Livaneli, Zülfü *220-223*
Loren, Sophia *164, 165*
Lugal, Necati *8, 238*
Lütfü Bey *10*

Mac Leod, Jane *126*
Makal, Oğuz *270*
Mallowan, M. E. L. *175*
Malraux, André *187*
Mansel, Arif Müfit *68, 219, 234, 235, 241*
Manyas, İsmet *262*
Manyas, Meral *77, 82, 83, 119, 126,*
Marcadé, Jean *189*
Marinatos, Spyridon *214*

Maruflu, Sancar 272
Matthews, Roger 152, 177
Mawr, Bryn 78
Mazhar, Nedim 10
Meinel, Hans 157
Mellink, Machteld 200
Menderes, Adnan 160-162, 165, 245
Menderes, Edhem 160, 162, 163
Mengi, Güngör 274
Mengüşoğlu, Takiyüddin 21
Mercuri, Melina 215
Meriç, Recep 78, 79
Metzger, Henri 189
Miltner, Franz 201
Molay, Bijen 274, 275
Mona Lisa 176
Moortgart, Anton 27
Mortan, Kenan 38, 271
Mumcu, Ahmet 151
Mumcu, Uğur 255

Naumann, Rudolf 235
Nayır, Yaşar Nabi 232
Neftçi, Nermin 101
Nenci, Giuseppe 208
Nesin, Aziz 220, 221, 223, 225, 226-228
Neutsch, Bernhard 200
Nicholls, R. V. 109
Noble, Mags 130
Nölle, Wilfried 153
Nutku, Hülya 270, 272
Nutku, Özdemir 270, 272

Ocaklı, Cuma 270
Ogan, Aziz 68, 80, 87, 219
Okan, Acar 81, 97
Oralkan, Güzin 274
Ortaylı, İlber 255
Osman Hamdi Bey 219
Otto-Dorn, Katharina 65
Otten, Heinrich 28
Ozansoy, Munis Faik 85, 245

Öğün, Baki 71, 76, 77, 79, 83, 109
Öke, Mim Kemal 35
Öney, Gönül 140, 270
Örik, Nahit Sırrı 233
Örs, Mehmet Şakir 271
Öymen, Onur 155
Özal, Turgut 100
Özbaran, Salih 270
Özgan, Ramazan 78, 79
Özgen, Engin 81, 97
Özgen, İlknur 81, 98
Özgüç, Nimet 66, 101, 240
Özgüç, Tahsin 66, 104, 240, 241, 291
Özgünel, Coşkun 59, 76, 78, 79, 119
Öziş, Tomris 272
Öziş, Ünal 272

Özsoy, Brigitte *158*
Öztezel, Aysel *274*
Öztürk, Jean *98*
Özyiğit, Ömer *77-79, 111, 119, 126, 264*
Özyiğit, Suzan *81, 264*

Pak, Hamdi *33*
Pallottino, Massimo *145*
Parrot, André *184, 185, 187, 190*
Paspalas, Stavros *119*
Payne, Humfry *145*
Peker, Recep *17, 18*
Pfeiffer-Taş, Şule *201*
Picard, Charles *44, 184, 185*
Pinder, Wilhelm *28, 43*
Piotrovski, B. B. *212*
Poulsen, Frederick *145*
Praetorius, Ernst *22*

Quatman, George *127*
Quatman, Jack *126*

Rado, Şevket *234*
Rahimi, Eleonore *158*
Ramazanoğlu, Ahmet *134*
Ran, Nazım Hikmet *220*
Renda, Abdülhak *58*
Renoir, *33*
Rhode, Georg *63, 144*
Richter, Gisela *185*
Robert, Louis *185*
Rodenwaldt, Gerhard *26, 28*
Rohde, Georg *86*
Rouleau, Eric *153*

Sabancı, Ömer *161*
Sadberk Hanım *80, 101, 102*
Safa, Peyami *14*
Sağlar, Fikri *97, 101, 283*
Sahm, Ulrich *152, 153*
Saib Bey *233*
Salman, Ersin *222-224*
Salman, Tamer *129*
Saraç, Celal *68, 270*
Sarıca, Ayşegül *192*
Sarper, Filiz *269*
Sarper, Selim *19*
Saydam, Friederike *157*
Saygun, Adnan *204, 272*
Sayılı, Aydın *240*
Schaeffer, Claude *184*
Schauenburg-Freyer, Brigitte *170*
Scheel, Walter *172*
Schefold, Karl *117, 145*
Seçkin, Recai *15, 289*
Seçkin, Yavuz *270*
Selçuk, Timur *223*
Serdaroğlu, Ümit *76, 79, 82, 114, 119, 126, 264*
Sertdemir, Gülperin *273*

Sezen, Sevil 274
Sialom, Cana 62
Sialom, Sedat 62
Siebeck, Christian 153
Simon, Erika 196
Sinanoğlu, Samim 231
Sinanoğlu, Suat 55, 56, 191, 231
Sivri, İsmail 271
Smith, R. R. R. 92
Sonnenhol, Gustav-Adolf 153
Sonsuz, İngeborg 151, 153
Soysal, Ogan 221
Söylemezoğlu, Kemali 86, 232
Sräga, Gudrun 153
Stoop, Gertraud 157
Su, Kâmil 104
Sunay, Cevdet 100, 138, 139, 243

Şahin, Sencer 64, 80
Şahinbaş, İrfan 55, 56, 231
Şakir, Cevat 162
Şengör, Celal 177
Şenol, Hadi 128
Şentürk, Namık Kemal 159
Şenyürek, Muzaffer 51, 240
Şima, Yıldız 273

Talas, Cahit
Talay, İstemihan 98
Talu, Ercüment Ekrem 232
Tandoğan, Nevzat 56
Tanilli, Server 255
Tanla, Bülent 222, 223
Tanpınar, Ahmet Hamdi 234
Tarancı, Cahit Sıtkı 232, 233
Taşçıoğlu, Mükerrem 283
Taşkent, Kazım 139
Tecer, Ahmet Kudsi 231
Tekeli, İlhan 270
Tekül, Leyla 224
Temizer, Raci 80, 187
Temizocak, Yılmaz 276
Tezcan, Burhan 97
Theodorakis, Mikis 223
Tınar, Mustafa Y. 274
Tırpan, Ahmet 79
Tunalı, İsmail 234
Tunaya, Tarık Zafer 255
Tuncay, Belgin 129
Tuncay, Murat 270
Turan, Osman 231
Tül, Şükrü 272
Türkoğlu, Sabahattin 80, 127

Ulusu, Bülent 101, 282
Uman, Nihat 274
Umar, Bilge 271
Unat, Faik Reşit 232, 240
Uz, Behçet 86, 283
Uz, Mustafa 71, 78

Uziş, Yeşim *274*
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı *236, 238*

Üçok, Bahriye *255*
Üçok, Coşkun *168*
Üçok, Necip *19, 21*
Ülgen, Ali Saim *65, 234*
Ünal, Hüseyin Rahmi *270*
Ürgüplü, Suat Hayri *154, 184*
Ürgüplü, Suat *184*

Vardar, Yusuf *270*
Varinlioğlu, Ender *64, 80, 81*
Veli, Orhan *51, 232, 233*
Vergau, Hans-Joachim *153*
Vetters, Herrman *78*
von Aulock, G. E. *103, 104*
von Post, Eric *151*
Waldheim, Kurt *159*
Walter, Hans *145*
Walter-Karydi, Elena *117*
Wiegand, Theodor *29*
Wiener, W. Müller *235*
Winterscheidt, Fritz *157*

Yaşar, Durmuş *269*
Yaylalı, Abdullah *71, 77-79*
Yazıcıoğlu, Ahmet *269*
Yenen, Mithat *86, 232, 234*
Yetkin, Suud Kemal *85, 166, 231*
Yıldırım, Hilal Aslan *275*
Yılmaz, Mesut *97, 101, 230*
Yinanç, Mükrimin Halil *234, 236, 238*
Yorgancıoğlu, Zuhal *273, 275*
Yönetken, Halil Bedii *22*
Yunus Emre *203, 204*
Yurtkoru, Suat *86, 87*
Yurttaş, Hüseyin *271*
Yücel, Hasan Âli *56, 95-97, 99, 232, 243*

Zazaoğlu, Okşan *273*
Zeybek, Namık Kemal *97, 101, 273, 283*
Zorlu, Fatin Rüştü *163*
Zoroğlu, Levent *79*
Zschietzschman, Willy *44*

Bir Arkeoloğun Anıları kitabı Türkiye Bilimler Akademisi onursal üyesi Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın bilime adanmış yaşamının bir dökümü. Türkiye Cumhuriyeti kültür tarihine ışık tutan bu yapıtın önemli bir kaynak olduğu düşüncesindeyiz...

ISBN 975-403-166-5

Fiyatı: 8.000.000 TL (KDV DAHİL)

Basılı fiyatından farklı satılamaz